40 4000

100

LAZARI BAYFII ANNOTATIONES IN LEGEM II De captiuis & postliminio reuersis,

in quibus tractatur De re nauali, per autorem recognitæ.

EIVSDEM Annotationes in tractatum De auro & argento legato,

quibus Vestimẽtorũ & Vasculorũ genera explicãtur.

His omnibus imagines ab antiquissimis monumentis desumptas ad argumenti declarationẽ subiunximus.

ITEM

ANTONII THYLESII De coloribus *libellus, à coloribus uestium non alienus.*

FRO BEN

BASILEAE ANNO M D XXXVII

FRANCISCO VALESIO REGI FELICISS. LAZARVS BAYFIVS VICTORIAM

MARCO VARRONI aſſeuerãti diſciplinas omnes, Rex regũ Chriſtianiſsime, in Græcia intra mille annorum tempora & inuentas & perfectas, facilè credat is, qui ad huiuſce noſtri ſeculi felicitatem, qua mirabiliter ſub te principe fruimur, animum conuertere non grauabitur. Te enim & authore & adiutore, his paucis quibus Galliarum clauum tenes annis, plus promouiſſe literarum linguarumq; ſtudia uidebit, ꝗ quantum ſub alijs omnibus ab aduẽtu Francorum in Gallias noſtris principibus. Sunt de Regibus noſtris, qui Iudæorum gentem ſuperſtitioni deditam è Gallia exterminauerint: tua maieſtas, excluſa Iudæorũ ſuperſtitione, Iudæorum linguam Lutetiæ Pariſiorum ſic uigere uoluit, ut habeat non paucos, qui literarum Hebraicarũ cognitione cum ipſis Iudæorum Rabinis poſsint decertare. Græcos autẽ eos in tua Gallia

aluiſti,qui ualeant reuocata Maſsilienſium memo-
ria cum ipſis αὐτόχθοσι non ſolùm de diſciplina-
rum elegantia,ſed etiam de ipſo atticiſmo ἀποβατι-
κῶς contendere. Iam uerò eam militaris diſciplinæ
curam ſuſcepiſti,ut nemo uel Chriſtianorũ uel Bar-
barorum principũ paratiores habeat equeſtres exer
citus, qui quum maiorum artibus, tum uerò tuis in-
ſtitutis edocti,mira alacritate ſunt ad dimicandum.
Quid dicam de robore militum legionariorũ? quos
tu nuper ad Romanorum exemplum in tota Gallia
deſcribendos deligendosq́ ſummo ſtudio non mo-
dò curaſti, ſed quorum etiam delectum oculis tuis
luſtraſti:ut Gallia tua non ſolùm equitatu,quo ſem-
per floruit,ſed etiã peditatu iam ſuos fines ſine ullo
externo milite tueri poſſit. Nec rei naualis cura omiſ-
ſa. Teſtis eſt præclara illa Franciſcis ad Gratiarum
portum tuo iuſſu (contracta ad effectum eius ope-
ris multitudine fabrorum naualium) ædificata. Quæ
non modò τριάρμενος, ut Antigonis illa ab anti-
quis celebrata, ſed ἑπτάρμενος iure dici debeat,&
ἀνάλεθρος. quippe quæ in medio Oceano arcis in-
ſtar inter reliquas naues eſſe poſsit: nihilq́ præter
ignẽ,Syrtes,& breuia timeat,omnibus ipſa ex æquo
formidoloſiſsima aduerſariis. Teſtes ſunt & phaſeli
illi(uulgus galeonas uocat)quos noua ratione in ora
maritima Britanniæ minoris(quæ Venetia à Cæſare
dicitur

dicitur)ædificādos curasti:qui non solùm in conclu/
so mari nauigare posśint,sed in uastiśsimo atq; aper
tiśsimo Oceano tempestatibus imperēt,usqueadeo
apti sunt(ut Catulli dictum usurpem)siue palmulis
opus sit uolare,siue linteo. Iam uerò triremes Maśsi
liæ plures unus tu maiorum tuorum naualibus adie/
cisti,quàm eorum(pace beatiśsimorū dixerim)quis/
quam unquam optauerit. Principes enim mediterra
nei nescio quo pacto rem nauticam (quod ad mare
internū attinet)neglexerant,ad Oceanumq; Britan/
niæ animum solùm intenderant. Quocirca nos qui
nullo nostro merito, sed aliquo literarum nomine
commendati,à tua uerè regia liberalitate & sacerdo/
tio aucti,& magistratu ornati sumus,ne ingrati iure
habeamur,quæ Venetijs quum essem,à loci celebri
tate admonitus,è Græcorū Latinorumq; monimen
tis nauigia collegi,tuæ maiestati mihi omnibusq; sa
crosanctæ dicare constitui Rex regum potētiśsime.
Putaui etiam non solùm negotij,sed etiam otij,quo
illic plurimo mihi per tuam indulgentiam frui licuit,
reddēdam tibi rationem. Et sanè quod mihi à nego
tiis publicis superfuit temporis,id omne in euoluen/
dis utriusq̄ue linguæ authoribus consumpsi. Quod
ipsum ita esse facilè iudicet, qui hæc nostra legere
non grauabitur. Illud unum,quod illis legendis non
sine admiratione animaduerti, in præsentia tuæ di/

 gnitati

gnitati considerandum proponam: miram fuisse antiquorum in nauibus ædificandis, instruẽdis, armandis celeritatem. Primo Punico bello classem Duellij imperatoris ab arbore excisa, LV die nauigasse: ducentas & uiginti naues effectas diebus XLV contra Hieronem regem. Secundo Punico bello Scipionis naues, eo instante operi, die XLV quàm ex syluis detracta materia fuerat, instructas armatasq; in aquã deductas. Quid si ex Polybio addidero Romanos contra Carthaginenses septingentas quinqueremes amisisse: Carthaginenses eodẽ bello ad quingentas? Quis id credat? Nec mirum si hæc fidem non habebunt apud homines nostros, qui & Venetorũ quinqueremem unam admirantur, & tuam totidem ordinum, quæ illam symmetria superabit, gratulabundi expectant. Verũ de tuæ maiestatis fide, qui omnem antiquitatem memoria tenes, non magis laboro, quàm de impetranda à clementissimo principe uenia sum sollicitus, si nos in tot reficiendis instaurandisq; nauibus alicubi lapsi fuerimus: qui etiam tuæ maiestatis potius, quàm dioscurorum turbulentissima fortunæ tempestate in alto iactati, fidem & auxilium implorare debeamus. Vincat tua maiestas ac ualeat.

Lutetiæ Parisiorum VIII cal. Septemb.

M D XXXVI.

CAROLVS STEPHANVS
MEDICVS LECTORI S

QVAS inſpicies inter legendũ in his opuſculis paſsim depictas Nauium, Veſtium ac Vaſculorum figuras, Lector, eas ſcito quum ex antiquiſsimis monimẽtis, tum maximè ex uetuſtioribus illis marmoribus, quæ etiam hodie Romæ conſpiciuntur, deſumptas fuiſſe. Quæ quòd & erant antiquiſsimæ, & morem ueterum promptius atque apertius (iis præſertim qui ſunt antiquitatis ſtudioſi) reuocare uidebantur, ſuis locis, ut uides, inſertæ ſunt. Nolim autem te tantam iis fidem adhibere, ut ad unguem effictas fuiſſe credas etiam in ipſis marmoribus. Id enim nõ ignoramus, marmora quantumuis antiqua, nonnihil interdum habere, quod artificis libidini potius quàm ueritati reſpondeat. Vnde plurimum deceptos credimus eos, qui certitudinis aliquid in marmorum antiquorum ſtatuis hactenus poſuerunt. Cuiuſmodi quiddã in triremi uidere poteris, quæ certè Bayfiĳ iudicio, triremibus antiquorum non reſpõdet. Quî enim fieri poſſet, ut [illegible] ratione τεσσαρακοντήρης, quæ quadraginta ordinum nauis dici poteſt, in mari nauigare poſſet? Tibi itaque tantum hoc referre poſſumus Lector, eam propemodum quam uides nauium atque aliarum rerum formam ex antiquiſsimis marmoribus ad expreſſam effigiem translatam: iudicium autem, quandò incertiſsimum uiſum eſt, doctis relictum fuiſſe: nobis in hoc negotio haud parum ſatisfeciſſe demum exiſtimati, ſi tibi tuisq; ſtudiis noſtram hanc mediocrem diligentiam placuiſſe & iuuiſſe cognouerimus. Vale.

LAZARI BAYFII

ANNOTATIONES IN L. II. TRACTAtus De captiuis & poſtliminio reuerſis & de redemptis ab hoſtibus, lib. XLIX Pandectarũ.

L. II. Marcellus,

NAVIBVS LONGIS ATQVE ONERARIIS PROPTER BELLI VSVM POSTLIMINIVM EST: NON PISCATORIIS, AVT SI QVAS ACTVARIAS VOLVPTATIS CAVSA PARAVERVNT.

ANTEQVAM ad huius legis interpretationẽ aggredior, lectorem pręmonitum uolo, ut exiſtimet me in ſtudioſorum gratiam id oneris ſuſcepiſſe, Qui (ſi modò aſſecutus ſum quod uolebam) hiſce meis uigiliis non mediocriter iuuari poterunt, modò ne grauẽtur iſta noſtra in manus ſumere, & tãta animi uel æquitate uel alacritate percurrere, quãta nos ea diligentia, quantoq; tum ſtudio, tũ ſudore conſcripſimus. Euoluendi nobis fuerunt omnes qui extant utriuſq; linguæ authores, ut inde ſumeremus ea quæ ad naualis noſtri, & armamentarij ornamẽtum facere uiderentur: in quibus ſanè colligendis, & undiq; conquirendis, non parum moleſtiæ nobis fuit: in habendo autẽ delectu iudicium adhibui, quale quãtumq; potui, conferen

dis collidēdisq́; inter se Græcorum & Latinorum locis, ut (siqua fieri posset) aliquam ex his scintillam ueri excuterem. Quod quidem, ut uidere est in toto opere, conati sumus: & tamen fatemur in tanto rerum antiquarū naufragio multa necessariò nos latuisse: quæ neq; colligere, neq; animaduertere, nedum reficere potuimus: usquead eo iacent illa undis obruta, & in profundo demersa, & ἐν βάθει Ponti sepulta. Quæ siquis in lucem reuocare poterit, ei me plurimum debere præ me feram: eumq́; rei & naualis & nauticæ peritißimum cōfitebor. Tibi in præsenti quę potuimus è naufragij reliquiis colligere, lector afferimus. Quæ, si tibi probantur, sumus aliquid: sin minus, sed nolo in initio operis malè ominari. Ipsi certè in hoc otio nihil potius habuimus, quo ad traducendū hoc tempus uteremur. In hoc tractatu nō ineptū fuerit eum ordinē sequi, qui nobis præscriptus est à Marcello iureconsulto. Quare de lōgis nauibus primò dicemus: mox de onerarijs; deinde de piscatoriis: postremo de actuariis: quibus auctarij nomine ipse adiiciam reliqua, quæ non aliena ab instituto opere & suscepto uidebuntur.

DE NAVIBVS LONGIS

PHILOSTHEPHANVS apud Pliniū in septimo naturalis historiæ author est, Iasonem primum nauigasse longa naue: nec id alienum uidetur ab eo quod scriptum est à Diodoro Siculo quinto Βιβλιοθήκης. καὶ πρῶτον μὲν περὶ τὸ Πήλιον ναυπηγήσασθαι τὸ σκάφος πολὺ μεγέθει καὶ τῇ λοιπῇ κατασκευῇ τὴν τότε συνήθειαν ὑπερβάλλον, διὰ τὸ σχεδίαις πλεῖν τοὺς τότε ἀνθρώπους καὶ μικροῖς παντελῶς ἀκατίοις. id est, & primùm quidem ædificatam circa Pelium nauem, & magnitudine & reliquo apparatu cōsuetum eo tempore modum excedentem, quod illius ætatis homines

nes ratibus ferè & paruis acatijs uehi mos esset. Et paulopost subdit, τὴν δὲ ναῦν ἀργὼ προσαγορευθῆναι κατὰ μέν τινας τῶν μυθογράφων ἀπὸ τοῦ τὸ σκάφος ἀρχιτεκτονήσαντος ἄργου καὶ συμπλεύσαντος ἕνεκα τοῦ θεραπεύειν ἀεὶ τὰ πονοῦντα μέρη τῆς νεώς. ὡς δ' ἔνιοι λέγουσιν ἀπὸ τῆς περὶ τὸ τάχος ὑπερβολῆς ὡς ἂν τῶν ἀρχαίων ἀργὸν τὸ ταχὺ προσαγορευόντων. id est, uocatam autẽ Argò nauem, ut nonnulli fabularũ scriptores asserũt, ab Argi cuiusdã nomine, qui quidẽ eã extruxerat, simulq; nauigarat, quò siquę nauis partes laborarẽt, eas ipse reficeret ac curaret. Sunt & alij qui existiment, id naui nominis ob eximiam illius celeritatem inditum, ἀργὸν quippe (aiunt) celerẽ ueteres appellauisse. Tullius in primo Tusculanarũ eam dicit nominatam Argo, quia Argiui in ea delecti uiri uecti petebãt pellem inauratam arietis. Illius autẽ nauigationis mentio est apud Herodotũ in κλειοῖ, his uerbis: μετὰ δὲ ταῦτα ἕλληνας αἰτίους τῆς δευτέρης ἀδικίης γενέσθαι, καταπλώσαντας γὰρ μακρῇ νηῒ ἐς αἶάν τε τὴν κολχίδα καὶ ἐπὶ φᾶσιν ποταμὸν ἐνθεῦτεν διαπρηξαμένους καὶ τἆλλα τῶν εἵνεκεν ἀπίκοντο ἁρπάσαι τοῦ βασιλέος θυγατέρα μηδείην. id est, post hæc autẽ Græcos alterius iniuriæ authores fuisse. Nauigãtes siquidem ad Colchorũ regionem & fluuium, quem Phasim uocant, quum obtinuissent ea, quorũ gratia in loca illa uenerant, regis præterea filiam nomine Medeam rapuisse. Et uocabatur Argò à fabro nauali qui eam ædificauit, si Apollonio credimus in primo ἀργοναυτικῶν.

Νῆα δ' ἐπικρατέως ἄργου ὑποθημοσύνῃσιν
ἔξεσαν πάμπρωτον ἐϋστρεφεῖ ἔνδοθεν ὅπλῳ. Sic ex tempore uertimus iuniorum gratia, ut posit intelligi:

In primis nauem diuinis artibus Argi
Extructam, intus compingunt habili armamento.

Etiam si Pherecides dicat, eam nomen sumpsisse ab Argo, filio Phryxi: ταύτην δέ φασιν πρώτην ναῦν γενέσθαι μακράν,

ἄλλοι δὲ λέγουσι Δαναὸν διωκόμενον ὑπὸ Αἰγύπτου πρῶτον κατασκευάσαι, ὅθεν καὶ Δαναῒς ἐκλήθη. id eſt, hanc autẽ aiunt primam fuiſſe longam nauem: alij Danaum dicunt ab Aegypto pulſum primũ eius generis nauem paraſſe, unde & Danais uocata fuit. Hæc ideo adiecimus ex Commentarijs in Apolloniũ, ut ſcias nullam de Danao factam mentionem apud Plinium, quum ex multis autoribus diuerſos referat longæ nauis inuentores, quum ait. Hegeſias Paralum, Cteſias Samyram, Saphanus Semiramin, Archimachus Aegeonem. Nauium longarum multa mentio apud Tullium, Cęſarem, & reliquos receptos authores, quibus legẽdis facile agnoſcitur diſcrimen inter longas & onerarias. Tullij epiſtolarũ familiariũ lib. XII. Lentulus S. P. Q. R. quam ſuſpicionẽ conſequutæ res aliquot ſunt, maxime ꝙ ſubito ex Lycia Sex. Marius & C. Titius legati Dolabellæ à claſſe diſceſſerunt, nauiq; longa profugerunt, onerarijs relictis: in quibus colligẽdis, non minimum temporis laborisq; conſumpſerant. Cæſar in IIII cõmẽtariorũ: Quibus adductis eos in fidem recepit, nauibus circiter LXXX onerarijs coactis contractisq;, quot ſatis eſſe ad duas legiones tranſportãdas exiſtimabat: quicquid præterea nauiũ longarũ habebat, quæſtori, legatis, præfectisq; diſtribuit. Idẽ in III. Quibus de rebus Cæſar à Craſſo certior factus ꝙ ille aberat longius, naues interim lõgas ædificari in flumine Ligeri quod influit in oceanũ, remiges ex prouincia inſtitui, nautas, gubernatoresq; cõparari iubet. Idem in IIII. Ad hæc cognoſcenda prius ꝙ̃ periculum faceret, idoneum eſſe arbitratus, C. Voluſenũ cum naui longa præmittit. Idem in eodem: Quod ubi Cæſar animaduertit, naues lõgas quarũ & ſpecies Barbaris erat inuſitatior, & motus ad uſum expeditior, paululum remoueri ab onerariis nauibus &

remis

remis incitari,& ad latus apertum hoſtium cõſtitui,atq; inde fundis,tormentis,ſagittis hoſtes propelli ac ſubmoueri iuſsit:quę res magno uſui noſtris fuit:nam & nauiũ figura & remorum motu & inuſitato genere tormentorum permoti Barbari conſtiterunt,ac paulùm modò pedem retulerunt. Liuius in VII tertiæ decadis: Inde Tarentum profectus in ipſis faucibus portus poſuit caſtra,naues quas Liuius iuuandis cõmeatibus habuerat,partim machinationibus onerat,apparatuq; mœniũ oppugnãdorum,partim tormẽtis & ſaxis omniq; miſsilium telorum genere inſtruit,onerarias quoq; non eas ſolũ quæ remis agerentur. Quorum uerbis planum fit longas incitari remis,onerarias uerò nequaquam. Gręci,naues longas, μακρὰ πλοῖα uocant. Polybius in VI τῶν δὲ βοηθησάντων ἐκυρίευσε δύο μακρῶν πλοίων αὐτάνδρων. id eſt,quum autem hi auxilium tuliſſent,duabus ipſe longis nauibus cum ipſis hominibus potitus eſt. Appianus de bello ciuili, ὁ δὲ καὶ τάδε προσλαβὼν ἀνήγετο χειμῶνος ὑπὸ ὁλκάδων, αἱ γὰρ ἦσαν αὐτῷ νῆες ὀλίγαι μακραὶ Σαρδὼ καὶ σικελίαν ἐφρούρουν. id eſt, hic autem quum & hæc in ſuam poteſtatẽ recepiſſet,per hyemem onerarijs inde receſsit, paucæ enim quas habebat longæ naues Sardiniæ & Siciliæ præſidio erant. Herodotus in loco ſuprà citato utitur μακρῇ νηί, id eſt,longa naue,ad differentiam στρογγύλων, quibus utitur idem Herodotus in eadem,in hæc uerba: οἱ δὲ φωκαιέες οὗτοι ναυτιλίῃσι μακρῇσι πρῶτοι ἑλλήνων ἐχρήσαντο, καὶ τόν τε ἀδρίην καὶ τὴν τυρσηνίην καὶ τὴν ἰβηρίαν καὶ τὸν ταρτησσὸν οὗτοί εἰσιν οἱ καταδέξαντες. ἐναυτίλλοντο δὲ οὐ στρογγύλῃσι ναυσὶν ἀλλὰ πεντηκοντόρῃσι. id eſt,Græcorum primi Phoceẽſes longis nauigationibus uſi ſunt,Adriaticum Tyrrhenumq; mare,Hiberiam atq; Tarteſſum occuparũt:nauigabant autem non onerarijs nauibus,ſed actuarijs,quæ quinquaginta remis agerentur

tur. Thucydides in I. φαίνεται δὲ καὶ ταῦτα πολλαῖς γενεαῖς ὕστερα γενόμενα τῶν τρωικῶν, τριήρεσι μὲν ὀλίγαις χρώμενα, πεντηκοντόροις δὲ ἔτι καὶ πλοίοις μακροῖς ἐξηρτυμένα ὥσπερ ἐκεῖνα. id est, uidentur autem hæc multis post Troianorum res seculis facta fuisse. Et paucis quidem utebantur triremibus, actuarijs autem quæ quinquaginta remis agerētur, & longis præterea nauibus instructi erant, non secus ac illi.

εἰκόσορος, quæ uiginti remis agebatur, apud antiquos talis fuit.

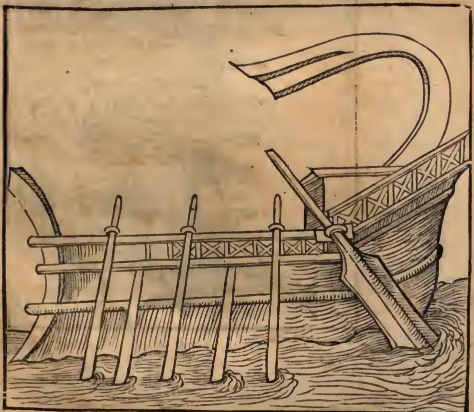
Minores plerunque uiginti, triginta aut quinquaginta remis agebantur, & à Græcis dicebantur εἰκόσορος, τριακόντορος.

ρος & πεντηκόντορος, cuiuſmodi ſunt eæ quas Veneti *barcas longas* uocãt. Diodorus in II de ſucceſſorib. Alex. ἀγαθοκλῆς δὲ δύο τριακοντόρους μετὰ τὴν μάχην νεναυπηγημένος τὴν ἑτέραν ἀπέστειλεν εἰς συρακούσας ἐρέτας ἐμβιβάσας τοὺς κρατίστους. id eſt, Agathocles aũt poſt prælij finem duas naues quæ triginta agerẽtur remis, ædificãdas curauit: quarũ alterã Syracuſas miſit, ualẽtiſsimis ei impoſitis remigibus. Herodotus ἐν μελπομένῃ. τρισὶ τριακοντόροισι ἐς τοὺς μεμβλιάρεω ἀπογόνους ἔπλωσε. id eſt, tribus XXX remorũ actuarijs ad Membleari liberos & ſucceſſores delatus eſt. Plutarc. in Theſeo, τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἠϊθέων ἔπλευσε καὶ πάλιν ἐσώθη τὴν τριακόντορον ἄχρι τῶν δημητρίου τοῦ φαληρέως χρόνων διεφύλαττον ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιροῦντες. ἄλλα δ' ἐμβάλλοντες ἰσχυρὰ καὶ συμπηγνύντες οὕτως, ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξόμενον λόγον ἀμφιδοξούμενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι. τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτό, τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένει λεγόντων. id eſt, nauẽ aũt illã in qua cũ iuuenibus nauigarat & iterũ inde redierat, quæ quidẽ XXX remis agebat̃, ad Demetrij uſq; Phalerei tẽpora cõſeruarũt Athenienſes, ueteres quidẽ amouẽtes tabulas: in earũ aũt locũ ſufficiẽtes alias ualidas, atq; ita compingẽtes, ut in eorũ quæ augẽtur, philoſophorũ diſputatione illa dubia, exemplũ huius nauis propoſitũ fuerit. Aſſerebant enim alij eãdem, alij contẽdebant contrà non eandẽ permanere nauẽ. Quæ uerba Plutarchi ideo protuli, ut ſciri poſſet noſtros Iurecoſs. ſequutos fuiſſe ſentẽtiam eorũ, qui cenſuerũt eandẽ rem pmanere, quorũ decretũ poſitũ eſt ab Alfeno in tract. de iudicijs. l. pponebat̃, his uerbis: Itẽq; ſi nauis adeo ſæpe refecta eſſet, ut nulla tabula eadẽ pmaneret, quæ nõ noua fuiſſet, nihilominus eandẽ nauẽ exiſtimari. Paulus etiã in. l. inter ſtipulãtem. §. ſacrã. ff. de uerb. oblig. illius nauis meminit. πεντηκοντόρου meminerũt Herodotus & Thucydides in locis ſuprà citatis, & idem

Herodotus in Melpomene, οὕτω δὴ στέλλουσι δύο πεντηκοντόρους ἐς τὴν πλατειάν. id eſt, ſic quidem duas quinquaginta remorum actuarias in Platæam miſerũt. Diodorus in 11 de ſucceſſorib. Alex. περὶ δὲ τῶν ἐν σικελίᾳ πραγμάτων ἀγωνιῶν ἄφρακτα καὶ πεντηκοντόρους ναυπηγησάμενος ἐνεβίβασε στρατιώτας δισχιλίους. id eſt, quum autẽ ille de rebus Siculis anxius eſſet, aphractis, & quinquaginta remorũ actuarijs ædificatis, duo milia militum in illas impoſuit. Polybius in primo, προσεσκεύαζον δὲ καὶ τὰ περίλοιπα τῶν πλοίων τριήρεις καὶ πεντηκοντόρους καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἀκατίων. id eſt, parabant autẽ quæ reliqua erãt nauigia, triremes, quinquaginta remorum actuarias & maxima acatia. Et id genus nauigiorũ cõmuni uocabulo μονήρη dicitur ab authore neſcio quo, fortaſſe Polybio, prolato à Suida in uocabulo δίκροτα. Quæ ita habẽt πλοῖα μονήρη δὲ, δύο ἃ καὶ δίκροτα κατεσκεύαστο. quo loco μονήρη dicit ea quæ pluribus quidẽ remis agerẽtur, ſed unico tantùm per tranſtra & ſedilia remo, & non binis aut ternis aut etiam pluribus incitarentur: quæ fortaſſe κέλητες etiam dicta ſunt, tranſlatione ſumpta ab equis celitibus, de quibus in actuarijs dicemus. Xenophon autem in ſecundo, ἑλληνικῶν δικρότους, & μονοκρότους naues dixit eas, quæ quum triremes (opinor) eſſent, propter tamen abſentiam remigum, & ſociorum naualium duobus tantùm uel unico per tranſtra remige incitarentur: quum tamen poſſent ternis agi, ſi adfuiſſent remiges. Verba Xenophontis ſic habent, ἐσήμαινεν ἐς τὰς ναῦς βοηθεῖν κατὰ κράτος, διεσκεδασμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων ὄντων, αἱ μὲν τῶν νεῶν δίκροτοι ἦσαν, αἱ δὲ μονόκροτοι, αἱ δὲ παντελῶς κεναί. id eſt, ſigno dato iuſsit totis uiribus concurrerent ad auxiliũ nauibus ferendum. Quum autem ſocij nauales in diuerſas partes ad ſua quiſq; negotia diſceſsiſſent, nauium nõnullæ duobus tantùm ordinibus agebantur, aliæ

aliæ uerò unico tantùm ordine: quædã autẽ prorsus ua/
cuæ remigibus erant. Strabo uerò in VII μονόκροτον dixit
pro nauibus quę unico tantũ remorũ ordine agerentur.
quo loco mendũ inest in uulgatis codicibus. Legit̃ enim
μονήκρατον, ubi legendũ existimamus μονοκρότου. Verba
Strabonis hæc sunt, ἔστι νεώρια ἐν οἷς ἀνέθηκε Καῖσαρ τῆς δεκα/
ναίαν ἀκροθινίου ἀπὸ μονοκρότου μέχρι δεκήρους. id est, sunt & na
ualia in quibus Cæsar undeuiginti naues, decimarũ no/
mine dedicauit ab uno remorũ ordine usq; deciremes.

Talis fuit biremis apud antiquos,

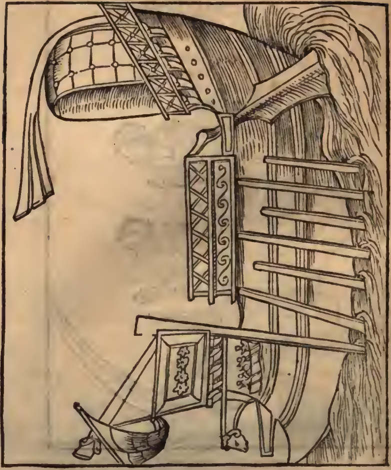
Alia ratio biremium, quæ fortaſſe antiquior.

Hanc quoque biremium formam, ex antiquioribus puto,

Fiebant & biremes hoc pacto,

Etiam tali modo depictas biremes uidimus,

Rurſum alia biremium forma, ſed prioribus ferè reſpondens,

Etiam hac forma pictam biremem uidimus.

Illæ porrò quæ binis remis agebantur, à Romanis dictæ sunt biremes, à Græcis δίκροτα potius quàm διήρη usurpatū uideo, etiam si apud ipsum Suidā διῆρες πλοῖον legatur: quod tamen ipsum non memini me legisse apud probatum authorem. Polybius in sexto uidetur noluisse uti eo uocabulo, sed potius δικρότω, ut palàm fiet ex ipsius uerbis quæ ita habent, ἐν αἷς ἦν ἡ πλοῖα τετταράκοντα, τούτων κατάφρακτα μὲν εἴκοσι διαφέροντα ταῖς κατασκευαῖς, τὰ δὲ λοιπὰ τριήρεις καὶ δίκροτα καὶ κέλητες. id est, inter quas erant naues quadraginta, quarū uiginti constratæ omni nautico apparatu egregiè instructæ, reliquæ triremes, biremes & actuariæ erant. Vides ut quum potuisset scribere διήρεις, ut dixit τριήρεις, maluit dicere δίκροτα. credo quòd sic usurpatū uidebat à probatissimis authoribus linguæ Græcæ quos sequebatur. Appianus quoquè Alexandrinus in Mithridatico, his uerbis, καὶ νῆες κατάφρακτοι τριακόσιοι, δίκροτα δὲ ἑκατὸν καὶ ἡ ἄλλη παρασκευὴ τούτων. id est, tercentum constratæ naues, dicrota centum, cum reliquis harum armamentis. Idem in eodem, ὁλκάδος δὲ βασιλικῆς ἱστίῳ παραπλεούσης, ῥοδία δίκροτος ἐπ' αὐτὴν ἀνήχθη. id est, quum autem regis oneraria nauis uelis præteriret, biremis Rhodia in eam impetum fecit. Quin & Tullius epistolarum ad Atticum XVI. eo uocabulo usus ad amicum est, dum ait: Nam & ipse Domitius bona habet planè dicrota, suntque nauigia præterea luculenta Sex. Buciali, cæterorūque: nam Cassij classem, quæ planè bella est, non numero. Idem Tullius in quinto ad Atticum: ἄφρακτα Rhodiorū & dicrotum Mitylenęorum & aliud catascopium. Quare fit ut existimem apud A. Hirtium, aut si quis est alius qui quartum De bello ciuili librum conscripsit, dicrota octo, non dicrotas legendum, ut habetur in uulgatis: Capit ex eo pręlio

pentiremem

pentiremem unam, triremes duas, dicrota octo, complu res remiges Octauianos. Cæsar ipse in tertio De bello ci uili, biremes dixit, his uerbis: Quatuor biremes subie- ctis scutulis, impulsas uectibus in interiorem partem transduxit. Liuius decadis tertiæ libro quarto: Legati ab Orico ad M. Valerium prætorem uenerunt præsiden- tem classi Brundusio, Calabriæq; circa litoribus, nũtian tes Philippum primùm Apolloniam tentasse leuibus bi remibus centum uiginti, flumine aduerso subuectum: deinde ut ea res tardiore spe fuerit, ad Oricum clam no- cte exercitum admouisse. Tullius in Verrem actione se ptima: Reprimebat enim tibi & imperãdi uim, & rogan- di conatum præclara illa non populo Romano reddita biremis, sed prætori donata cybea. Tranquillus in Iulio Cæsare: Nauali prælio in modum cochleæ defosso lacu biremes ac triremes quadriremesq; Tyriæ Aegyptiæq; classis magno pugnatorum metu cõflixerunt. Biremes autem leues dictæ à Liuio in loco suprà scripto, à Roma nis dicebantur Liburnicæ, si Appiano credimus in Illy- rico, ἐγένοντο λίβυρνοι γένος ἕτερον ἰλλυριῶν, οἳ τὸν ἰόνιον καὶ τὰς νήσους ἐλήστευον ναυσὶν ὠκείαις τε καὶ κούφαις, ὅθεν ἔτι νῦν ῥωμαῖοι τὰ κοῦφα καὶ ὀξέα δίκροτα, λιβυρνίδας προσαγορεύουσιν. id est, fuerunt Liburni alterum Illyriorum genus, qui Io- nium mare & quæ in eo sunt insulas prædabantur cele- ribus & leuibus nauigiis, unde etiam nunc leues & cele- res biremes Romanis Liburnicæ uocantur.

Fiebant autem ab antiquis Liburnicæ, siue biremes celeres ferè hoc pacto. Si his binis remum addideris, fiet triremis.

Lucianus in dialogo qui ἔρωτες inſcribitur, ἐπ' ἰταλίαν μοι πλεῖν διανοουμένῳ ταχυναυτοῦν σκάφος εὐτρέπιστο τούτων τῶν δικρότων, οἷς μάλιστα χρῆσθαι λιβυρνοὶ δοκοῦσι, ἔθνος ἰονίῳ κόλπῳ παρῳκισμένον. id eſt, cogitanti mihi in Italiam naue proficiſci, apparata eſt nauis quędam leuis & expedita ex earum biremium genere, quibus maximè uti uidentur Liburni, natio quæ ſinum Ionium accolit. Tranquillus in Auguſto: Tempeſtate in traiectu bis cõflictatus, primò inter promontoria Peloponneſi & Aetolię, rurſus circa montes Ceraunios, utrobiq; parte Liburnicarũ demerſa, ſimulq; eius in qua uehebatur fuſis armamẽtis & gubernaculo diffracto. Quo loco Trãquillus Liburnicas pro leuibus biremibus dixiſſe uidet᷑. Plutarchus in Catone uidet᷑ Liburnica annumerare inter eas naues, quæ non erant aptæ ad belli conflictum, ſed ad præcurrendũ potius & ſpeculandũ, his uerbis, ὥρμησε μὲν οὖν ἐγχειρίσαι τῷ κάτωνι τὴν τῶν νεῶν ἡγεμονίαν, ἦσαν δὲ πεντακοσίων μὲν οὐκ ἐλάττους αἱ μάχιμοι, λιβυρνικὰ δὲ καὶ κατασκοπικὰ καὶ ἄφρακτα παμπληθῆ. id eſt, uoluit enim Catoni totius claſsis imperium deferre: erant autẽ ad belli uſum idoneæ non pauciores quingentis: Liburnicæ uerò, ſpeculatorię & apertæ complures. Tamen ex eodem Plutarcho in Antonio uidere eſt, Liburnicas etiam habuiſſe καταστρώματα dum ait, ἐν τούτῳ δὲ λιβυρνίδες ὤφθησαν διώκουσαι παρὰ καίσαρος, ὁ δὲ ἀντίπρωρον ἐπιστρέφειν τὴν ναῦν κελεύσας τὰς μὲν ἄλλας ἀνέστειλε. εὐρυκλῆς δὲ ὁ λάκων ἐνέκειτο σοβαρὸς λόγχην τινὰ κραδαίνων ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ὡς ἀφήσων εἰς αὐτόν. id eſt, interea Liburnicæ apparuerunt quæ à Cæſare miſſæ perſequebantur Antoniũ: ille autẽ obuerti nauem iubens, reliquarũ quidem impetum repreſsit: at Euricles Lacedæmonius acer & infeſtus inſtabat, in cataſtromate haſtam uibrans tãquam in eum iaculaturus. Quũ enim dicit, κραδαίνων ἀπὸ τοῦ καταστρώματος, palã eſt eam Liburnicã, in qua erat Euricles, habuiſ-

se καταστρώματα, & sic ad belli usum maxime aptã fuis se: & sane Cæsar Augustus, οὐ πρὸς ὕψος οὐδὲ ὄγκον ἐπιδεικτικῶς πεπηγυίαις ναυσί, εὐστρόφοις δὲ καὶ ταχείαις καὶ πεπληρωμέναις ἀκριβῶς ἐξηρτυμένος, ἐν τάραντι καὶ βρεντεσίῳ συνέχων τὸ ναυτικόν, ἔπεμπε πρὸς ἀντώνιον ἀξιῶν μὴ διατρίβειν τὸν χρόνον. id est, instructus autem Cæsar non nauibus illis altis & amplis quæ ostentationis gratia parãtur, sed agilibus celeribusq;, & iis uiris probe oppletis, Tarenti & Brun dusii classem continebat. Misit autem ad Antoniũ nun tium petens ut ne amplius tempus otiosi tererent, ut in quit Plutarchus in Antonio. Liburnicam imitatur nau tilos piscis authore Plinio in nono, cap. XXIX. dum ait, Inter præcipua autẽ miracula est qui uocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in summa æquorum perue nit, ita se paulatim subrigẽs, ut emissa omni per fistulam aqua, uelut exoneratus sentina, facile nauiget: postea duo prima brachia retorquens, membranã inter illa mi ræ tenuitatis extendit, qua uelificante in auras, cæteris subremigãs brachiis, media cauda ut gubernaculo se re gi..ta uadit alto Liburnicarũ gaudens imagine, siquid pauoris interuenit hausta se mergens aqua. Quæ Libur nicæ nomen à patria sortitæ sunt: quoniam naues dici mus Aegyptias, Asiaticas, Syriacas, Rhodias, Liburni cas atq; Achaicas, & eiusmodi. ut Cęsar in III de bellis ciuilibus: Præerat Aegyptijs nauibus Pompeius filius, Asiaticis Decius Lęlius & C. Triarius, Syriacis C. Cas sius, Rhodiis C. Marcellus cum C. Pomponio, Libur nicæ atq; Achaicæ clasi Scribonius Libo & M. Octa uius: toti tamen officio maritimo M. Bibulus præposi tus cuncta administrabat, ad hunc summa imperij respi ciebat. Idem Cæsar in III. Et nauibus longis Rhodiis decem, & Asiaticis paucis Alexandriam peruenit. Tul

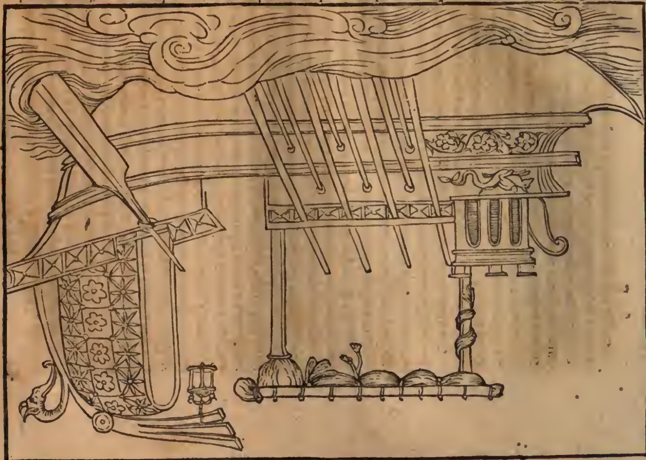
lius

lius de diuinatione: Postremò à Rhodia classe deserti. Tranquillus etiam in loco suprà citato. Liuius decadis quartæ libro VII. Rhodij celebratis exequijs aduersus classem, quam fama erat ex Syria uenire, XIII suis naui-bus & una Coa quinqueremi ad terram Gnidiorum, ut ibi in statione essent, profecti sunt. Punicæ etiam naues à Liuio dictæ, decadis quartæ libro VII. Iam omnes in conspectu erant, duæ Punicæ naues antecedebant Ro-manã classem. Idem in eodẽ: Ad inferendũ hostibus ter-rorẽ, C. Liuius cum duabus qnqueremibus Romanis & quatuor quadriremibus Rhodiis, & duabus apertis Smyrneis in Lyciã est missus. Idem: Et erant naues Rho diæ longæ omniũ celerrimæ tota classe. Nauis Sidoniæ mentio est apud Herodotũ ἐν πολυμνίᾳ. ἐνθαῦτα ὁ ξέρξης. μετεκβὰς ἐκ τοῦ ἅρματος ἐς νέα σιδωνίην ἵζετο ὑπὸ σκηνῇ χρυσέῃ, id est, hic Xerxes relicto curru Sidoniã nauem conscen dens, sub aureo tentorio sedit. Et in eadẽ: ὡς δὲ ἐπεθύμησε καὶ ἐποίεε ταῦτα ἐσβὰς ἐς σιδωνίην νέα ἐς τὴν περ ἐσέβαινε αἰεὶ ὅκως τι ἐθέλοι τοιοῦτο ποιῆσαι. id est, ut autem horũ eum desi-derium cepit, & hęc faciebat, Sidoniam nauem conscen dens, quã semper quum quid huiusmodi efficere uellet, conscendere consueuerat. Euripides in Helena: Sidoniã posuit pro actuario quinquaginta remorum, dum ait,

χώρει σὺ καὶ ναῦν τοῖς δὲ πεντηκόντορον
σιδωνίαν δὸς κἀρετμῶν ἐπιστάτας.

Liuius libro suprà proximè citato, Rhodia una capta memorabili ca su: nam quum rostro percussisset Sidoniam nauem, an-chora ictu ipso excussa naue sua, unco dẽte uelut manu ferrea iniecta alligauit alterius prorã: inde tumultu inie-cto quum diuellere se ab hoste cupiẽtes inhiberent Rho dij, tracta anchora & implicita remis, latus alterũ deter-sit: debilitate ea, ipsa quæ icta cohæserat, nauim cepit.

Nõ puto hãc eã esse Triremẽ, qua utebãtur antiqui: attamẽ quia illã reperi in antiqs marmoribus, huc appingẽdã curaui.

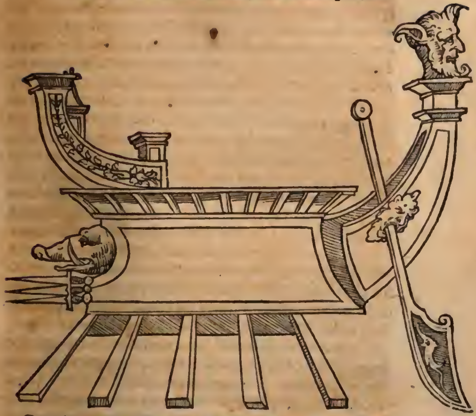
TRIREMIS à Græcis τριήρης dicitur. Herodotus ἐν τῇ τερψιχόρῃ, παρεσκευάσατο μὲν διηκοσίας τριήρεας, πολλὸν δὲ ἀγείρας ὅμιλον περσέων τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων. id est, apparauit autem ducẽtas triremes, & magnã unà Persarum, aliorumq; auxiliariorũ copiam. Idem ἐν πολυμνίᾳ. τῶν δὲ τριηρέων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διηκόσιαι καὶ χίλιαι. id est, erant autem mille ducentæ septem numero triremes. Et haud ita multò pòst: τριηκόντεροι δὲ καὶ πεντηκόντεροι καὶ κέρκουροι καὶ ἱππαγωγὰ πλοῖα μικρὰ συνελθόντα ἐς τὸν ἀριθμὸν ἐφάνη τρισχίλια. id est, triginta autẽ & quinquaginta remorũ naues cercuri, & hippagines, & parua pręterea nauigia, in unum omnia coacta numerũ, ter mille esse uisæ sunt. Demosthenes in prima contra Philippũ, καὶ ἱππαγωγοὺς τούτοις, εἶεν· τί πρὸς τούτοις ἔτι; ταχείας τριήρεις δέκα. δεῖ γὰρ ἔχοντας ἐκείνου ναυτικὸν καὶ ταχειῶν τριήρων ἡμῖν ὅπως ἀσφαλῶς ἡ δύναμις πλέῃ. id est, atq; his hippagoga nauigia: quid præterea? decem celeres triremes: nam quum classem ipse habeat, celeres triremes nobis esse oportet, quò exercitus noster tuto nauigare possit. Tullius actione III in Verrẽ, mille fuisse naues Persarũ author est, ut parum ab Herodoti numero abesse uideatur, his uerbis: Vt ne Persæ quidem, quum bellum toti Græciæ diis hominibusq; indixissent, & mille numero nauiũ classem ad Delum appulissent, quicquã conarẽtur aut uiolare aut attingere. Plutarchus in Themistocle citat αἰσχύλον ἐν πέρσαις. ξέρξῃ δὲ καὶ γὰρ οἶδα, χιλιὰς μὲν ἦν νεῶν τὸ πλῆθος. id est, Xerxi autem, probè enim noui, mille numero naues erant. Triremem inuenit primus Aminocles Corinthius, authore Plinio ex Thucydide in primo, qui tamẽ aliter dicere uidetur, dum ait, φαίνεται δὲ καὶ σαμίοις ἀμεινοκλῆς κορίνθιος ναυπηγὸς ναῦς ποιήσας τέτταρας. Videtur aũt & Samiis Aminocles Corinthius Naupegus naues quatuor ædificasse:

uidetur

uidetur tamen aſſeuerare triremes primùm ædificatas Corinthi, dum ait, καὶ τριήρεις ἐν Κορίνθῳ πρῶτον τῆς Ἑλλάδος ναυπηγηθῆναι. id eſt, & triremes primum apud Corinthum in Græcia ædificatas fuiſſe. Quibus uerbis facile colligere eſt, apud Plinium legendũ Aminoclem, non Amoclem, ut uulgò ſcriptum uideo.

QVADRIREMEM inſtituère Catrhaginenſes, au thore Ariſtotele ex Plinio, quæ τετρήρης à Græcis dici tur. Polybius in primo, κατὰ δέ τινα τόπον ἔχοντα βράχεα συνέστη χῶμα μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας ἐφ᾽ ὃ τετρήρης ἐκφέρουσα νυκτὸς ἐκάθισε, καὶ τοῖς πολεμίοις ὑποχείριος ἐγένετο διαφέρουσα τῇ κατασκευῇ τῆς ναυπηγίας. id eſt, quodam autem lo co in quo erãt breuia, reſedit agger: idq́ multo militum labore, in quem quadriremis nocte excurrens impegit, quam ſtatim aduerſarij nacti ſunt excellentem & probè ædificatam. Vide, ſi otium eſt, Sipontinum: & quãtum in uertendo Polybio ſibi permiſerit, facilè agnoſces. Διόδωρος βιβλιοθήκης undeuigeſimo, Τούτων ἦσαν τετρήρεις μὲν ἐνενήκοντα, πεντήρεις δὲ δέκα, ἐννήρεις δὲ τρεῖς, δεκήρεις δὲ δέκα, ἄφρακτοι δὲ τριάκοντα. id eſt, Harum erant quadriremes quidem nonaginta, quinqueremes decem, nouem ordinum tres, decem ordinum decem, apertæ autem triginta. Tullius ſeptima in Verrem: Prin ceps Cleomenes in quadriremi centuripina malum eri gi, uela fieri, præcidi anchoras imperauit: & ſimul ut ſe cæteri ſequerentur, ſignum dari iuſsit: hæc centuripina nauis erat incredibili celeritate uelis: nam ſcire iſto præ tore nemo poterat, quid quæq́ nauis remis facere poſ ſet. Et paulopoſt: Erat enim ſola illa nauis conſtrata, & ita magna ut propugnaculo cæteris poſſet eſſe: quæ, ſi in prædonum pugna uerſaretur, urbis inſtar habere in ter illos piraticos myoparones uideretur.

Tectæ siue constratæ nauis forma, qualis apud antiquos fuit.

Quod autem Tullius constratam dixit, aliquãdo hæsitaui num eadem esset quæ & tecta dicitur à Cæsare. Quas tectas lõgas inuenere Thasii. Nam antea ex prora tantùm & puppi pugnabatur: author Plinius in VII. Cæsar in secundo De bello ciuili: Appulsaq; ad proximum littus trireme cõstrata, & in littore relicta, pedibus Adrumetum profugerat. Idem in tertio: Atque omnes naues incendit trigintaquinque, in quibus erant uiginti constratæ. Idem Cæsar alibi tectas uocat in primo De

 bello

bello ciuili: Massilienses usi L. Domitij consilio, naues longas expediunt numero XVII. quarum erant undecim tectæ. Idem in tertio: Illæ triremes omnes & quinqueremes aptæ instructæq; omnibus rebus ad nauigandum, præter has uigintiduæ erant, quæ præsidij causa Alexandriæ esse consueuerant, constratæ omnes, quas si occupassent classe Cæsaris erepta, portum ac mare totum in sua potestate haberēt, commeatu, auxilijsq; Cæsarem prohiberent. Aulus certè Hirtius omnem tollere dubitationem uidetur, dum ait: Magnoq; impetu quatuor ad eam constratæ naues, & complures apertæ contenderunt, cui coactus est Cęsar ferre subsidium. Vides ut constratas & apertas ponat, tanquam diuersas: quod perinde est, atq; si dixisset, alias tectas fuisse, alias apertas. Tullius actione septima in Verrē: Poteró ne in eos esse uehemens, qui naues inanes non modò habuerūt, sed etiam apertas: in eum dissolutus qui solus habuerit constratā nauem, & minus exinanitam? Loquitur enim de quadriremi centuripina. A. Hirtius in quarto De bello ciuili: Itaque paucis diebus contra omnium opinionem quadriremes uigintiduæ, quinqueremes quinque confecerunt, ad has minores apertasq; complures adiecerunt. Idem in eodē, haud ita multò infrà illum locum: Ex his quinqueremes quinq; erant, & quadriremes decem: reliquæ infra hanc magnitudinem, & pleræq; apertæ. Liuius decadis quartæ libro sexto: Biduum in apparatu morati, tertio die centum nauibus, quarum septuaginta tectæ erant, cæteræ apertæ, minores omnes ferè, erant, profecti, Phoceam petierunt. Nec tamen uideo M. Tulliū tectas appellasse, quātum mea memoria est, sed ferè semper constratas: tegebantur enim aliquando & minores. Cæsar in tertio de bello ciuili: Similiter Va-

tinius qui Brundusio præerat, tectis instructisq; scaphis elicuit naues Lælianas, atq; ex his longius productam unam quinqueremẽ, & minores duas in angustiis portus cepit: itemq; per equites dispositos aqua prohibere classiarios instituit. Idem in secundo: Massilienses post superius incommodum, ueteres ad eundem modum ex naualibus productas naues refecerãt, summaq; industria armauerant: remigum, gubernatorumq; magna copia suppetebat, piscatoriasq; adiecerant atq; contexerant, ut essent ab ictu telorum remiges tuti: has sagittariis, tormentisq; compleuerant. Idem in tertio: Scaphas nauium magnarum circiter sexaginta, cratibus pluteisq; contexit, eoq; milites delectos imposuit. Has autem Græci καταφράκτους uocant, etiam si Sipontinus apud Polybium haud scio quàm recte pro καταφράκτῳ quinqueremem nobis reddiderit, eo fortasse quod magis idoneæ essent quæ consternerentur. Eo enim tempore quo primùm populus Romanus statuit è republica esse, cum Carthaginensibus de Siciliæ atq; adeo maris interni imperio naualibus copiis dimicare, centum & uiginti nauium classem ædificandam curarunt: in qua centum fuére quinqueremes & uiginti triremes. Nam antea quidem eo ipso tempore quo Messanam copias traducere ceperunt: οὐχ οἷον inquit Polybius κατάφρακτος αὐτοῖς ὑπῆρχε ναῦς, ἀλλ' οὐδὲ καθόλου μακρὸν πλοῖον, οὐδὲ λέμβος, οὐδὲ εἷς. hoc est, non solùm nullam nauem tectam constratámue habebant: sed nec prorsus ulla nauis lõga, aut lembus ullus ipsis præsto fuit. Quare à Tarentinis & Locrensibus, ἔτι δὲ ἐλεατῶν καὶ νεαπολιτῶν συγχρησάμενοι πεντηκοντόρους καὶ τριήρεις, ἐπὶ τούτων παραβόλως διεκόμισαν τοὺς ἄνδρας. ἐν ᾧ δὴ καιρῷ τῶν καρχηδονίων κατὰ τὸν πορθμὸν ἐπαναχθέντων αὐτοῖς, καὶ μιᾶς νεὼς καταφράκτου διὰ

τὴν προθυμίαν προωτισούσης, ὥς τε ἐποκελλῆσαι γενέσθαι τοῖς ῥωμαίοις ὑποχείριον, ταύτῃ παραδείγματι χρώμενοι τότε πρὸς ταύτην ἐποιοῦντο τὴν τοῦ παντὸς στόλου ναυπηγίαν. id est, præterea autem ab Eleatis & Neapolitanis, triremes, & quinquaginta remorum actuarias, quum commodatò accepiſſent, in his ſumma cum audacia milites transfue-xerunt: quo quidem tempore quum fortè Carthaginenſes circa fretum in Romanos irruerent, & nauis quædã conſtrata, propter promptitudinẽ reliquas omnes præcurreret, caſu impacta impeditaq́, in Romanorũ ditionem uenit. Ea itaque, ut exemplo uſi, ad illius ſimilitudinem claſſem ſuam uniuerſam ædificarũt. Conſtratæ uerò naues dicebantur, eo quòd haberent καταστρώματα, & ad id erant maximè aptæ quadriremes. Polybius in ſecundo, ἐπλήρωσαν κοινῇ τὰς τῶν ἀχαιῶν δέκα ναῦς καταφράκτους. id eſt, impleuerunt in cõmune decem Achæorum naues conſtratas, & quæ haberent καταστρώματα. Subdit enim, τότε ἐπιπλεόντων ἐπὶ τὰ καταστρώματα τῶν ἀχαϊκῶν νεῶν κατεκράτουν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τεττάρων μὲν πλοίων ἐκυρίευσαν τετρηρικῶν, μίαν δὲ πεντήρη σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι ἐβύθισαν. Tunc in Achaicarum nauiũ cataſtromata inſilientes, ſuperiores euaſerunt, propter propugnantium multitudinem. Atq; hoc pacto quatuor quidem quadriremes in ſuam poteſtatẽ receperunt: quinqueremem autem unam cum ipſis hominibus demerſerũt, atq; depreſſerunt. Loquitur enim de eiſdem Achæorum nauibus.

Triremibus ſi binos ordines addideris, quinqueremem facies: ſi plures, maiorem. Nam quinqueremis figuram antiquam nullam adhuc uidimus, preterquàm in numiſmate quodam. Sed dubitamus an illud, quemadmodum permulta alia, mentiatur antiquitatem.

Quin-

QVINQVEREMEM instituit Nesichthon, si Pli-
nio credimus, quæ πεντήρης à Græcis dicitur. Herodo
tus in ἐρατώ. καὶ ἦν γὰρ δὴ τοῖσι ἀθηναίοισι πεντήρης ἐπὶ σου-
νίῳ, λοχήσαντες οὖν τὴν θεωρίδα νῆα εἷλον πλήρεα ἀνδρῶν τῶν
πρώτων ἀθηναίων. id est, erat enim Atheniensibus quin-
queremis in Suneo: illi itaque positis insidiis Theorida na
uem occuparunt, Atheniensium primoribus refertam.
Appianus in Mithridatico, ὥς τε καὶ τριήρει αὐτοῖς ἀν-
δράσι ἀναδησάμενοι, καὶ ἀκροστόλια πολλὰ καὶ σκῦλα εἰς τὸν
λιμένα φέροντες ἐπανελθεῖν. πεντήρους δὲ σφῶν εἰλημμένης ὑπὸ
τῶν πολεμίων ἀγνοοῦντες οἱ ῥόδιοι ἐπὶ ζήτησιν αὐτῆς ἓξ ταῖς μά-
λιστα ταχυναυτούσαις ἀνέπλεον. id est, itaque trireme cum
ipsis hominibus, nauibus suis alligata, multis nauium
rostris, nec paucis spoliis onusti ad portũ rediere. Quũ
autem ipsorum quinqueremis ab hostibus capta esset,
eius ignari Rhodij ad conquirendam eam sex maximè
celeribus nauibus regressi sunt. Mirum est quòd Aulus
Hirtius, siue Opius in bello Alexandrino quinquere-
mem, pentiremẽ uocet, uocabulo semigræco semiq; La-
tino, dum ait: Capit ex eo prælio pentiremem unam, tri
remes duas, dicrota octo, compluresq; remiges Octa-
uianos. Sic enim legendum censeo, non dicrotas. Idem
in Aphricano bello: Naues onerarias quæ lõgius à por
tu in salo stabant, incendit: & pentiremes duas uacuas à
defensoribus, nullo repugnãte, cepit. M. Tullius ubiq;
quinqueremes dicit, & optimi quiq; authores. Pontem
constratum paludemq; dixit idem Hirtius derelictorum
de bello Gallico: Turres crebras excitari in altitudinem
trium tabulatorum, pontibus traiectis constratisq; con-
iungi, quorum frontes uiminea loricula munirentur, ut
hostis à duplici propugnatorum ordine depelleretur.
Idem in eodem: Pontibus palude cõstrata, legiones tra-

ducit. Et in eodem: Nisi flumen Ligerim, quod erat ponte propter magnitudinem constratum, copias traduxisset. Tullius libro primo de Oratore: Illa uerò deridenda arrogantia est, in minoribus nauigijs rudem esse se confiteri, quinqueremes aut etiam maiores gubernare didicisse. Ipse (quantum assequi possum coniectura) existimo quadraginta fuisse sedilia in tabulato alterius lateris quinqueremis, quæ quadringẽtis remigibus agebatur: ut ex uerbis Plinij colligere est libro trigesimosecundo, ubi de echeneide, dũ ait, Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam nauim Antonij properantis circuire & exhortari suos, donec transiret in aliam. Ideóque Cæsariana classis impetu maiore protinus uenit. Tenuit & nostra memoria Caij principis ab Astura Antiũ remigantis, ut res est etiam auspicalis pisciculus. Siquidẽ nouissime tum in urbem reuersus ille imperator, suorum telis confossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta quũ è tota classe quinqueremis sola non proficeret, & exilientibus protinus qui quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo: ostenderuntq; Caio indignanti hoc fuisse quod se reuocaret, quadringentorumq; remigum obsequio contra se intercederet. Quibus sanè uerbis palàm fit illam quinqueremem actam à remigibus quadringentis, ut in altero latere ducẽti fuerint. qui si distribuãtur in quinos ordines, necesse est quadraginta sedilia fuisse in altero tabulati latere. Hæc idcirco adieci, ut Veneti uideãt an illa eorum quinqueremis, quę uiginti & octo tantũ opinor trãstris cõstat, ædificata sit ad antiquarum quinqueremium rationem. De echeneide non adijciam quæ Plutarchus in Symposiacis tractat, etiam si minimè uideantur aliena: sed ad illum authorem grauissimũ, lectorem reijcimus,

Quód

Quod autē Tullius, aut etiam maiores dixit, de ſex, ſeptemq́ ordinum naue intellexiſſe uidetur: quas Liuius Græco uocabulo hexeres hepterésque uocat, quartæ decadis libro ſeptimo, Regia claſsis ſeptem & triginta maioris formæ nauium erat, in quibus tres hepteres & quatuor hexeres habebant: præter has decem triremes erant: & ij adeſſe hoſtes ex ſpecula quadam cognouere. Idem in eodē: Maximè exterruit hepteres regia à multo minore Rhodia naue uno ictu demerſa. Idem in eodem: Hoſtium claſsis trium & nonaginta nauium fuit, maximæ formæ naues, tres hexeres habebant, duas hepteres. Robore nauium & uirtute militū Romani longè Regios præſtabāt: Regiæ naues agilitate, & arte gubernatorum, & ſcientia remigum. Appianus Alexandrinus de bellis ciuilibus libro quarto. ἐνδοὺς ὁ πομπήιος ἐς τὴν αἰνάριαν διέπλει ναυσὶ πολλαῖς ἀρίσταις, ἐξήρους λαμπρᾶς ἐπιβεβηκώς id eſt, Cedens Pompeius, in Aenariam conceſsit nauibus multis, iisq́ præſtantiſsimis, naui ipſe hexere ſplendidiſsima uectus. Polybius, τὰς μὲν οὖν ἑξήρεις δύο οὔσας ἐφ' ὧν ἔπλεον οἱ στρατηγοὶ μάρκος ἀτίλιος, καὶ λεύκιος μάλλιος πρώτας ἐν μετώπῳ παραλλήλους ἔταξαν. id eſt, Duas igitur hexeres, quibus Marcus Attilius, & L. Manlius duces uehebantur, primas in fronte, æqualiter inuicem diſtantes, conſtituerunt. Lucanus in tertio, ubi de Bruti prætoria naue loquitur, hexerē deſcripſiſſe uidetur,

Celſior at cunctis Bruti prætoria puppis
Verberibus ſenis agitur, molemq́ profundo
Inuehit, & ſummis longè petit æquora remis.

Hepteres, quæ septem ordinum nauis erat,

HEPTEREM Polybius ἑπτήρη uocat in primo, ἔχων ἑπτήρη τὴν γενομένην Πύῤῥου τοῦ βασιλέως. id est, habẽs hepterem quæ Pyrrhi regis quondam fuerat, quo loco septiremẽ uertit Sipontinus, nec Liuium sequi curauit. Diodorus Siculus libro XX. τούτων δ' ὑπῆρχον αἱ μέγισται μὲν ἑπτήρεις, αἱ πλεῖσται δὲ πεντήρεις. id est, ex his maximæ quidem hepteres erant, plurimæ autẽ quinqueremes. ὀκτήρεις uerò fuisse liquet ex Athenæo, ἐννήρεις planè & δεκήρεις constat fuisse ex Diodoro Siculo, in loco suprà citato. Fuerunt ἑνδεκήρεις & τρισκαιδεκήρεις & τριακοντήρεις & εἰκοσήρεις, ut palã fit ex Athenæo in quinto, his uerbis: πολλῶν δὲ ὁ Φιλάδελφος βασιλέων πλούτῳ διέφερε, καὶ περὶ πάντα ἐσπουδάκει τὰ κατασκευάσματα φιλοτίμως, ὥστε καὶ πλοίων πλήθει πάντας ὑπερέβαλε. τὰ γοῦν μέγιστα ἦν τῶν πλοίων παρ' αὐτῷ τριακοντήρεις δύο, εἰκοσήρης μία, τέσσαρες δὲ τρισκαιδεκήρεις, δωδεκήρεις δύο, ἑνδεκήρεις δεκατέσσαρες, ἐννήρεις τριάκοντα, ἑπτήρεις τριάκοντα ἑπτά, ἑξήρεις πέντε, πεντήρεις ἑπτακαίδεκα. τὰ δὲ ἀπὸ τετρήρους μέχρι τριηρημιολίας διπλάσια τούτων. τὰ δ' εἰς τὰς νήσους πεμπόμενα, καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ὧν ἦρχε, καὶ τὴν λιβύην, πλείονα ἦν τῶν τετρακισχιλίων. id est, Philadelphus autem multos reges opibus superauit, eratq; apparatuũ omniũ ambitiose studiosus. Nauiũ itaq; copia & numero omnes superabat. Quæ uerò maxima habebat apud se nauigia, hæc erant: triginta ordinum, duæ: uiginti, una: tredecim ordinum, quatuor: duodecim, duæ: undecim ordinum, quatuordecim: nouem ordinũ, triginta: hepteres, triginta septem: hexeres, quinq;: quinqueremes, decem & septem. Earum autem nauium, quæ à quadrireme ad triemiolias usq; descendebant, duplus erat ad has numerus. Quæ autem ad insulas deductæ fuerant, & in urbes quibus imperitabat ipse, & Lybiam, plures erãt quater millenis. Alexãder Magnus, authore Plinio, instituit na

ues ad duodecim ordines. Philostephanus Ptolemæum Soterem instituisse uult ad quindecim. Plutarchus tamen πεντεκαιδεκήρη adscribit Demetrio, dum ait, οὐδεὶς γὰρ εἶδεν ἀνθρώπων οὔτε πεντεκαιδεκήρη ναῦν πρότερον, οὔτε ἑκκαιδεκήρη. ἀλλ' ὕστερον τεσσαρακοντήρη Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ ἐναυπήγησε, μῆκος διακοσίων ὀγδοήκοντα πηχῶν, ὕψος δὲ ἕως ἀκροστολίου πεντήκοντα δυοῖν δέοντα, ναύτας δὲ χωρὶς ἐρετῶν ἐξηρτυμένην τετρακοσίοις, ἐρέταις δὲ τετρακισχιλίοις, χωρὶς δὲ τούτων ὁπλίτας δεχομένην ἐπί τε τῶν παρόδων, καὶ τοῦ καταστρώματος ὀλίγῳ τρισχιλίων ἀποδέοντας, ἀλλὰ θέαν μόνον ἐκείνη παρέσχε, καὶ μικρὸν ὅσον διαφέρουσα τῶν μονίμων οἰκοδομημάτων. id est, antea enim neque quindecim ordinũ nauem, neque sedecim quisquam hominum nouerat: postea tamẽ quadraginta ordinum ædificandam curauit Ptolemæus Philopator, in longitudinem quidem productam ad cubitos ducentos octoginta: altitudine autem ad summitatem usque nauis, duodequinquaginta cubitorum. Instructa autem erat quadringentis nautis, extra remiges, qui quater mille numero erant. Capiebat præter hos nauis in aditibus unà & cataſtromate armatos milites paulò minus ter millenis. Verùm solam hæc nauis sui spectationem exhibuit ab immobilibus ædificijs parum admodũ differens. Athæneus in quinto δειπνοσοφιστῶν ex καλλιξένου eadem ferè cum Plutarcho referre uidetũ, sed tamẽ apertius & diffusius, his uerbis: τὴν τεσσαρακοντήρη ναῦν κατεσκεύασεν ὁ Φιλοπάτωρ τὸ μῆκος ἔχουσαν διακοσίων ὀγδοήκοντα πηχῶν, ὀκτὼ δὲ καὶ τριάκοντα ἀπὸ παρόδου ἐπὶ πάροδον, ὕψος δὲ ἕως ἀκροστολίου τεσσαράκοντα ὀκτὼ πηχῶν, ἀπὸ δὲ τῶν πρυμνητικῶν ἀφλάστων ἐπὶ τὸ πρὸς τῇ θαλάσσῃ μέρος αὐτῆς τρεῖς πρὸς τοῖς πεντήκοντα πήχεις. πηδάλια δ' εἶχε τέσσαρα τριακοντάπηχη. κώπας δὲ θρανιτικὰς ὀκτὼ καὶ τριάκοντα πηχῶν τὰς μεγίστας. αἳ διὰ τὸ μόλυβδον ἔχειν ἐν τοῖς ἐγχειριδίοις, καὶ γεγονέναι λίαν εἴσω βαρεῖαι κατὰ ζυγώσει εὐήρεις

ὑπῆρχον

ὑπάρχειν ἐπὶ τῆς χρείας. δίπρωρος δὲ ἐγεγόνει καὶ δίπρυμνος, καὶ ἔμβολα εἶχεν ἑπτά. τούτων γὰρ ἓν μὲν ἡγούμενον, τὰ δ᾽ ὑποστέλλοντα, τινὰ δὲ ἐπὶ τὰς ἐπωτίδας. ὑποζώματα δ᾽ ἐλάμβανε δώδεκα. ἑξακοσίων δὲ ἦν ἕκαστον πηχῶν. εὔρυθμος δ᾽ ἦν καθ᾽ ὑπερβολήν. θαυμαστὸν δ᾽ ἦν καὶ ὁ ἄλλος κόσμος τῆς νεώς. ζῷα μὲν γὰρ εἶχεν οὐκ ἐλάττω δώδεκα πηχῶν ἐπὶ πρύμναν τε καὶ πρῴραν. καὶ πᾶς τόπος αὐτῆς κηρογραφίᾳ καταπεποίκιλτο. τὸ δὲ ἐλαύνον ἅπαν μέχρι τῆς τρόπιδος κισσίνην φυλλάδα καὶ θύρσους εἶχε πέριξ. πολὺς δ᾽ ἦν καὶ ὁ τῶν ὅπλων κόσμος, ἀνεπλήρου δὲ τὰ προσδεόμενα τῆς νεὼς μέρη. γενομένης δὲ ἀναπείρας ἐδέξατο ἐρέτας πλείους τῶν τετρακισχιλίων. εἰς δὲ τὰς ὑπηρεσίας τετρακοσίους. εἰς δὲ τὸ κατάστρωμα ἐπιβάτας τρισχιλίους ἀποδέοντας ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα, καὶ χωρὶς ὑπὸ τὰ ζύγια πλῆθος ἀνθρώπων, ἕτερον. ἐπισιτισμοῦ τε οὐκ ὀλίγον. καθειλκύσθη δὲ τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ ἐσχαρίου τινός, ὅ φασι παγῆναι πεντήκοντα πλοίων πεντηρικῶν ξυλείᾳ. ὑπὸ δὲ ὄχλου μετὰ βοῆς καὶ σαλπίγγων κατήγετο. ὕστερον δὲ τῶν ἀπὸ φοινίκης τις ἐπενόησε τὴν καθολκὴν τάφρον ὑποσκαψάμενος ἴσην τῇ νηὶ κατὰ μῆκος, ἣν πλησίον τοῦ λιμένος ὤρυξε, ταύτῃ δὲ τοὺς θεμελίους κατῳκοδόμησε λίθῳ στερεῷ πρὸς πέντε πήχεις τὸ βάθος. καὶ διὰ τούτων φάλαγγας ἐπικαρσίας κατὰ πλάτος τῆς τάφρου διώσας συνεχεῖς τετράπηχυν εἰς βάθος τόπον ἀπολιπούσας, καὶ ποιήσας εἴσρουν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀνέπλησεν αὐτῆς πάντα τὸν ὀρυχθέντα τόπον, εἰς ὃν ῥᾳδίως ἀπὸ τῶν τυχόντων ἀνδρῶν εἰσήγαγε τὴν ναῦν, τὸ ἀνοιχθὲν κατ᾽ ἀρχὰς ἐμφράξας μετεξήντλησε πάλιν τὴν θάλασσαν ὀργάνοις. τούτου δὲ γενομένου ἑδρασθῆναι τὸ πλοῖον ἀσφαλῶς ἐπὶ τῶν προειρημένων φαλάγγων. id est, XL ordinũ nauẽ cõstruxit Philopator quæ in longitudinẽ haberet CCLXXX cubitos, octo aũt & triginta in latitudinẽ ab aditu in aditũ, in altitudinẽ aũt usq; ad summitatẽ & oram nauis quod ἀκροστόλιον dicũt XLVIII cubitos habebat, à summitate autem extrema puppis ad eam partẽ quæ mari alluitur tres & quinquaginta cubitos: gubernacula aũt habebat IIII, singula in lõgitudinẽ XXX cubitorũ, remos uerò lõgiores

 quos

quos θρανίτας uocant. XXXVIII. cubitorum: qui pro/
pterea quòd plumbum haberent in capulis, & quòd ad
interiorem partem grauiores essent libramento, usui ha
biles ad remigandum erant. Fuit præterea duplici pro/
ra duplicique puppe, rostraque septē habebat: quorū unum
quidem extabat: quædam autem contractiora erant,
minoraque, nonnulla uero ad epotidas erant collocata.
Zonas autem perpetuas habuit XII. quarum quæque
sexcentorum erat cubitorum. Erat autem mira & egre/
gia symmetria; admirabilis præterea & alius nauis or/
natus. ad cuius proram & puppim erant expressa ani/
malia nō minora duodecim cubitorum, & in omni par/
te multiplici ceræ pictura uariegabatur. Tota uero ab ea
parte qua remi collocati erāt, usque ad carinā ipsam in am
bitu thyrsos habebat, cū perpetuis hederæ foliis. Mul/
tus autem erat & armamentorum ornatus, quibus in/
struebantur partes ut quæque eis indigebant. Cum au
tem experimēti causa deduceretur, suscepit remiges plu
res quatuor milibus, ad reliqua autē ministeria quadrin
gentos. In catastromate uerò & aditibus habuit propu/
gnatores bis mille octingētos quinquaginta, præter ma
gnam multitudinem hominū quæ ad iuga erat, magnā
præterea uim continebat rei frumentariæ. deducta au/
tem fuit initio ab Eschario quodam, qui eam nauē com/
pegisse dicitur materia quinquaginta nauium quinque/
remium. Deducebatur autem à turba cum magno cla/
more & tubarum sonitu. Postea uerò quidam è Phœni/
cia excogitauit deductionem ducta fossa æquali naui
longitudine, quam ad portum fodiēdam curauit. Huic
fossæ fundamenta iniecit è solido lapide in altitudinem
quinque cubitorum, per quæ transuersales trabes in la/
titudinem fossæ traiiciens inter se cohærentes relicto lo
co

co IIII cubitorum uacuo: factoq; incili aqua marina totum locum defossum compleuit: in quem facile opera uiliorum hominum induxit nauem, obturans eam partem quam ab initio aperuerat: rursusq; aquã marinam extraxit machinis, quo facto consedisse nauem tuto in prædictis trabibus. Ante uerò q̃ à nauium lõgarum commemoratione discedo, non omittam me cõiectura assecutum, quinqueremes fuisse altiores, quàm ut è quadrireme armati milites in eam transilire possent. Quòd si lector in animum induxerit mecum attendere ad uerba Liuij, facile, ut opinor, in eandem sententiã discedet. ea sunt decadis tertiæ libro decimo, Clasßis Punica ad Vticam stationem habebat: ex ea tres quadriremes, seu clàm misso à Carthagine nũtio uti fieret, seu Asdrubale qui clasßi prçerat, sine publica fraude auso facinus, quinqueremem Romanam superantem promontorium ex alto repente aggressæ sunt. sed neque rostro ferire celeritate subterlabentem poterãt, neq; transilire armati ex humilioribus in altiorem nauem: & defendebatur egregiè quoad tela suppeditarũt. Quod ex uerbis ipsis apertius mihi uidetur, quàm ut aliter explanandũ sit. Quod autem de ἐνήρης suprà dictum est, aduerte lector: cũ enim unico ν scribitur nauem instructam & paratam in aqua significat, ut uidebis apud Plutarchum in Antonio, in hæc uerba, ἀντώνιος δὲ, ἅμα ἡμέρᾳ τῶν πολεμίων ἐπιπλεόντων, φοβηθεὶς μὴ τῶν ἐπιβατῶν ἐρήμους ἕλωσι τὰς ναῦς, τοὺς μὲν ἐρέτας ὁπλίσας ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων παρέταξεν ὄψεως ἕνεκα. τοὺς δὲ ταρσοὺς τῶν νεῶν ἐγείρας καὶ πτερώσας ἑκατέρωθεν, ἐν τῷ στόματι περὶ τὸ ἄκτιον ἀντιπρώρους συνεῖχε, ὡς ἐνήρεις καὶ παρεσκευασμένας ἀμύνεσθαι. id est, Antonius autem, cum prima luce adnauigarent hostes, ueritus ne propugnatoribus destitutas naues caperẽt, remiges armari iusßit, eosq; in catastromate

in speciem disposuit ut uideretur: remos autem quà parte lati sunt, erigi iubens & arrigi utrinque, ad Actij fauces obuersas continebat naues, tanquam instructas & paratas ad decertandum. Quo loco πλήρεις ipse intepretatur cum καὶ παρεσκευασμένας subdit: quod Suidas non uidetur intellexisse. Idem in Bruto, μὴ ναῦν πλήρη, μὴ στρατιώτην ἕνα, μὴ πόλιν ἔχοντες. Id est, Non instructam nauem, non militem ullum, non ciuitatem denique habentes. Et in Sylla, Μιθριδάτης μὲν ἔχων ναῦς αὐτόθι διακοσίας πλήρεις. Id est, Mithridates quidem illic naues habens remigio instructas ducentas. Herodotus ἐν οὐρανίᾳ κρατῆρας dixit, καὶ εἶχε πλοῖον κρατῆρσιν ἕτοιμον, εἰ πελάσειε ὁ ναυτικὸς στόλος. Id est, Et habebat nauem instructã & paratam, si fortè maritimus exercitus moueretur. Euripides in Iphigenia in Tauris;

κἀν τοῦθ' ὁρῶμεν Ἑλλάδος νεὼς σκάφος
ταρσῷ κατήρει πίτυλον ἐπτερωμένον,
ναύτας τε πεντήκοντ' ἐπὶ σκαλμῶν, πλάτας
ἔχοντας. Polybius in primo aliter locutus est, ut uidebis:

αἱ δὲ νῆες τοῦ στόματος ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν ἐφ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἔγγιστα τοῖς τενάγεσι προσάγουσαι ἐπεῖχον ἐπτερωκυίας πρὸς τὴν ἐμβολὴν καὶ σύλληψιν τῆς ἐκπλεῖν μελλούσης νεώς. Id est, Naues autem quæ in faucibus erant utrinque quàm proximè ad paludes accedi poterat, expectabant remigio instructæ, ad irruendum in nauem eam quæ exitura erat, atque ad eam capiendam paratæ. Latini aptas instructasque remigio uocant. Liuius decadis tertiæ libro primo, Classis præterea data ad tuendam maritimam oram: quia qua parte bellè uicerant, ea tum quoque rem gesturos Romanos credi poterat, quinquaginta quinqueremes, quadriremes duæ, triremes quinque, sed aptæ instructæque remigio triginta & duæ quinqueremes erant, & triremes quinque. Πτερωμολίας uidemus factam mẽtionẽ ab Athenæo

næo in. V. & mediusfidius sæpenumero dubitaui quod/ nã id esset nauigij genus. Nec idẽ esse queat, cũ iis quas Polybius ἡμιόλυς ναῦς uocat: Appianus uero ἡμιολίας: etiamsi idem Polybius lib. XVI. τριηρημιολίας uocet eas (opinor) quæ non tot remis agerentur, quot iustæ trire mes: ait enim, μετὰ δὲ τούτων ἐννέα τριηρημιολίαι καὶ τριήρεις τρεῖς ὑπῆρχον. id est, cum his autem nouem trieremioliæ & tri remes tres erant. Appianus certe in proœmio eas uide/ tur ponere infra magnitudinem iustarũ triremiũ, dum ait, τριήρεις δὲ ἀπὸ ἡμιολίας μέχρι πεντήρους πεντακόσιαι καὶ χίλιαι. id est, triremes autẽ ab hemiolia usq; ad quinqueremẽ mille quingentæ: ut ἡμιόλιαι essent biremes quidem, sed quæ à puppi ad malum usq; binis remis, à malo ad pro/ ram unico tantùm agerentur: ut hodie quoq; uidere est in nonnullis earum, quas *fustas* Veneti uocant. Tu le/ ctor siquid nosti rectius istis, cãdidus imperti: mea enim est coniectura. Tibi possum proferre scripta authorum, qui huiusce rei mentionem fecere: quibus legendis, po/ teris fortasse meliora afferre, certiusq; iudicium hac de re facere. sed Appianum uideamus, ναυσὶ δ᾽ ἐφέροντο, πεν τήκοντα μὲν πεντήρεσι, ἑκατὸν δὲ ἡμιολίαις, ἀφράκτοις δὲ καὶ κερκούροις καὶ στρογγύλοις πολλοῖς. id est, ferebãt autẽ nauibus, quinque remibus quidẽ L. hemioliis C. apertis uerò cercuris, & onerariis cõpluribus. Diodorus Siculus lib. XIX. αὐτὸς δ᾽ ἀναλαβὼν ναῦς ἡμιολίας νυκτὸς κατέπλευσε πλησίον τῆς πό/ λεως, id est, ipse aũt hemioliis nauibus sumptis secũdùm urbẽ de nocte delatus est. Polybius in V. καταρτίσας δώδε κα μὲν καταφράκτους ναῦς, ὀκτὼ δὲ ἀφράκτους, τριάκοντα δ᾽ ἡμιό/ λους ἐπλεῖ δι᾽ Εὐρίπου. id est, duodecim itaq; constratis naui/ bus instructis, octo apertis, triginta autem hemiolis per Euripum nauigabat. Quibus locis ἡμιόλυς & ἡμιολίας, pro eodem fere poni existimo. Sed hoc loco subiiciam,

quæ

quæ in fragmentis Polybij ex libro XVI ſcripta legi-
mus. Cuius quidem nobis copiã fecit Victor Fauſtus,
dum Venetiis à rege Chriſtianiſsimo legatus commora
rer. Ea ſunt hæc, quibus deſcribit pugnam naualem ad
Chium factam inter Philippum & Attalum, ut in con-
textu uidebis: ὁ δὲ φίλιππος τῆς μὲν περὶ τὴν πολιορκίαν ἀντιπιπτόν-
των αὐτῷ, τῶν δὲ πολεμίων ἐφορμούντων πλείοσι καταφράκτοις ναυσί,
ἠπορεῖτο καὶ δυσχρήστως διέκειτο περὶ τοῦ μέλλοντος. οὐκ ἐπιδεχομένων
δὲ τῶν παρόντων αἵρεσιν, ἀνήχθη παρὰ τὴν τῶν πολεμίων προσδοκίαν. ἔτι
γὰρ αὐτοῦ ἤλπιζον οἱ περὶ τὸν ἄτταλον προσκαρτερήσειν τῇ τῶν μετάλ-
λων κατασκευῇ. μάλιστα δ' ἐσπούδαζε ποιήσασθαι τὸν ἀνάπλουν ἀφ-
νίδιον, πεπεισμένος καταταχήσειν, καὶ τὸ λοιπὸν ἀσφαλῶς ἤδη κομι-
σθήσεσθαι παρὰ τὴν γῆν εἰς τὴν σάμον. διεψεύσθη δὲ παρὰ πολὺ τοῖς λο-
γισμοῖς. οἱ γὰρ περὶ τὸν ἄτταλον καὶ θεοφιλίσκον ἅμα τῷ συνιδεῖν αὐ-
τὸν ἀναγόμενον, εἴχοντο τῶν προκειμένων εὐθέως. συνέβη δὲ τὸν ἀνάπλουν
αὐτοῦ γενέσθαι διαλελυμένον, ἅτε πεπεισμένων, τὸν φίλιππον καθά-
περ εἶπον ἔτι μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων. οὐ μὴν ἀλλὰ χρησάμενοι ταῖς
εἰρεσίαις ἐντόνως προσέβαλλον. ἄτταλος μὲν τῷ δεξιῷ καὶ καθηγουμένῳ
τῶν πολεμίων, θεοφιλίσκος δὲ τοῖς εὐωνύμοις. φίλιππος δὲ περικατα-
λαμβανόμενος τοῖς καιροῖς δοὺς τὸ σύνθημα τοῖς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ, καὶ
παραγγείλας ἀντιπρώρους ποιεῖν τὰς ναῦς καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς πο-
λεμίοις ἐρρωμένως, αὐτὸς ὑπὸ τὰς νησίδας ἀναχωρήσας μετὰ τῶν
λέμβων, τὰς μεταξὺ τοῦ πόρου κειμένας, ἀπεκαραδόκει τὸν κίνδυνον. ἦν δὲ
τὸ μὲν τοῦ φιλίππου νεῶν τὸ πλῆθος τὸ συγκαταστὰν εἰς τὸν ἀγῶνα κατά-
φρακτοι τρεῖς καὶ πεντήκοντα, σὺν δὲ τούτοις ἄφρακτοι. λέμβοι δὲ σὺν
ταῖς πρίστεσιν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. τὰς γὰρ ἐν τῇ σάμῳ ναῦς, οὐκ ἠ-
δυνήθη καταρτίσαι πάσας. τὰ δὲ τῶν πολεμίων σκάφη κατάφρακτα
μὲν ἦν ἑξήκοντα καὶ πέντε σὺν τοῖς τῶν βυζαντίων, μετὰ δὲ τούτων ἐννέα
τριημιολίαι καὶ τριήρεις τρεῖς ὑπῆρχον. λαβούσης δὲ τὴν καταρχὴν τῆς
ναυμαχίας ἐκ τῆς ἀττάλου νεώς, εὐθέως πάντες οἱ σύνεγγυς ἀπαραγ-
γέλτως συνέβαλλον ἀλλήλοις. ἄτταλος μὲν οὖν συμπεσὼν ὀκτήρει καὶ
προεμβαλὼν ταύτῃ καιρίαν καὶ ὕφαλον πληγήν, ἐπὶ πολὺ τῶν ἐπι

τοῦ καταστρώματος ἀγωνισαμένων, τέλος ἐβύθισε τὴν ναῦν. ἡ δὲ τοῦ
Φιλίππου δεκήρης, ναυαρχὶς οὖσα, παραλόγως ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς
ὑποχείριος. ὑποπεσούσης γὰρ αὐτῇ τριημιολίας, ταύτῃ δοῦσα
πληγὴν βιαίαν κατὰ μέσον τὸ κύτος ὑπὸ τὸν θρανίτην σκαλμόν, ἐδέ-
θη, τοῦ κυβερνήτου τὴν ὁρμὴν τῆς νεὼς οὐκέτι δυνηθέντος ἀναλαβεῖν,
διὸ καὶ προσκρεμαμένου τοῦ πλοίου αὐτῇ ἐδυσχρηστεῖτο, καὶ δυσκίνητος
ἦν πρὸς πᾶν. ἐν ᾧ καιρῷ δύο πεντήρεις προσπεσοῦσαι καὶ τρώσα-
σαι τὴν ναῦν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν καὶ τὸ σκάφος καὶ τοὺς ἐπιβά-
τας τοὺς ἐν αὐτῷ διέφθειραν, ἐν οἷς ἦν καὶ Δημοκράτης ὁ τοῦ Φιλίππου
ναύαρχος. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν Διονυσόδωρος καὶ Δεινοκράτης ὄντες
ἀδελφοὶ καὶ ναυαρχοῦντες παρ' Ἀττάλῳ, συμπεσόντες ὁ μὲν ἑπτήρει τῶν
πολεμίων, ὁ δ' ὀκτήρει, παραβόλως ἐχρήσαντο τῇ ναυμαχίᾳ. Δεινο-
κράτης μὲν πρὸς ὀκτήρη συμπεσὼν, αὐτὸς μὲν ἔξαλον ἔλαβε τὴν
πληγὴν ἀναστείρου τῆς νεὼς οὔσης. τὴν δὲ τῶν πολεμίων τρώσας ναῦν ὑπὸ
τὰ βίχα, τὸ μὲν πρῶτον οὐκ ἐδύνατο χωρισθῆναι καίπερ πολλάκις ἐπι-
λαβόμενος πρύμναν κρούειν, διὸ καὶ τῶν Μακεδόνων εὐψύχως ἀγωνιζο-
μένων εἰς τὸν ἔσχατον παρεγένετο κίνδυνον. Ἀττάλου δὲ ἐπιβοηθήσαντος
αὐτῷ, καὶ διὰ τῆς εἰς τὴν πολεμίαν ναῦν ἐμβολῆς λύσαντος τὴν συμ-
πλοκὴν τῶν σκαφῶν, ὁ μὲν Δεινοκράτης ἀπελύθη παραδόξως, οἱ δὲ τῆς
πολεμίας νεὼς ἐπιβάται πάντες εὐψύχως διαγωνισάμενοι διεφθά-
ρησαν, καὶ τὸ δὲ σκάφος ἔρημον ἀπολειφθὲν, ὑποχείριον ἐγένετο τοῖς πε-
ρὶ τὸν Ἄτταλον. ὁ δὲ Διονυσόδωρος μετὰ βίας ἐπιφερόμενος εἰς ἐμβο-
λὴν, αὐτὸς μὲν ἥμαρτε τοῦ τρῶσαι, παραπεσὼν δὲ τοῖς πολεμίοις, ἀ-
πέβαλε τὸν δεξιὸν ταρσὸν τῆς νεὼς, ὁμοῦ συρραγέντων καὶ τῶν πυργού-
χων. οὗ γινομένου περιέστησαν αὐτὸν πανταχόθεν οἱ πολέμιοι. κραυ-
γῆς δὲ καὶ θορύβου γινομένου, τὸ μὲν λοιπὸν πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν ἅμα τῷ
σκάφει διεφθάρη, τρίτος δ' αὐτὸς ὁ Διονυσόδωρος ἀπενήξατο πρὸς
τὴν ἐπιβοηθοῦσαν αὐτῷ τριημιολίαν. τῶν δὲ λοιπῶν νεῶν τὸ πλῆθος ὁ
κίνδυνος ἐφάμιλλος ἦν. καθάπερ γὰρ ἐπλεόναζον οἱ παρὰ τοῦ Φιλίπ-
που λέμβοι, κατὰ τοσοῦτον ἀνέφερον οἱ περὶ τὸν Ἄτταλον διὰ τὸ τῶν κατα-
φράκτων νεῶν πλῆθος. καὶ τὰ μὲν περὶ τὸ δεξιὸν κέρας τοῦ Φιλίππου, τοι-
αύτην εἶχε τὴν διάθεσιν, ὥστε τὴν ἀκμὴν ἄκριτα μένειν τὰ ὅλα, πολὺ δὲ
τοὺς περὶ τὸν Ἄτταλον ἐπικυδεστέρας ἔχειν τὰς ἐλπίδας. οἱ δὲ Ῥόδιοι

κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς εὐθέως ἐκ τῆς ἀναγωγῆς ἀπεσπάσθησαν τῶν πολεμίων, καθάπερ ἀρτίως εἶπα. τὸ δὲ ταχυναυτεῖν παρὰ πολὺ διαφέροντες τῶν ἐναντίων συνῆψαν τοῖς ἐπὶ τῆς οὐραγίας μακεδόσι. καὶ τὸ μὲν πρῶτον ὑποχωροῦσι τοῖς σκάφεσιν κατὰ πρύμναν ἐπιφερόμενοι τοὺς ταρσοὺς παρέλυον, ὡς δὲ οἱ μὲν παρὰ τοῦ φιλίππου συνεπιστρέφειν ἤρξαντο παραβοηθοῦντες τοῖς κινδυνεύουσι, τῶν δὲ ῥοδίων οἱ καθυστεροῦντες ἐκ τῆς ἀναγωγῆς συνῆψαν τοῖς περὶ τὸν θεοφιλίσκον, τότε κατὰ πρόσωπον ἀντιπρώρους τάξαντες τὰς ναῦς, ἀμφότεροι συνέβαλον εὐψύχως ὁμοῦ ταῖς σάλπιγξι καὶ τῇ κραυγῇ παρακαλοῦντες ἀλλήλους. εἰ μὲν οὖν μὴ μεταξὺ τῶν καταφράκτων νεῶν ἔταξαν οἱ μακεδόνες τοὺς λέμβους, ῥᾳδίαν ἂν καὶ σύντομον ἔλαβε κρίσιν ἡ ναυμαχία, νῦν δὲ ταῦτ' ἐμπόδια πρὸς τὴν χρείαν τοῖς ῥοδίοις ἐγίνετο κατὰ πολλοὺς τρόπους. μετὰ γὰρ τὸ κινηθῆναι τὴν ἐξ ἀρχῆς τάξιν ἐκ τῆς πρώτης συμβολῆς πάντες ἦσαν ἀναμὶξ ἀλλήλοις, ὅθεν οὔτε διεκπλεῖν εὐχερῶς, οὔτε στρέφειν ἐδύναντο τὰς ναῦς, οὔτε καθόλου χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις προτερήμασιν, ἐμπιπτόντων αὐτοῖς τῶν λέμβων ποτὲ μὲν εἰς τοὺς ταρσούς, ὥστε δυσχρηστεῖν ταῖς εἰρεσίαις, ποτὲ δὲ πάλιν εἰς τὰς πρῴρας, ἔστι δ' ὅτε κατὰ πρύμναν, ὥστε παραποδίζεσθαι καὶ τὴν τῶν κυβερνητῶν, καὶ τὴν τῶν ἐρετῶν χρείαν. κατὰ δὲ τὰς ἀντιπρώρους συμπτώσεις, ἐποίουν τι τεχνικόν. αὐτοὶ μὲν γὰρ ἔμπρωρα τὰ σκάφη ποιοῦντες ἐξάλους ἐλάμβανον τὰς πληγάς, τοῖς δὲ πολεμίοις ὕφαλα τὰ τραύματα διδόντες ἀβοηθήτους ἀνεκόλαζον τὰς πληγάς, σπανίως δ' εἰς τοῦτο συγκατέβαινον. καθόλου γὰρ ἐξέκλινον τὰς συμπλοκὰς διὰ τὸ γενναίως ἀμύνασθαι τοὺς μακεδόνας ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων ἐν ταῖς συστάδην γιγνομέναις μάχαις. τὸ δὲ πολὺ κατὰ μὲν τοὺς διέκπλους, παρασύροντες τῶν πολεμίων νεῶν τοὺς ταρσοὺς ἠχρείουν. μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἐκπεριπλέοντες καὶ τοῖς μὲν κατὰ πρύμναν ἐμβάλλοντες, τοῖς δὲ πλαγίοις καὶ στρεφομένοις ἀκμὴν προσπίπτοντες, οὓς μὲν ἐτίτρωσκον, οἷς δὲ παρέλυον ἀεί τι τῶν πρὸς τὴν χρείαν ἀναγκαίων. καὶ δὴ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ μαχόμενοι, παμπληθεῖς τῶν πολεμίων ναῦς διέφθειραν. ἐπιφανέστατα δὲ ἐκινδύνευσαν τρεῖς πεντήρεις τῶν ῥοδίων, ἥ τε ναυαρχὶς ἐφ' ἧς ἔπλει θεοφιλίσκος. μετὰ δὲ ταύτην, ἧς ἐτριηράρχει φιλόστρατος: τρίτη δὲ, ἣν

ἐκύβερνα

κύβερνα μὲν αὐτόλυκος, ἐπέπλει δὲ νικόστρατος. ταύτης γὰρ ἐμ-
αλούσης εἰς πολεμίαν ναῦν, καὶ καταλιπούσης ἐν τῷ σκάφει τὸ ἔμ-
ολον, συνέβη τὴν μὲν πληγεῖσαν ἄνανδρον καταδῦναι. τοὺς δὲ
ρεὶ τὸν αὐτόλυκον εἰσρευσῆς εἰς τὴν ναῦν τῆς θαλάττης διὰ τῆς πρῴ-
ας, κυκλωθέντας ὑπὸ τῶν πολεμίων τὰς μὲν ἀρχὰς ἀγωνίζεσθαι γεν-
αίως. τέλος δὲ τὸν μὲν αὐτόλυκον ἐκπεσεῖν τρωθέντα μετὰ τῶν ὅπλων
ς τὴν θάλατταν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐπιβάτας ἀποθανεῖν μαχομένους
γενναίως. ἐν τῷ καιρῷ θεοφιλίσκος βοηθήσας μετὰ τριῶν πεντή-
ρων, τὴν μὲν ναῦν οὐκ ἠδυνήθη σῶσαι, διὰ τὸ πλήρη θαλάττης εἶναι.
δύο δὲ ναῦς πολεμίας τρώσας, τοὺς ἐπιβάτας ἐξέβαλε. ταχὺ δὲ περι-
χυθέντων αὐτῷ λέμβων πλειόνων, καὶ καταφράκτων νεῶν, τοὺς μὲν
πλείστους ἀπέβαλε τῶν ἐπιβατῶν ἐπιφανῶς ἀγωνισαμένους. αὐτὸς δὲ τρία
τραύματα λαβὼν καὶ παραβόλως τῇ τόλμῃ κινδυνεύσας, μόλις ἐξέσω-
σε τὴν ἰδίαν ναῦν, ἐπιβοηθήσαντος αὐτῷ φιλοστράτου καὶ συναναδεξα-
μένου τὸν ἐνεστῶτα κίνδυνον εὐψύχως. συνάψας δὲ τοῖς αὐτοῦ σκάφεσι
πάλιν ἐξ ἄλλης ὁρμῆς συνεπλέκετο τοῖς πολεμίοις, τῇ μὲν σωματικῇ
δυνάμει παραλυόμενος ὑπὸ τῶν τραυμάτων, τῇ δὲ τῆς ψυχῆς γενναιό-
τητι λαμπρότερος ὢν καὶ παραστατικώτερος ἢ πρόσθεν. συνέβη δὲ δύο
γενέσθαι ναυμαχίας, πολὺ διεστώσας ἀλλήλων. τὸ μὲν γὰρ δεξιὸν κέ-
ρας τοῦ φιλίππου κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ἀεὶ τῆς γῆς ὀρεγόμενον, οὐ μα-
κρὰν ἀπεῖχε τῆς ἀσίας. τὸ δ᾽ εὐώνυμον διὰ τὸ παραβοηθῆσαι τοῖς
ἐπὶ τῆς οὐραγίας ἐξ ὑποστροφῆς, οὐ πολὺ τῆς χίας ἀπέχον ἐναυμάχει
τοῖς ῥοδίοις. οὐ μὴν ἀλλὰ παρὰ πολὺ τοῦ δεξιοῦ κέρατος κατακρατούντων
τῶν περὶ τὸν ἄτταλον, καὶ συνεγγιζόντων ἤδη πρὸς τὰς νησίδας, ὑφ᾽ αἷς
φίλιππος ὥρμει καραδοκῶν τὸ συμβησόμενον, συνιδὼν ἄτταλος
μίαν πεντήρη τῶν ἰδίων ἐκτὸς τοῦ κινδύνου τετρωμένην καὶ βαπτιζομέ-
νην ὑπὸ νεὼς πολεμίας, ὥρμησε παραβοηθήσων ταύτῃ μετὰ δύο τε-
τρήρων. τῶν δὲ πολεμίων σκάφους ἐγκλίναντος, καὶ ποιουμένου τὴν ἀναχώρη-
σιν ὡς πρὸς τὴν γῆν, ἐπέκειτο φιλοτιμότερον ἐγκρατὴς γενέσθαι σπουδάζων
τῆς νεώς. ὁ δὲ φίλιππος συνθεασάμενος ἀπεσπασμένον πολὺ τὸν ἄτταλον
ἀπὸ τῶν ἰδίων, παραλαβὼν τέτταρας πεντήρεις καὶ τρεῖς ἡμιολίας, ἔτι δὲ τῶν
λέμβων τοὺς ἐγγὺς ὄντας ὥρμησεν. καὶ διακλείσας τὸν ἄτταλον ἀπὸ τῶν οἰ-
κείων νεῶν, ἠνάγκασε μετὰ μεγάλης ἀγωνίας εἰς τὴν γῆν ἐκβαλεῖν

τὰ σκάφη. τούτου δὲ συμβάντος, αὐτὸς μὲν ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν
πληρωμάτων, εἰς τὰς ἐρυθρὰς ἀπεχώρησεν, τῶν δὲ πλοίων καὶ τῆς
βασιλικῆς παρασκευῆς ἐγκρατὴς ὁ Φίλιππος ἐγένετο. καὶ γὰρ ἐποίη-
σεν τι τεχνικὸν ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς ὁ περὶ τὸν ἄτταλον. τὰ γὰρ ἐ-
πιφανέστατα τῆς βασιλικῆς παρασκευῆς ἐπὶ τὸ κατάστρωμα τῆς νεὼς
ἐξέβαλον. ὅθεν οἱ πρῶτοι τῶν μακεδόνων συναψάντων ἐν τοῖς λέμ-
βοις συνθεασάμενοι ποτηρίων πλῆθος, καὶ πορφυρῶν ἱματίων, καὶ
τῶν τούτοις παρεπομένων σκευῶν, ἀφέμενοι τοῦ διώκειν ἀπένευσαν
ἐπὶ τὴν τούτων ἁρπαγήν, διὸ συνέβη τὸν ἄτταλον ἀσφαλῆ ποιήσα-
σθαι τὴν ἀναχώρησιν εἰς τὰς ἐρυθράς. Φίλιππος δὲ τοῖς μὲν ὅλοις
ἐλαττωμένος παραπολὺ τὴν ναυμαχίαν, τῇ δὲ περιπετείᾳ τῇ περὶ
τὸν ἄτταλον ἐπαρθεὶς ἐπανέπλει, καὶ πολὺς ἦν συναθροίζων τὰς
σφετέρας ναῦς, καὶ παρακαλῶν τοὺς ἄνδρας εὐθαρσεῖς εἶναι, διότι νι-
κῶσι τῇ ναυμαχίᾳ. καὶ γὰρ ὑπέδραμέ τις ἔννοια καὶ πιθανότης
τοῖς ἀνθρώποις, ὡς ἀπολωλότος τοῦ ἀττάλου διὰ τὸ κατάγειν τοὺς περὶ
τὸν Φίλιππον ἀναδεδεμένους τὴν βασιλικὴν ναῦν. ὁ δὲ διονυσόδω-
ρος ὑπονοήσας τὸ περὶ τὸν αὑτοῦ βασιλέα γεγονός, ἤθροιζε τὰς οἰκείας
ναῦς ἐξαίρων σύνθημα. ταχὺ δὲ συλλεχθεισῶν πρὸς αὐτόν, ἀπέπλει
μετ' ἀσφαλείας εἰς τοὺς κατὰ τὴν ἀσίαν ὅρμους. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν οἱ
πρὸς τοὺς ῥοδίους ἀγωνιζόμενοι τῶν μακεδόνων, πάλαι κακῶς πάσχον-
τες, ἐξέλυον αὑτοὺς ἐκ τοῦ κινδύνου μετὰ προφάσεως καταμέρος
ποιούμενοι τὴν ἀναχώρησιν, ὡς ταῖς οἰκείαις σπεύδοντες ἐπικουρῆ-
σαι ναυσίν. οἱ δὲ ῥόδιοι τὰς μὲν ἀναδησάμενοι τῶν νεῶν, τὰς δὲ προ-
διαφθείραντες ταῖς ἐμβολαῖς, ἀπέπλευσαν εἰς τὴν χίον. ἐφθάρη-
σαν δὲ τοῦ μὲν Φιλίππου νῆες, ἐν μὲν τῇ πρὸς ἄτταλον ναυμαχίᾳ
δεκήρης, ἐννήρης, ἑπτήρης, ἑξήρης, τῶν δὲ λοιπῶν κατάφρακτοι μὲν
δέκα, καὶ τριηρημιόλιαι τρεῖς, λέμβοι δὲ πέντε καὶ εἴκοσι, καὶ τὰ τού-
των πληρώματα· ἐν δὲ τῇ πρὸς ῥοδίους διεφθάρησαν κατάφρακτοι
μὲν δέκα, λέμβοι δὲ περὶ τετταράκοντα τὸν ἀριθμόν, ἥλωσαν δὲ δύο
τετρήρεις, καὶ λέμβοι σὺν τοῖς πληρώμασιν ἑπτά. τῶν δὲ περὶ ἄττα-
λον κατέδυσαν τριηρημιολία μία, καὶ δύο πεντήρεις, καὶ τὸ τοῦ βασι-
λέως σκάφος. τῶν δὲ ῥοδίων διεφθάρησαν μὲν δύο πεντήρεις, καὶ
τριήρεις, ἥλω δ' οὐδέν. ἄνδρες δὲ τῶν μὲν ῥοδίων ἀπέθανον εἰς ἑξή-
κοντα

κοντα, τῶν δὲ παρὰ Ἀττάλου ὡς ἑβδομήκοντα, τῶν δὲ τοῦ Φιλίππου, μακεδόνων μὲν εἰς τρισχιλίους, τῶν δὲ πληρωμάτων εἰς ἑξακισχιλίους. ἑάλωσαν δὲ ζωγρείᾳ, τῶν μὲν συμμάχων καὶ μακεδόνων εἰς δισχιλίους, τῶν δ' αἰγυπτίων εἰς ἑπτακοσίους. καὶ τὸ μὲν τέλος τῆς περὶ χίον ναυμαχίας, τοιοῦτον συνέβη γενέσθαι. τῆς δὲ νίκης ὁ Φίλιππος ἀντεποιεῖτο κατὰ δύο προφάσεις, κατὰ μίαν μὲν ὅτι τὸν ἄτταλον εἰς τὴν γῆν ἐμβαλὼν ἐγκρατὴς τῆς νεὼς ἐγεγόνει. καθ' ἑτέραν δὲ ὅτι καθορμισθεὶς ἐπὶ τὸ καλούμενον ἀργέννον ἐδόκει πεποιῆσθαι τὸν ὅρμον ἐπὶ τῶν ναυαγίων. ἀκόλουθα δὲ τούτοις ἔπραττεν καὶ κατὰ τὴν ἑξῆς ἡμέραν, συνάγων τὰ ναυάγια, καὶ τῶν νεκρῶν ποιούμενος ἀναίρεσιν τῶν ἐπιγινωσκομένων, χάριν τοῦ συναύξειν τὴν προειρημένην φαντασίαν. ὅτι γὰρ οὐδ' αὐτὸς ἐπέπειστο νικᾶν, διήλεγξαν αὐτὸν οἵ τε ῥόδιοι καὶ διονυσόδωρος μετ' ὀλίγον. κατὰ γὰρ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἔτι περὶ ταῦτα γινομένου τοῦ βασιλέως, διαπεμψάμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐπέπλευσαν αὐτῷ, καὶ στήσαντες ἐν μετώπῳ τὰς ναῦς οὐδενὸς ἐπ' αὐτοὺς ἀνταναγομένου, πάλιν ἀπέπλευσαν εἰς τὴν χίον. ὁ δὲ Φίλιππος οὐδέποτε τοσούτους ἄνδρας ἀπολωλεκὼς, οὔτε κατὰ θάλατταν ἐνὶ καιρῷ, βαρέως μὲν ἔφερε τὸ γεγονός, καὶ τὸ πολὺ τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ παρῃρεῖτο. πρὸς μέντοι γε τοὺς ἐκτὸς ἐπειρᾶτο κατὰ πάντα τρόπον ἐπικρύπτεσθαι τὴν αὑτοῦ διάληψιν, καίπερ οὐκ ἐόντων αὐτῷ τῶν πραγμάτων. χωρὶς γὰρ τῶν ἄλλων, καὶ τὰ μετὰ τὴν μάχην συμβαίνοντα πάντας ἐξέπληττε τοὺς θεωμένους. γενομένης γὰρ τοσαύτης φθορᾶς ἀνθρώπων, παρ' αὐτὸν μὲν τὸν καιρὸν πᾶς ὁ πόρος ἐπληρώθη νεκρῶν, αἵματος, ὅπλων, ναυαγίων. ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις τοὺς αἰγιαλοὺς ἦν ἰδεῖν φυρδὴν σεσωρευμένους ἀναμὶξ πάντων τῶν προειρημένων, ἐξ ὧν οὐ μόνον αὐτός, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ μακεδόνες εἰς διατροπὴν ἐνέπιπτον οὐ τὴν τυχοῦσαν. θεοφιλίσκος δὲ μίαν ἡμέραν ἐπιβιώσας, καὶ τῇ πατρίδι γράψας ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν ναυμαχίαν, καὶ κλεόναιον ἡγεμόνα συστήσας ἀνθ' ἑαυτοῦ ταῖς δυνάμεσι, μετήλλαξε τὸν βίον ἐκ τῶν τραυμάτων, ἀνὴρ καὶ κατὰ τὸν κίνδυνον ἀγαθὸς γενόμενος, καὶ κατὰ τὴν προαίρεσιν μνήμης ἄξιος. μὴ γὰρ ἐκείνου τολμήσαντος προσεπιβαλεῖν τῷ Φιλίππῳ τὰς χεῖρας, πάντες ἂν κατα-προεῖντο τοὺς καιρούς, δεδιότες τὴν τοῦ Φιλίππου τόλμαν. νῦν δ' ἐκεῖ-

νος ἀρχὴν πολέμον ποιήσας, ἠνάγκασε μὲν τὴν αὐτοῦ πατρίδα συνδιαναστῆναι τοῖς καιροῖς. ἠνάγκασε δὲ τὸν Ἄτταλον μὴ μέλλειν καὶ παρασκευάζεσθαι τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ πολεμεῖν ἐρρωμένως καὶ κινδυνεύειν. τοιγαροῦν εἰκότως αὐτὸν οἱ ῥόδιοι καὶ μεταλλάξαντα, τοιαύταις ἐτίμησαν τιμαῖς, δι' ὧν οὐ μόνον τοὺς ζῶντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιγενομένους ἐξεκαλέσαντο πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος καιρούς.

Id eſt, Philippus autem cum in obſidione multa ſibi ad-uerſari uideret, hoſtes etiam cum multis conſtratis naui-bus haud procul in ſtatione eſſent, animi pendebat, nec ſatis proſpiciebat, quid ſibi potiſsimum in poſterum fa-ciendum foret, Cumq́ præſentia utrum uellet eligendi facultatem adimerent, tandem naues ſoluit præter ho-ſtium expectationem. Attalus enim & qui cum eo erãt, ſperabant eum perlaturum obſidionem, ob apparatum metallicorum. Curauit autẽ maxime ſubita profectione uti, propterea quòd ſibi perſuaſiſſet ſe locum occupatu-rum, & in poſterum iam tuto peruehi ſecũdum litus ad Samũ uſq́ poſſe. Opinio autem eum fefellit, quam præ-ceperat. Attalus enim & Theophiliſcus, ubi conſpexe-runt eum ſoluiſſe, ſtatim in rem præſentem incubuerũt. ſuit autem eorum profectio nullo ordine diſpoſita: pro-pterea quòd conſiderẽt (ut diximus) Philippum adhuc permanere in propoſito: ueruntamen uſi ſumma remi-gum alacritate, impetum fecerunt, Attalus ipſe in dex-tram partem hoſtium quæ ipſa præibat, Theophiliſcus uerò in ſiniſtram. At Philippus uidens ſe rei occaſione impeditũ, & repente oppreſſum, dato pugnæ ſigno his qui dextra parte erãt, pronuncianſq́ ut aduerſas naues opponerent, & cum hoſtibus acerrime congrederẽtur, ipſe cum leuibus nauigiis in paruas inſulas ſe recepit, quæ in medio curſu erant: ibiq́ naualis prælij euentum expectabat. Erat autem numerus nauium earum, quæ cum Philippo erant, prælio aptarum, conſtratarum ad

tres

tres & quinquaginta, & cum his minora apertaq; naui-
gia: Lembi uero cum pistribus centũ quinquaginta, eas
enim naues quæ Sami erant, non potuit omnes instrue-
re. Hostium autem naues erant, constratæ quidem sexa
ginta quinq; cum Byzãtinis. Cum his præterea nouem
trieremioliæ, triremesq; tres adstiterant: factoq; pugnæ
naualis initio ab Attali naue, continuo omnes quæ pro
pius aderant, nulla egẽtes cohortatione inter se concur
rerunt. Attalus quidem impetũ faciens in octerem, infe
rensq; ei uulnus graue, quaq; aquam reciperet: cumq;
diutius hi qui in catastromate erant, propugnarent, tan
dem nauem ipsam depressit. At Philippi deceres quæ
princeps erat, in hostium potestatẽ redacta est, idq; casu
inopinato. Nam cum in ipsam cõcurreret trieremiolia,
hãc ictu graui, ad mediũ uentrem, post eam partem qua
thranites scalmus collocari solet, sauciauit: eiq; contine-
batur, gubernatore non amplius ualente retinere nauis
impetum. Quare cum nauis ei adhæresceret, ualde im-
pedita erat: nec satis regi flectiq; poterat. Quo tẽpore
duæ quinqueremes impetu facto duabus ex partibus
eam conuulnerarunt: nauemq; ipsam cum propugnato
ribus depresserũt, & in iis Dinocratem, qui Philippi na-
uarchus erat. Per id etiam tempus Dionysodorus & Di
nocrates, qui fratres & sub Attalo nauarchi erant, im-
petum facientes: hic quidem in [illegible]epterem hostium, alter
uero in octerem, casu decertandi admirabili usi sunt. Di
nocrates quidem in octerem concursu facto, ipse uul-
nus accepit paulo supra aquam, cum nauis ipsa sine
stira esset: conuulnerata autem ab se naue hostium ad
eam partem, qua mari demergitur, initio quidem non
potuit ab ea se expedire, etiam si non semel conatus sit
inhibere. Quare cum Macedones fortissimè sese defen

derent

derent, extremũ ferè periculum adiit. Attalo autem illi ferente auxilium, facto in hostilem nauem impetu, soluenteq; naues quæ inter se adhæserant, Dinocrates quidem sic insperatò liberatus est. Omnes autem hostilis nauis propugnatores fortissimè dimicantes cõcisi sunt. Nauis autẽ ipsa à propugnatoribus nuda relicta, in Attali potestatem redacta est. At Dionysodorus cum magna ui incitaretur ad confligẽdum ipse quidem uulnus inferre non potuit. Præteruectus autem per medios hostes, dextrum nauis suæ remigium amisit, simul confractis lignis quæ turres sustinere solẽt. Actis his rebus circunsteterunt eum undiquaque hostes: clamore facto excitatoq; tumultu, reliqua quidem turba propugnatorum, simul cum naue periit: ipse autem Dionysodorus cum duobus comitibus, ad triremioliam, quæ in auxilium ueniebat, adnatauit. Periculum autem reliquarum nauium utrinque par erat: ut enim numero superabant Philippi Lembi, sic Attalus multitudine nauium constratarum præstabat. Et sic gerebantur ea quæ ad dextrum Philippi cornu erant, ut neutram in partem inclinata esset uictoria, Attalus tamen niteretur meliore in posterum spe. Rhodij autem initio profectionis sese ab hostibus segregarunt, & ut modo dicebam celeritate nauium, cum multo præstantiores essent inimicis, cõflixerunt cum Macedonibus qui in extrema acie erant: primumq; nauibus in fugam cõuersis à tergo & puppi impetu facto, remos earum deterserunt. Vt autẽ qui cum Philippo erant, cœperunt illuc consistere auxiliũ ferentes periclitantibus: Rhodiorũ uero qui postremi erant, conuenerunt cum Theophilisco: tũc dispositis in aciem utrinq; aduersis nauibus conflixerũt summa alacritate, sese inuicẽ clamore tubisq; cohortantes. Quod si Macedones

dones inter constratas naues lembos minimè collocassent, naualis prælij certamen, celerem facilemq́; exitum habuisset. Sed ij lembi omnem usum Rhodiis nauibus ademerunt, idq́; multis modis: ubi enim primū utrorūq; cōflictu ordines commoti sunt, omnes inter se cōmixti erant: unde neq; facile enauigare, neq; naues flectere poterāt, neq; omnino uti iis rebus quibus superiores erāt: incidētibus in eas lembis, aliàs quidē ad remigiū, ut non facilè iuuari possent opera remigum: aliàs autem in proras, interdū etiam ad puppim, ut gubernatorū remigūq; ministerium impediretur. In oppositis uerò cōflictibus nonnihil ex arte cōmenti sunt: ipsi enim inclinatis nauibus in proram extra aquā uulnera accipiebāt: hostium uerò naues intra aquam perforabant, quibus nulla arte mederi quis posset, rarò autem id eueniebat: magnam enim partem cōcursum uitabant: propterea q Macedones fortiter propugnarent è catastromate in pręliis quæ cominus fierent: sæpius tamen præternauigando detergentes hostium remos, inhabiles reddebant, moxq́; circūcurrētes, in eosq́; qui ad puppim erant impetu facto, obliquis autem & flectentibus irruentes, alios quidem conuulnerabant, aliis autem armamenta auferebant: & iam tali ratione decertantes, magnum numerum hostilium nauium depresserant. Celeberrimè autem in periculo uersatæ sunt tres quinqueremes Rhodiorum: prætoria ipsa qua uehebatur Theophiliscus: post hanc autē ea cui præerat Philostratus: tertia uerò quā regebat Autolycus: ea autem uehebatur Nicostratus: hac enim impetum faciente in hostilem nauem, relictoq́; in naue hostium suæ nauis rostro, euenit ut nauis percussa cū ipsis hominibus deprimeretur: eos autem qui cum Autolyco erant, quum per proram aqua subintraret, circunuenti

tos ab hostibus initio quidem generose decertare: tandem uero ipsum Autolycum saucium cum armis decidere in mare: reliquos autem propugnatores animose pugnando occumbere. quo quidem tempore Theophiliscus auxilio adueniens cum tribus quinqueremibus, nauem ipsam seruare non potuit:eo quòd aqua iam oppleta esset. Conuulneratis autem duabus hostium nauibus, quarũ propugnatores præcipites dedit: statim circunfusis in eum lembis pluribus, constratisq; nauibus magnam partem propugnatorum amisit egregiè decertantium. Ipse uero acceptis tribus uulneribus, quòd audacius in periculum rueret, uix propriam nauem seruare potuit, ferente illi auxilium Philostrato, suscipienteq; in se præsens periculum summa animi alacritate. Vbi uerò se cum suis nauibus coniunxit, iterum recẽti impetu cum hostibus conflixit. Viribus quidem corporis defectus, propter uulnera: animi autẽ robore clarior constantiorq; quàm antea uisus est. Contigit autem duo fuisse naualia prælia multum inter se distantia. Siquidem dextrum Philippi cornu ut initio decreuerat semper littus appetens legensq;, nusquam discesit longe ab Asia: sinistrum uerò quod auxiliũ tulisset his qui in extrema acie erant, decertabat cum Rhodiis, cum non multum abesset à Chio. Verũtamen cum Attalus ipse cum suis dextrum Philippi cornu superasse præclarè uideretur, ipseq; Attalus iam appropinquaret insulis, ad quas Philippus stationem obtinebat, expectans rei euẽtum, conspicatus Attalus quinqueremẽ suorum unam extra periculum uulneratam demergi ab hostili naue, festinauit auxilium laturus illuc proficisci cum duabus quadriremibus. Hostili autem naue declinante, seq; tanquam ad terram recipiente, promptius instabat, cupiens nauem

in

in suam potestatem redigere. Quod ubi Philippus con/spexit, audaciusq; pergere longè à suis Attalum uidit, sumptis secum quatuor quinqueremibus, tribusq; hemioliis, lembisq; præterea qui propius erant, properauit, sperans, quod euenit, intercipi posse: eumq; compulit cum magna animi anxietate ad proximum litus naues eiicere: ibiq; naui relicta, Rex ipse cum sociis naualibus pedibus Erythras profugit. Philippus autẽ nauigiorum compos factus est, supellectilisq; regiæ. Siquidem ij qui cum Attalo erãt in tali periculo quiddam ex arte militari commenti sunt: lautissima enim quæque ex supellectile regia in catastromate & foris nauis expo suerunt: unde primi Macedonum, ubi ad lembos appulerunt, conspecta in lembis poculorum multitudine, ue/steq; purpurea, instrumentisq; quæ eius causa parari solent, misso persequendi studio in horum prædam conuersi sunt. quare factum est ut Attalus in Erythrarũ portum sine ullo impedimento sese reciperet. At Philippus quum in uniuersum toto nauali prælio inferior fuisset, tamen elatus casu Attali, regressus est: magnoq; studio suis conquisitis, nauibusq; in unũ collectis, cohortabatur suos ut bono animo essent, quãdoquidẽ uicissent nauali prælio: etenim subierat cogitatio, & ea opinio homines inuaserat, tanquã Attalus ipse in fuga occubuisset: propterea quod reuerteretur Philippus cum suis, capta religataq; regia naue. At Dionysodorus cõiectãs id, quod regi suo acciderat, sublato signo suas naues conuocauit: quibus statim ad se collectis, tutò se recepit in portus Asiaticos. Sub idem tempus, Macedones qui aduersus Rhodios decertabant, iam diu male mulctati se à periculo liberarunt: singulę enim naues sese recipiebãt per causam subueniendi suis laborantibus. Rhodij uerò quum

nauium partem religassent, partem autem rostris perfo rassent, se in Chiorum portum receperunt. Interiere autem Philippi quidem in prælio nauali, quod cum Attalo gestũ est, deceres, enneres, hepteres, hexeres: reliquarum autẽ constratæ decem, tresq; triremiolæ: lembi uerò uigintiquinq; cum sociis naualibus: in prælio autem aduersus Rhodios gesto depressæ sunt constratæ decẽ, lembi ad quadraginta. Captæ sunt autem duæ quadriremes, septemq; lembi cum sociis naualibus. Earum uerò quæ cum Attalo erant, depresserunt unam triremiolam duasq; quinqueremes & regiũ nauigium. Rhodiorum autẽ interiere duæ quinqueremes & triremes, nihil uerò captum fuit: homines autem occubuere Rhodiorum quidem ad sexaginta: at eorum qui sub Attalo, circiter septuaginta: qui sub Philippo autem, Macedonũ ad tria millia: sociorum præterea naualiũ, ad sex millia: uiui capti sunt Macedonum & sociorum, ad duo millia: Aegyptiorum autem, ad septingentos. Talis quidem exitus naualis prælij ad Chium fuit. Philippus autem uictoriã sibi uendicabat duabus potissimùm de causis. Prima, quod Attalũ in terrã eiicere coegisset, & nauis regia in suam uenisset potestatem. Altera, quòd stationem in loco, qui Argennon uocatur, habuerit inter hostium naufragia. Postridie quoquè se gesserit ut uictor collectis reliquiis naufragij, sublatisq; & receptis cadaueribus eorum qui agnosci poterant, ut eam opinionem maximè confirmaret. Rhodij nãq; & Dionysodorus haud ita multò pòst ab eodem expresserunt, ut nec ipse quidem se uictorem existimaret. Postridie enim rege adhuc circa hæc occupato, certiores inuicem facti, uela duxerũt in ipsum, collocatisq; in fronte nauibus, nemine contra eos prodire auso, retro abiere ad Chium. At Philippus qui nũquam antea

antea eodem tempore ne in mari quidem, tot talesq́ uiros amisisset, casum quidem grauiter ferebat, animumq́ iam propemodum desponderat: ad exteros tamen occultare sensa mentis omni studio conabatur, etiamsi res ipsæ non satis id ferre patiq́ uiderentur. Nam præter alia multa, ea ipsa quæ in prælio acciderant, omnes qui aderant, in timorem coniecerant. Facta enim tanta hominum strage, eo ipso tempore totus locus, in quo dimicatũ est, oppletus est cadaueribus, sanguine, armis, naufragiis & armamentis. Diebus autem qui proximè sequuti sunt, uidere erat littora referta omnibus iis rebus quas retulimus, confuse aceruatimq́ congestis. Ob quę factum est ut non solùm ipse, sed & omnes Macedones in grauem animi defectionẽ inciderint. Theophiliscus autem quum unum diem superuixisset, patriæq́ scripsisset de casu naualis prælij, suffecto Cleonæo in sui locum & exercitui præfecto, uitam cum morte commutauit ob uulnera quæ acceperat, uir qui in ipso periculo se egregium præstitit, & consilij prouidentia dignus fuit, cuius memoria celebretur. Nisi enim ille anteuertisset impetum facere in Philippum, omnes quidem alij occasionem rei bene gerendæ omisissent, perterriti Philippi audacia. Sed ille facto prælij initio, ciues coegit temporis occasionem sequi. Coegit & Attalum bellum non ducere, tempusq́ minimè terere in apparatu rerum ad bellum pertinẽtium, sed acerrimè decertare, periculũq́ pręsens subire. Quocirca meritò ipsum Rhodij fato functum talibus honoribus prosequuti sunt, quibus nõ solùm uiuos & præsentes, sed etiam posteros prouocarent ad fortiter subeunda pro patria pericula. Hactenus Polybius, cuius uerbis facilè quis uideat genera ferè omnia nauium, quæ ad belli usum comparabantur.

Quibus etiam solebant imponere turres ad libram,quę ob id dictæ turritæ à Virgilio:idq; non solùm ad proram,sed etiã ad puppim.Appianus de bellis ciuilibus, καὶ πύργους ἐπὶ τῶν νεῶν εἶχον κατά τε πρῷραν καὶ τὴν πρύμναν. id est,& turres in nauibus habebant,& ad proram & ad puppim.Plinius libro XXXII. ubi de echeneide:Sed armatæ classes imponũt sibi turrium propugnacula,ut in mari quoq; pugnetur uelut è muris.Cæsar libro tertio de bello ciuili:Atq; alterã nauem quæ erat ad custodiã ab Acilio posita,pluribus aggressus nauibus,in quibus ad libram fecerat turres.Virgilius in octauo:

Vnà omnes ruere,ac totum spumare reductis
Conuulsum remis rostrisq; stridentibus æquor,
Alta petunt,pelago credas innare reuulsas
Cycladas,aut montes concurrere montibus altos,
Tanta mole uiri turritis puppibus instant.

Turres autem habuisse Antonianos in pugna illa nauali,quæ ad Actium facta est cum Cæsarianis,liquet ex Dione:cuius uerba quoniam nondum omnibus ædita sunt,ipse adscribam.Fusius enim quàm quiuis alius eorum,qui extant authorum,ea de re scripsisse uidetur:ut ipse Virgilius nihil poetarum more aut ὑπερβολικῶς de illa pugna finxisse uideatur.Eius autem uerba sunt hęc: ἀγχωμάλου οὖν ἔτι πολὺ τῆς ναυμαχίας οὔσης, καὶ μηδετέρων ὑπερέχειν που δυναμένων, τέλος τοῖον δέ τι ἐγένετο. ἡ κλεοπάτρα κατόπιν τῶν μαχομένων ἀποσαλεύουσα, οὐκ ἤνεγκε τὴν πολλὴν καὶ ἄκριτον τοῦ ἀδήλου μέλλησιν. ἀλλ' ἀποκναισθεῖσα ἀπό τε τοῦ γυναικείου καὶ ἀπό τε τοῦ αἰγυπτίου, τῇ τε ἐπὶ πολὺ μετεώρῳ ἀγωνίᾳ, καὶ τῇ ἀεὶ ἐφ' ἑκάτερα προσδοκίᾳ, αὐτή τε ἐς φυγὴν ἐξαπιναίως ὥρμησε, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὑπηκόοις σημεῖον ἦρε, καὶ οὕτω τά τε ἱστία αὐτῶν εὐθὺς ἀραμένων, καὶ ἐς τὸ πέλαγος ἀφέντων, ἀνέμου τινὸς κατὰ τύχην φοβεροῦ συμβάντος, νομίσας ὁ ἀντώνιος, οὐχ ὑπὸ τῆς κλεοπάτρας

τῆς αὐτοῦ ἐπαγγελίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ δέους ὡς καὶ νενικημένους
φυγὴν ἐφέπεσθαί σφισιν. γιγνομένου δὲ τούτου καὶ οἱ λοιποὶ στρατιῶται καὶ
ἠθύμησαν καὶ ἐταράχθησαν. καί πως ἀποδρᾶναι καὶ αὐτοὶ τρόπον τι-
νὰ ἐθελήσαντες, οἱ μὲν τὰ ἱστία ἤγειρον, οἱ δὲ τούς τε πύργους καὶ τὰ ἔπι
πλα ἐς τὴν θάλασσαν ἐρρίπτουν, ὅπως κουφίσαντες διαφύγωσι. καὶ αὐ-
τοῖς περὶ ταῦτα ἔχουσιν, οἱ ἐναντίοι προσπεσόντες (τοὺς γὰρ φεύγοντας,
καὶ ἄνευ ἱστίων ὄντες καὶ πρὸς τὴν ναυμαχίαν μόνην παρεσκευασ-
μένοι, οὐκ ἐπεδίωξαν) πολλοί τε ἑκάστῃ νηΐ, καὶ ἑκατέρωθεν καὶ ἐν χερσὶν
ἐμαχέσαντο, ὥστε καὶ ποικιλώτατον καὶ ὀξύτατον ἐπ' ἀμφοτέρων
ὁμοίως τὸν ἀγῶνα γενέσθαι. οἱ μὲν γὰρ τά τε κάτω τῶν νεῶν πάντα
πέριξ ἐκακούργουν, καὶ τὰς κώπας συνέθραυον, τά τε πηδάλια
ἀπήραττον, καὶ ἐπαναβαίνοντες ἐπὶ τὰ καταστρώματα, τοὺς μὲν κα-
τέσπων ἀντιλαμβανόμενοι, τοὺς δὲ ἐώθουν, τοῖς δὲ ἐμάχοντο, ἅτε καὶ
ἰσοπληθεῖς αὐτοῖς ἤδη ὄντες. οἱ δὲ τοῖς τε κοντοῖς σφᾶς διεωθοῦντο,
καὶ ταῖς ἀξίναις ἔκοπτον, πέτρας τε καὶ ἄλλους τινὰς ὄγκους ἐπ'
αὐτὸ τοῦτο παρεσκευασμένους, ἐπικατέβαλλον, καὶ τούς τε ἀναβαί-
νοντας ἀπεκρούοντο, καὶ τοῖς ἐς χεῖρας ἰοῦσι συνεφέροντο. εἴκασεν
ἄν τις ἰδὼν τὰ γιγνόμενα, ὡς μικρὰ μεγάλοις ὁμοιῶσαι, τείχεσί τι-
σιν, ἢ καὶ νήσοις πολλαῖς καὶ πυκναῖς, ἐν θαλάσσῃ πολιορκουμέναις.
οὕτω οἱ μὲν ἐπιβῆναί τε σκαφῶν, ὥσπερ ἐπ' ἠπείρου καὶ ἐρύματός
τινος ἐπειρῶντο, καὶ πάντα τὰ ἐς τοῦτο φέροντα σπουδῇ προσῆγον. οἱ
δὲ ἀπεωθοῦντο αὐτούς, ὅτι ποτὲ ἐν τῷ τοιούτῳ φιλεῖ δρᾶσθαι, μηχανώ-
μενοι. ἀντιπάλως οὖν αὐτῶν μαχομένων, ὁ Καῖσαρ ἀπορήσας ὅτι πρά-
ξῃ, πῦρ ἐκ τοῦ στρατοπέδου μετεπέμψατο. πρότερον μὲν γὰρ οὐκ ἠθέ-
λησεν αὐτῷ, ὅπως τὰ χρήματα περιποιήσηται, χρήσασθαι. τότε δὲ ἰδὼν
ὅτι ἀδύνατον οἱ εἴη ἄλλως προσκρατῆσαι, ἐπ' ἐκεῖνο ὡς καὶ μόνον
σφίσιν ἐπικουρῆσον, κατέφυγε. κἀντεῦθεν ἄλλο αὖ εἶδος μάχης
συνηνέχθη. οἱ μὲν γὰρ πολλαχῇ ἅμα προσπλέοντές τισι, βέλη τε πυρ-
φόρα ἐπ' αὐτοὺς ἐξετόξευον, καὶ λαμπάδας ἐκ χειρὸς ἐπηκόντιζον,
καί τινας καὶ χυτρίδας ἀνθράκων καὶ πίττης πλήρεις πόῤῥωθεν
μηχαναῖς ἐπερρίπτουν. οἱ δὲ ταῦτά τε ὡς ἕκαστα διεκρούοντο, καὶ
ἐπειδή τινα αὐτῶν διεκπίπτοντα τῶν ξύλων ἥπτετο, καὶ φλόγα
αὐτίκα

αὐτίκα πολλήν, ἅτε ἐν νηὶ ἄγοντες, τὸ μὲν πρῶτον τῷ ποτίμῳ ὕδατι,
ᾧ ἐπεφέροντο, ἐχρῶντο, καί τινα κατέσβεσαν, ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνο κατανα-
λώθη, ἤντλουν τὸ θαλάττιον. καὶ οἱ μὲν πολλῷ τε καὶ ἀθρόῳ αὐτῷ ἐχρῶν-
το, ἐπεῖχόν πως τῇ βίᾳ τὸ πῦρ. ἀδύνατοι δὲ πανταχοῦ τοῦτο ποιεῖν
ὄντες, οὔτε γὰρ πολλὰ ἢ καὶ μεγάλα τὰ ἀντλητήρια εἶχον, καὶ ἡμίσεα
αὐτὰ, ἅτε ταραττόμενοι ἀνέφερον, οὐχ ὅσον οὐκ ὠφελοῦντό τι, ἀλλὰ
καὶ προσπαρώξυνον αὐτό. ἡ γὰρ ἅλμη ἡ θαλαττία, ἂν κατ᾽ ὀλίγον ἐπι-
χέηται φλογὶ, ἰσχυρῶς αὐτὴν ἐκκαίει. ὡς οὖν καὶ ἐν τούτῳ ἥττους ἐγίγνοντο,
τά τε ἱμάτια αὐτῶν τὰ παχέα, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐπέβαλλον. καὶ χρόνον
μέν τινα ἐκωλύθη τε ὑπ᾽ αὐτῶν τὸ πῦρ, καὶ ἔδοξέ πῃ λωφᾶν. ἔπειτα δὲ
ἄλλως τε καὶ τοῦ ἀνέμου σφοδρῶς ἐπισπέρξαντος, ἐπιπλεῖον ἐξέλαμ-
ψεν, ἅτε καὶ ὑπ᾽ αὐτῶν ἐκείνων αὐξανόμενον. καὶ μέχρι μὲν μέρος τι νεὼς
ἐκαίετο, προσίσταντό τινες αὐτῷ, καὶ ἐς αὐτὸ ἐνεπήδων, καὶ τὰ
μὲν ἐπέκοπτον, τὰ δὲ διεφόρουν, καὶ αὐτὰ οἱ μέν τοι ἐς τὴν θάλασσαν,
οἱ δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς ἐναντίους ἐρρίπτουν, εἴπως καὶ ἐκείνους τι λυμήναιντο.
καὶ ἕτεροι πρὸς τὸ ἀεὶ ὑγιὲς αὐτῆς μεθιστάμενοι, ταῖς τε χερσὶ ταῖς
σιδηραῖς, καὶ τοῖς δόρασι τοῖς μακροῖς, τότε δὴ καὶ τὰ μάλιστα ἐχρῶν-
το. ὅπως τινὰ ἀντίπαλον ναῦν προσαρτήσαντες σφίσι, μάλιστα μὲν
προσεκβῶσιν ἐς αὐτήν. εἰ δὲ μὴ καὶ ἐκείνην καταφλέξωσιν. ὡς δ᾽ οὔ-
τινες ἐπέλαζον σφίσιν, αὐτὸ τοῦτο φυλασσόμενοι, καὶ τὸ πῦρ τούς τε
τοίχους πέριξ ἐπενέμετο, καὶ ἐς τὸ ἔδαφος κατῄει, ἐνταῦθα τὰ δεινό-
τατα αὐτοῖς ἐπεγίγνετο. οἱ μὲν γὰρ ὑπὸ τοῦ καπνοῦ, καὶ μάλιστα οἱ ναῦται,
πρὶν καὶ πλησιάσαι σφίσι τὴν φλόγα, ἐφθείροντο. οἱ δὲ καὶ ἐν αὐτῇ μέ-
σῃ, ὥσπερ ἐν καμίνῳ, ὠπτῶντο. ἄλλοι πρίν τι τοιοῦτον παθεῖν, ἢ καὶ ἡμί-
καυτοι, οἱ μὲν ἀπορρίπτοντες τὰ ὅπλα, ἐτιτρώσκοντο ὑπὸ τῶν πόρρωθεν
βαλλόντων. οἱ δὲ ἐς τὴν θάλασσαν ἐκπηδῶντες ἀπεπνίγοντο, ἢ καὶ παιό-
μενοι ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἐβαπτίζοντο, ἢ καὶ ὑπὸ θηρίων ἐσπαράττοντο. μό-
νοι τε ἀνεκτῶς, ὡς ἐν τούτοις παθήμασι, ἀπήλλαξαν, ὅσοι πρίν τινι αὐ-
τῶν συνενεχθῆναι, οἱ μὲν ἀλλήλους, οἱ δὲ καὶ αὑτοὺς ἀπέκτειναν, οὔτε κολα-
στήριόν τι ὑπέμειναν, καὶ νεκροί, ὥσπερ ἐν πυρᾷ, ταῖς ναυσὶ συγκατε-
καύθησαν. ὁρῶντες δὲ ταῦτα οἱ καισάριοι, πρότερον μὲν ὡς ἔτι ἀμύνεσθαί
τινες αὐτῶν ἐδύναντο, οὐ προσέμισγον σφίσιν. ἐπεὶ δὲ τὰ σκάφη τὸ πῦρ

συμήρει· καὶ οἱ ἄνθρωποι οὐδὲ ἑαυτοῖς βοηθῆσαι ἔτι, μὴ ὅτι πολέμιόν τινα λυπῆσαί τι ἐδύναντο, ἀπορίᾳ τε πρὸς ἔπλεον αὐτοί, εἴπως τὰ χρήματα περιποιήσαιντο, καὶ κατασβεννῦναι τὸ πῦρ, ὃ αὐτοὶ προσεκόμιζον, ἐπεφέροντο, κἀκ τούτου συχνοὶ καὶ ἐκείνων καὶ ὑπὸ τοῦ φλογὸς καὶ ὑπὸ τῶν ἀρμάτων αὐταῖς τελέως ναυσὶ συναπώλοντο.

Id est, Quum igitur diutius nauali certamine pari marte decertarent, neutrique superiores adhuc esse possent, huiuscemodi prælij exitus subsequutus est. Cleopatra quę à tergo pugnantium procul in salo erat, longiorem non tulit & incertũ rerum euentum. Sed quum muliebri natura usa, quum etiam ingenio Aegyptiaco prædita, permotaque diuturna suspẽsi animi anxietate, perpetua etiã in alterutrã partem formidolosa expectatione, ipsa sese ex improuiso in fugam coniecit, cæteris qui sub se erant signo fugæ sublato. Itaque ipsi uela statim in altum dederunt, casu oborto eo tempore sæuo uento. Ratus autem Antonius eos timore pterritos, eo quod uicti essent fugere, minimè uerò id Cleopatram pronũtiasse, eos subsequebatur. Quo facto & reliqui milites summa cũ trepidatione animos desponderunt: & alioqui cupientes illinc, si qua possent effugere, eorum partim uela pandere, partim turres ipsas cum armamentis in mare proiice re ceperunt: quo leuatis nauibus facilè effugere liceret. in quos ad hæc intentos aduersarij impetu facto (neque enim fugiẽtes persequuti sunt, propterea quòd ipsi sine uelis essent, utpote tãtum instructi ad naualem pugnam quæ stataria esset) multique singulis nauibus se obiiciebant eminus cominusque decertantes, ut anceps dubiũque utrisque ex æquo certamen fuerit. isti enim inferiorem nauium partem conuulnerabãt, remosque defringebant, gubernacula quoque ipsa lacerabant, conscẽdentesque foros, alios quidem hostium abstrahebant, alios deturbabant:

cum aliis & manus conferebãt, iam pares numero cum illis facti. Illi uerò contis eos præcipites eiiciebant, securibusq; concidebant: petras quoq; & alia quædam grauiora põdera in hunc usum parata, è superiore loco deiiciebant, subeuntesq; deturbabant, manusq; cõferebant cum iis qui ad summum nauis euaserant. Qui rebus talibus gerendis interfuisset, haud absimilia esse duxisset ea (ut parua magnis cõponamus) muris quibusdam, aut etiam insulis multis & frequentibus, qui in mari oppugnarentur, usq; adeo isti quidem naues transcendere conabantur, ceu arcem quandam quæ in continenti esset: omniaq; quæ ad oppugnandos muros facere uidentur, admouebant. Illi autem quacũq; poterant ratione, & ut in talibus fieri solet, eos propellebant. Quum itaq; diutius pari Marte dimicarẽt, Cæsar dubius quid sibi agendum foret, iussit è castris sibi ignem comportari. Neq; enim antea eo uti uoluerat, sibi suisq; prædã seruare cupiens. Tunc autem prospiciẽs aliter uictoriam se consequi non posse, ad illud tãquam extremum auxilium descẽdit. Ibi uerò genus aliud pugnæ uidere erat. Isti enim simul undecũq; adnauigantes, in aduersarios tela ignita coniiciebant, facesq; ardẽtes emittebant: cõplures ollas etiam carbone piceq; refertas eminus machinis iaculabantur. Illi autẽ, ut singula quæq; poterant, detrudebãt. At ubi ea tela in materiam & ligna inciderãt, flammãq; multam utpote in naui excitauerant, primùm quidẽ ad ea extinguenda aqua dulci, quam potus gratia comportabant, utebantur: nonnullaq; ea ratione extinxerunt. Vbi uerò illa cõsumpta est, hauriebãt aquam marinam: & qua ea multa & abundanti usi sunt, ignem aquę ui cohibuerunt. Quum autem non possent ubique id præstare, neq; enim multa, neq; ea ipsa ingentia habebant in-

strumenta

ſtrumenta ad aquam hauriendam, uaſaq; adeo ipſa propter trepidationem ſemiplena hauriebant. Quare non ſolùm nihil proficiebant, ſed ignes prӕterea irritabant. Aqua enim ſalſa maris, ſi ſenſim in flammam infundatur, uehementer ipſam excitat. Poſtquàm igitur & hac in re inferiores ſe uident, ueſtem multam quӕ craſsior habebatur, ipſaq; adeo ſuorum cadauera in ignem inijciebant: & eo modo per aliquod tempus ab his ignis prohibitus eſt, uiſusq; remitti. Poſtea uerò ingruente ſæuiſsimo uento, in maius reſplenduit, tanquam ab iis ipſis excitatus: & interea dum pars aliqua nauis conflagrabat, nonnulli eorum propius ad ignem accedentes, in ipſum inſiliebant: armamentaq; ipſa & nauis inſtrumenta alij conſcindebant: alij deferebant, ut coniicerent partim in mare, partim in ipſos hoſtes, ſi quo pacto illis nocere poſſent. Nonnulli autem ſecedentes ad eam nauis partem quӕ uacua ab incendio erat, manus ferreas haſtásque longas, ſi quando aliàs, expediebant: ut aduerſariorum nauem aliquam arripere, ad ſéque alligare & copulare poſſent, & in eam ſeſe deiicere: quòd ſi id negaretur, illam ſaltem ſimul incenderent. Vbi uerò uident nullos ad ſe appropinquare, id enim ſumma ratione cauebant, ignem autem iam utraque latera deuoraſſe, in fundúmque nauis peruaſiſſe: hic exempla grauiſsima ab ipſis ædita ſunt. Aliqui enim eorum præcipueq; nautæ ab ipſo fumo, prius quàm flamma circumuenirentur, ſuffocabantur: alij in ipſa media flamma, ceu in fornace, comburebantur: alij autem prius quàm id paterentur ſemiuſtulati abiectis armis ſauciabantur ab eminus ferientibus: alij in mare ſeſe præcipitantes ſubmergebantur: alij ab ipſis hoſtibus oppreſsi demergebantur, uel etiam ab ipſis belluis

marinis dilaniabãtur. Soli tolerabili casu(ut in tali fato) occubuere, quibus datum est ut antè quàm tale quidpiam paterentur, sese mutuis uulneribus confoderent, aut sibi ipsi mortem animo præsenti, nullum alium perpessi cruciatum, adferrent: quorum cadauera in ipsis ardentibus nauibus, tanquã in rogo cõbusta sunt. Quæ quum uiderent Cæsariani antea quidẽ, quandiu aliqui eorum se defendere potuerunt, propius accedere uerebantur: ubi uerò ignis iam ferè naues ipsas consumpserat, ipsiq́; Antoniani neque sibi præsidio esse, nedum quicquam molestiæ aduersarijs inferre poterãt: tunc magno studio summaq́; alacritate ad eos adnauigabant: si quo pacto prædam seruare, ipsumq́; ignẽ extinguere, quem ipsi intulerant, possent. unde & multi eorũ ab ipsa flamma circunuenti, ipsisq́; ardentibus tabulis & armamentis cum suis nauibus prorsus interiere. Hæc in gratiam eorum qui non satis Græca intelligunt, uertimus ferè ad uerbum. Quare non est cur doctiores de hac nostra subita dictione uel conquerantur, uel iudicium faciant. Nam præterquàm quòd Dionis dictio nunquam mihi placuit, mihi ipse nũquam magis displicui, quàm in hoc loco uertendo. Dionis scripta quæ extant Venetijs, legi per otium: qui mihi uisus est multam historiæ, nullam œconomiæ rationem habuisse. Sed illud uiderint eruditiores. Lectori satis sit Virgilium non loqui ὑπερβολάς, dum ait: Credas innare reuulsas

Cycladas, aut montes concurrere montibus altis.

Hic enim noster ait, εἴκασεν ἄν τις ἰδὼν τὰ γιγνόμενα, τείχεσί τισιν ἢ καὶ νήσοις πολλαῖς καὶ πυκναῖς ἐν θαλάσσῃ πολιορκουμέναις. Hæc ideo adieci, ut lectori negligẽti inculcarem ea, quæ non possunt à uigilante & studioso non animaduerti. Addebant & rostra non solùm maioribus, sed & minoribus

ribus actuarijs. A. Hirtius de bello Alexandrino: Nauibus actuarijs quarũ numerus erat ſatis magnus, magnitudine quanquam non ſatis iuſta ad prẹliandum, roſtra impoſuit: has adiunctas nauibus lõgis, & numero claſſis aucto. & cætera. Inde roſtratæ dictẹ naues, quæ quia ex ære fiebant, æratæ etiam dicebantur. Cæſar in ſecundo de bello ciuili: Interim L. Naſidius ab Cn. Pompeio cum claſſe nauiũ ſedecim, in quibus paucẹ erant æratæ, L. Domitio Maſsilienſibusq́; ſubſidio miſſus. Virgilius in nono, ubi de nauibus Troianorum uerſis in deas & nymphas maris: Hinc uirgineæ (mirabile monſtrum) Reddunt ſe totidem facies, pontoq́; feruntur: Quot prius æratæ ſteterant ad littora puppes. Liuius quartæ decadis libro ſexto, roſtratas uocat his uerbis: Vna & octoginta roſtratis nauibus, multis prætera minoribus quẹ aut apertæ roſtratẹ, aut ſine roſtris ſpeculatoriæ erant, Delum traiecit. Quibus uerbis conſtat roſtratas fuiſſe etiã quæ tectæ non erant. Appianus in Mithridatico, χαλκεμβόλους uocat: νῆες ἑάλωσαν χαλκέμβολοι ὀκτακόσιαι. Plutarchus in Antonio: ἐπεὶ δὲ ὡμολόγηκε καίσαρα μὲν ἀντωνίῳ δοῦναι δύο τάγματα πρὸς τὸν παρθικὸν πόλεμον, ἀντώνιον δὲ καίσαρι χαλκεμβόλους ἑκατόν. Diodorus libro XX. χαλκώματα uocare uidetur roſtra ex ære, his uerbis: καὶ τὰ ληφθέντα χαλκώματα τῶν ἀγαθοκλέους νεῶν ἀπέστειλαν αὐτῷ. Et paulopoſt ſubdit: τοῖς δ᾽ ἀπιστοῦσιν ἀπόδειξιν παρέχεσθαι τὴν τῶν ἐμβόλων κομιδήν. ἐμβόλους enim roſtra fuiſſe conſtat ex Plutarcho in pleriſq́; locis: & ex Appiano, ubi de capite Marij Iunioris, καὶ αὐτὴν ὁ σύλλας ἐν ἀγορᾷ πρὸ τῶν ἐμβόλων θέμενος, ἐπιγελάσαι λέγεται τῇ νεότητι τοῦ ὑπάτου, καὶ εἰπεῖν, ἐρέτην δεῖ πρῶτον γενέσθαι πρὶν πηδαλίοις ἐπιχειρεῖν. id eſt, & ipſum caput Sylla in foro pro roſtris poni iuſsit, iuuentutiq́; conſulis illuſiſſe fertur, dixiſſeq́;

prius remigem esse oportere, quàm ad tractanda guber-nacula accedere. Quin & Plutarchus in Antonio *χαλκώματα* pro rostris ex ære posuit, dum ait: *τῶν δὲ καίσαρος τὸ μόνον ἀντιπρώρων συμφέρεσθαι πρὸς χαλκώματα στερεὰ καὶ τραχέα φυλασσομένων.* id est, nauibus autem Cæsaris cauentibus, ne obuersæ cum rostris firmis & æratis Antonij concurrerent. Plutarchus in Pompeio, *ἐννενήκοντα δὲ χαλκεμβόλους παρέλαβε.* Idē in Sylla, *καὶ δῦναι ναῦς ἑβδομήκοντα χαλκήρεις.* Tullius in secūdo De inuentione, rostratam uocat: Lex est apud Rhodios, ut siqua rostrata in portu nauis deprehēsa sit, publicetur. A rostris autem Antiatium templum Romę rostra appellatū. Liuius libro VIII primæ decados: Naues Antiatium partim in naualia Romæ subductæ, partim incensæ: è rostrisque earum suggestū in foro extructū adornari placuit: rostraque id templum appellatum. Quin & Tullius, rostra usurpasse uidetur pro concione, quæ pro rostris ad populum haberetur, in primo De oratore: Age uerò ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque mediteris. Subdit enim: Alterum quod remoto foro, concione, iudicijs, senatu, statuisti oratorem in omni genere sermonis. Neque longè pòst subdit: Nam si quis statuet hunc esse oratorem, qui tantūmodo in iure aut in iudiciis possit, aut apud populū, aut in senatu copiose loqui. Quo loco In iure, dixit: id est, in foro: In iudicijs: pro, ad subsellia: Apud populum, pro concione & rostris: In senatu, pro curia. ut attētus lector facilè sua sponte percipiat. Prætoriam uerò nauem, Græci *ναυαρχίδα* uocant, nostri uulgò *capitaneam*. Diodorus libro XX. *καὶ πρῶτος ὥρμησεν ἐπὶ τὴν ναυαρχίδα.* Idem author aliquando *στρατηγίδα* uocat eodem libro: *ἔπειτα παραγγείλας τοῖς κυβερνήταις ἀκολουθεῖν τῇ στρατηγίδι νηὶ προσέχοντας τῷ λαμπτῆρι προσέπλευσεν ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ νείλου.* Erant & prædato-

rix

riæ,quæ meritò inter longas ſcribendæ fuerint. Liuius decadis III libro IX. Nam poſt M. Attiliū Regulum & L. Manlium coss. annis propè quinquaginta nullum Romanū exercitum uiderant,præter prædatorias claſſes,quibus deſcēſiones in agros maritimos factæ erant. Quæ & piraticæ naues dicuntur ab eodem decadis IIII libro IIII. Sed ſi diis placet,affinitatē etiam per Philoclem præfectum eius pepigiſti,& bellum aduerſum nos gerens,mare circa Maleam infeſtū nauibus piraticis feciſti. Idem Liuius IIII decadis libro VII. piraticas celoces uocat,dū ait: Apparuit inde piraticas celoces & lembos eſſe. Idem decadis III libro I. Naues CCXX,quinqueremes celoces XX,deductæ. Et paulopoſt: Naues longæ CLX,celoces XII. Quibus uerbis uidetur ponere celoces inter eas quæ non erant longæ. Græci,naues prædatorias & piraticas πειρατικάς uocant. Plutarchus in Pompeio: πειρατικαὶ δὲ νῆες ὀκτακόσιαι, & λῃστρικὰ πλοῖα uocat,cuiuſmodi erat μυοπάρων. Appianus in Mithridate,ubi de piratis: καὶ εἰς ἀπορίαν ἐκπεσόντες ἀθρόαν ἀντὶ τῆς γῆς ἐκαρποῦντο τὴν θάλασσαν,μυοπάρωσι πρῶτον καὶ ἡμιολίαις,εἶτα δὲ δικρότοις καὶ τριήρεσι κατὰ μέρη περιπλέοντες. id eſt,ſummaq; preſſi inopia ſibi è mari quæſtū faciebant,myoparonibus primùm & hemioliis,deinde biremibus triremibusq; circumnauigantes. Quibus uerbis coniicio ἡμιολίας fuiſſe infra magnitudinem biremium,ut τριηρημιόλιαι ſint quas ſuprà diximus: ἡμιολίαι uerò quæ à puppi ad malum binis remis,à malo ad proram unico tantū per tranſtra remo agerētur. Vides me ſudare lector optime,quo tibi aliquid ueriſimile in re tam obſcura afferre poſsim. Itaq; dubitans,circunſpectans & hæſitans,multa aduerſa reuerens,tanquam in mari immenſo noſtra uehitur oratio. Thucydides in quarto, τριακόντορον, & κέλητα

ponit

ponit inter prædatoria, dum ait: ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐκ λῃστρι-
κῆς μεσσηνίων τριακοντόρου καὶ κέλητος ἔλαβον. & hæc ex præ-
datorio Messeniorum actuario & celoce sumpserunt.
Plutarchus in Sylla, λῃστήριον νομαδικόν posuit, pro præ-
donibus Numidicis. Tullius piraticum myoparonē di-
xit, actione quinta in Verrem: An quòd ager Syracusa-
nus prædonum incendiis te prætore uastatus est? an quod
forum Syracusanum nauarchorum sanguine redunda-
uit? an quod in portu Syracusano piraticus myoparo naui-
gauit? Idem actione septima in eundem: Nauem quan-
dam piratarum præda refertam non ceperunt, sed addu
xerunt onere suo planè captā atque depressam: erat ea na
uis plena iuuentutis formosissimæ, argenti facti atque si-
gnati, multa cum stragula ueste. Ac paulopost: Interea
Syracusani homines periti & humani, qui non modò
quæ perspicua essent uidere, uerumetiam occulta suspi
cari possent, habebant rationem omnes quotidie pirata
rum qui securi ferirētur: quàm multos esse oporteret ex
ipso nauigio quod erat factum sex remorū numero, con
iiciebant. Et non multò pòst de eodem nauigio: Hæc igi
tur est gesta res, hæc uictoria præclara myoparone pira
tico capto, dux liberatus, symphoniaci Romam missi,
formosi homines & adolescētes & artifices domum ab-
ducti. Quibus sanè uerbis, nisi fallor, planum fit illum
myoparonem habuisse sex remorū ordines, quare non
ab re inter longas naues adscribi debeat. Idem Tullius
septima in Verrem, paruorum myoparonum meminit
his uerbis: Hic te prętore Heracleo archipirata cum qua
tuor myoparonibus paruis ad arbitrium suum nauiga-
uit: prò dij immortales piraticus myoparo, quum impe
rium pop. Rom. naues ac fasces essent Syracusis, usque
ad forum & ad omnes urbis crepidines accessit. Erant
enim

enim & parui myoparones, quorum ministerio præfecti triremium & maiorum uterentur, ut colligo ex Aulo Hirtio de bello Alexandrino: Ipse Octauius se in scapham confert, in quam plures quum fugerant, depressa scapha uulneratus tamen adnatat ad suũ myoparonem: quo receptus, quum præliũ nox diremisset, tempestate magna uelis profugit. Plutarchus in Lucullo, ἐξέπλευσε τρισὶν ἑλληνικαῖς μυοπάρωσι, καὶ δικρότοις ἴσαις ῥοδιακαῖς πρὸς μέγα πέλαγος. Mari profugit cum tribus myoparonibus Græcis, totidemq; biremibus Rhodiis in altum. Myoparo autẽ ille egregius de classe Milesiorũ, quem præsidij causa secum Verres abduxit Myndum, ibiq; uendidit, non erat inter paruos, quorũ suprà ab eodem mentio facta est. Erat enim militibus remigibusq; ornatus atq; armatus. Sed satius fuerit Tullij uerba subiicere, ea sunt actione tertia in Verrem: Milesios nauem poposcit, quæ eum præsidij causa Myndum prosequeretur: illi statim myoparonem egregium de sua classe ornatum atque armatum dederunt: hoc præsidio Myndum profectus est. Mox subdit: Illud quoq; quod neq; taceri ullo modo potest, neq; dici pro dignitate, cognoscite: milites remigesq; Miletũ Myndo pedibus reuerti iubet: ipse myoparonem pulcherrimũ de decem Milesiorum nauibus electũ L. Magio & L. Rabio qui Myndi habitabant, uendidit. Plutarchus in Antonio myoparonas uocare uidetur, quos phaselos dixit Appianus, ubi eiusdem rei cum Plutarcho meminit. Verba Plutarchi sic habent, ὀκταβία τῶν ὡμολογημένων χωρὶς ᾐτήσατο τῷ μὲν ἀδελφῷ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς εἴκοσι μυοπάρωνας, τῷ δ' ἀνδρὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ στρατιώτας χιλίους. id est, Octauia præter ea quæ pacta fuerãt, à marito impetrauit ut fratri uiginti myoparonas concederet, à fratre autem ut marito mille

pedites Romanos. Appianus autem ſic ait, ἐδωρήσατο δὲ καὶ ὀκταουΐα τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς παρ' ἀντωνίου δέκα φασήλοις τριηρητικοῖς ἐπιμίκτοις ἔκ τε φορτίδων νεῶν καὶ μακρῶν, καὶ τὴν ὀκταουίαν ὁ καῖσαρ χιλίοις λογάσι σωματοφύλαξιν οὓς ἐπιλέξαιτο ἀντώνιος. id eſt, munerata eſt & Octauia fratrem decem phaſelis mixtis ex forma onerariarũ lõgarumq́ nauiũ. Octauiam quoq; Cæſar mille delectis ab Antonio mili-tibus, quibus ſpiculatoribus corporiſq; cuſtodibus ute-retur ipſe. Quibus ſanè Appiani uerbis, niſi aliũ autho-rem quàm Plutarchus ſequutus eſt, cõiiciat lector myo-parones fuiſſe phaſelos, quorũ forma mixta erat ex na-ue oneraria & longa triremi: ut hac noſtra memoria fa-ciendos locauit Frãciſcus Rex regum ad oceanum Bri-tanniæ minoris, quos *galeones* uocant. Phaſelũ autẽ ea ra-tione qua deſcriptus eſt ab Appiano & Plutarcho myo-paro dictus, lepido uerſu conſecrauit Caſtori & Polluci Catullus: quibus ſanè uerſiculis aperte docet eum fuiſſe maxime appoſitũ, ſeu qs remis uti uelit, ſeu uelis, dũ ait: Siue palmulis Opus foret uolare, ſiue linteo. Virgilius in quarto: Et circùm pictis uehitur ſua rura phaſelis. Sed minimè ἀπροσδιόνυσον fuerit, carmen ipſum ſubtexe-re Catulli: Phaſelus ille quem uidetis hoſpites,

Ait fuiſſe nauium celerrimus,
Neq; ullius natantis trabis impetum
Nequiſſe præterire, ſiue palmulis
Opus foret uolare, ſiue linteo.

Strabo X V. ὁ δ' οὐκ ἔλαττον ὀκδοήκοντα ἐναυπηγήσατο δικρότα καὶ τριήρεις καὶ φασήλους. Ipſe autem ædificãdas curauit, non minus quàm octuaginta biremes, triremes & phaſelos. Multa candide lector quæſiui, ut ueram, uel ſaltem ueri ſimilem myoparonis etymologiam inueſtigare poſſem, ſed nihil admodum mihi arriſit: niſi ſi fidem habere non

graua

grauabere enarratori Aristophanis in εἰρήνῃ, dum ait in enarrando uocabulo, ναξιουργὴς κάνθαρος πλοῖα ἦν οὕτω λεγόμενα ἐν νάξῳ γινόμενα τῇ νήσῳ, καὶ κνιδουργεῖς δὲ ἄλλας ναῦς ἀπὸ κνίδου, καὶ κέρκουρον ἀπὸ κερκύρας, καὶ τὴν πάρωνα ἀπὸ πάρου. id est, Naxiurges erant nauigia sic dicta, quæ fierent in Naxo insula, & etiam cnidurges à Cnido, & cercurum à Corcyra, paronem quoq; à Paro. Quod si uerũ est, ausim & ego cõiicere myoparonẽ esse nauigij genus compositum ab utraq; forma earum nauium, quæ fieri solebant in Myunte & Paro insula, ut ex utriusq; forma cõpositum effictumq; uocabulũ uideatur. Sed ex alia parte mouet Plinius qui scriptum reliquit cercurum in Cypro inuentum, ut non magna fides habenda sit Aristophanis enarratori. Quare fit ut Delio opus sit. Quãdo uerò ad belli usum sunt etiam necessariæ eæ naues, quas hippagines dicũt, hippagogas uocat Liuius, à transportandis equis: non erit ingratum, opinor, lectori si pauca de illis dixero ex probatissimis authoribus. Liuius igitur quintæ decadis libro IIII. quodnã id nauigij genus apertius declarat, quàm ut nostræ interpretatiõis egeat, dum ait, Fortè postero die quàm Sybota classis tenuit, quinque & triginta naues, quas hippagogas uocant, ab Elea profectæ cũ equitibus Gallis, equisq; Phanas promontorium Chiorum petebant. Demosthenes in prima contra Philippum: πρὸς δὲ τούτοις τοῖς ἡμίσεσι τῶν ἱππέων ἱππαγωγοὺς, τριήρεις, καὶ πλοῖα ἱκανὰ εὐτρεπίσαι κελεύω. Insuper & equitum parti censeo comparare hippagines, triremes, aliaq; idonea ad transportandos eos nauigia. Quas tamen Polybius ἱππηγοὺς uocat in primo: ἐπὶ δὲ τούτοις ἐπέστησαν τὰς ἱππηγοὺς, ῥύματα δόντες ἐξ αὐτῶν ταῖς τὸ τέλος σόλου ναυσί. Post hæc disposuerunt hippagines, dãtes ex iis lora & funes tractorios nauibus quæ in

tertia classe erant. Et paulopost, τῶν μὲν ῥυμουλκούντων τὰς ἱππηγοὺς ναῦς. Diodorus libro XX. ἐπακολουθεῖν δὲ τὰς στρατιωτικὰς καὶ τὰς ἱππηγοὺς ῥυμουλκουμένας ὑπὸ τῶν εἰρεσίαις χρωμένων, ἐφ' ἅπασι δὲ τὰ τῶν πειρατῶν πορεῖα, καὶ τὰ ἐμπόρων καὶ ἀγοραίων. id est, subsequi autem militares & hippagines remulco tractas ab ijs quæ remigio uterentur, postremò etiam & prædonum pontones & annotinas mercatorumque. Quibus & Polybij uerbis & Diodori, apud Demosthenem in loco suprà citato, διασολὴν collocãdam inter ἱππαγωγοὺς & τριήρεις existimo: ut legendum sit, ἱππαγωγούς, τριήρεις, καὶ πλοῖα ἱκανά. non ut ἱππαγωγοί essent τριήρεις, ut quidã non indoctus existimabat, & auditoribus suis enarrabat: quem hoc loco nomine appellare supersedendũ duxi. ἱππαγωγοί enim & hippegi remulco trahebant, ut uides ex utroque authore. Remulco autem trahere Latinum est, & à Liuio & Cęsare usurpatum. Liuius IIII decadis libro VII. Contẽplatus Eudemus hostes claudas mutilatasque naues apertis nauibus remulco trahentes, XX paulò amplius integras abscedentes, è turri prætorię nauis silentio facto, exurgite inquit. Cæsar in secundo De bello ciuili: Hunc sequutus M. Ruffus Quæstor nauibus XII quas præsidio onerariis nauibus Curio ex Sicilia eduxerat, postquàm relictam in littore nauẽ conspexit, hanc remulco abstraxit. Ipse ad Curionẽ cum classe rediit. Idem in III. Ad Oricum uenit, submersamque nauim remulco multisque cõtendens funibus abduxit. πορεῖα autem dicũtur à Diodoro naues quibus utebantur ad transportãdos milites: & ea re στρατιωτικὰ πορεῖα dicuntur ab eodem, libro XX, his uerbis: εἶχε δὲ τὰς πάσας ναῦς μακρὰς ρ καὶ μ. τούτων δ' ἦν ἡ μεγίστη, πεντήρης. ἡ δὲ ἐλαχίστη, τετρήρης. στρατιωτικὰ δὲ πορεῖα τὰ αὐτοῖς ἐπηκολουθηκότα πλείω τῶν σ. ἄγοντα πεζοὺς οὐκ ἐλάττους τῶν μυρίων.

id est

id eſt, habuit autem naues lõgas numero CXL. quarum maior erat quinqueremis, minor autẽ quadriremis: mili tares præterea pontones ſubſequebant̃ plus q̃ ducenti, qui peditũ ferebant circiter decem millia. Idem in eodẽ: τῶν δὲ πορείων ἦλω πλείω τῶν ρ΄. ἐν οἷς ἦσαν σχεδὸν στρατιῶται ὀκτακισχίλιοι. id eſt, pontones cepit plus q̃ centenos, in quibus erant peditũ circiter octo millia. Idem in eodẽ: ἐφ᾽ ἡμέρας τινὰς ταῖς ταχυναυτούσαις ναυσὶν ἐρυμούλκουν στρατιωτικὰ πόρεια. id eſt, per aliquot dies celeribus nauibus remulco trahe bant militares pontones. Idem in eodẽ: οὐκ ἔχων δ᾽ ἱκανὰ πόρεια πρὸς τὴν τῶν στρατιωτῶν διάβασιν, τριχῇ διεμέριζε τὴν δύναμιν. id eſt, quum non ſatis haberet pontonũ ad tranſportan dos milites, trifariam diuiſit exercitum. Plato in III de legibus, πόρια poſuit etiam pro curru: πόρια δέ, ὥς τι ἐπ᾽ ἀλλήλους τότε πορεύεσθαι κατὰ γῆν, ἢ κατὰ θάλασσαν, σὺν ταῖς τέχναις, ὡς ἔπος εἰπεῖν, πάντα σχεδὸν ἀπολώλει. id eſt, uehicula ita ut tunc inter ſe cõmeare poſſent, ſiue terra, ſiue mari, omnia, ut ita dicã, cum artibus ipſis perierant. Eiuſmodi poria Cæſar pontones appellare uidetur in III de bello ciuili: Pleraſq; naues in Italiã emittit ad reliquos milites equiteſq; tranſportandos: pontones, quod eſt genus na uium Gallicarum, Lyſsi reliquit: hoc conſilio, ut ſi forte Pompeius uacuã exiſtimans Italiam eò traieciſſet exer citum, quæ opinio erat ædita in uulgus, aliquam Cæſar ad inſequendum facultatem haberet. Nec uerisſimile eſt eos pontones, quorum meminit Cæſar, fuiſſe id genus nauigij ratiarij, quo paſsim utimur ad traiicienda flumi na, quas uulgò *charieras* dicunt. Etiam ſi Paulus Iuriſcos. in tractatu Seruitutum ruſticarum, pro eo genere acce piſſe uideatur, his uerbis: Flumine interueniẽte uia con ſtitui poteſt: ſi aut uado tranſiri poteſt, aut pontem ha bet: diuerſum, ſi pontonibus traiiciatur. Quo loco, pon

tones uidetur pro πορθμείοις dixisse aliter atque Cæsar: qui
usus uidetur ueluti Gallico quodã uocabulo, uel Massi
liensi potius. Quod πορθμεῖον innuere uidetur Tullius
de aruspicum responsis, dum ait: Quę nauis unquam in
flumine tam uulgata omnibus, quã istius ætas fuit? Diodo
rus tamen Siculus πορθμεῖον cum πορείῳ confundere ui
detur, nisi sit librariorũ mendum: ὁ δὲ λυθεὶς, καὶ μετ᾽ ὀλίγων
ἐμβὰς, ὃν τὸ πορθμεῖον ἔλαβεν, ἐκπλεύσας περὶ τὴν δύσιν τῆς πλειά
δος. id est, ipse autem solutus, & cum paucis conscensa
naue, clàm profugit sub occasum uergiliarum. Strabo
XVII. ὥστε καὶ ὀστράκινα ἐνίοις εἶναι πορθμεῖα. ut & nonnullis
testacea sint nauigia ad transfretandũ. πορθμός enim fre
tum, ut πορθμεῖα sint nauigia ad transfretandum apta:
πορθμός, θάλασσα ἑκατέρωθεν ἤπειρον ἔχουσα. Rhodij præsi
diarias naues φυλακίδας uocabant, authore Diodoro li
bro XX. δημόφιλος μὲν ἔχων ναῦς τὰς καλουμένας παρὰ ῥοδίοις
φυλακίδας. Idem in eodem: αἱ δὲ φυλακίδες τῶν καρχηδονίων
αἰσθόμεναι, περὶ ἀσυδὴν ἐπεδίωκον. id est, pręsidiariæ Cartha
ginensiũ ubi id resciuerunt, confestim persequutæ sunt.

SED prius quàm à longis nauibus ad onerarias profici
scar, non tacebo quid de celeritate quinqueremis ad tri
remem dubitare uideã uiros doctissimos, qui quinque
remem tardiorẽ fuisse triremi opinati sunt, ex Liuij uer
bis tertiæ decadis libro VIII. ea sunt hæc: Adherbal con
iuratis in quinqueremem impositis, præmissaque ea quia
tardior quàm triremis erat, ipse cum octo triremibus modi
co interuallo sequitur. Tardior enim erat propter pon
dus. Subdit enim: Quinqueremis Romana seu põdere
tenacior, seu pluribus remorum ordinibus scindẽtibus
uortices, quũ facilius regeretur, duas triremes suppres
sit. Sed Iulius Cæsar in secundo De bello ciuili, omnem
dubitationem tollere uidetur, his uerbis: Conspicatæque

naues

naues triremes duæ nauem Decij Bruti (quæ erat hexeres ex Lucano ſuprà citato) quæ ex ſigno facilè cognoſci poterat, duabus ex partibus ſeſe in eam incitauerant. Sed tãtum re prouiſa, Brutus celeritate nauis eniſus eſt, ut paruo momẽto antecederet. Vides illam hexerem celeritate anteuertiſſe illas triremes: quod & ſimiliter de quinqueremi facilè credere eſt. Sed nõ omittemus piſtrim, cuius mẽtionem factã uidemus à Polybio. Liuius etiã meminit quintæ decadis quarto uolumine, his uerbis: Perſeus poſt reditum ab Eumene Erepontis ſpe deiectus, Antenorem & Callippũ præfectos claſsis cum XL lembis (adiectæ ad hunc numerum quinque piſtres erant) Tenedum mittit. Piſtris autem terno remorũ ordine agebatur. Virgilius in quinto, piſtrim pro cognomento indito triremi poſuiſſe uidetur:

Velocẽ Mneſtheus agit acri remige piſtrim. Subdit enĩ:
Mox Italus Mneſtheus, genus à quo nomine Memmi,
Ingentemq; Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana uerſu
Impellunt, terno conſurgunt ordine remi.

Neque enim fuiſſet æqua & par contentio, ſi piſtris illa paucioribus aut pluribus remis acta fuiſſet quàm Chimæra, cui Gyas præerat. Polybius πρίσιν uocat, ρ litera transpoſita, libro decimo octauo: ἐπελθόντος δὲ τοῦ τεταγμένου καιροῦ, παρῆν ὁ μὲν Φίλιππος ἐκ Δημητριάδος ἀναχθεὶς εἰς τὸν μαλιέα κόλπον, πέντε λέμβους ἔχων καὶ μίαν πρίσιν, ἐφ᾽ ἧς αὐτὸς ἐπέπλει. Id eſt, Cedente die præſtituta, aderat Philippus, profectus à Demetriade in ſinum Maliacum, habens quinque lembos & unicam priſtim qua uehebatur. Solebant autem cognomenta indere nauibus, & etiam ad proram adfingere. Lucianus in Dialogo, quod πλοῖον inſcribitur: Κατ᾽ ἀντικρὺ δὲ ἀνάλογον

ἀνάλογον ἡ πρῶρα ὑπερβέβηκε ὃν τὸ πρόσω ἀπομηκυνομένη, τὴν ἐπώνυμον τῆς νεὼς θεὸν ἔχουσα τὴν ἶσιν ἑκατέρωθεν. id est, è regione autem pro portione prora extructa erat, in longum producta, habens utrinque Isin deam, quæ cognomētum naui dederat, de quarū παρασήμων infrà dicemus copiosius. Aliæ etiā dictæ Seleucides triremes à Seleuco. Plutarchus in Pompeio, ὡς δ' οὖν ἐνίκα φεύγειν εἰς τὴν αἴγυπτον, ἀναχθεὶς ἀπὸ κύπρου σελευκίδι τριήρει μετὰ τῆς γυναικός. τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ἐν μακραῖς ὁμοίως ναυσὶ, οἱ δὲ ἐν ὁλκάσι ἅμα συμπαρέπλεον. id est, ut igitur decretum est, fugiendum in Aegyptum esse, profectus à Cypro, uectusque Seleucide trireme cum uxore est: aliorum uerò nonnulli sequuti sunt, delati similiter longis nauibus, alij autē in onerariis. Appianus de eadem Pompeij fuga loquens, his uerbis utitur: ὅθεν τὴν κορνηλίαν γυναῖκα ἀναλαβὼν, καὶ τριηρῶν τεττάρων ἐπιβὰς, αἳ αὐτῷ παρά τε ῥοδίων καὶ τυρίων ἀφίκοντο. id est, unde sumpta secū Cornelia uxore, nactus quatuor triremes, quæ ad officiū illi ab Rhodiis & Tyriis præsto fuerant, profugit. Νικομηδὶς, à loco cognomētum sumpsit, authore Aniano apud Suidam: ἕνερος δὲ καὶ βάθος καθ' ὁλκάδα, ὅσον μεγίστη νικομηδὶς ἡ αἰγυπτία. quibus uerbis coniicio νικομηδίδα fuisse inter onerarias: de quibus uidetur uenisse dicendi tempus. Sic & ἑρμονὶς apud Thucydidem à loco iuxta Lacedæmona.

AIT MARCELLVS, ATQVE ONERARIIS.

De longis abūdè diximus, de onerariis paucis disserēdum. Quæ onerariæ dictæ, quòd essent oneri ferendo idoneæ: & ea ratione φορτηγοὶ dicūtur à Græcis. Polybius in primo, ἔχων ἑκατὸν εἴκοσι σκάφη, καὶ τὴν ἀγορὰν σχεδὸν ἐν ὀκτακοσίαις ναυσὶ φορτηγοῖς. Liuius decadis tertiæ libro VII. Naues quas Liuius tutandis cōmeatibus habuerat

buerat, partim machinationibus onerat, apparat'uque mœnium oppugnandorum: partim tormentis & saxis, omniq́ telorum missilium genere instruit. onerarias quoque non eas solum, quæ remis agerentur. Quibus uerbis declaratur onerarias non solere remis agi. Tul/lius actione quarta in Verrem, Eius autem legationis principem nobilissimum C. Heium iuratum dicere au/distis, isti nauem onerariam maximam Messanæ esse publice coactis operis ædificatam. Eam Cybeam uo/cat in sexta in Verrem, Tametsi rogatus de Cybea, te/netis memoria, quid responderit: ædificatam publicis operis publice coactis, eiq́ ædificandæ publice Mamer tinum Senatorem præfuisse. Et paulo post subdit, Ne/gent isti onerariam nauem maximam ædificatam esse Messanæ. Negent ei naui faciundę Senatorem Mamer tinum publice præfuisse. Appianus ὁλκάδας uocat in quinto de bellis ciuilibus, ᾕρει καὶ δύο καὶ τρεῖς ναῦς τῶν φυ/λακίδων καὶ τὰς ὁλκάδας, αἳ τὸν σῖτον ἔφερον, ὁρμούσας, ἢ παρα/πλεούσας κατέδυε, ἢ ἀνεδύετο, ἢ ἐνεπίμπρη. Id est, Cepit bi nas ternasq́ præsidiariarum onerariarumq́ eas quę fru mentum portabant, & in statione erant: eas autem quæ præternauigabant, uel depressit, uel religauit, uel cõcre/mauit. Idem in eodem, πολὺ δὲ ὁλκάδων καὶ σκευοφόρων ἄλ/λο πλῆθος. Quo loco σκευοφόρους pro onerarijs posuisse uidetur: quas Cæsar graues dixit. διεφθάροντο δ' αὐτῷ νῆες βαρεῖαι μὲν ἕξ, κουφότεραι δὲ ἓξ καὶ εἴκοσι, λιβυρνίδες δ' ἔτι πλέους. Interiere autem illius naues graues sex, leuiora uero nauigia uigintisex, multoq́ plures liburnicæ. One rariæ autem ad frumentum uehendum aptæ, frumenta riæ dicuntur, à Græcis σιτηγοί. Cæsar in tertio de bello ciuili, Nocturno itinere non intermisso, comitatu equi/tum triginta ad mare peruenit; nauemq́ frumentariam

conſcendit. Appianus de eadē Pompeij fuga nauis frumentariæ nullū uerbum facit, ὁ δὲ πομπήιος ἐκ λαρίσσης ὁμοίῳ δρόμῳ μέχρι θαλάσσης ἐπειχθεὶς, σκάφους ἐπέβη μικροῦ, καὶ νεὼς παραπλεούσης ἐπιτυχὼν, εἰς μιτυλήνην διέπλευσε. Id eſt, Pōpeius aūt ſimili feſtinatiōe à Lariſſa ad mare properās, paruulū nauigiū cōſcendit: nactusq́ nauē prætereuntē, ea Mitylenē usq́ delatus eſt. Plutarchus in Pompeio φορτηγὸν uocat, καὶ περὶ τὸν ὄρθρον ἐπιβὰς ποταμίου πλοίου, καὶ τῶν ἑπομένων τοὺς ἐλευθέρους ἀναλαβὼν, τοὺς δὲ θεράποντας ἀπιέναι πρὸς καίσαρα κελεύσας, καὶ μὴ δεδιέναι, παρὰ γῆν κομιζόμενος εἶδεν εὐμεγέθη φορτηγὸν, ἀνάγεσθαι μέλλουσαν. Id eſt, Sūmo mane cōſcenſo nauigio fluuiatili, impoſitisq́ in alterū comitibus liberis: ſeruis aūt ad Cæſarē ſe recipere, ſecurisq́ eſſe iuſſis, præter litus delatus cōſpexit bene magnā onerariā, quæ ad ſoluendū parata erat. Quā Cæſar in ſuprà ſcriptis nauē frumētariā uocat. Quin & Diodorus Siculus, ubi de Agathocle, in X X. naues eaſdē modo φορτηγούς, modo σιτηγοὺς dicit, ἔπειτα δὲ σιτηγῶν πλοίων τῇ πόλει προσθεόντων, οἱ μὲν καρχηδόνιοι παντὶ τῷ στόλῳ πρὸς τὰς ναῦς ἀνήχθησαν, ὁ δ᾽ ἀγαθοκλῆς ἀπελπίζων ἤδη τὴν ἐπιβολὴν, ὡς εἶδε τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἔρημον τῶν ἐφορμούντων, ἐξέπλευσεν ὀξείαις ταῖς εἰρεσίαις χρώμενος, εἶτα οἱ μὲν καρχηδόνιοι πλησίον ἤδη τῶν φορτηγῶν ὄντες. Vides ut φορτηγοὺς dixit, quas ſupra σιτηγοὺς id eſt, frumētarias uocauerat. Thucy. in VI. ὁλκάδας uocat: hodieq́ in Flādria nomē retinēt, et *des bolkes* uocant: γῦν ὁλκάσι πυροὺς καὶ πεφρυγμένας κριθὰς ἄγειν. Idē in eodē σιταγωγοὺς ὁλκάδας uocat, quas σιτηγοὺς & φορτηγοὺς ex Diodoro diximus, τῶν μὲν οὖν συμμάχων τοῖς πλείστοις, καὶ τοῖς σιταγωγοῖς ὁλκάσι, καὶ τοῖς πλοίοις, καὶ ὅσον ἄλλη παρασκευὴ ξυνείπετο. Id eſt, Sociorum plurimis, frumētarijsq́ nauibus, reliquisq́ nauigijs, cunctisq́ qui in uſum claſſis ſequebant̄, edictū fuerat, ut &c, Et in eodē, ὁλκάδες

τῶν τριάκοντα σιταγωγοὶ, καὶ τοὺς σιτοποιοὺς ἔχουσαι. Idẽ in eodem
φορτηγικὸν πλοῖον uocat, quã nos onerariam Latine dici
mus: ubi de fuga Alcibiadis, καὶ ἀλκιβιάδης μετὰ τῶν ξυμφυ
γάδων περαιωθεὶς, τότ' εὐθὺς ἐπὶ πλοίου φορτηγικοῦ ἐκ τῆς θουρί
ας ἐς κυλλήνην τῆς ἠλίας πρῶτον, ἔπειτα ὕστερον ἐς τὴν λακεδαί
μονα αὐτῶν τῶν λακεδαιμονίων μεταπεμψάντων ὑπόσπονδος
ἐλθών. Et Alcibiades cũ fugę comitibus cõfeſtim è Thu
riorum portu trãſportatus, naue oneraria primũ in Cyl
lenẽ Eleorum: deinde ſumpta fide publica, uocãtibuſq;
ipſis Lacedæmonijs, Lacedæmona profectus. Idẽ in VI.
ὁπλιταγωγοὺς uocat naues paratas, ad uehẽdos milites ar
matos, αὐτῶν δ' ἀθηναίων ἔστωσαν ὁπλιταγωγοὺς ὅσαι ἂν δυνα
σι. Quas, niſi fallor, in VIII. στρατιωτίδας uocat, στρομβιχίδης
δ' ἐκ τῆς χίου πυθόμενος κατὰ τάχος βοηθήσας ναυσὶν ἀθηναίων
τέσσαρσι καὶ εἴκοσι, ὧν καὶ στρατιωτίδες ἦσαν ὁπλίτας ἄγουσαι.
quaſi ὁπλιταγωγοί. Et in eodẽ, ἀφίκοντο δὲ οἱ ἀργεῖοι μετὰ
τῶν παράλων, οἱ τότε ἐτάχθησαν ἐν τῇ στρατιωτίδι νηὶ ὑπὸ τῶν
τετρακοσίων περιπλεῖν εὔβοιαν. Venerũt & Argiui cũ pro
pugnatoribus qui in naue paralo dicta eſſe ſolebãt: qui
iuſſi erãt à triginta tyrannis per id tẽpus in naue milita
ri Eubœã ipſam circũnauigãdo obire ac tueri. Erant &
Corbita & Cybea inter onerarias: quarũ utrarumq; mẽ
tio apud Tulliũ: Corbitæ quidem libro XVI. ad Atti
cũ, Corbita'ne Patras, an actuariolis ad Leucopetrã Ta
rentinorũ, ac inde Corcyrã: & ſi oneraria, ſtatimne fre
to an Syracuſis? Cybeæ in Verrẽ actiõe ſeptima. Nauẽ
uerò Cybeã maximã triremis inſtar pulcherrimã atq; or
natiſſimã, palã ædificatã ſumptu publico. Et ſubdit pau
lo poſt, Celeberrimo loco ædificari tibi onerariã nauẽ
in ea prouincia, quã tu cũ imperio obtinebas. Hactenus
Tullius. Nã & nauẽ in eadẽ ꝓuincia, in qua q̃s admini
ſtrat, ędificare ꝓhibetur. l. Aufert. ff. de iure fiſci. Senato

res etiam naues habere prohibentur, l. Iulia repetundarum. ff. de uacatio. & excusat. munerum. His qui naues marinas fabricarint à Q. quoque Claudio lex lata ne quis Senator, quiue Senatoris pater fuisset, maritimam nauem quæ plus quàm trecentarum amphorarum esset haberet. Dicta est & nauis uinaria ab Vlpiano in. l. Vulgaris. ff. De furtis, Quid deinde si de naue uinaria, ut sunt multæ in quas uinum infunditur, quid dicemus de eo qui uinum hausit? an totius oneris fur sit? & magis est ut & hic non totius dicamus. Nos Venetijs naues àquarias uidimus, quibus aquam portant, ut uendant cisternas non habentibus: quas *Burchi de aqua* uocant, Vidi & lignarias, arenarias, lutarias, farinarias: quas *Burchi da legno, da sabion, da fango, da farina* appellitant. Sunt & apud eos rates carbonariæ: quas *zattare da carbon* uocant, Sunt alia multa Venetijs nauigiorum genera: quę siquis uelit Latine enunciare, uerborũ ut opifex sit, necesse est. Palearũ quoq; nauis dicitur à Marco Tullio: qua uehitur uẽditur'ue palea. ea sunt in primo de finibus, Vt enim (inquit) gubernator æq; peccat, si palearũ nauẽ & si auri, &c. Veneti *Burchio da pallia* dicũt. Gaulus à Græcis γαυλὸσ dictus, cuius mentio apud Gelliũ uidetur ab Herodoto poni pro naue oneraria, cum ait in θαλείᾳ αὐτίκα μὲν τριηρέας δύο ἐπλήρωσαν, ἅμα δὲ αὐτοῖσι καὶ γαυλὸν μέγαν παντοίων ἀγαθῶν. Id est, Confestim quidẽ duas tiremes, simulq; cum ipsis ingẽtem gaulum impleuerũt uaria multipliciq; præda. Idem Herodotus paulo post, καὶ τὸν γαυλὸν τὸν ἅμα ἄγοντο ἀπαιρεθέντες ἀπέπλεον, ὀπίσω ἐς τὴν ἀσίαν. Id est, Ablatoq; gaulo quẽ simul duxerant, reuersi sunt in Asiam Plutarchus περὶ εὐθυμίας, ὥσπερ οἱ δειλοὶ καὶ ναυτιῶντες ἐν τῷ πλεῖν, εἶτα ῥᾷον οἰόμενοι διάξειν, ἐὰν εἰς γαυλὸν ἐξ ἀκάτου, καὶ πάλιν ἐὰν εἰς τριήρη μεταβῶσι, οὐδὲν περαίνουσι

πράινουσι, τὴν χολὴν καὶ τὴν δειλίαν συμμεταφέροντες ἑαυτοῖς.
Id eſt, Queadmodũ timidi, & qui nauſeæ nauigãdo ob-noxij ſunt, exiſtimãtes ſe meliuſcule habituros, ſi ex aca tio in gaulũ, rurſumq; ſi in trireme commigrarint: nihil tame proficiunt, bile timiditatemq; ſecũ circunferẽtes. Ad quod alluſiſſe uidet Horatius in epiſt. ego utrum Naue ferar magna, an parua ferar, unus & idem. Et epiſtolarũ primo. Conducto nauigio æque Nauſeat ac locuples, quẽ ducit priua triremis. Gau-lus accipit & pro uaſe quo paſtores utũtur ad lac exci-piendum.

AIT IVRECONSVLTVS NON PISCATORIIS

PIſcatoriæ naues, quæ piſcium capiendorum cauſa paratæ ſunt: quas nauicellas uocat Martianus in tractatu De fundo inſtructo. Item piſcatoris Liuius pi-ſcatorias dixit tertiæ decadis libro tertio, his uerbis, Ni mare propinquum, & haud procul littore naues piſca-toriæ pleræq; conſpectæ peritis nandi dediſſent effu-giũ. Cymba fuiſſe uidetur inter piſcatorias ex M. Tul-lio in tertio Officiorum, Cum Cannius, quæſo (inquit) Pythi, tantum'ne piſcium? tantum'ne cymbarum? Et il-le, Quid mirum? hoc loco Syracuſis quicquid eſt piſciũ &c. Lenũculos etiã piſcatorios uocat Ammianus Mar cellinus libro XIIII, Nam ſole orto magnitudine angu ſti gurgitis & profundi à tranſitu arcebantur: & dum piſcatorios quærunt lenunculos, uel innare temerè con textis ratibus. Idem in XVI, Auido flatu uentorum le-nunculo ſe commiſiſſe piſcãtis. Et ne quis exiſtimet uo-cabulum illud fortaſſe barbarum, propterea quòd ætate Ammiani lingua Latina nõ parum degenerauerat à pu-ritate Tulliana: ſciat Iuliũ Cæſarem eo uocabulo uſum in ſecundo belli ciuilis, dum inquit, Harum fuga na-

uium onerariarum magiſtros incitabat, pauci lenuncu/ li ad officium imperiumq́ conueniebant. Quo certe lo/ co Cæſar lenunculos poſuiſſe uidetur non pro naue pi/ ſcatoria, ſed pro ſcaphis nauium. M. enim Ruffus quæ/ ſtor relictus à Curione, magiſtris nauium imperarat, ut primo ueſpere omnes ſcaphas ad littus appulſas ha/ berent. Quod ſi lenunculi legendum in Cæſare, auſim & affirmare apud Gellium libro decimo capite uigeſi/ mo quinto quo loco remieculi legitur, mendum ineſſe: legendumq́ lenunculi. fuit enim facilis lapſus. uerba Gellij ſic habent, Nauium autem quas reminiſci tunc potuimus, appellationes hæ ſunt, Gauli, corbitæ, cau/ dicæ, longæ, hippagines, cercuri, celoces, uel ut Græci dicunt, κέλητες, lembus, ὠκεῖαι, remiecculi (legendum le/ nunculi) actuariæ, quas Græci πρόπλους uocant uel ἐπακ/ τρίδας, pſumiæ, uel geſeoretæ uel orioles, cattæ, ſca/ phæ, pontones, nuctuciæ, mediæ, phaſeli, parones, myo parones, lintres, caupulica, marceplacidæ, cydari, ratia/ riæ, cataſcopium. Iuſtinus libro ſecundo ſcapham inter piſcatoria ponit: de qua ſcapha alio loco dicemus: Vbi cum ſolutum pontem hybernis tempeſtatibus offen/ diſſet, piſcatoria ſcapha traiecit trepidus. Vides ut ſca/ pham piſcatoriam uocet: Græci ἁλιευτικὸν πλοῖον. Xe/ nophon ἀναβάσεως libro ſeptimo, ὁ δ' ἀναξίβιος καταδραμὼν ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐν ἁλιευτικῷ πλοίῳ περιέπλει εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Et ἑλληνικῶν quinto πολλὰ δὲ ἁλιευτικὰ πλοῖα ἔλαβε καὶ πορθμεῖα ἀνθρώπων μεστὰ καταπλέοντα ἀπὸ τῶν νήσων.

AIT IVRECONSVLTVS ET SI QVAS ACTVARIAS VOLV/ PTATIS CAVSA PARAVERVNT.

TVllius in oratione pro Cælio de actuarijs uolu/ ptatis cauſa intellexiſſe uidetur, cum ait, Accu/ ſatores

fatores quidem libidines, amores, adulteria, Baijs a-
cta conuiuia; comessationes, cantus, symphonias, naui-
gia. Nec debent actuaria illa, quæ uoluptatis tantũ cau-
sa parata sunt, postliminij iure uti: cum ad nullum belli
usum sint parata. Sed alia actuaria, quæ maioribus naui
bus inseruiunt, & ob id à Græcis ὑπηρετικὰ dicuntur, nõ
dispicio quare non, quemadmodum & aliæ naues, iure
postliminij redeant. Actuaria autẽ dicta sunt, quod re-
mis agerentur. Liuius tertiæ decadis lib. x, Quingentas
fuisse omnis generis, quæ remis agerentur, quidam tra-
dũt. Cæsar cõmentariorum quinto, Has omnes Actua-
rias imperat fieri: quã ad rẽ humilitas multum adiuuat.
Neq; tamẽ numerandæ sunt inter longas. Subdit enim
paulo post, Eò cũ uenisset, circuitis omnibus hybernis
singulari militũ studio, in summa rerum inopia circiter
sexcentas eius generis, cuius suprà demõstrauimus, na-
ues, et longas duodeuiginti inuenit instructas. Eas enim
in eodẽ libro Cæsar uectoria grauiaq; nauigia uocat, e-
tiãsi remis agerentur. Qua in re admodũ fuit militũ uir-
tus laudanda: qui uectorijs grauibusq; nauigijs nõ inter
misso remigãdi labore, longarũ nauiũ cursum adæqua-
uerũt. Quę aũt uectoria Cęsar dixit, Vlpianus in tracta
tu De exercitoria ἐπιβάθρας appellat, his uerbis, Quædã
enim naues onerariæ, quędã, ut ipsi dicũt, ἐπιβάτας sunt:
& plerosq; mãdare scio, ut uectores recipiãt: & sic ut cer
ta regione, & certo mari negotientẽ. Vt ecce sunt naues
quæ Brundusiũ à Cassopa uel à Dyrrachio uectores tra
ijciũt, ad onera inhabiles. Itẽ quędã capaces fluminũ, ad
mare nõ sufficiẽtes: ἐπιβάτας dictę, ut opinor, quasi ἐπιβα
τίδας ad ἐπιβάτας solum, id est uectores traijciẽdos. Et for
tasse legendum apud iurisconsultum ἐπιβατίδας: sed le-
ctoris erit iudiciũ. est autẽ Cassopa oppidum Corcyræ

ex Plinio

ex Plinio libro IIII, capite duodecimo. Tullius in epi/
ſtola ad Tyronem, Corcyræ fuimus uſq; ad XVI. Cal.
Decemb. tẽpeſtatibus retenti, ad XII. Cal. Decemb. in
portum Corcyreorum ad Caſſopam ſtadia CXX. pro/
ceſſimus. Quo loco nõ Caſſodẽ, ut in uulgatis, ſed Caſ/
ſopã lego. Actuariorũ autẽ nõnulla triginta remis age/
bantur. Liuius quartæ decadis libro octauo, Trãdito &
naues armamentaq; earum: ne'ue plures quàm decẽ na
ues actuarias, nulla quarum plus quàm triginta remis
agatur, habeto. Appianus καταφράκτους uocat eas, quas
actuarias Liuius dixit, his uerbis, ναῦς δὲ καταφράκτους
δώδεκα ἔχειν μόνας, αἷς ἐς τοὺς ὑπηκόους πολέμου κατάρχειν, πο/
λεμουμένοι δὲ καὶ πλείοσι χρῆσθαι. Naues tectas duodecim ha/
bere ſolas, quibus ſubditos ad obſequium bello inferen
do cogere poſſint: laceſſitos autẽ & pluribus uti licere.
Quo loco legendũ fortaſſe ἀφράκτους, & δέκα non δώδε/
κα. Appianus enim ſequutus eſt Polybium, quẽ in ple/
riſq; locis Liuius uiſus eſt uertiſſe ad uerbum. Neq; ta/
men exiſtimes ἄφρακτα accipi pro actuarijs. Tullius e/
nim lib. X. epiſtolarum ad Atticum, diſcrimen ponere
uidetur, dũ inquit, Recordor enim ęſtate cum illo Rho/
diorum ἀφράκτῳ nauigãs, q; fuerim ſollicitus. Quid du/
ro tẽpore anni actuaria fore cẽſes? Aphracta enim Tul/
lius inter lõgas naues poſuiſſe uidetur lib. V. ad Atticũ,
Nos Rhodiorum ἀφράκτοις, cæteriſq; longis nauibus
trãquillitates aucupaturi eramus. Actuariolũ etiã dici/
mus, quod decẽ remis agebatur. Tullius XVI. ad Atti/
cum, Hæc ego cõſcendẽs è Põpeiano tribui actuariolis
deceſcalmi. Actuarium nauigiũ puto à Græcis dictum
κωπήρη, & maxime à Thucydide & Plutarcho. Thucy.
in IIII, λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους πλεῖν μὴ μακρᾷ νηί,
ἄλλῳ δὲ κωπήρει πλοίῳ ἐς πεντακόσια τάλαντα ἄγοντι μέτρα.
Id eſt

id est,Lacedæmonios sociosq; Lacedęmoniorum naui gare nō lōga naui,sed alio actuario nauigio capaci pondo talentorum quinq; milium. Si Laurētius Valla aliter uertit,falsus est,ut in plerisq; aliis. Plutarchus in Antonio: ἀντώνιος μὲν ἐπεφοίτα πανταχόσε κωπήρει τοὺς στρατιώτας παρακαλῶν. id est, Antonius quidem actuario itabat quoquo uersus milites cohortans. Plutarchus in Alexādro πορθμεῖα κωπήρη dixit,quæ remis incitarētur,quasi dicas pōtones actuarios. Strabo in XI ἀκάτια posuit pro prædatoriis nauigiis,his uerbis, ζῶσι δὲ ἀπὸ τῶν κατὰ θάλατταν λῃστηρίων, ἀκάτια ἔχοντες λεπτὰ, στενὰ καὶ κοῦφα, ὅσον ἀνθρώπους πέντε καὶ εἴκοσι δεχόμενα, σπάνιον δὲ τριάκοντα δέξασθαι τοὺς πάντας δυνάμενα. id est, à latrociniis quæ in mari factitāt, uitam tolerāt, acatia habentes leuia, angusta & uelocia, quæ uix uectores XXV recipiant: rarum autem est, ea posse in totum triginta capere. Ipse Laurentius ἀκάτιον actuariū uertit, haud scio q̄ recte. Plinius enim libro IX cap. XXX. usus est uocabulo Græco, quum Latine reddere non posset: eius uerba adscribam: Nauigerā similitudinē, & aliam in propontide uisam sibi prodidit Mutianus, concham esse acatij modo carinatā, inflexa puppe, prora rostrata: in hac condi naupliū animal sepiæ simile, ludendi societate sola. duobus hoc fieri generibus: trāquillo enim uectore demissis palmulis ferire ut remis: si uerò flatus inuitent, easdē in usum gubernaculi porrigi, pandiq; concharū sinus auræ. huius uoluptatē esse, ut ferat: illius, ut regat. Quòd si Plinius putasset acatiū posse dici Latine actuarium, non credo Gręco uocabulo usus fuisset Mutianus, quem authorem sequitur, & refert Romanū hominem & ter consulem. A. Hirtius de bello Alexādrino dixit nauigiū, quod ἀκάτιον Plutarchus in Cæsare: τρίτον δὲ περὶ τὴν Φάρον μάχης συνεστώσης κατεπήδησε μὲν ἀπὸ τοῦ χώματος

m εἰς

εἰς ἀκάτιον καὶ προσεβοήθει τοῖς ἀγωνιζομένοις, ὑπερπλεόντων δὲ πανταχόθεν αὐτῷ τῶν αἰγυπτίων ῥίψας αὑτὸν εἰς θάλασσαν ἀπενήξατο μόλις καὶ χαλεπῶς. Tertio autem prælio ad Pharum inito ab aggere in acatium desiliit, & decertantibus auxilium tulit. Concurrentibus uerò in se undiq; Aegyptiis, se in mare deiecit, uixq; ad suos enatauit. Hirtius autē sic: Cæsar quoad potuit, cohortando suos ad pontem & munitiones contēdere, eodem in periculo uersatus est: postq; uniuersos cedere animaduertit, in suum nauigiū se recepit, quo multitudo hominum insequuta quum irrumperet, neq; administrādi neq; repellendi à terra facultas daretur, fore quod accidit suspicatus, sese ex nauigio eiicit, atq; ad eas quæ constiterant longius naues adnatauit. Tranquillus scapham uocat, his uerbis: Eruptione hostium subita cōpulsus in scapham, pluribus eodem præcipitātibus quum desiluisset in mare, nando per ducentos passus euasit ad proximā nauem. Fuerunt tamen & maxima acatia, ut ex Polybio in I collegisse memini, παρεσκεύαζον δὲ καὶ τὰ περίλοιπα τῶν πλοίων, τριήρεις καὶ πεντηκοντόρους καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἀκατίων. id est, reliqua præterea nauigia expediebāt, triremes & actuarias naues & maxima acatia. ἄκατος etiā dicitur à Thucydide & Luciano de ueris narrationibus, qui agebatur uelis potius q; remis: καὶ τὴν ναῦν, ἄκατος δὲ ἦν, ὡς πρὸς μέγαν καὶ βίαιον πλοῦν, ἐκρατυνάμην. id est, & nauem quæ acatus erat, ut ad longam sæuamq; nauigationē ferendam esset idonea, armandā instruendamq; curaui. Et paulopost subdit, καὶ οὐκ ἔτι οὐδὲ στεῖλαι τὴν ὀθόνην δυνατὸν ἦν, ἐπιτρέψαντες οὖν τῷ πνεύματι. id est, neq; amplius cōtrahere uela in potestate nostra erat: quæ quidē uento permisimus. Thucydides in VII. ἔκλῃον οὖν τόν τε λιμένα εὐθὺς τὸν μέγαν ἔχοντα τὸ στόμα ὀκτὼ σταδίων μάλιστα τριήρεσι πλαγίαις καὶ πλοίοις καὶ ἀκάτοις ἐπ' ἀγκυρῶν ὁρμίζοντες. id est,

clau

clauſerunt igitur ſtatim portum maiorem, cuius fauces
octo ſtadiorum interuallo patebant, idq́ꝫ effecerunt obli
quis triremibus nauigiisq́ꝫ, & acatis in ore eius colloca-
tis, anchorisq́ꝫ firmatis. Idem Thucyd. ἀκάτιον ἀμφηρικὸν
dixit, ᾧ ὡς ἕκαστος τῶν ἐλαυνόντων δικωπίας ἐφείπετο his uerbis: οὗτοι
τοιόνδε ἐποίησαν. ἀκάτιον ἀμφηρικὸν ὡς λῃσταὶ ἐκ πολλοῦ τεθερα-
πευκότες τὴν ἄνοιξιν τῶν πυλῶν εἰώθεσαν ἐπὶ ἁμάξῃ, πείθοντες τὸν
ἄρχοντα διὰ τῆς τάφρου κατακομίζειν τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν θάλασσαν.
id eſt, illi tale quidā fecerūt: acatium ambireme, ceu præ
dones multò antea aucupantes facultatē aperiendarum
portarū impoſuerūt currui, quo nocte intempeſta (per-
miſſu magiſtratus) per foſſam tranſportarent ad mare.
Diſtuli in hunc locum dicere de lembis, quos Virgilius
in primo Georgicon ponit inter fluuialia, his uerſibus:
Non aliter quàm qui aduerſo uix flumine lembum
Remigiis ſubigit, ſi brachia fortè remiſit:
Atq́ꝫ illum in præceps prono rapit alueus amne.
Liuius lembos uidet̃ habere inter actuaria, decadis IIII
lib. IIII. Naues quas ciuitatibus maritimis ademiſſet, red
deret, néue ipſe nauē ullā præter duos lēbos qui nō plus
q́ꝫ XVI remis agerētur, haberet. Idem Liuius decadis III
lib. I. uocat actuarias naues eas quę à Polybio lēbi dicun
tur, dum ait: Ab actuariis aliquot nauibus ad alterā ripā
ꝑtrahit̃. Polybius aūt οἷς ἔμελλον οἱ λέμβοι συμβάλλοντες οὐκ ἐά-
σειν &c. Sed ea uidebimus in rate ubi agit̃ de trāſportan-
dis ab Annibale elephātis. Erant & maiores lēbi ad belli
uſum nō inutiles. Itaq́ꝫ claſſem lēborū legimus nō ſemel
apud Liuiū, & maximè decadis V lib. V. Antenor qui cū
claſſe lēborū ad Phanas ſtabat, Caſſandriā inde traiecit.
Idē Liuius dec. IIII. li. II. Peninſula eſt Pelopōneſus angu
ſtis iſthmi faucib. continēti adhærēs, nulli aptior atq́ꝫ op
portunior q̃ nauali bello. Si C tectę naues, & L leuiores

apertæ,& centum triginta Isiaci lembi maritimã oram uastare,& expositas propè in ipsis littoribus urbes cœperint oppugnare. Diodorus libro uigesimo: ἀθροίσας οὖν ἀδροτάτους τῶν λέμβων καὶ τούτους καταφράξας σανίσι καὶ θυρίδας κλειστὰς κατασκευάσας ἐνέθετο μὲν τῶν τριασπιθάμων ὀξυβελῶν τοὺς πορρωτάτω βάλλοντας καὶ σὺν τούτοις κατὰ τρόπον χρησαμένους. id est, congregatis iis lembis qui maximè expediti uidebantur, iisque cratibus & pluteis contectis, additis quoque fenestris quæ clauderentur, imposuit machinas quæ tela quàm longissimè emittere ualerent: eosque homines qui illis machinationibus exactè uti possent. Quibus etiam ueluti præcursoribus, uel (ut Cæsaris uerbo utar) antecessoribus utebatur. Polybius in primo: ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἐκ τῶν συρακουσῶν προαπεσταλμένοις ταμίαις ἀνήγγειλαν οἱ προπλεῖν εἰθισμένοι λέμβοι τὸν ἐπίπλουν τῶν ὑπεναντίων. id est, similiter & quæstoribus qui à Syracusanis præmissi erãt, enuntiarũt lembi qui solebant antecedere aduersariorũ incursum & aduentum. Thucydides in sexto, πρόπλους ναῦς uocat eas quæ præmissæ fuerant, καὶ τὰς πρόπλους ναῦς ἐκ τῆς ἐγέστης ἅμα προσέμενον βουλόμενοι εἰδέναι περὶ τῶν χρημάτων εἰ ἔστιν. id est, & naues exploratorias ex Egesta simul expectabãt, cupiẽtes de nũmis fieri certiores, an curati essent necne. Et paulopost: αἱ δ' ἐκ τῆς ἐγέστης τρεῖς νῆες πρόπλοι παραγίγνονται τοῖς ἀθηναίοις ἐς τὸ ῥήγιον ἀγγέλλουσαι ὅτι τἆλλα μὲν οὐκ ἔστι χρήματα ἃ ὑπέσχοντο. id est, Egesta tres naues quæ explorandi causa præmissæ erant, præsto fuere Atheniensibus ad Rhegium, nuntiaruntque nullam curatã pecuniã quam polliciti fuerãt. Plutarchus in Catone, κατασκοπικά uocat, ἦσαν δὲ πεντακοσίων μὲν οὐκ ἐλάττους αἱ μάχιμοι, λιβυρνικὰ δὲ καὶ κατασκοπικὰ καὶ ἄφρακτα παμπληθῆ. id est, erãt non minus quàm quingentæ aptæ ad præliandũ: Liburnicæ autem & exploratoriæ apertæque ingenti numero. Quibus

Thu

Thucidydis uerbis, exploratoria potius q̃ speculatoria nauigia significantur, quæ à Græcis & in his Plutarcho κατασκοπικὰ dicunt, & aliquot Latinis. A. Hirtius in V. Literisq́ celeriter in Siciliam ad Atticum & Rabirium Posthumium cõscriptis, & per catascopũ missis, ut sine mora aut ulla excusatione hyemis uẽtorumq́ exercitus sibi quàm celerrimè transportarẽtur. Tullius in quinto ad Atticũ catascopiũ dixit in loco suprà citato: Aphracta Rhodiorũ, & dicrotum Mitylenæorũ, & aliud catascopium. Liuius decadis tertiæ libro secũdo, speculatorias dixit. Inde duæ Massiliensiũ speculatorię præmissę retulerũt classem Punicam stare in ostio fluminis. Polybius in tertio, προαποστείλας κατασκεψομένας δύο ναῦς ταχυπλούσας μασσαλιωτικάς. Cæsar etiã in quarto, speculatoria nauigia protulit. Quod quũ animaduertisset Cæsar, scaphas longarum nauium, item speculatoria nauigia militibus compleri iussit, & quos laborantes cõspexerat, iis subsidia summittebat. κέλης, ut mihi quidẽ uidetur, ponendus est inter actuaria, dictus per metaphoram equi celitis, quòd unico tantũm per transtra remo agatur: κέλης enim equus dicitur qui ab uno sessore agitatur & regitur. Palęphatus περὶ κενταύρων. νεανίσκοι δέ τινες ἐκ τοῦ ὑπωρείας ἐκ κώμης τινὸς καλουμένης νεφέλης ἐπενόουν ἵππους κέλητας διδάξαι. πρότερον γὰρ οὐκ ἠπίσταντο ἐφ᾽ ἵππων ὀχεῖσθαι, ἀλλὰ μόνον ἅρμασι ἐχρῶντο. id est, iuuenes quidã è radice montis profecti à uico quodam uocato Nebula, excogitant equos celetas condocefacere, in iisq́ sedere. Nam ante id tempus nesciebãt in equis sedere, sed solùm curribus utebãtur. Quibus uerbis planum fit, quid sit κέλης equus, ex quo κέλης dictus, ꝙ uno remo & nõ binis aut ternis per sedilia ageretur, quum tamẽ plures remiges haberet. Polybius in quinto, ἔλαβε δὲ καὶ κέλητα περὶ τὸ ῥίον αἰτωλικὸν ὁμοῦ

τῷ πληρώματι. id est, cepit & celocem secundum Rhium Aetolicum simul cum sociis naualibus. Dicitur & κελήτιον, Thucydides in primo, ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς ἄνδρας ἐν κελήτιον ἐμβιβάσαντας ἄνευ κηρυκίου προπέμψαι τοῖς ἀθηναίοις. id est, uisum itaque est aliquot hominibus in paruulũ celocẽ impositis sine caduceo præmittere ab Atheniẽses. Idem alio loco, θηραμένης μὲν παραδοὺς ἀστυόχῳ τὰς ναῦς ἀποπλέων ἐν κέλητι ἀφανίζεται. id est, Theramenes quidẽ traditis Astyocho nauibus delatus in celoce extinguit. Quo loco celocem uertit Valla, fortasse non inepte. Gellius enim in x his uerbis usus est: Celoces, uel (ut Græci dicũt) celetes. Xenophon in primo ἑλληνικῶν. τῷ δὲ ἐτεονίκῳ ὑπηρετικὸς κέλης πάντα ἐξήγγελλε τὰ περὶ τὴν ναυμαχίαν. id est, Eteonico autem omnia quæ in prælio contigerant, per exploratorium celocem nuntiata sunt. Idem in quarto de Brasida, αὐτὸς δὲ ἐν κελητίῳ ἄποθεν, ἐφεπόμενος. Sic uerterem, Ipse autem paruulo celoce eminus subsequens. Valla uertit actuarium, & non celocem, ut sibi non satis constare uideatur. Appianus in secundo de bello ciuili: ἔπεμπε τρεῖς θεράποντας ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἀπὸ δυώδεκα σταδίων ὄντα οἱ κελήτιον ὀξὺ σὺν κυβερνήτῃ τῷ ἀρίστῳ ὥς τινι πεμπομένῳ πρὸς καίσαρος ἔμελλον ἑτοιμάσειν. id est, misit tres seruos ad fluuium qui aberat duodecim stadiorum interuallo, qui instruẽdum curarent celocem celerem cum optimo rectore ab usum eius qui ueluti à Cæsare mitteretur. Plutarchus in Cesare: πλοῖον δωδεκάσκαλμον uocat. ἀπορούμενος δὲ καὶ περιπαθῶν δεινὸν ἐβούλευσε βούλευμα, κρύφα πάντων ἐν πλοίῳ ἐμβὰς τὸ μέγεθος δωδεκάσκαλμον ἀναχθῆναι πρὸς τὸ βρεντέσιον. id est, in anxietate constitutus rerumque difficultate, rem arduã excogitauit clàm omnibus conscẽso duodecim scalmorum nauigio illinc seducere Brundusiũ. Dicitur & ἐπακτροκέλης ab Aristotele in primo περὶ ῥητορικῆς, quod est

nauigium

nauigium prædatorium, si Suidę credimus. Xenophon in primo ἑλληνικῶν, ἐπακτρίδα posuit: ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀλκιβιάδης ἧκεν ἐκ τῶν κλαζομενῶν σὺν πέντε τριήρεσι καὶ ἐπακτρίδι. A celete celetizontes pueri dicti, à Plinio libro trigesimoquarto, capite octauo: Idem celetizontas pueros fecit, id est sedētes in equis & eos agitantes. Ponendi sunt & cercuri inter actuaria. Liuius decadis quartę libro tertio: Ipse cum classe centum tectarum nauium, ad hæc leuioribus nauigiis, cercurisq; ac lembis ducentis proficiscitur. Appianus in Mithridate, κερκούρους τέ τινας ἐν τοῖς συνέπεμψεν αὐτῷ. Strabo etiam meminit. Est & ἁλιάς inter leuiora minoraq; nauigia. Plutarchus in Pōpeio: ὡς οὖν εἶδεν οὐ βασιλικὴν οὐδὲ λαμπρὰν οὐδὲ ταῖς θεοφάνους ἐλπίσιν ὁμοίαν ὑποδοχὴν, ἀλλ' ἐπὶ μιᾶς ἁλιάδος προσπλέοντας ὀλίγους ἀνθρώπους. id est, ubi igitur uidēt minimè regiū, minimeq; splendidum, neq; Theophanis spei congruentem receptum, sed in unico nauigiolo nauigantes paucos uiros. Quum non satis scirem quod genus nauigii esset ἁλιάς, adii Apianum qui in eodem historiæ loco sic ait, κυρωθείσης δὲ τῆς γνώμης σκάφος εὐτελὲς ἐπ' αὐτὸν ἐπέμπετο, ὡς τῆς θαλάσσης οὔσης ἀλιτενοῦς, καὶ μεγάλαις ναυσὶν οὐκ εὐχεροῦς. id est, approbata ab omnibus sententia, miserunt ad eum uile nauigium, propterea quod mare illic diceretur uadosum, minimeq; capax magnarū nauium. Cæsar etiam in tertio De bello ciuili, nauiculā paruam uocat, quam ἁλιάδα dixit Plutarchus: Ab his liberaliter ipse appellatus, & quadā notitia Septimii productus, quòd bello prædonū apud eum ordinem duxerat, nauiculam paruam conscendit cum paucis suis, & ibi ab Achilla & Septimio interficitur. Plutarchus in Timoleonte oneri aptam & frumentariā fecit, propterea quòd necessitas urgeret, dum ait, σῖτον ἐκ Καταίνης μικραῖς ἁλιάσι καὶ λεπτοῖς ἀκατίοις ἀποστέλλων.

Idem

Idem Plutarchus in eo libro qui ἀποφθέγματα inſcribi
tur, quid ſit ἁλιάς, apertius declarare uidetur, quàm ut
dubitare debeamus: ubi de eadẽ fuga Pompeij tractat:
μετὰ δὲ τὴν ἐν φαρσάλῳ μάχην φεύγων εἰς αἴγυπτον, ὡς ἔμελλε
διαβαίνειν ἐκ τῆς τριήρους εἰς ἁλιευτικὸν πλοῖον ἀποσταλέντος τοῦ
βασιλέως. Vides ut quam ſuprà dixerat ἁλιάδα, nũc uo
cet ἁλιευτικὸν πλοῖον, id eſt, nauem piſcatoriam: ut nemo
uel mediocris iudicij dubitare queat, quin ἁλιὰς ſit ἁλι
ευτικὸν πλοῖον. Sic eruenda ueritas rerum obſcurarũ con
quirendis conferendisq́ue inter ſe authorum locis.

Fluuiatilium nauium formas in antiquis monimentis tales uidimus.

In monimentis antiquis nauem quoquè flu/uiatilem hac forma depictam uidimus,

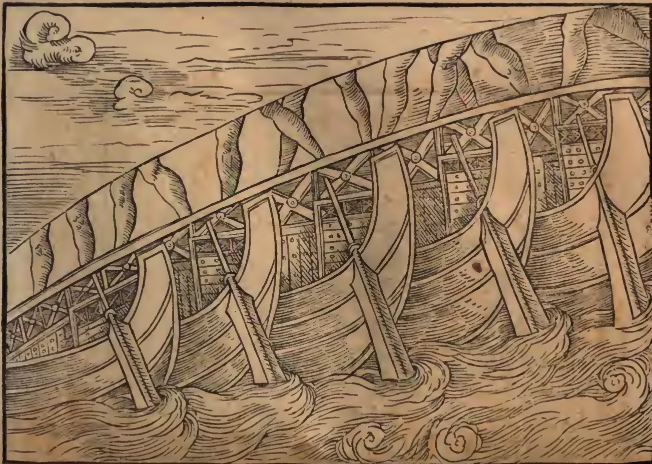

Scapha antiqua ad uinum circunferendum,

Scapha fluuiatilis ad merces conuehendas,

Pontem nauibus fluuiatilibus constratum hac forma uidimus Romæ in columna Traiani.

NVNC de fluuiatilibus dicendũ, quæ sic dicuntur à Liuio primæ decadis lib. X. Ibi captiuis proximo uico in custodiã datis, pars fluuiatiles naues ad superanda uasa stagnorũ aptè planis alueis fabricatas, pars captiua nauigia armatis cõplent. Polybius in tertio, ποτάμια πλοῖα uocat, his uerbis: καταλύσας δὲ δευτεραῖος καὶ γεφυρώσας τοῖς ποταμίοις πλοίοις τὴν διάβασιν, Ἀσδρούβᾳ μὲν ἐπέταξε διακομίζειν τὸ πλῆθος, αὐτὸς δὲ διαβὰς εὐθέως ἐχρημάτιζε τοῖς παραγεγονόσι πρεσβευταῖς ἀπὸ τῶν συνεγγὺς τόπων, id est, quum secũdo die constitisset, flumenq́ ponte fluuiatilibus lembis imposito iunxisset, Asdrubali negotiũ dedit exercitũ traiiciendi: ipse autem traiecto statim flumine respõsa dabat legatis, qui aderant à locis propinquis. Diodorus lib. XX. καὶ πολλῶν μὲν σκαφῶν ποταμίων αὐτῷ παρεσκευασμένων, πάντων δὲ τούτων ἐχόντων βέλη παντοῖα καὶ τοὺς χρησαμένους αὐτοῖς ἄνδρας, οἱ περὶ τὸν Ἀντίγονον μετρίως ἠποροῦντο. id est, multis illi conquisitis fluuiatilibus nauigiis, iis autem omnibus habentibus multiplicia telorum genera, uirosq́ qui iis ex arte uti scirẽt, Antigonus cum suis non leuiter premebatur. Idẽ in eodem de Semiramide: διεσκευάσατο κατασκευάζειν ποτάμια πλοῖα διαιρετὰ διὰ τὴν μετακόμισιν διακεκομμένα καὶ πάλιν ἁρμοζόμενα. id est, curauit construenda nauigia fluuiatilia, quæ facilè soluerentur, ut expeditè magis transportari possent dissoluta, iterũq́ ubi usus esset, cõpacta. Strabo eiusmodi naues πάκτωνας uocat libro XVII. διέβημεν δὲ εἰς τὴν νῆσον ἐπὶ πάκτωνος, ὁ δὲ πάκτων διὰ σκυταλίδων πεπηγός ἐστι, σκάφιον ὥστε ἐοικέναι διαπλοκίνῳ. Quod idẽ author πορθμεῖον uocat. Inter fluuiatiles sunt lintres quæ remis agebantur, ut palàm fit ex Cæsare in VII cõmentariorum: Conquirit etiam lintres, has magno sonitu remorũ inci-

tatas in eandē partem mittit. Liuius decadis tertiæ libro primo: Itaq; ingens coacta uis nauium est lintriumq; temere ad uicinalē usum paratarū. Tullius pro Milone: Repente lintribus in eam insulā materiā, calcem, cementa atq; arma conuexit. Extat iocus apud Tulliū de claris oratoribus, quem C. Iulius in perpetuū notauit, quum ex eo in utranq; partē toto corpore uacillante quæsiuit, quis loqueretur è lintre. Fiebāt quoq; naues uitiles è corio in Britānico oceano Plinij tempore, ut testatur in septimo. Etiam nunc in Britannico oceano uitiles corio circūsutæ fiunt: in Nilo, ex papyro & scirpo & arūdine. Herodotus quoq; in κλειῷ eiusmodi naues fluuiatiles admiratur: τὰ πλοῖα αὐτοῖσι ἐστὶ τὰ κατὰ τὸν ποταμὸν πορευόμενα ἐς τὴν Βαβυλῶνα ἐόντα κυκλοτερέα πάντα σκύτινα. ἐπεὰν γὰρ ἐν τοῖσι Ἀρμενίοισι καθύπερθε Ἀσσυρίων οἰκημένοισι νομέας ἰτέας ταμόμενοι ποιήσωνται, περιτείνουσι τούτοισι διφθέρας στεγαστρίδας ἔξωθεν ἐδάφεος τρόπον, οὔτε πρύμνην ἀποκρίνοντες, οὔτε πρῴρην συνάγοντες, ἀλλ' ἀσπίδος τρόπον κυκλοτερέα ποιήσαντες καὶ καλάμης πλήσαντες πᾶν τὸ πλοῖον τοῦτο ἀπιᾶσι κατὰ τὸν ποταμὸν φέρεσθαι φορτίων πλήσαντες, μάλιστα δὲ βίκους φοινικίους κατάγουσι οἴνου πλέους. ἰθύνεται δὲ ὑπὸ δύο πλήκτρων καὶ δύο ἀνδρῶν ὀρθῶν ἑστεώτων, καὶ ὁ μὲν ἕλκει τὸ πλῆκτρον, ὁ δὲ ἔξω ὠθέει. ποιέεται δὲ καὶ κάρτα μεγάλα ταῦτα τὰ πλοῖα καὶ ἐλάσσω, τὰ δὲ μέγιστα αὐτῶν καὶ πεντακισχιλίων ταλάντων γόμον ἔχει, ἐν ἑκάστῳ δὲ πλοίῳ ὄνος ζῶος ἔνεστι, ἐν δὲ τοῖσι μέζοσι πλεῦνες. id est, nauigia illis sunt, quæ secundo flumine deferuntur Babylonē uersus, omnia circulari forma eaq; ex aluta. Pastores enim Armenij qui supra Assyrios incolūt, id genus nauigij ex cæsis salicibus construūt, circūpositis pellibus ex[illegible]rsus, quibus tegumenti uice utuntur, carinæq; loco, nulla neque puppis, neq; proræ forma discreta, uerùm scuti instar in orbem composita stipula referciunt; illudq; nauigiū flu-

mini

mini permittũt mercibus onuſtũ:præcipuè aũt bicos è palmarũ foliis cõportant uino refertos. Reguntur aũt à gubernaculis duobus cum totidẽ hominibus qui ſtant, quorũ alter trahit, alter extrinſecus propellit: fiunt autẽ & hæc nauigia ualde magna, nonnulla & minora. Eorũ autem maxima ferũt onus talentorũ quinq; milliũ. Ineſt & in unoquoq; nauigio aſinus uiuus, in maioribus etiã plures. Diodorus Siculus lib. XIX. ubi de adnauigãtibus ad aſphaltũ in quodam lacu miram rationẽ non nauium ſed faſciũ, quæ tamen uſum nauiũ præſtent, refert his uerbis: παρασκευασάμενοι γὰρ δεσμὰς καλάμων εὐμεγέθεις ἐμβάλλουσι εἰς τὴν λίμνην. ἐπὶ δὲ τούτων ἐπικάθηνται οὐ πλείω τριῶν, δύο μὲν ἔχοντες προσδεδεμένας πλάτας κωπηλατοῦσι, εἷς δὲ φορῶν τόξα τοὺς προσπλέοντας ἐκ τοῦ πέραν ἢ βιάζεσθαι τολμῶντας ἀμύνεται. ὅταν δὲ πλησίον γένωνται τῆς ἀσφάλτου πελέκεις ἔχοντες ἐπιπηδῶσι, καὶ καθάπερ μαλακῆς πέτρας ἀποκόπτοντες γεμίζουσι τὴν δεσμήν, εἶτα ἀποπλέουσι εἰς τοὐπίσω. ἂν δέ τις αὐτῶν ἀποπέσῃ τῆς δεσμῆς διαλυθείσης, μὴ δυνάμενος νεῖν, οὐ καταδύεται καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ὕδασι, ἀλλ᾽ ἐπινήχεται τοῖς ἐπισταμένοις ὁμοίως. φύσει γὰρ τοῦτο τὸ ὑγρὸν παραδέχεται βάρος, ὃ συμβαίνει μετέχειν αὐξήσεως ἢ πνοῆς ἔξω τῶν στερεῶν. id eſt, calamorum faſces admodum ingentes inter ſe coniungunt immittuntq; in paludem, in quibus inſident non plures tribus hominibus, quorum duo habent adalligatos remos latos, iisq; remigant. Alius uerò ferens arcus adnauigantium ex aduerſo, uel uim inferre conantium, impetum propulſat. Vbi uerò propius ad aſphaltum acceſſere, arreptis ſecuribus operi intendunt, & tanquam è molli petra excidentes, implent ratem colligatam è faſcibus, deinde retro reuertuntur. Quòd ſi quis eorum diſſoluta rate in aquam incidat, natandi neſcius, non peſſum it, ut in aliis aquis fieri ſolet: ſed perinde atque periti

natandi

natandi ſupernatat:natura enim illud humidũ,pondus ſuſtinet omne,cui contigit participẽ eſſe incrementi uel ſpiritus extra ꝙ ſi de ſolidorũ genere fuerit. Nec iſtorũ ratis abſimilis eſt prouerbiali illi, quẽ ῥίπα Græci uocãt. Lucianus: ὥσπερ ῥιπὸς ὡς ἡ παροιμία φησὶ τὸν αἰγαῖον ἢ τὸν ἰόνιον διαπλεῦσαι θέλοντα. Strabo in XV. σχεδίας καλαμίνας dixit, ubi de ἀσφάλτῳ mentionẽ facit. Fuerunt & monoxylæ lintres, ut apud Pliniũ in VI. Regio autem ex qua piper monoxylis lintribus Baracẽ conuehitur, uocatur. Quas deſignare uidetur Liuius decadis III lib. I. Nouasq́ʒ alias primũ Galli inchoãtes cauabant ex ſingulis arboribus, deinde & ipſi milites ſimul copia materiæ, ſimul facilitate operis inducti, alueos informes nihil dũmodo innare aquæ, & capere onera poſſent, curãtes raptim faciebãt. Alueum autẽ pro carina uidetur ſumpſiſſe Liuius decadis III lib. III. dum ait: Ibiq́ʒ, adeo non armamẽta modò ſed etiam aluei nauium quaſſati erant, ſubductæ naues dum reficiũtur aliquantũ temporis contriuerunt. Salluſtius in bello Iugurthino: Hiq́ʒ alueos nauium inuerſos pro tuguriis habuere. Alueum etiã pro uaſe ligneo poſuit idem Liuius in primo: Tenet fama, quum fluitãtem alueum quo expoſiti erãt pueri, tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet, lupam ſitiẽtem ex montibus, qui circà ſunt, ad puerilem uagitũ curſum flexiſſe. Quem alueum Plutarchus in Romulo, σκάφαν uocat: ἐνθέμενος οὖν εἰς σκάφην τὰ βρέφη κατέβη μὲν ὡς ἐπὶ τὸν ποταμὸν ὡς ῥίψων. id eſt, impoſitis in alueũ pueris deſcendit ad fluuiũ ut proiecturus. Scapha enim non ſolùm nauiculã ſignificat, ſed etiam uas concauũ, quod etiã nunc nomen retinet apud Venetos. Plutarchus in Demetrio, ἐφόλκιον appellat, καὶ τὴν ναῦν ἀτρέμας ἔχειν πάντας αὐτὸς ἐμβὰς εἰς τὸ ἐφόλκιον ἐξῆλθε μόνος. id eſt, Iuſsisq́ʒ in naui omnibus conquieſcere, ipſe conſcendens

ſcendẽs in ſcapham exijt ſolus. Plane ſcapha eſt tanquã in inſtrumento nauis: & ſi quis nauem cum inſtrumẽto emerit, præſtari ei debet ſcapha ſecundum Labeonẽ in tractatu De fundo inſtructo: etiam ſi Paulus id notet, dicatq; ſcapham mediocritate nõ genere à naue differre. Erat longarum nauium, ut conſtat ex quarto Commentariorum Cæſaris, his uerbis, Quod cũ animaduertiſſet Cæſar, ſcaphas longarũ nauiũ, item ſpeculatoria nauigia militibus compleri iuſſit. quæ uerba ſuprà citauimus. Liuius decadis tertiæ libro V, Inde acceptus ſcapha in arcẽ cõfugit. Et in eodẽ, Exceptis in præparatas ſcaphas nautis. Veneti *ſchipho & copano* uocant, nauium onerariũ *il batello*. Lucianus δικωπίαν uocat, dũ ait, Ἐγὼ πρεσβύτης ὢν τὴν δικωπίαν ἕλκων ἐρέττω μόνος. Tullius ſecundo de inuentione, Poſtea aliquãto ipſos quoq; tempeſtas uehemẽtius iactare cœpit uſq; adeo, ut dominus nauis, cũ idem gubernator eſſet, in ſcapham cõfugeret. σκάφος autem in neutro accipitur pro cõmuni nauiũ cuiuſcunq; generis uocabulo, ut uidimus in pleriſq; locis ſuprà citatis. inde σκάφη τετρηρικὰ apud Diodorum in XX. pro nauibus quadriremibus, συνέβη πολλὰ τῶν τετρηρικῶν σκαφῶν ὑπὸ τοῦ χειμῶνος κατενεχθῆναι παραβόλως ὑπὸ τὴν πόλιν οὖσαν δυσπρόσορμον καὶ τεναγώδη. Idem in eodẽ, Διεφθάρη δὲ ἐν τούτῳ τῷ στόλῳ τρία σκάφη τῶν πεντηρικῶν, ἐξ ὧν ἔνιοι τῶν ἀνδρῶν διενήξαντο. Dicitur & σκαφίδιον, quo uocabulo non ſemel utitur Lucianus, χάρων μηδὲ διαψῦξαι τὸ σκαφίδιον. Cymbam Latini, & in ijs Iuuenalis,

Atque una tranſire uadum tot millia cymba
Nec pueri credunt.

Sumitur & σκάφος, pro concauitate & uẽtre nauis, ἀπὸ τοῦ σκάπτειν. Inde ſcaphiũ, pro uaſe ut diximus in tractatu De uaſculis, & etiam pro ligone eo quo exercebantur Athletæ. Inde apud Iuuenalem,

Et ride ſcaphiũ poſitis quũ ſumit̃ armis. οἱ γὰρ γυμναςαὶ τούτοις ἐχρῶντο ὑπὲρ γυμνασίας τῇ σκαπάνῃ σκάπτοντες καὶ τὰ ἄνω μέρη ἀναῤῥωννῦντες. Id ſcriptũ inueni in ſcholijs Græcis in quartã eclogã Theocriti, ſi tibi probabit̃ ei⁹ authoritas. Cuius ſcaphij meminit Plutarchus in Arato, ἐπιφαίνεται δ' ἀμέλει ταῖς εἰκόσιν ἀθλητική τις ἰδέα, τὸ συνετὸν τοῦ προσώπου καὶ βασιλικόν, οὐ παντάπασιν ἀρνεῖται τὴν ἀδηφαγίαν καὶ τὸ σκαφεῖον. Id eſt, Extat enim & imaginibus illius ſpecies quædã athletica, regiaq́ illa & cogitabũda uultus forma nõ omnino negare uidetur uictũ pugilicũ, aut etiã ſcaphiũ. Idẽ Plutarchus περὶ δυσωπίας. ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς ἄγριον μὴ ἐκκόπτων βλάστημα καὶ ἀγεννὲς αὐτόθεν ἀφειδῶς ἐμβαλὼν τὸ σκαφεῖον ἀνέτρεψε τὴν ῥίζαν. Quẽadmodũ enim agricola fruticem agreſtem excindere cupiens, intrepide demiſſo ligone radices ipſas euertit. Idem, Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτ. οὐδὲ γὰρ τὰ σώματα παντελῶς ἀκίνητα καὶ ἀγύμναστα περιορῶμεν, ὅτι μὴ δυνάμεθα σκαφείοις μηδὲ ἁλτῆρσι χρῆσθαι. Id eſt, Neq; em̃ corpora prorſus immota inexercitataq́ ſinimus: propterea quòd non ualeamus ligone uti, neq; alteribus. Ratem quã Græco uocabulo ſchediã uocat, ponit Vlpianus inter naues in tractatu De exercitoria, dum inquit, Nauem accipere debemus ſiue marinã, ſiue in aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſchedia ſit. Et uериſimile eſt id genus nauiũ primũ fuiſſe, ut legimus apud Diodorum in loco ſuprà prolato, ubi de Argo naue mentio facta eſt. Virgilius in ſecũdo Georg. Et pãdas ratibus poſuere carinas. Plinius in VII, Ante ratibus nauigabatur inuentis in mari rubro inter inſulas à rege Erithra. Tullius nono ad Atticũ, Legebã tuas literas, cum mihi affertur à Lepta, circunuallatũ eſſe Pompeiũ, ratibus etiam exitus portus teneri. Quod ipſum conuenit cũ eo quod ſcriptũ abeo ipſo Cæſare in I. de bel. ciuili, Quorũ operum

rũ hæc erat ratio: qua fauces erãt angustissimæ portus, molẽ atque aggerẽ ab utraque parte litoris iaciebat: quòd his locis mare erat uadosum: longius progressus, cũ agger altiore aqua contineri non posset, rates duplices quoquouersus pedũ triginta è regiõe molis collocabat: has quaternis anchoris ex quatuor angulis distinebat, ne fluctibus mouerentur. Vitruuius in secundo, ubi de larice. Sed quũ portatur, aut in nauibus, aut supra abiegnas rates collocatũ. Plinius libro tertio, capite quinto, dicit Tyberim nauigari trabibus uerius, quàm ratibus, his uerbis, Sed Tyberis propter aspera & confragosa, ne sic quidem præter quàm trabibus uerius, quàm ratibus longe meabilis fertur. Græci, ut dixi, σχεδίας uocãt. Polybius in tertio, ubi de Annibale qui dum Rhodanũ transportandos curat elephantos, ratibus usus est, ἐγίνετο δὲ ἡ διακομιδὴ τῶν θηρίων, τοιαύτη τις. πήξαντες σχεδίας ἐπὶ δύο καὶ πλείους, ἀραρότως τούτων δύο πρὸς ἀλλήλας ζεύξαντες βιαίως ἤρεισαν ἀμφοτέρας εἰς τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἔμβασιν τοῦ ποταμοῦ, πλάτος ἐχούσας τὸ συναμφότερον ὡς πεντήκοντα πόδας. ταύταις δὲ συζευγνύντες ἄλλας ἐκ τῶν ἐκτὸς προσήρμοζον, προτείνοντες τὴν κατασκευὴν τοῦ ζεύγματος εἰς τὸν πόρον. τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ ῥεύματος πλευρὰν ἠσφαλίζοντο τοῖς ἐκ τῆς γῆς ἐπιγείοις, εἰς τὰ περὶ τὸ χεῖλος πεφυκότα τῶν δένδρων ἐνάπτοντες, πρὸς τὸ συμμένειν καὶ μὴ παρωθεῖσθαι τὸ ὅλον ἔργον ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ. ποιήσαντες δὲ πρὸς δύο πλέθρα τῷ μήκει τὸ πᾶν ζεῦγμα τῆς προβολῆς, μετὰ ταῦτα δύο πεπηγυίας σχεδίας διαφερόντως τὰς μεγίστας προσέβαλον ταῖς ἐσχάταις, πρὸς αὑτὰς μὲν βιαίως δεδεμένας, πρὸς δὲ τὰς ἄλλας οὕτως, ὡς εὐδιακόπους αὐτῶν εἶναι τοὺς δεσμούς. ῥύματα δὲ καὶ πλείω ταύταις ἐνῆψαν, οἷς ἔμελλον οἱ λέμβοι ῥυμουλκοῦντες οὐκ ἐάσειν φέρεσθαι ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, βίᾳ δὲ πρὸς τὸν ῥοῦν κατέχοντες, παρακομιεῖν καὶ περαιώσειν ἐπὶ τούτων τὰ θηρία. μετὰ δὲ ταῦτα χοῦν ἔφερον ἐπιπάσαντες πολὺν,

ἕως ἐπιβάλλοντες ἐξωμάλισαν, ὁμαλὴν καὶ σύγχουν ποιοῦντες τὴν διὰ τῆς χέρσου φερούσης πρὸς τὴν διάβασιν ὁδόν. τῶν δὲ θηρίων εἰθισμένων τοῖς ἰνδοῖς μέχρι μὲν πρὸς τὸ ὑγρὸν ἀεὶ πειθαρχεῖν: εἰς δὲ τὸ ὕδωρ ἐμβαίνειν οὐδαμῶς ἔτι τολμώντων, ἦγον διὰ τοῦ χώματος δύο προθέμενοι θηλείας πειθαρχούντων αὐτοῖς τῶν θηρίων. ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὰς τελευταίας ἐπέστησαν σχεδίας, διακόψαντες τοὺς δεσμοὺς, οἳ προσήρτηντο πρὸς τὰς ἄλλας, καὶ λέμβοις ἐπισπασάμενοι τὰ ῥύματα, ταχέως ἀπέσπασαν ἀπὸ τοῦ χώματος, τά τε θηρία καὶ τὰς ὑπ᾽ αὐτοῖς σχεδίας. οὗ γενομένου διαταραχθέντα τὰ ζῶα, κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς ἐστρέφετο καὶ κατὰ πάντα τόπον ὥρμα. περιεχόμενα δὲ πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ ῥύματος ἀπεδειλία καὶ μένειν ἠναγκάζετο κατὰ χώραν. καὶ τούτῳ δὴ τρόπῳ προσαρμοζομένων ἀεὶ σχεδιῶν δυοῖν, τὰ πλεῖστα τῶν θηρίων ἐπὶ τούτων διεκομίσθη, τινὰ δὲ κατὰ μέσον τὸν πόρον, ἀπέρριψεν εἰς τὸν ποταμὸν αὐτὰ διὰ τὸν φόβον. ὧν τοὺς μὲν ἰνδοὺς ἀπολέσθαι συνέβη πάντας, τοὺς δ᾽ ἐλέφαντας διασωθῆναι: διὰ γὰρ τὴν δύναμιν καὶ τὸ μέγεθος τῶν προβοσκίδων ἐξαίροντες ταύτας ὑπὲρ τὸ ὑγρὸν καὶ διαπνέοντες, ἅμα δ᾽ ἐκφυσῶντες πᾶν τὸ παρεμπῖπτον, ἀντέσχον τὸ πολὺ καθ᾽ ὕδατος ὀρθὴν ποιούμενοι τὴν πορείαν. Hic lector sciat nobis per forenses disceptationes nõ licuisse suprà scripta Polybij Latina facere. Quare cũ urgeremur à typographis illis in solutũ Sipõtini uerba dedimus, quæ sequũtur, Eorũ traijciendorũ cõsiliũ huiusmodi fuit, Cõpluribus paratis ratibus, duas inuicem copulatas à terra in amnem porrigunt latas pedes quinquaginta. His alias duas à parte ripæ adijciunt, quas ne secunda aqua deferrentur, cõpluribus retinaculis ualidis ad arbores parte ripæ superiori eminentes alligant. Erat earum longitudo ad ducentos pedes. Post hæc alias duas rates, quæ reliquis longe maiores erant, extremis illis leuiter adnectũt, quò haud difficulter solui possint. Ab his pendebant funes aliqui, quibus ab actuarijs nauibus, post quam dissolutæ à cæteris ratibus essent, trahi in ulterio-

rem ripam ualerent. Postremo eas omnes humo tegunt ut beluæ per eas sine pauore, ueluti per solum, progrede rentur. Hoc apparatu facto, elephanti qui Indis ubique, præterquam in undis, parere consueuerant, per stabilē ratem tanquam per uiam prægredientibus duabus fœminis agunt. Qui ubi in extremas rates applicatas trāsgressi sunt, extemplo resolutis, quibus leuiter annexæ erant uinculis, ab actuarijs nauibus pertrahūtur, nihil sane trepidantes, donec continenti agebantur. Vbi uerò soluta à cæteris rate in altum se uehi cernebant, undiq; formidine capti cedentibus ab aqua extremis aliquātū turbationis edebāt. Quietem tamē ipse timor faciebat, omni ex parte aquam circūspicientibus feris. Ita primis expositis, alij deinde repetiti, traiectiq; sunt. Quidam timore sæuientes in flumen deciderunt, qui tamen perem ptis rectoribus, incolumes euasere. Siquidem & ponde re ipso stabiles, & magnitudine prominentium extra aquam narium, quibus emittere, siquid ebiberant, ac respirare poterant, pedetentim uadis progressi, ad ulteriorem ripam recti peruenerunt. Diodorus libro decimo nono, ἐνταῦθα δὲ κατασκευάσας σχεδίας ἐπὶ μὲν τούτων τοὺς ἐλέφαντας διεβίβασεν εἰς ἐπίδαυρον. Et in eodem, παρασκευάσάμενος δὲ πλοῖα καὶ σχεδίας ἔκ τε τῆς εὐβοίας καὶ τῆς λοκρίδος ἐπεραιώσε τὴν δύναμιν. Id est, Ibi compositis ratibus in ijs elephantos traiecit in Epidaurum. Et in eodem. Comparatis nauigijs ratibusq; ex Eubœa & Locride transmisit exercitū. Thucyd. in VI, σικελοὶ δ' ἐξ ἰταλίας, ἐνταῦθα γὰρ ὤκουν, διέβησαν ἐς σικελίαν φεύγοντες ὀπικούς, ὡς μὲν εἰκὸς καὶ λέγεται, ἐπὶ σχεδιῶν τηρήσαντες τὸν πορθμὸν κατιόντος τοῦ ἀνέμου. Id est, Siculi ex Italia, ibi enim habitabāt, traiecerunt in Siciliā fugiētes Opicos, ut fertur & uerisimile est, ratibus usi fretum traijcientes obseruata tempestate. Erant &

& alia nauiũ genera, quæ κοντωτὰ dicuntur ab Appiano & Diodoro, quòd contis propellerentur. Diodorus libro XIX, ubi de successoribus Alexandri & de Eumene. συναγαγόντος οὖν αὐτοῦ πλοῖα πανταχόθεν πρὸς τὴν διάβασιν, οἱ περὶ σέλευκον καὶ πίθωνα κατέπλευσαν δυσὶ μὲν τριήρεσι, κοντωτοῖς δὲ πλείοσι. ἔτι γὰρ τὰ σκάφη ταῦτα περιῆν ἐκ τῶν ὑπὸ ἀλεξάνδρου ναυπηγηθέντων περὶ βαβυλῶνα. Id est, Collectis ibi nauibus ex omni parte ad traiectũ, Seleucus & Pithon cũ suis aduenіũt cũ duabus triremibus, pluribusq; naui gijs quæ contis propellebãtur. Illa enim nauigia adhuc supererãt ex ijs quæ Alexandri iussu ædificata fuerant Babylone. Et non longe pòst subdit, τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἀθροίσαντες τὰ κοντωτὰ πλοῖα περὶ τ. τὸν ἀριθμὸν ὄντα διεβίβασαν τὸ κράτιστον τῆς δυνάμεως, οὐδενὸς ἀντιποιουμένου περὶ τὴν διάβασιν. Id est, Postridie cõparatis circiter trecentis nauigijs, quę contis utebantur, robur exercitus traiecerunt, nemine traiectum impediẽte. Nauigium pro nauigatione, & eo quem Græci πλοῦν dicunt, accepisse uidetur Iureconsultus in L. Qui Romæ. §. Callimachus, in tractatu De uerborum obligatione, his uerbis, Idque creditũ esse in omnes nauigij dies ducentos sub pignoribus & hypothecis, mercibus à Berytho comparatis. Et paulo pòst, Ipse in Syriam per nauigium proficiscatur. A. Hirtius uel Oppius in quinto de bello ciuili, Ita uento certo celeriq; nauigio uectus. Marcus uero Tullius ubiq;, quãta mea memoria est, pro eo quod Græci πλοῖον uocant. Nec si parui nauigij & magni eadem est in gubernando scientia. primo de oratore. Item ad Atticum XV, Prorsus dissolutum offendi nauigium, uel potius dissipatũ. In eadem, Brutus nauigia colligebat: erat animus in cursu. Idẽ in Verrem, Non ego à Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorum ac prædonũ ac tua tela uenissem

nissem. Dicitur & nauigiolū, Lentulus in epistolis fami liaribus Tullij libro XII, Vt etiam à Rhodijs, urbe portu, statione quæ extra urbem est, cōmeatu, aqua deniq; prohiberentur nostri milites, nos uix ipsi singulis cū nauigiolis reciperemur. Quod Strabo. 17. πλοιάριον dixit, πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ πᾶσα νὺξ πληθύει τῶν ἐν τοῖς πλοιαρίοις καταυλουμένων καὶ κατορχουμένων ἀνέδην μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Id est, Oēs dies, totasq; noctes uidere est illic homines in nauigiolis cū tibijs saltātes impudēter cum summa lasciuia cum uirorū tum etiam muliercularū. Xenophon in 4. ἑλληνικῶν. αἰσθόμενοι δ' οἱ ἐκ τοῦ λεχαίου, ἐσβάντες ἐς πλοιάρια παρέπλεον ἕως ἐγένοντο κατὰ τὸν γήλοφον. Tullius primo de oratore nauiculā duorum scalmorum uocat, quod nauigiolum dixit Lentulus: Veneti *gondulam* dicunt: Citius hercle is qui duorum scalmorū nauiculam in portu euerterit, in Euxino ponto Argonautarum nauē gubernarit. Idem decimoquarto ad Atticū, Deinde ad epulas Vestorij nauicula. Idem pro Flacco, Vt si qua uspiam nauicula prædonū apparuisset, accusandus uideretur. Idē ad Papyrium Pætū, Hoc amplius nauicularum habere aliquid in ora maritima: cōtra equitē Parthū negāt aliā armaturā meliorē inueniri posse. Idē ad Quirites post reditū, Cū in paludibus demersus concursu ac misericordia Minturnēsium corpus ac uitam suā conseruaret, cum parua nauicula traiectus in Africam, quibus regna ipse dederat, ad eos supplex inopsq; uenisset. Idē pro Plācio nauigium uocat, ubi de eodē Mario, Quòd nauigium dederūt, quòd eum linquentem terrā, quam seruauerat, lachrymis uotisq; omnibus prosecuti sunt. Et pro Sextio, Inde nauigio perparuo cū omneis portus terrasq; fugeret. Plutarchus in Mario ναῦν uocat, καὶ βηλαίου τινὸς ναῦν τῷ μαρίῳ παρασχόντος, Id est, Belæo quodā nauem Mario ministrāte.

NOn alienũ fuerit & de partibus nauiũ pau-
ca dicere. Tul.lib.III. de oratore, aliquot
partes nauis posuisse uidetur his uerbis,
Linquamus naturam, artesque uideamus.
Quid tam in nauigio necessariũ quàm late-
ra, quam carina, quàm prora, quàm puppis, quàm antẽ-
næ, quàm uela, quàm mali, quàm reliqua? Sunt & aliæ
partes, quarum nõnullæ propriũ nomen non habẽt, eo-
dem autore in tertio, ut pes in naui. Ipse delicatum ado-
lescentem imitatus à scalmo sumam exordiũ, qui Græ-
cè σκαλμὸς dicitur: circa quẽ alligãtur remi & ὑποσκαλ-
μὸς σκαλμοῦ βάσις. Inde duorũ scalmorũ nauigia à Cicero-
ne dicta, ut suprà diximus. Plutar. in Aemilio, τὰς δὲ ναῦς
ἁπάσας ἀφείλετο, καὶ πλοῖον οὐδὲν αὐτοῖς τρισκάλμου μεῖζον ἀπέλι-
πε. Id est, Omnes naues abstulit, nullũque illis nauigiũ tri-
um scalmorũ maius reliquit. Tullius in tertio Officiorũ
scalmũ pro cymba, id est, partẽ pro toto, negantibus uer-
bis posuit, Venit ipse mature: scalmũ nullũ uidet. Atque
haud scio an aiẽtibus uerbis poni possit: qua ratione u-
surpatũ uideo ab homine doctissimo hac nostra ætate:
qui uir tamẽ non est mediterraneus, sed insulanus. Tul-
lius de claris oratoribus, At uerò & contra Crassus ab
adolescente delicato, qui cum in litore ambulãs scalmũ
reperisset, ob eamque rem ædificare nauẽ concupiuisset,
exorsus est. Veneti furculã uocãt. A scalmo dictũ est in-
terscalmiũ M. Vitruuio de architectura primo. Et pri-
mũ in ædibus sacris, ut è colũnarũ crassitudinibus, aut
è triglypho, aut embate in balistæ foramine, quod Græ-
ci περίτρητον uocitãt, nauibus interscalmio quæ διπηχαϊ-
κή dicitur: itẽ cæterorũ operũ in mẽbris inuenit symme-
triarũ ratiocinatio. Interscalmiũ dixit ut intercolũniũ.
Latera Græci πλευρὰς uocant. dicũt etiam τοῖχον θυώνυ-

μον

μὸν καὶ δεξιὸν, dextrum, ſiniſtrum'ue latus: ut apud Iulium
Pollucem legimus. Lucianus in Ioue tragœdo, ἢ πρῴρας
ἐπιμελητὴς ἀποδεδείχατ᾽ ἄν, ἢ τοίχου ἄρχων, ἢ πάντως πρὸ τῶν
ἄλλων. Id eſt, Vel proræ rector declarari debeat, uel late-
ris alterius præfectus, uel prorſus ante alios præficiatur
Et alibi, νῦν γὰρ ἤδη τοίχου ἄρχω τοῦ δεξιοῦ. Carina apud Ve
netos nomē retinet, *la carena*: Græce τρόπις dicitur. Lucia
nus in Micyllo. εἴ γε ἡ τῆς ἀργοῦς τρόπις ἐλάλησεν. Et alibi nō
ſemel. Audiui de uiro docto cū diceret carinam proprie
eſſe id quod uulgo Venetijs dicitur *la colūba*, ſed eā colū
bam puto eſſe quod δρύοχον à Polybio dicitur. Latinum
nomen (quod ſciam) non habet. Verba Polybij ſunt in
primo, αὖθις ἔγνωσαν ἐκ δρυόχων εἴκοσι καὶ διακόσια ναυπηγεῖ-
σθαι σκάφη. Id eſt, Rurſus decreuerunt a fundamentis du-
centas & uiginti ædificare naues. Quod enim eſt funda
mentum in domo, id eſt δρύοχον in naui. Sic dictum, opi
nor, quòd omnem δρυῶ, id eſt materiam nauis cōtineat.
Alueū pro carina Saluſtius poſuit in Iugurthino, Hicq;
alueos nauium inuerſos pro tugurijs habuere. Pompo-
nius Iurecōſul. L. Quod in rerum, De legatis primo, Et
ſi nauem legauero, & ſpecialiter eam adſcripſero, eamq;
per partes totam refecero, carina eadem manente, nihi-
lominus recte à legatario uindicabitur. Sentina. Tul
lius de Senectute, Cum alij malos ſcandāt: alij per foros
curſent: alij ſentinam exhauriant: ille clauum tenens ſe-
deat in puppi. Quod Tullius dixit ſentinam exhauriāt,
Lucianus in dialogo qui καταπλοῦς inſcribitur, ὅ, τι γοῦν ἄν-
τλος ἐκκέχυται dixit. Nec tamen inepte uertit is qui dixit
ἕτεροι δέ τινες ἀνιμῶνται τὸν ἄντλον. Sed ſatius fuerit ipſa
uerba ſcribere, ut ijs legendis, ſi probatur author, cogno
ſcamus καταστρώματα ea eſſe, quos foros Latini dicunt:
ἐπειδὰν τῶν μὲν ἄλλων οἱ μὲν τοὺς ἱστοὺς ἀναρριχῶνται, οἱ δὲ διὰ τῶν κα-

τασρωμάτων ἔχωσι. Quod Tullius dixit, Per foros cur-
ſent, Græcus protulit διὰ τῶν κατασρωμάτων, quod haud
ſcio an uerũ ſit. Tullius enim eo loco nõ de longa, ſed de
oneraria potius loqui uidetur. Aulus Gellius lib. XVI
Noctiũ Attic. cap. XIX. qui utriuſque uocabuli uim i-
gnorare nõ potuit, dum refert Arionis fidicinis fabulã,
ex Herodoto forũ reddidit pro ἑδωλίοισι dictis ab He-
rodoto, ut eo authore ἑδώλια fori dici debeãt. Nec for-
taſſe ingratũ erit lectori utriuſq; uerba hic cõſideranda
ꝓponere: Græca priora, qm̃ antiquiora. Verba igit̃ He
rodoti ſic habẽt, Τοῦτον τὸν ἀρίονα λέγουσι τὸν πολλὸν τοῦ χρόνου δια-
τρίβοντα παρὰ περιάνδρῳ ἐπιθυμῆσαι πλῶσαι ἐς ἰταλίην τε καὶ σικε-
λίην. ἐργασάμενον δὲ χρήματα μεγάλα θελῆσαι ὀπίσω ἐς κόρινθον ἀ-
πικέσθαι, ὁρμᾶσθαι μὲν οὖν ἐκ Τάραντος, πιστεύοντα δὲ οὐδαμοῖσι μᾶλλον
ἢ κορινθίοισι, μισθώσασθαι πλοῖον ἀνδρῶν κορινθίων. τοὺς δὲ ἐν τῷ πε-
λάγει ἐπιβουλεύειν τὸν Ἀρίονα ἐκβαλόντας, ἔχειν τὰ χρήματα. τὸν
δὲ συνιέντα τοῦτο λίσσεσθαι, χρήματα μὲν προϊέντα σφι, ψυχὴν δὲ πα-
ραιτεόμενον. οὔκων δὴ πείθειν αὐτὸν τούτοισι, ἀλλὰ κελεύειν τοὺς πορ-
θμέας ἢ αὐτὸν διαχρᾶσθαί μιν ὡς ἂν ταφῆς ἐν γῇ τύχῃ, ἢ ἐκπηδᾶν
ἐς τὴν θάλασσαν τὴν ταχίστην. ἀπειληθέντα δὲ τὸν Ἀρίονα ἐς ἀπορίαν
παραιτήσασθαι, ἐπειδή σφι οὕτω δοκέοι, περιϊδεῖν αὐτὸν ἐν τῇ σκευῇ
πάσῃ στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι ἀεῖσαι. ἀείσας δὲ ὑπεδέκετο ἑωυτὸν
κατεργάσασθαι, καὶ τοῖσι ἐσελθεῖν εἰ μέλλοιεν ἀκούσεσθαι τοῦ ἀρίστου ἀν-
θρώπων ἀοιδοῦ, ἀναχωρῆσαι ἐκ τῆς πρύμνης ἐς μέσην νέα. τὸν δὲ,
ἐνδῦντά τε πᾶσαν τὴν σκευὴν καὶ λαβόντα τὴν κιθάρην, στάντα ἐν τοῖ-
σι ἑδωλίοισι διεξελθεῖν νόμον τὸν ὄρθιον. τελευτῶντος δὲ τοῦ νόμου, ῥῖ-
ψαί μιν ἐς τὴν θάλασσαν ἑωυτὸν ὡς εἶχε σὺν τῇ σκευῇ πάσῃ. καὶ
τοὺς μὲν ἀποπλέειν ἐς τὴν κόρινθον, τὸν δὲ δελφῖνα λέγουσι ὑπολαβόντα
ἐξενεῖκαι ἐς Ταίναρον. Reliqua nõ addã, ne lõgior uidear, cũ
fabula ipſa ſit omnibꝰ nota. Gelliũ audiamus, cuius uer
ba hæc ſunt, Eũ Arionẽ rex Corinthi Periãder amicũ a-
matũq; habuit artis gratia. Is inde à rege proficiſcit̃ ter-
ras

ras inclytas, Siciliã atque Italiam uisere. Vbi eò uenit, aures omniũ, mentesq; in utriusq; terræ urbibus demulsit: in quæstibus istic & uoluptatibus amoribusq; hominum fuit. Is tum postea grandi pecunia & re bona multa copiosus Corinthum instituit redire. Nauẽ igitur & nautas, ut notiores amicioresq; sibi, Corinthios delegit. Sed eo Corinthios homine accepto, nauiq; in altũ prouecta, prædæ pecuniæq; cupidos cepisse consiliũ de necando Arione. Tum illum ibi pernicie intellecta pecuniam cæteraq; sua ut haberent dedisse, uitam modo sibi ut parcerent orauisse. Nautas precum eius harum commiseritũ esse illatenus, ut ei necem afferre per uim suis manibus temperarẽt: sed imperauisse, ut iam statim coràm desiliret præceps in mare. Homo, inquit, ibi territus spe omni uitæ perdita, id unum postea orauit, ut prius quàm mortem oppeteret, induere permitterent sua sibi indumenta, & fides capere, & canere carmen casus illius sibi consolabile. Feros & immanes nauitas prolubium tum audiendi subit. Quod orauerat, impetrat. Atque ibi mox de more cinctus, amictu ornatus, statimque in summæ puppis foro carmen, quod orthium dicitur, uoce sublatissima cantauit. Ad postrema cantus cum fidibus ornatu'que omni, sicut stabat canebatq;, eiecit sese procul in profundũ. Nautæ haudquaquam dubitantes quin perijsset, cursum quem facere cœperant, tenuerunt. Sed nouum, &c. Vides optime lector ut Gellius, etiam si ad uerbum minimè curauerit uertere Herodoti uerba, tamen quod Græcus dixit, ἐνδῦντα τε πᾶσαν τὴν σκευὴν καὶ στάντα ἐν τοῖσι ἐδωλίοισι διεξελθεῖν νόμον τὸν ὄρθιον, Gellius sic retulit, Amictu ornatus stãsq; in summæ puppis foro, carmen quod orthiũ dicitur, uoce sublatissima cantauit. Quare ἐδώλια, si Gellio credimus

ſunt fori à Cicerone dicti & aliquot Latinis. Plutarchus in Sympoſio eandẽ Arionis fabulam retexẽs, alijs uerbis uſus eſt, ait enim, κατασὰς παρὰ τὸν τοῖχον ἐν πρύμνῃ. Id eſt, Stans in puppi ad alterum nauis latus. Simul & illud non omiſerim, Plutarchum genus illud cantionis, qui ὄρθιος dicitur ab Herodoto, νόμον τὸν πυθικὸν uocaſſe, quaſi declarans qui ſit ὄρθιος: uel fortaſſe alios authores ſecutus eſt. Fori à ferendo mihi uidentur dici. & inde foriculi apud M. Varronem in de re ruſtica, Et ideo oporothecas qui faciunt ad Aquilonem ut feneſtras habeant, atque ut aere perflentur, curent: neque tamen ſine foriculis, id eſt ſine tabulatis quæ poma ferãt, ego interpretor: ut fori in naui ſint tabulata, quibus ferãtur nautæ per nauim. Prora & puppis uulgò nomen paucis immutatis retinent: πρύμναν Græci dicunt, quæ puppis à noſtris dicitur. Tullius nono epiſtolarũ familiariũ: Sedebamus enim in puppi, clauũq; tenebamus. Thucydides lib. I. καὶ ἐθαύμαζον τοὺς κορινθίους πρύμναν κρουομένους. Idẽ in tertio, οἱ δὲ ὑπεχώρουν ἤδη πρύμναν κρουόμενοι. Memini me legiſſe in Commẽtarijs in Thucydidẽ, πρύμναν κρούεσθαί ἐστι κατ' ὀλίγον ἀναχωρεῖν μὴ στρέψαντα τὸ πλοῖον, ὁ γὰρ οὕτως ἀναχωρῶν, ἐπὶ τὴν πρύμναν ἐκπυλατεῖ. Appianus de bellis ciuili lib. ν, ἐν δὲ ὑπένοουν ὡς ἐν ἀδοκήτῳ τὴν ναῦν κρούοντες ἐπὶ πρύμναν ἀντισπᾶν. τὸ δ' αὐτὸ ποιούντων καὶ τῶν πολεμίων, ἴση μὲν ἦν ἡ βία τῶν ἀνδρῶν, ὁ δὲ ἅρπαξ ἐποίει τὸ ἴδιον Latini inhibere dicũt, quod Græci πρύμναν κρούεσθαι. Veneti uulgari uocabulo *ziare* dicũt. Tullius in primo de Oratore. Vt concitato nauigio quum remiges inhibuerint, retinet tamen ipſa nauis motũ & curſum ſuũ intermiſſo impetu pulſuq; remorũ. Idem XIII. ad Atticum, Nũc ad rem ut redeam, inhibere illud tuum quod ualde mihi arriſerat, uehementer diſplicet. Eſt enim uerbum totum nauticũ, quãquam

quam id quidē sciebam, sed arbitrabar sustineri remos, cum inhibere essent remiges iussi. Id non esse eiusmodi, didici heri cum ad uillā nostrā nauis appelleretur. nō enim sustinēt, sed alio modo remigāt. Id ab ἐπωχῆς remotissimum est. Quare facies ut ita sit in libro quemadmodum fuit. Et postea subdit. Inhibitio autē remigum motum habet, & uehementiorem quidem remigationis nauem conuertentis ad puppim. Liuius in sexto tertiæ decadis, Itaque ex utraq; parte signo dato cū rostris cōcurrissent, neque retro nauem inhiberent, nec dirimi ab se hostem paterentur, quam quis indeptus nauem erat, ferrea iniecta manu ita conserebant ex propinquo pugnam, ut non missilibus tantū, sed gladijs etiā prope col lato pede præliarentur. Liuius septimo quartæ decad. Inde tumultu iniecto, cum diuellere se ab hoste cupiētes inhiberent Rhodij, fracta anchora & implicita remis, latus alterū detersit, debilitate ea ipsa quæ icta cohæserat nauim cepit. Diodorus in XX, αἱ μὲν παρέσυρον ἀλλήλων τοὺς ταρσοὺς, ὥστε πρὸς φυγὴν καὶ διωγμὸν ἀχρήστας γίνεσθαι. αἱ δὲ κατὰ πρώραν τοῖς ἐμβόλοις συῤῥάπτουσαι πρύμναν ἀνεκρούοντο πρὸς ἄλλην ἐμβολὴν, καὶ κατετραυμάτιζον ἀλλήλους οἱ ταύταις ἐφεστῶτες, ἅτε τοῦ σκόπου σύνεγγυς ἑκαστοῖς κειμένου. Id est, Aliæ inter se remos deterserunt: ut ad fugam & ad hostes persequendos inhabiles fierent. Aliæ autem obuersis inter se proris, concursu rostris facto inhibebant, ut iterū impetum repetere possent. Quiq; in illis stabant milites, sese mutuis uulneribus conficiebant. Qui hominibus ad proram imperat, ipsamq; regit dicitur πρωράτης à Iulio Polluce, πρωρεὺς à Xenophōte Αναβάσεως quinto, οὐχ ὁρᾶτε, ἔφη, ὅτι καὶ νεῦμα διὸς μόνου ἕνεκα, χαλεπαίνει μὲν πρωρεὺς τοῖς ἐν πρώρᾳ, χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ; Num uidetis, ait, ipsum proræ rectorē hominibus qui in pro-

ra sunt, uel ob solum nutum succensere, gubernatorem etiam ijs qui sunt in puppi. Qui socijs naualibus imperat, κελευστὴς dicitur ab eodem Polluce: τοίχαρχος, qui lateri: ἐσχαρεὺς, qui foco. Cũ igitur πρωράτης dicatur qui proram regit: fortasse apud Plutarchũ in uita Cleomenis locus, ut opinor, corruptus, nec ab hominibus nostræ ætatis (quod sciam) satis intellectus, emaculandus est. Quoniam facete dictum gratiam amisit, dum nõ intelligitur: etiam si ab oratore arguto Demade prolatum sit. Iubente enim quondam populo Atheniensi, ut triremes è naualibus producerentur, & socijs naualibus defensoribusq́; complerẽtur: cum pecuniæ in publico essent nullæ: panis confectio, inquit Demades, uiri Athenienses, est prior ipsa prora. Hoc est, etiam si prora sit anterior & prior nauis pars, est tamen aliquid prius, nautis cum scilicet panem conficere, stipendiumq́; militibus & remigibus præbere. φυράσαι enim & φυρᾶν, est ζυμοῦν καὶ ἀναμάσσειν τὰ ἄλευρα, ex quo φύραμα deducitur, id est fermentum. est enim φυράσαι, massam farinæ subigere & miscere, unde panis conficiatur, qui ἄρτος ναυτικὸς, id est panis nauticus dicitur. Lucianus, καὶ ἄρτους ὀκτὼ ναυτικούς Plinius lib. XXII. cap. XXV. Vetus aut nauticus panis tusus atq; iterum coctus sistit aluum. Sed præstiterit in lectorum gratiam uerba Plutarchi ascribere in Agidis & Cleo. uita, Καὶ Δημάδης τὰς τριήρεις μὲν καθέλκειν καὶ πληροῦν ποτε τῶν ἀθηναίων κελευόντων, χρήματα δὲ οὐκ ἐχόντων, πρότερον εἰσὶν ἔφη, τοῦ πρώρα τὸ φυρᾶσαι. Locus corruptus, & legendum existimo, τῆς πρώρας, non τοῦ πρώρα: ut sic legẽdum sit, πρότερον δεῖν, ἔφη, τῆς πρώρας τὸ φυρᾶσαι. Is qui Plutarchũ uertit, cum elegantiã minimè assequeretur, frigidè nimis uertisse uidetur: eum adeas, & oderis hominis inscitiã, qui tã belle dictum tam frigide redde-

dide-

diderit:sed ad aliã properabat. Vir quidã mihi peramicus cũ illi hæc nostra cõmunicarẽ,cẽsuit legendũ in Plutarcho πρότερον δεῖ, ἔφη, τοῦ πρωράτου φυράσαι. Id est prius panis conficiendus proratæ est, sed priora mihi magis placent,fortasse quia nostra:tu lector iudicabis. Sunt & acrostolia extremæ nauis partes,quæ facilè euellebãtur,cum collibitũ fuerat:ut constat ex Diodoro Siculo XX, οἱ ῥόδιοι ταχέως τὰ μὲν ἀκροστόλια περιέσπασαν, ὕλην δὲ ξηρὰν καὶ δᾷδας ταῖς ναυσὶν ἐνέντες ἐνέπρησαν. Id est, Rhodij celeriter acrostolia detraxerũt,iniectisq́ malleolis & teda in naues,eas ipsas cõcremarũt. Appianus in Mithridate, ὥστε τὴν τριήρη αὐτοῖς ἀνδράσι ἀναδησάμενον καὶ ἀκροστόλια πολλὰ καὶ σκῦλα ἐς τὸν λιμένα φέροντας ἐπανελθεῖν. Id est, Vt trireme cũ ipsis hominib9 religata in portũ se receperint, multis onusti spolijs.ipsisq́ nauiũ acrostolijs,quæ Latini rostra,ut opinor,uocant,& si quæ similia. Diodorus lib. XVIII. ubi de successoribus Alexãdri, μετὰ δὲ ταῦτα νικάνορος καταπλεύσαντος εἰς τὸν πειραιᾶ κεκοσμημένῳ στόλῳ τοῖς ἀπὸ τῆς νίκης ἀκροστολίοις. Idẽ in XX. αὐτὸς δὲ τὰς ἰδίας ναῦς κοσμήσας τοῖς ἀκροστολίοις καὶ ἁλούσας ἐφελκόμενος τὸν πλοῦν ἐποιεῖτο. Quę ideo adscribẽda curaui,ut lector scire posset,in more positũ apud antiquos ornari naues uictrices captiuarum acrostolijs. Xenophon in sexto ἑλληνικῶν, τὰς μὲν τριήρεις ἀκρωτηριασάμενος ἕλκων κατηγάγετο εἰς τὸν κερκυραίων λιμένα. ἀκρωτηριασάμενος dixit,id est detractis acrostolijs.

Antẽnæ etiã nomen uulgo retinẽt. Græci κεραίαν uocant. Aulus Hirtius in quarto, Hostis repẽte aduersam ad se uenientẽ nauẽ antẽnis ad mediũ malũ demissis,instructã propugnatoribus animaduertit. Quod ubi conspexit,celeriter uela subduci, demittiq́ antennas iubet, & milites armari,& uexillo sublato quo pugnandi dabat signum,quæ primæ naues subsequebantur,idem ut

face

facerēt, significabat. Latini antennarū extremas partes cornua uocant, propterea ꝙ opinor græci κεραίαν dixerint. Quod uel ex Vergilio in tertio conijcere licet dum ait Cornua uelatarum obuertimus antennarum. Lucianus πλοίῳ ἔτα ὑπὸ τῆς κεραίας ἄνω ἀσφαλῶς διαβέοντα τῶν κεροιάκων ὑπηλημμένον. Malus nauis à Græcis ἱςὸς dicitur. cuius partes diuersis appellatiōibus distinctæ à Macrobio in quinto Saturnaliū, in hæc uerba: Asclepiades autem uir inter Græcos apprime doctus ac diligens, carchesia à nauali re dicta existimat. Ait enim, naualis mali partem inferiorē pternā uocari. At circa mediā ferme partem, τράχηλον dici. Summam uero partē, carchesiū nominari: & inde diffundi in utrūq; ueli latus ea quæ cornua uocātur. Quis autē fuerit ille Asclepiades, scies ex Athenæo libro undecimo δειπνοσοφιςῶν, & simul ex ipsius uerbis apertius intelliges, quæ à Macrobio scripta sunt. Quare ea subijcere non grauabor, Ἀσκληπιάδης ὁ μυρλεανὸς κεκλῆσθαί φησὶ ἀπό τινος τῶν ἐν τῇ νηὶ κατασκευασμάτων. τοῦ γὰρ ἱςοῦ τὸ κατωτάτω πτέρνα καλεῖται, ἣ ἐμπίπτει εἰς τὴν ληνόν. τὸ δ' οἷον εἰς μέσον, τράχηλος, τὸ δὲ πρὸς τῷ τέλει καρχήσιον. ἔχει δὲ τὰς κεραίας ἄνω συννευούσας ἐφ' ἑκάτερα τὰ μέρη. Iulius Pollux alijs uerbis ferè eadē, καὶ τὸ μὲν ὑποδεχόμενον τὸν ἱςὸν ληνός. τὸ ἐναρμοζόμενον αὐτὸ πτέρνα, τὸ δὲ τελευταῖον τὸ πρὸς τῇ κεραίᾳ, ἠλακάτη καὶ θωράκιον καὶ καρχήσιον. Vt nō apud Macrobiū sit legendū ueli, sed mali: nec patera, sed pterna: quæ cū sciolus quispiam nō caperet, uideretq; de uasculis tractari, pateram pro pterna nobis apposuit: usqueadeò maculæ nostrorum Latinorum non possunt sine collatione Græcorū elui. Pollux ipse ἠλακάτην & θωράκιον cōfundere uidetur, quæ dilucidius uidebis apud Athenæum in loco suprà citato. Nunc ad nostros iureconsultos redeamus. Malū nauis esse partem Labeo

ait, quē Græci ἱστὸν uocant. Artemonē aūt non esse partē nauis, Iabolenus in tractatu De uerb. sign. ꝓdidit. Est aūt artemon, uelū maius nauis, ut in Actis apostolorum, ad calcē: καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα τῇ πνεούσῃ κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν. Quem locū uir doctus pro antēna interpretatus est, haud scio ꝗ recte. Etenim etiā nunc nomē Venetiis uulgò retinet, & *artimon* uocāt. Iulius Pollux ἀκάτιον uocat. Plutarchus, πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν, πότερον οὖν τῶν νέων ὥσπερ τῶν Ἰθακησίων κηρῷ τινὶ τὰ ὦτα ἀτέγκτῳ καταπλάσσοντες ἀναγκάζωμεν αὐτοὺς τὸ Ἐπικούρειον ἀκάτιον ἀραμένους ποιητικὴν φεύγειν καὶ παρεξελαύνειν. Idē, κατ᾽ Ἐπίκουρον. ταύτας μέν τοι τὰς τηλικαύτας καὶ τοσαύτας ἡδονάς, ὥσπερ ἀειναύτας ἐκρίπτοντες οὗτοι καὶ ἀποστρέφοντες, οὐκ ἐῶσι γεύσασθαι τοὺς πλησιάσαντας αὖθις, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐπαραμένους τὰ ἀκάτια φεύγειν ἀπ᾽ αὐτῶν κελεύουσιν. id est, iubēt illinc effugere pasśis maioribus uelis. Tullius alio loco Latinè dixit, Velis, ut ita dicā, remisqꝫ fugiēda: quod Græci dixere, ἐπαραμένους τὰ ἀκάτια φεύγειν. Sic Latina cum Græcis coniūgēda: quod hoc toto opere conati sumus. Quid autē assequuti fuerimus, lector uiderit. Lucianus in Ioue tragœdo, οὐκοῦν ἔφερεν ὑμᾶς ποτὲ ὁ ἄνεμος ἐμπίπτων τῇ ὀθόνῃ καὶ ἐμπιπλὰς τὰ ἀκάτια μᾶλλον ἢ οἱ ἐρέττοντες, ἐκυβέρνα δὲ εἷς τις ἐφεστὼς καὶ ἔσωζε τὴν ναῦν. Et alibi, πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, δεήσει γὰρ ποτὲ ποιητικοῦ τινὸς ἀνέμου ἐπουριάσαντος τὰ ἀκάτια. Quibus uerbis acatia pro maiore uelo accipiendū putamus, etiā si uiri aliquot alioqui docti aliter interpretati sint. Xenophon in VI ἑλληνικῶν discrimē facere uidetur inter μεγάλα ἱστία & ἀκάτια quū inqt de Iphicrate opinor, εὐθὺς μὲν γὰρ τὰ μεγάλα ἱστία αὐτοῦ κατέλιπεν ὡς ἐπὶ ναυμαχίαν πλέων, καὶ τοῖς ἀκατίοις δὲ καὶ εἰ εὔφορον πνεῦμα εἴη, ὀλίγα ἐχρῆτο, τῇ δὲ κώπῃ τὸν πλοῦν ποιούμενος. Velis usus primus mortaliū Aeolus dicitur, & propterea deus uentorū est habitus. Diodorus in V. πρὸς δὲ τούτοις τὴν τῶν ἱστίων χρείαν τοῖς ναυτικοῖς εἰση-

γήσασθαι καὶ διδάξαι. id est, insuper & uelorũ usum nautis introduxisse, rationemq; utendi docuisse. Græci uelum ὀθόνην dicunt, & ἱστίον. ut patet de ὀθόνη ex loco Luciani suprà prolato. Appianus, φυλάσσοντες ἄνεμον ἐκ πόντου πολλοῦ πεπελαγισμένοις τοῖς ἱστίοις διέθεον ἀδυνάτων οὐσῶν ἐπὶ τῶν βαρέων ὁλκάδας φερομένας ἱστίῳ καὶ πνεύματι διώκειν. Quibus uerbis clarius est, quàm ut enarrari debeat, ἱστίον pro uelo à Græcis accipi. Minus aũt uelum dolo, Græcè δόλων dicitur. Liuius IIII decadis lib. VI. Iam fermè triginta in fronte erãt, quibus ut æquaret læuum cornu, dolonibus erectis altum petere intendit. Idem in eodẽ, Quòd ubi uidit Romanus, uela contrahit, malosq; inclinat, & simul armamenta componens opperitur insequẽtes naues: iam fermè, &c. Et paulopost, Sublatis dolonibus effuse effugere contendit. Diodorus lib. XV. ἡ γὰρ ναῦς φοροῦ πνεύματος ἐπιλαβομένη τοῦ δόλωνος ἀρθέντος ἐξέφυγε τὸν κίνδυνον. Plutarchus in Tyberio, ὥς τε κἀκεῖνον οὐδενὸς ἀγνοοῦντος ὑποζώννυσθαι ξιφίδιον λῃστρικόν, ὃ δόλωνα καλοῦσι. Quibus Plutarchi uerbis, dolonem accipere debes pro teli genere, nõ pro uelo: ut ponitur à Iureconsulto in. l. si ex plagis. §. tabernarius, in tractatu Ad legẽ Aquiliã. Velum quod à tergo est ἐπίδρομος uocatur à Iulio Polluce. Nauis ab eodẽ Polluce Antigoni τριάρμενος dicitur, quæ trina uela haberet, trinosq; malos: quo uerbo utitur & Lucianus in dialogo, qui πλοῖον uel εὐχαί inscribitur, ὅς γε ἐπὶ ἑνὸς πλοίου τουτουὶ δεσπότης ὢν ὑπερήκουσα βοώντων, εἰ τύχῃ τε κτήσαιο πρὸς τούτῳ τριάρμενα πάντα καὶ ἀνώλεθρα, οὐδὲ ὄψει δηλαδὴ σοὺς φίλους. Quum non satis scirem quid τριάρμενα significaret, cõsului Cõmentarios Græcorũ, in quibus inueni quod subscribam, ut inde lector cõiecturam facere possit: ea sunt huiusmodi: ἄρμενα ἰδιωτικώτερον ὅμως δὲ οὐκ ἀλόγως τὰ ἱστία καλοῦν. Inde τριάρμενα dicta putaui, quæ tria uela haberent.

Idem

Idem Pollux dicit: Si erat constrata tectaq; nauis, inædificabantur πύργοι, id est, tigna continentia turrim. Super quos duæ turriculæ dextra & sinistra, quarũ mediũ erat κατάστρωμα, in quibus erant homines armati, quos propugnatores uocat Tullius VII in Verrem, Præclara clasis in speciẽ, sed inops & infirma propter dimissionem propugnatorũ & remigum. Polybius in primo, ἐπ' αὐτὸ τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν, ἔχων καθωπλισμένους, καὶ πρὸς μάχην ἑτοίμους τοὺς ἄνδρας ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων. id est, in ipsis faucibus portus adnauigabat, habens armatos propugnatores, paratosq; ad pugnam uiros, qui in catastromatis & foris erant. Quibus uerbis planũ fit milites armatos in prælio nauali solere certare & propugnare e catastromatis. In locũ quorũ utũtur hodie *des balestrieres*, sic enim uocãt Veneti: non q hæ sint ea quæ καταστρώματα dicuntur, sed eorũ usum præstãt. Et fortasse non inepte dixerimus catastromata, ea quæ uulgò dicũtur *garides.* Vela dare dicimus, & uela ducere, & uela facere, & uela pandere. Tullius II de oratore: Si se dant, & (ut antè dixi) sua sponte, quò impellimus, inclinãt atq; propendẽt, accipio quod datur: & ad id unde flatus aliquis ostẽditur, uela do. Inde apud Virgiliũ, Vela dabãt læti. A. Hirtius, Imprudẽtes uela in altũ dederunt, ac diu multumq; iactati, tandẽ multis pòst diebus siti inopiaq; confecti, ad Cæsarẽ peruenerũt. Liuius in V tertiæ decadis, Cum trigintaqnq; nauibus ex portu Syracusano profectus libero mari, uela in altũ dedit. Cæsar in II de bello ciuili, Interim aduentu longarũ nauium Curio pronũtiari onerariis nauibus iubet, quæ stabãt ad Vticam numero circiter centũ: se in hostiũ habiturũ loco, qui non e uestigio ad castra Cornelia uela duxisset. Virgilius in V. Vela facit tamen, & plenis subit ostia uelis.

Tullius Tuſculanarũ quarto: Vtrum igitur mauis, ſta/tim ne nos uela facere, an quaſi è portu egredientes pau lulum remigare? Et paulo poſt, Quærebã igitur utrum panderem uela orationis ſtatim, an eam antè paululum Dialecticorum remis propellerem. Liuius in. V. tertiæ decadis, cuius prima claſsis petere altum uiſa eſt. Idem in ſexto tertiæ decadis, Aliæ in alto merſæ: aliæ ad incer tos uentos hinc atq; illinc obliqua tranſferentes uela, in altum euectę ſunt. Tullius in primo Tuſculanarũ, Quò utinam uelis paſsis prouehi liceat. Si enim reflantibus uentis reiiceremur: tamen eodem paulo tardius refera/mur neceſſe eſt. Idẽ in tertio, Velis (ut ita dicã) remisq; fugienda. Et inde ueliuolãtes naues dictæ apud. M. Tul lium, Et fera ueliuolantibus nauibus compleuit manus litora. Eſt autem in uelo ea pars quæ acutior & inferior ad nauis latus religatur, modoq; contrahitur, modo re/laxatur, pes Latinis, Græcis πούς. λέγεται δὲ οὕτω τὸ χοινίον τὸ κάτωθεν τοῦ ἱστίου. authore interprete Euripidis in Ore/ſte. Lucianus in dialogo περισκοποῦντες, πότε ὑμεῖς ὑπ᾽ ἀγνοί/ας κελεύετε τὴν ὀθόνην στεῖλαι, ἢ ἐνδοῦναι ὀλίγον τοῦ ποδός. id eſt, tunc uos præ ignoratione iubetis uela contrahere, uel parum de pede relaxare. Plutarchus περὶ πολυφιλίας. οὐ γὰρ Εὐριπίδῃ πιστέον λέγοντι, χρὴ δὲ μετρίαν εἰς ἀλλήλους φιλίαν θνα/τοὺς ἀντείνασθαι, καὶ μὴ πρὸς ἄκρον μυελὸν ψυχῆς, εὔλυτα δ᾽ εἶναι θέλ γητρα φρενῶν, ἀπωσάσθαι καὶ ξυντεῖναι καθάπερ πόδα νεὼς ὑφι/έντα καὶ προσάγοντα ταῖς χρείαις τῆς φιλίας. id eſt, neq; enim Euri pidi credẽdũ dicẽti, nos mortales oportere mediocri a/micitia eſſe cõtẽtos, nec ſinere eã penetrare ad animi me dullã, intimosq; mẽtis receſſus: putareq; eã ueluti mẽtis oblectamentũ facile diluí debere, adducereq; & remitte re cum uelis ceu pedẽ nauis, aptando intendẽdoq; ami/citiã pro uſus ratione. Idem Euripides in Oreſte pedis

meminit

meminit,eiuſdemq́ꝫ ferè ſententiæ,dum ait: καὶ ναῦς γὰρ ἐνταθεῖσα πρὸς βίαν πολλὰ ἔβλαψεν, ἔστη δ' αὖθις ἢν χαλᾷ πόδα. Ad quod alluſiſſe uidetur Tullius de amicitia,quũ ait: Partim fugiẽdas eſſe nimias amicitias,ne neceſſe ſit unũ ſollicitũ eſſe pro pluribus:ſatis ſuperq́ꝫ eſſe ſibi ſuarum cuiq́ꝫ rerum curam.Alienis nimis implicari,nimis moleſtum eſſe:commodiſsimũ eſſe,q́ꝫ laxiſsimas habenas habere amicitiæ,quas uel adducas quũ uelis uel remittas. Lucianus De ueris narrationib. ποδεῶνας uocat: καὶ ταῖς χερσὶ τοὺς ποδεῶνας κατέχοντες. Reliqua adderem,ſed ſunt fœda magis q́ꝫ ridicula:quod tamen de quadratis uelis intelligas:nam ſuperiora de uelo triangulari forma.

Tranſtra in naui ſunt ſedilia,in quibus erãt remiges: quod uel authore Virgilio probari poteſt,dum ait:
Conſidunt tranſtris,intentaq́ꝫ brachia remis
Intenti expectant ſignum,exultantiaq́ꝫ haurit
Corda pauor pulſans. Veneti *banchos* uocant.

Nec alienum fuerit de remis pauca ſubiicere. Remos Copæ inuenerũt,Plinio authore.Inde à Grçcis dicti κῶπαι. Lucianus, προσελαύνοντες ἐν ταῖς κώπαις. id eſt,remis accedẽtes,Inde κωπηλατεῖν quidã Latini remigare dicũt.Idem Lucianus De ueris narrationib. ἐφεξῆς ἐκωπηλάτουν κυπαρίσσοις αὐτοκλάδοις μεγάλαις καὶ αὐτοκόμοις, ὥσπερ ἐρετμοῖς. Remus enim ἐρετμός à Græcis dicitur.Idẽ Lucianus, μέμψῃ δ' οὐδὲν ἢν ὀυηρὸν ἐπὶ καρτερόν μοι ἐρετμὸν δῶς μόνον. id eſt,nihil te pœnitebit ſi modò mihi probum fortemq́ꝫ remũ præbueris.Ab eodem Luciano molæ quaſi manubriũ κώπη dicitur,propterea ꝙ tanquã remus agitatur in gyrum.Inde idẽ in Aſino, ὑποζευγνύουσί με τῇ κώπῃ τοῦ μύλου. Remorũ aũt ordinẽ extremũ & ueluti remigiũ ταρσὸς Græci uocãt.Quod enim Latini remos detergere uel defringere dicũt,Græci ταρσοὺς θραύειν. & in iis Po

lybius in primo, ἀλλὰ καὶ τοὺς ταρσοὺς ἔθραυον αἱ νῆες ἀλλήλαις συγκρούουσαι. Sed mutuo cõcursu naues inter se remos defringebant. Appianus de bellis ciuilibus, ἃ συνέτριψαν ἡ μὲν τὸ ἔμβολον τῆς Μηνοδώρου νεὼς, ἡ δὲ τὸν ταρσὸν τῆς Μενεκράτους. id est cõfregit illa quidem rostrum nauis Menodori: altera autem remos Menecratis detersit. Partẽ remi latiorem Græci πλάταν uocãt: est enim ταρσός, id quod diximus, ut uides. Cæsar de bel. ci. lib. I. Aut remos transcurrẽtes detergere si possent, cõtendebant. Liuius in VIII tertiæ decad. Alterius remos detersit, cæterasq; quas indepta esset, mulctasset, &c. Idẽ sexto quartæ, Et ut in numero impari duæ regiæ unã circũsistunt; & primũ abutroq; latere remos defringũt, deinde trãscendũt armati. Idem in VII quartæ, Sed momento temporis & nauiũ uirtus, & usus rei maritimæ terrorẽ omnẽ Rhodiis dẽpsit. Nã & in altũ celeriter euectæ naues, locũ post se quoq; uenietĩ ad terrã dedere: & siqua concurrerat rostro cũ hostiũ naui, aut prorã lacerabat, aut remos detergebat, aut libero inter ordines discursu præteruecta in puppim impetũ dabat. Diodorus in loco suprà citato, παρασύρειν ταρσοὺς dixit, ut uidimus. Remiges ipsi ἐρέται & αὐτερέται dicuntur. Thucydides in primo, ἐρέτας μισθῷ πειθόντων. Et in III. οἱ δ' αὐτερέται πλεύσαντες τῶν νεῶν ἀφικνοῦνται. quo loco αὐτερέται sunt remiges quidẽ, qui tamen quum opus erat decertabant & propugnabant, ut utrũq; ministeriũ præstarent. Quapropter eosdem & μαχίμους uocat in primo idem Thucydides αὐτερέται δ' ὅτι ἦσαν καὶ μάχιμοι πάντες. & paulopost eosdem προσκώπους uocat. περίνεως autem appellat otiosos ac liberos uectores à remigandi labore, quũ ait, περίνεως δὲ οὐκ εἰκὸς πολλοὺς ξυμπλεῖν ἔξω τῶν βασιλέων καὶ τῶν μάλιστα ἐν τέλει. Remiges ipsos Liuius socios nauales uocat. Græci πληρώματα. Veneti, *la ciurma*. Diodorus in XX. οἱ

δ' ἄλλαι

δ' ἄλλαι ἐκβιαζομένων τῶν πληρωμάτων διεσώθησαν πρὸς τὴν ἀντιγόνου στρατοπεδείαν. id est, aliæ autē contendentibus summa alacritate ipsis socijs naualibus, se ad exercitū Antigoni receperūt. Liuius libro primo tertiæ decadis, Nam ut sociis naualibus affatim instructam classem, ita inopē milite habebat. uide ut alios ponat ꝓ sociis naualibus, alios pro milite & propugnatoribus. Idē in sexto tertiæ decadis, Scripto deinde exercitu, de remigū supplemēto agi cœptū: in quā rem, cū neq; hominū satis, nec ex quo pararentur, stipendiumq; acciperent, pecuniæ quicquā ea tempestate in publico esset: edixerūt consules, ut priuati ex censu ordinibusq; sicut antea remiges darent cum stipendio cibariisq; dierū triginta. Et paulopost subdit, Nam unde cum pecunia in ærario non esset paraturos nauales socios? Quibus uerbis constat Liuium uocare nauales socios, quos superioribus uerbis remiges dixerat. Idem Liuius in decimo quartæ decadis, Nec rei naualis cura omissa, duumuiros in eam rem consules creare iussi: per quos naues uiginti deductæ naualibus sociis ciuium Romanorum, qui seruitutē seruissent complerentur, ingenui tantum ut his præessent. Et sanè quum uerbo complerentur, utatur Liuius, satis indicat nauales socios eos esse, quos Græci πληρώματα dicunt. & ita uertimus in plerisque locis suprà citatis. Hic nostram sententiam euertere uidetur Lucianus, qui De ueris narrationibus, aliter uidetur id uocabulum usurpasse: ait enim, προσβαλόντων οὖν ἡμῖν ἀπὸ δύο πληρωμάτων ἐμάχοντο. Quo loco πληρωμάτων non potest intelligi pro sociis naualibus, sed potius pro ipsis nauigiis instructis & armatis: ut uertendum sit, Impetu in nos dato binis nos nauigiis armatis circunsistunt. Subdit enim ipse Lucianus haud ita multò pòst: οἱ δ' ἄλλοι ἦσαν ἱερατικῶν

τῶν

τὰς δὲ κερκουναῦτῃ, ἅτε καὶ πλείους, πέντε γὰρ εἶχον πληρώματα. id est, quinque nauigia instructa armataque habebant, cũ illos duo tantũ habuisse dicat. Verũ nõ absimile uero est, Lucianũ eo uocabulo abusũ, dũ certos authores, quos nõ habemus, sibi imitãdos proposuit. Ausim enĩ omni asseueratione affirmare, eã loquẽdi formulã, qua in illo uocabulo Lucianus usus est, nõ extare in ullo eorũ quę uulgati sũt, authorũ, Hoc fortasse quibusdã nimis confidẽter dictũ uidebitur. Sed siquis scripta Luciani ad normã Platonis & Demosthenis uelit expẽdere, inueniat fortasse Lucianũ multa sibi pmisisse: ut nihil causæ sit, quãobrẽ de nostris hominibus conqueri debeamus, si illorũ heroũ elegãtiã hactenus assequi nequiuerint. Viri ætatis nostræ doctissimi nõ satis intellexerũt, ut mihi psuadeo, quid πληρώματα uellet, & in eo hallucinati sunt, qui si aciẽ mẽtis & ingenij in eo intẽdere uoluissẽt, & nõ ad alia festinassẽt: facile (opinor) quę dicimus, ipsi sua spõte animaduertissent. Sed nos quoque in multis, ne dicã in omnibus, cæcutire solemus. Ecce tibi περὶ ἐπωτίδας quid dicã, nõ satis dispicio. Conijcio tamẽ esse, præ partẽ eã, quæ utrinque stat ad latus rostri: nec uideo Latinũ nomẽ habere, quod Græco respõdeat. Appianus de bellis ciuilib. μετὰ δὲ αἱ νῆες αὐταὶ συνεῤῥήγνυντο ἀλλήλαις, αἱ μὲν ἐς τὰ πλάγια, αἱ δὲ κατ᾽ ἐπωτίδας, αἱ δ᾽ ἐπ᾽ ἐμβόλους. id est, postea & naues ipsæ cõcurrerũt iter se, aliæ ad obliqua, aliæ ad epotidas, aliæ uerò ad rostra impetu facto. Idẽ in eodẽ, καὶ αὐτῷ περὶ τὴν ἐπωτίδα ἐμπεσὼν κατέσεισε τὴν ναῦν. id est, impetuque in illũ facto, ad epotida nauẽ ipsam cõquassauit De anchora nihil dicã: est enĩ omnibus nota: Græci ἄγκυραν uocãt. Ab anchora anchoralia dicta funes, quibus religata est, anchora. Liuius decadis III. lib. II. Vixdũ omnes cõscenderãt, cum alij resoluũt oras, aut anchorã uellũt: alij, ut ne quid teneat anchoralia

anchoralia incidunt. Inde oram soluentibus dictum à Quintiliano uulgatius, quàm ut repeti debeat. Illud solũ adijciam ex Luciano, τὰ ἀπόγεια λύεσθαι dici, quod Latini oram soluere: uerba Luciani sunt in dialogo qui Ἑρμότιμος inscribitur, οὐδὲ γὰρ ἀναστρέψαι ἔτι καὶ ἀνασωθῆναι ὀπίσω ῥᾴδιον, ἣν ἅπαξ ὑπὸ δῷ τῇ πλεύσῃ τις αὐτὸν τὰ ἀπόγεια λυσάμενος. id est, Vbi semel oram soluerit. Cum aũt anchoræ iactæ erant procul à portu, naues dicebantur in salo esse: Græci dicunt ἀποσαλεύειν: ut est apud Diodorũ in uigesimo, Διόπερ ἠναγκάζοντο τὰς ἀγκύρας ἀφέντες ὡς ἂν ἐν δυσὶ σταδίοις ἀπὸ τῆς γῆς ἀποσαλεύειν, ἅμα πολλοῖς περιεχόμενοι δεινοῖς. τοῦ μὲν γὰρ κλύδωνος ῥηγνυμένου τραχύτερον ἐκινδύνευον αὔτανδρα τὰ σκάφη συγκλυσθῆναι. Thucydides, Καὶ ἀποσαλεύσας ἡμέραν καὶ νύκτα ὑπὲρ τοῦ στρατοπέδου, ὕστερον ἀφικνεῖται εἰς Ἔφεσον. Quod ἀποσαλεύειν dixit Diodorus, Aulus Hirtius in quinto, in salo & in anchoris cõmorari protulit, in hæc uerba, Atque in salo, et in anchoris ea nocte cõmoratus, prima luce Adrumetum accedit. Idẽ in sexto, Item cõplures nando ad naues, quæ in salo fuerunt, se recipiunt. Cæsar in tertio bellorũ ciu. salũ pro iactatiõe accipere uidet̃, Tirones enim multitudine nauiũ perterriti, & salo nauseaque confecti. Et paulo post, At ueteranæ legionis milites, item conflictati & tempestatis & sentinæ uitijs, non ex pristina uirtute remittendũ aliquid putauerunt. Quod supra in salo dixit, posterioribus uerbis enarrat, dum ait, Et tempestatis & sentinæ uitijs: ut mediocriter eruditus facile colliget. Polybius in primo Σάλος, pro eo quod uulgo *spiagia* Itali dicunt, posuisse uidetur, id est locũ minime portuosum: sed in quo naues in salo esse & cõmorari queãt, Καθώρμισαν πρός τι πολισμάτιον τῶν ὑπ' αὐτοὺς ταττομένων, ἀλίμενον μὲν, σάλους δὲ ἔχον καὶ προβολὰς περικλειούσας ἐκ τῆς γῆς εὐφυεῖς, οὗ ποιησάμενοι τὴν ἀπόβασιν, &c. Applicuerunt ad oppidulum

quoddã, quod sub ditione eorum erat importuosum qui dem: sed quod haberet promontoria, quæ aliqua ex parte prominentia eas stationes continerent & complecterentur, quo descensione facta, &c. Vide qualiter uerterit Sipontinus, & fortasse nostra non contemnes.

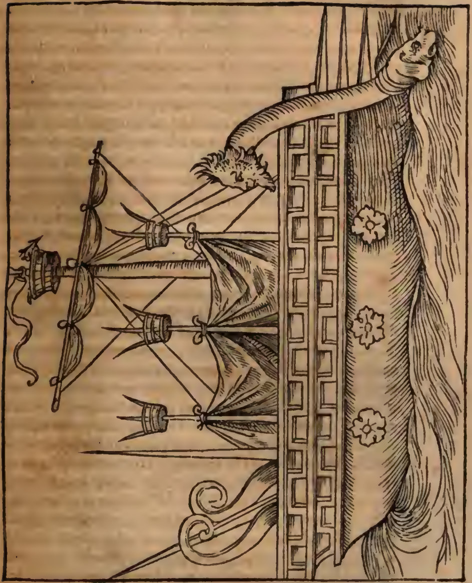
Erat et nauis παράσημον, cuius meminit Plutarchus in Symposio: quod quid sit, collegimus ipsi ex Luciano in dialogo quod πλοῖον ἢ εὐχαὶ inscribitur, & supra citauimus, dũ ait, Ὡς δὲ ἡ πρύμνη μὲν ἐπανέστηκεν ἠρέμα καμπύλη χρυσοῦν χηνίσκον ὑπικειμένη. καταντικρὺ δὲ ἀνάλογον ἡ πρῷρα ὑπερβέβηκεν ἐς τὸ πρόσω ἀπομηκυνομένη, τὴν ἐπώνυμον τῆς νεὼς θεὸν ἔχουσα τὴν Ἶσιν ἑκατέρωθεν. id est, Vt uero ipsa puppis sensim assurgit inflexa aureo anserculo ornata: è regione autem proportione prora prominet in longũ producta, habẽsq; utrinq; signum Isidis deæ, quæ cognomentũ naui indidit. Quo loco existimo Isim deã esse παράσημον nauis, id est insigne illud proræ impositũ: à quo nauis ipsa cognomentum sortita est. Quod & ipsum cõijcere est ex Plutarcho in Symposio, his uerbis, οὐ μὴν ἀλλ' ἑαυτὸν ὁ γοργίας ἔφη πυθόμενον τό τε ναυκλήρου τοὔνομα, καὶ τοῦ κυβερνήτου, καὶ τῆς νεὼς τὸ παράσημον ἐκπέμψαι πλοῖα, καὶ στρατιώτας τὰς κατάρσεις παραφυλάξοντας. Inde fortasse aliquæ naues dicebãtur κριοὶ, id est arietes, καὶ τράγοι, id est hirci: quod id genus animaliũ haberent tanquã παράσημον. nec absimile uero est centaurũ pistrimq; & cuncta id genus, ea ratione dicta, prolataq; à Virgilio in quinto in uersiculis supra relatis. Quod nos anserculum uertimus, intellige formam anserculi effictã ad puppis ornamentũ, ut uidimus in antiquis nauibus depictis: quas adscribendas curauimus in lectorum gratiã. Lucianus in ueris narrationibus, ὅ τε γὰρ ἐν τῇ πρύμνῃ χηνίσκος ἄφνω ἐπτερύξατο, καὶ ἀνεβόησε. id est, Anserculus enim qui ad puppim erat, repẽte alas premere cœpit, et clangorẽ fundere.

χηνίσκος, siue anserculus hac in naue ex antiquo marmore desumpta fiebat ferè hoc pacto.

De manibus ferreis coruisq; & harpagine nihil in præ ſentia dicere neceſſe. ea enim potius quis numerarit in machinationibus ad præliandum, quàm in nauis inſtru- mento. Quòd ſiquis de ijs etiam audire cupiat, eum reij- ciam ad Appianum Alexandrinum: qui in quinto bello- rum ciuilium ſic ait, Καὶ κόρακας ἢ χεῖρας σιδηρὰς ξυνολύντι- ζουμένων ἐρρίπτουν. Quo uero tempore à Romanis κόραξ in- uentus fuerit, uidebis apud Polybium in primo. ἅρπαγα etiam ab Agrippa excogitatum refert Appianus in eo- dem libro. Cæſar etiam in primo de bello ciuili, manus ferreæ meminit, dum ait, Atque iniecta manu ferrea, & retenta utraq; naue, diuerſi pugnabant, atq; in hoſtium naues tranſcendebant. Hactenus Cæſar. qui etiam in primo bel. ciuil. harpagonum meminit, dum ait, Ii ma- nus ferreas atq; harpagones parauerant. Vt ipſe Agrip- pa in machinationis genus excogitaſſe non uideatur: q̃d ſi Plinio credimus, Anacharſis harpagones inuenit.

Nauis captiua.

Naues ipsę ab hostibus captæ, captiuæ dicebantur: ut legimus in secundo bellorum ciuilium apud Cæsarem. Nam ad eas quæ factæ fuerant Arelate per Cæsarem, captiuæ Massilienſiũ accesserãt sex. Aulus Hirtius in quarto, Vt uel classe dimicare posset, adiunctis captiuis nauibus sociorum. Liuius in tertio tertiæ decadis, Dum hæc Romani parant aguntq́ʒ, ad Philippũ captiua nauis una ex ījs, quæ Romã missæ erant, excussa fugit. Græci αἰχμαλώτους dicũt, ut uidimus apud Xenophontem in secundo ἑλληνικῶν, ἀπάγων τάς τε τῶν αἰχμαλώτων νεῶν ἀκρωτήρια, καὶ τὰς ἐκ τοῦ πειραιῶς τριήρεις πλὴν δώδεκα. Quo loco ἀκρωτήρια posuit ea quæ ἀκροστόλια supra diximus. Et cum naues captiuæ dicantur, merito postliminum habent. Tullius in Topicis, Postliminio redeunt hæc: homo, nauis, mulus clitellarius, equus, equa quę fræna recipere solet. Vt non ab re à iureconsulto de postliminio nauium hic tractetur, Classem Veneti *armatam* uocant, Græci τὸ ναυτικόν. Appianus in quinto de bellis ciuilibus, ἐπενόει δὲ ὑπὸ θάλασσαν ἐλθὼν ἐμπρῆσαι τὸ τιτίου ναυτικόν. Id est, Classem Titīj. Thucydides in secundo, τούτων ναυτικὸν παρείχοντο κορίνθιοι. alibi uocat ναυτικὴν στρατόν: quasi dicas naualem exercitum. In secundo, ἢν μὴ οἱ πολέμιοι ναυτικῇ στρατῷ ἐπιπλέωσι τῇ πόλει. Et in IIII. ὥστε οὐκ εἰκὸς ναυτικῇ γε αὐτῶν τῷ ἐν νισαίᾳ στρατῷ ἴσον πλῆθος ἐφ᾽ ὑμᾶς ἀποστεῖλαι. Alibi στόλος ab eodẽ dicit in VI. ὀλίγοι γὰρ δὴ στόλοι μεγάλοι ἢ ἑλλήνων ἢ βαρβάρων πολὺ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀπάραντες κατόρθωσαν. Appianus, ἔνθα αὐτῷ νεῶν στόλος ἦν, καὶ παρῆλθεν ἐς τὰ νεώρια λαθὼν ὥς τις ἰδιώτης φορείῳ κομιζόμενος. Id est, Vbi Classis illius erat & in naualia penetrauit lectica delatus tanquam priuatus quispiam. Idem de bellis ciuilibus, ἠῶς δ᾽ ἀρχομένης οἱ μὲν τὸν κόλπον ἐν κύκλῳ παρὰ τὴν γῆν αὐτὴν μηνοειδεῖ στόλῳ περιέπλεον. id est classe lunari forma disposita. Idem Thucydides in septimo

ptimo. στρατιὰν ναυτικὴν uocat, στρατιὰν δ' ἄλλην ἐψηφίσαντο πέμπειν καὶ ναυτικὴν καὶ πεζικήν. Ἐπίνειον aût δὲ πόλισμα ἐπιθαλάσσιον, ἔνθα τὰ νεώρια τῶν πόλεων erant: ut Pyreus Atheniensium, Nisæa Megarensium, Cyllene Eleorum: ut est apud Thucydidem in primo, Καὶ Κυλλήνην τὸ Ἠλείων ἐπίνειον ἐνέπρησαν, Nec ausim affirmare id Latinum nomen habere. Naualia enim sunt ea, quæ à Græcis νεώρια dicuntur. Tullius Offic. Muri, naualia, portus, aquarũ ductus. Thucydides in tertio, Νεώριά τε παρεσκευάζοντο καὶ ἤρξαντο τῶν Θερμοπυλῶν κατ' αὐτὸ τὸ στενόν, ὅπως εὐφύλακτα αὐτοῖς εἴη. Veneti habent suum nauale, quod *arsenale* uocãt, totius orbis pulcherrimũ, in quo νεώσοικοι sunt circiter sexaginta, id est nauiũ tecta: in quibus triremes reliquæq; naues longę ædificãtur à fabris naualib. quibus ibi perpetuo stipẽdia de publico procedũt. Sunt aũt νεώσοικοι capaces singuli triremis unius uniusq; biremis, & fabrorũ naualiũ, qui eas cõmode, uel ἐκ δρυόχων ædificent, uel conquassatas reficiãt: in quo est & priuatũ tectũ thalamegi totius senatus Venetorũ capacis, opus sanè quod cũ antiquis regũ Aegypti nauib. thalamegisq; possit cõtẽdere: *Bucentaurum* appellant. de quibus thalamegis potui multa adijcere: sed non est uisum operæprecium. Festinamus enim ad ea quæ θαλασσικὰ uidentur. νεωσοίκου meminit Thucydides in septimo, ὅτι ναῦς ἐν τοῖς νεωσοίκοις ἄλλας ὁμοίας ταῖσδε ὑπελίπετε. Lucianus Ἀνάχαρσις, πόλιν γὰρ ἡμεῖς οὐ τὰ οἰκοδομήματα ἡγούμεθα εἶναι οἷον τείχη καὶ ἱερὰ καὶ νεωσοίκους. Strabo libro XIIII. τριηρικὸν uocat, nauale ad triremes recipiendas, ὧν τὸν ἕτερον κλειστὸν τριηρικὸν καὶ ναύσταθμον ναυσὶ εἴκοσι. Quibus uerbis intelligas ναύσταθμον esse maiorũ nauiũ capacẽ: τριηρικὸν aũt longarũ. Naues à patria cognomentũ sortiũtur: ut μεγαρίδες, ἀμπρακιώτιδες, ἑρμιονίδες, χίαι, λευκάδιαι, λακωνικαί, ἰταλιώτιδες, σικελικαί,

συρακ-

συρακούσιαι, φοινίσσαι, μιλησία, αἰγαῖτης, θουρία. Quorum omnium exempla extant apud Thucydidem in diuersis locis. Sic & σάμαινα dicta, quod primum in Samo insula iussu Polycratis regis ædificata sit. quæ, cuius formæ fuerit, discas ex Plutarcho in uita Periclis, ἡ δὲ σάμαινα ναῦς ἐστὶν ὑόπρωρος μὲν τὸ σίμωμα, κοιλοτέρα δὲ καὶ γαστροειδὴς, ὥστε καὶ ποντοπορεῖν καὶ ταχυναυτεῖν. οὕτω δ᾽ ὠνομάσθη διὰ τὸ πρῶτον ἐν σάμῳ φανῆναι πολυκράτους τυράννου κατασκευάσαντος. Athenæus libro duodecimo paucis eadem retulisse uidetur: ait enim πρῶτος δὲ ὁ πολυκράτης, καὶ ναῦς πήξας ἀπὸ τῆς πατρίδος σαμίας ἐκάλεσε. Quo loco non σαμίας, sed ex Plutarcho potius σαμαίνας legendum existimo. Tu lector iudicabis, uigiliasque nostras boni consules, aut ipse meliora proferes. Et Phaseli fortasse à phaselide loco. A ministerio & officio quod præstant, dicuntur προφυλακίδες, στρατιώτιδες, λεπτὰ πλοῖα, ὑπηρετικὰ, φρουρίδες, φρουροῦσαι, ἀργυρολόγοι, πρόπλοι. Aliæ à cursu ipso uel statione μετέωροι, πλώιμοι, ἐφορμοῦσαι, ἐξαίρετοι, οὐδ᾽ ἐν στέγουσαι, ταχεῖαι, κοῦφαι, πελάγιαι, αἱ ἄριστα πλέουσαι, ἀντίπρωροι, δελφινοφόροι ὁλκάδες, ναῦν etiam μυριοφόρον dicit Thucydides in septimo. στράβων ιζ. βάθος δὲ ὅσον ἀρκεῖ μυριοφόρῳ νηΐ. Dicitur & nauis δελφινοφόρος, & apud Thucydidem δελφινοφόροι ὁλκάδες. Dicimus etiam αὐτάνδρους ναῦς, καὶ αὐτοφόρτους ὁλκάδας. id est, quæ cũ ipsis hominibus, & cum onere suo captæ uel depressæ sunt. Diodorus libro decimonono, τῶν δὲ νεῶν πλείους αὐτάνδρους εἷλε. Cæsar in primo de bello ciuili nos docuit quomodo id Latine dicebatur, in hęc uerba, Itaque dũ locus cominus pugnãdi daret̃, æquo animo singulas binis nauibus obijciebant: atque iniecta manu ferrea, & retenta utraque naue diuersi pugnabant, atque in hostiũ naues transcendebant: & magno numero Albicorum & pastorum interfecto, partem nauiũ deprimunt: nonnullas cum hominibus

hominibus capiunt: reliquas in portum cōpellunt. Idem in tertio aliter protulit dū ait, Ex his quadriremē cū remigibus defensoribusq; suis ceperunt. id est, αὔτανδρον, uel σὺν τῷ πληρώματι. Diodorus in XVIII. dixit Græce eadē fere ratione qua Cæsar, ἐνίκα ὁ κλεῖτος, καὶ κατέδυσε μὲν τῶν ἐναντίων ναῦς ἑπτακαίδεκα, εἷλε δὲ σὺν αὐτοῖς ἀνδράσιν οὐκ ἐλάττω τῶν τετταράκοντα. id est, Vicit Clitus, et hostiū naues X. & VII. depressit: circiter aūt XL. cū ipsis hominib. cepit. Idē Diodorus non longe post uerba supra scripta αὐτάνδρων usurpat, οὗτοι μὲν ἐπιπεσόντες ἄφνω τοῖς πολεμίοις τεθορυβημένοις εὐθὺς κατὰ τὸν πρῶτον ἐπίπλουν ἐτρέψαντο, καὶ τὰς μὲν τοῖς ἐμβόλοις τύπτοντες ἀνέρρηξαν, ὧν δὲ τοὺς ταρσοὺς περιέσυρον, ὧν δὲ αὐτάνδρων παραδιδομένων ἀκινδύνως ἐκυρίευον, τέλος δὲ πλὴν μιᾶς τῆς ναυαρχίδος τῶν λοιπῶν πασῶν αὐτάνδρων ἐκυρίευσαν. Et paulo post, καὶ καταναυμαχήσας αὐτάνδρων τῶν σκαφῶν ἐκυρίευσε. Idē in XX. τῶν δὲ μακρῶν αὔτανδροι μὲν ἐλήφθησαν. μ. διεφθάρησαν δὲ περὶ π. ἃς πλήρεις οὔσας θαλάττης κατήγαγον οἱ κρατήσαντες εἰς τὴν πρὸς τῇ πόλει στρατοπεδείαν. αὔτανδροι, id est, naues cum hominib. ut dixit Cæsar. ἁμάξας αὐτάνδρους dixit Lucianus in τόξαρι, καὶ τὰς ἁμάξας κατελάμβανον αὐτάνδρους τὰς πλείστας ἁλισκομένας. id est, carrucas cū hominibus captas. Xenophon in primo, παιδείας dissolute dixit, πολλοὺς γὰρ αὐτοῖς ἵπποις κατακρημνισθῆναι. Et in III. ἐστεφανωμένους καὶ σπονδὰς ποιησαμένους ἥκειν εἰς τὰς τάξεις αὐτοῖς στεφάνοις. id est, cū corollis, ut σὺν subaudiat. Id est cū ipsis corollis. Plutarchus αὐτοφόρτους ὁλκάδας dixit, id est, onerarias cū mercibus impositis & cū earū onere. Eius uerba sunt in Aemilij uita, εἴκοσι μὲν αὐτοφόρτους ὁλκάδας ἐχειρώσατο. idē περὶ εὐθυμίας, de Zenone his uerbis. ζήνωνι τῷ κιτιεῖ μία ναῦς περιῆν φορτηγός, πυθόμενος δὲ ταύτην αὐτόφορτον ἀπολωλέναι συγκλυσθεῖσαν, εὖγε εἶπεν ὦ τύχη ποιεῖς, εἰς τὸν τρίβωνα ἡμᾶς καὶ τὴν στοὰν συνελαύνουσα ἡμᾶς. Zenoni Citieo unica nauis oneraria reliqua erat, quā cū audisset interisse demersam cū ipso onere & mercibus, Re-

s cte, dixit

cte, dixit, atq; ordine ꝙ fortuna facis: quæ nos ad palliũ & porticũ Stoicorũ cõtrudis. Quòd aũt Cęs. uerbo depressit usus est, Gręci κατέδυσαν dixerũt, ut uidimus. Inde à M. Tullio depressa classis dicta in II. de diuinatione, Si enim fatũ fuit classes P.R. bello Punico primo, alterã naufragio alterã à Pœnis depressam interire. Idẽ pro Archia poeta, Nostra semper feretur, & prædicabitur L. Lucullo dimicãte cũ interfectis ducib. depressa hostiũ classis, & incredibilis apud Tenedũ pugna illa naualis. Nostra sunt trophæa, nostra monimẽta, nostri triũphi. Descẽdere ad naues dixit Tullius: cũ tamen cõscendere nauẽ dicamus eo dẽ autore. Tullius in IIII. Acad. quæst. ad calcẽ, Nos ad nauiculas nostras descendimus. Nõ ꝙ dicendũ sit descendere in nauẽ, sed ad litus & locũ in quo stabãt nauiculæ, ut cõscenderent. quin cõscendere nauẽ dicimus. Quid enim cõscendẽs nauẽ sapiens nũ cõprehensum animo habet, atq; perceptũ se ex sentẽtia nauigaturũ? Qui potest? Sed si iã ex hoc loco proficiscat̃ Puteolos stadia triginta, probo nauigio, bono gubernatore, ac tranquillitate: probabile uideatur se illuc uenturũ esse saluũ. Idẽ in I. de diuinatione, Vnũ de Simonide qui cũ ignotũ quendã proiectũ mortuũ uidisset, eumq; humauisset, haberetq; in animo nauẽ cõscendere: moneri uisus est, ne id faceret, ab eo quẽ sepultura affecerat. Quin & cõscendere simpliciter dicimus: Tu uelim ꝗ primũ cõscendas, ad meq; uenias: apud Tulliũ ad Q. fratrẽ. Conscendere Græci ἐπιβῆναι dicunt. Plutarchus πολλῶν τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων, οὗτος ἔφη ποτὲ πλέων εἰς ἰταλίαν ἐπιβῆναι νεὼς ἐμπορικὰ χρήματα καὶ συχνοὺς ἐπιβάτας ἀγούσης. Sed hæc grãmaticorũ sunt: neq; satis digna in quibus diutius immoremur. Illa profectò obscuriora, q̃ fortasse uigilãs lector à nobis desyderabit: q sint θρανῖται: q ζυγῖται: qui θαλάμακον apud Arist. in Ranis, dũ ait, καὶ ἐκπαρδεῖν εἰς τὸ στόμα τῷ θαλάμακι. Qui ab Appiano

no θαλαμίαι appellātur, ab alijs θαλαμῖται. Quòd si Graecorum Cōmentarios sequi uoluerimus; id tamen non erit expeditum. ita enim declarant, ut multo obscuriora ea ipsa reddere uideātur. Et, quod magis mirabere, pugnantia nobis in ijs explicandis proponunt. Enarrator enim Aristoph. in loco supra citato, ait fuisse tres ordines remigum: ut qui in inferiore parte nauis essent, θαλαμῖται dicerentur: qui in medio, ζυγῖται: qui in superiore parte, θρανῖται appellarentur. Qui θρανῖται, quoniā remos longiores trahebāt, grauioreq́ labore uexabātur, eo à τριηράρχαις praeter stipendiū publicum donatiuū cōsequebantur. Quod ex VI. Thucydidis probari potest, dum ait, τῶν τριηράρχων ἐπιφορὰς πρὸς τῷ ἐκ δημοσίου μισθῷ διδόντων τοῖς θρανίταις τῶν ναυτῶν. Stipendium autem publicum erat drachma in dies singulos: quae aestimatur quatuor solidis nostris turonensibus. Voluntarijs enim remigibus, ut hodieq́ Veneti, non compeditis utebantur. Lucianus tamen περὶ τοῦ ἠλέκτρου, remigis mercedem ad duos obolos, id est, drachmae tertiam statuisse uidetur, ait, οἵ ἡμᾶς δυοῖν ὀβολοῖν μισθώσαντες ἐρέττειν ἂν ἢ ἐλαύνειν τὰ πλοῖα πρὸς ἐναντίον τὸ ὕδωρ. Xenophon in primo ἑλληνικῶν τριώβολον posuit his uerbis, ἔπειτα ὅτι εἰ πρὸς τὸν μισθὸν ἑκάστῳ ναύτῃ ὀβολὸν προσθείης, ἐκ δὲ τούτου τέτταρες ὀβολοὶ ἦν ὁ μισθὸς, πρότερον δὲ τριώβολον. Sed locus Luciani intelligendus de ijs qui Pado flumine lintres, & alias fluuiatiles nauiculas, atque etiam piscatorias ducebant quaestus causa, non de remigibus triremium aut etiam maiorum. Sed ut ad propositū reuertamur: si rationem habere uolucrimus eius formae nauis, quam supra ubi triremis mentio facta est, depingendam curauimus, eamq́ sequi, dicemus in illa inferiorem ordinem, & qui aquae uicinior, esse thalamitarum, medium zygitarum, superiorem thranitarū. Sed si hoc uerū esset, deessent nobis nomina in quadriremibus

A Corbis,unde Corbita.
B Cornua,antennarum extremæ partes
C Antennæ.
D Malus,ἱσός.
E Carcheſium,ſumma pars mali.
F Trachelus,media pars mali.
G Pterna,inferior pars mali.
H Opiferi funes.
I Calos
K Rudentes.Quanquam etiam à Plinio accipiatur rudens pro eo fune, quo nauis ad terram religari ſolet: oram Latini, Græci prymneſia uocant.
L Paraſemon.
M Puppis.
N Turres.
O Prora.
P Oculus.
Q Roſtrum.
R Roſtrum tridens.
S Epotides.
T Cataſtromata.
V Remi.
X Carina,alueus.
Y Columba, Dryochos.
Z Clauus.
& Gubernacula.

A χηνίσκος, Anserculus. B Anchoralia.
C Anchora. D Fori, hedolia.
B πηδάλιον, Gubernaculum, Temo.

A Gubernator, κυβερνήτης
B Remiges, Nautæ, ἐρέται.
C πρωρεὺς καὶ πρωράτης, Latinis proreta, qui proram regit. Iureconſ. in lege, Cotem. §. Dominus. ff. De publicanis.
D Acroteria.
E Thronus.

A θράνος, inde θρανῖται. B ζυγὸς, inde ζυγῖται.
C θάλαμος, inde θαλαμῖται, καὶ θαλάμιοι, καὶ θαλάμακες ab Ariſtophane. D Vexillum.

LAZARI BAYFII

DE RE VE STIARIA

ILLVSTRISS. PRINCIPI
D. IOANNI A LOTHARINGIA
S. R. E. Cardinali meritiſſimo La-
zarus Bayſius S. D.

QVum diu, multumq́ꝫ me ſollicitum ha-
beret huiuſce mei libelli editio, non tam
quòd maleuolorum inuidiam pertime-
ſcerem: quis enim ſanæ mentis huic la-
bori meo inuideat? quàm quòd rei ueſtiariæ, quam
tracto, familiarem peſtem blattas ſcilicet & tineas, in
hoc meum opuſculum primo quoq; tempore impe-
tum facturas ſuſpicarer: tu unus ex omnibus mihi oc
currebas, qui ingenij mei mediocritatem, non modò
autoritate tua tueri & poſſes & uelles: uerumetiã tuæ
amplitudinis odore, multo magis quàm mala illa au
rea, quæ & medica & citria dicuntur, hanc ſyntheſim
meam ab omni tinearum impetitione uendicares.
Quis eſt enim omnium, aut quotus quiſq; eſt eorum
quidem certe, qui cum muſis, id eſt cum humanitate
& doctrina aliquod habent cõmercium, qui quum
hunc libellum tibi nuncupatum, tibiq́ꝫ nõ ingratum,
huius deniq; ipſius te patrocinium ſuſcepiſſe reſciue
rit, eum ipſum nominis tui titulo pellectus, non ſta-
tim emendum curet, emptum perlegat, perlectum
propè dicam, exoſculetur, neq; de manibus unquam

 deponat

deponat: & ut in eo plura uideat quæ reprehenden-
da, quàm quæ laudibus efferēda sint, tuæ certe digni
tatis celsitudine permotus, à conuitijs linguam absti-
neat? Quem uero ad te tuaq; non dicam metuenda
(amari enim uis non metui) sed obseruanda potius,
magnifica ista tui oris probitas non rapiat: generosa
formæ dignitas non alliciat: suauissima humanitatis
mollitudo nō inuitet: singularis deniq;, raraq; in am
plissima fortuna Romani sermonis facundia non
persuadeat? Quibus tu dotibus instructus & orna-
tus, non Romanos, Germanos, ac Gallos tantūmo-
do, uelut alter Gallicus Hercules, aures oculosq; au-
reis catenulis, id est ueneranda quadam suada uin-
ctos, quocunq; uis trahis: sed ipsum quoq; Franci-
scum regem acerrimum ingeniorum æstimatorem,
morum suauitate, quos in te nouit esse præcipuos,
ita deuinctum tenes, ut te unum ex omni purpura-
torum ordine potissimum delegerit, quem tum in ad
ministranda regni mole, consiliorum participem, uel
potius principem haberet: tum uero quotidianis e-
pulis communi mensa conuiuam exciperet. Et hercu-
le bene. Quid enim est elegantia tua dignius, cuius
tum oratio, tum uita perdifficilē illam grauitatis cum
humanitate cōiunctam societatem mihi uidetur con
secuta? Neque uero ille unus te adamare contendit,
quinetiam ad unum omnes Christiani nominis prin
cipes

cipes, & eorum nonnulli Gallici nominis hostes, te Gallum, Gallicarumq́ partiũ,utrunq;, & ob animi celsitatem,& ob uitæ integritatem ita probant,ut nemo unquam quisquam suum principem conterraneum magis. Nimirum hoc tibi tribuit admiranda quædam uirtutis uis, ac incredibilis ingenij dexteritas,ut te non solum ij, qui nunquam uiderint, admirentur:sed hostes etiã non uulgari amore prosequantur. Iam uero literatorum, studiosorumq́ ordo, cui ultro te Mecœnatẽ exhibuisti, te ita suspicit, magnã ut in spem ueniam,hasce meas uigilias,quas tuæ amplitudini consecrauimus, futuras illi,te commendante,gratiosas:quas tamen ipsas haud satis scio Iureconsultis,quibus scripsimus, fore plausibiles, propterea quod minime Accursij, Accursianorumq́ morem sectati simus. Quin & necessario pleraq; ex Græcorũ fontibus adiecimus:uolui enim autoribus laudandis ineptiarum crimen effugere: quæ uereor ut istis stomachum faciant, eoq́ nomine libellum hunc reijciant,qui ab hac transmarina atq; aduentitia doctrina abhorrere solent. Porrò autem utriusq; linguæ elegantiarum sectatores,qui ista mea legere non grauabuntur,oratos uelim, primum ut mihi asseuerãti credant, me meliores ætatis annos in ediscendis Accursianorum ineptijs potius,quàm Vlpiani,aut Pauli responsis,de non satis eruditorum amicorum consilio,

 consumpsisse

consumpsisse: quorum barbaries ingeniū, mentemq́ meam infuscauit, quibus dediscendis non minus mihi fuit negocij, quàm in ediscendo ad uerbū aut Platone, aut Demosthene, aut simul utroq;: deinde me sero & cursim Graecas literas arripuisse, ac succisiuis, quod aiunt, operis: praeterea cogitent, quid homo, cuiusmodi ego & sum, & esse praedico, & prae me fero, praestare possit, in ea praesertim re, quae abhinc annos circiter mille doctissimo cuiq;, ut nihil magnificentius dicam, haud satis cognita fuit & perspecta. Tum ad extremum ita fiet, opinor, ut nihil mihi de impetranda ab his uenia sit laborandū, etiamsi nonnullis in locis lapsus fuerim, uel pleraq; omiserim. Ego enim, ne forte nesciāt, hac lege hoc opus edo, mihi posthac ut integrū sit, curta producere, peruersa mutare, errata deniq; ipsa corrigere. Cur enim mihi uix dum triginta annos nato, semel non liceat, quod prope quinquagenario Budaeo licuit, magno natu Erasmus sibi toties permisit? Quorum uterq; suo studio, labore, & industria sibi doctrinae nomine aeternum decus, patriae Mecoenatibusq́ suis nunquam intermorituram gloriam cōparauit. Vale praesul ornatissime.

FF. DE AVRO ET ARGENTO LEGATO, Pandectarum lib. XXXVIII.

VLPIANVS

VEstis, an uestimenta legantur, nihil refert. Vestimentorum sunt omnia lanea, uel serica, uel bombycina, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, insternendi, iniiciendi, accubandi'ue causa parata sunt, & quæ his accessionis uice cedunt, quæ sunt insitæ picturę, clauiq; qui uestibus insuuntur. Vestimenta omnia aut uirilia sunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiaria. Virilia sunt, quę ipsius patrisfamiliâs causa parata sunt, ueluti togæ, & tunicæ, palliola, uestimenta stragula, amphitapa & saga, & reliqua similia. Puerilia sunt, quæ ad nullũ alium usum pertinent nisi ad puerilem; ueluti togæ prætextæ, alicubi & chlamydes, pallia, quæ filijs nostris comparamus. Muliebria sunt, quæ matrisfamiliâs causa parata sunt, quibus uir non facile uti potest sine uituperatione, ueluti stolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ, quæ magis capitis tegendi q̃ ornandi causa comparata sunt, plagulę, penulæ. Communia sunt, quibus promiscue utitur mulier cũ uiro, ueluti si eiusmodi penula pallium'ue est, & reliqua eiusmodi, quæ sine reprehensione, uel uir, uel uxor utatur. Familiaria sunt, quæ ad familiam uestiendam parata sunt: sicut saga, tunicæ, penulæ, lintea uestimẽta, stragula, & cætera similia. Vestis ex pellibus constabit. Item uestes caprinæ & agninæ, uestis erunt. Argumento sunt etiam nationes quædam, ueluti Sarmatarum, quæ pellibus teguntur. Aristo etiam coactilia uesti cedere ait, & tegmenta subselliorum huic legato cedere uice margaritarum. Item fibulæ ornamentorum magis, quàm uestis sunt. Tapeta uesti cedunt, quæ aut sterni, aut iniici solent: sed stragulas & Babylonicas,

quæ

συρακούσιαι, φοινίσσαι, μιλησία, αἰγιναῖτης, θουρία. Quorum omnium exempla extant apud Thucydidem in diuersis locis. Sic & σάμαινα dicta, quod primum in Samo insula iussu Polycratis regis ædificata sit. quæ, cuius formæ fuerit, discas ex Plutarcho in uita Periclis, ἡ δὲ σάμαινα ναῦς ἐστὶν ὑόπρωρος μὲν τὸ σίμωμα, κοιλοτέρα δὲ καὶ γαστροειδὴς, ὥστε καὶ ποντοπορεῖν καὶ ταχυναυτεῖν. οὕτω δὲ ὠνομάσθη διὰ τὸ πρῶτον ἐν σάμῳ φανῆναι πολυκράτους τυράννου κατασκευάσαντος. Athenæus libro duodecimo paucis eadem retulisse uidetur: ait enim πρῶτος δὲ ὁ πολυκράτης, καὶ ναῦς πήξας ἀπὸ τῆς πατρίδος σαμίας ἐκάλεσε. Quo loco non σαμίας, sed ex Plutarcho potius σαμαίνας legendum existimo. Tu lector iudicabis, uigiliasque nostras boni consules, aut ipse meliora proferes. Et Phaseli fortasse à phaselide loco. A ministerio & officio quod præstant, dicuntur προφυλακίδες, στρατιωτίδες, λεπτὰ πλοῖα, ὑπηρετικὰ, φρυκτωρίδες, φρουροῦσαι, ἀργυρολόγοι, πρόπλοι. Aliæ à cursu ipso uel statione μετέωροι, πλώιμοι, ἐφορμοῦσαι, ἐξαίρετοι, οὐδὲ ἐν στέγουσαι, ταχεῖαι, κοῦφαι, πελάγιαι, αἱ ἄριστα πλέουσαι, αὐτοπρώρους, σιταγωγοὶ ὁλκάδες, ναῦν etiam μυριοφόρον dicit Thucydides in septimo. στράβων ιζ, βάθος δὲ ὅσον ἀρκεῖ μυριοφόρῳ νηΐ. Dicitur & nauis σιταγωγός, & apud Thucydidem σιταγωγοὶ ὁλκάδες. Dicimus etiam αὐτάνδρους ναῦς, καὶ αὐτοφόρτους ὁλκάδας. id est, quæ cū ipsis hominibus, & cum onere suo captæ uel depressæ sunt. Diodorus libro decimonono, τῶν δὲ νεῶν πλείους αὐτάνδρους εἷλε. Cæsar in primo de bello ciuili nos docuit quomodo id Latine dicebatur, in hęc uerba, Itaque dū locus cominus pugnādi dareť, æquo animo singulas binis nauibus obijciebant: atque iniecta manu ferrea, & retenta utraque naue diuersi pugnabant, atque in hostiū naues transcendebant: & magno numero Albicorum & pastorum interfecto, partem nauiū deprimunt: nonnullas cum

hominibus

hominibus capiunt: reliquas in portum cõpellunt. Idem in tertio aliter protulit dũ ait, Ex his quadriremẽ cũ remigibus defensoribusq; suis ceperunt. id est, αὐτανδρον, uel σὺν τῷ πληρώματι. Diodorus in XVIII. dixit Græce eadẽ fere ratione qua Cæsar, ἐνίκα ὁ Κλεῖτος, καὶ κατέδυσε μὲν τῶν ἐναντίων ναῦς ἑπτακαίδεκα, εἷλε δὲ σὺν αὐτοῖς ἀνδράσιν οὐκ ἐλάττω τῶν τεσσαράκοντα. id est, Vicit Clitus, et hostiũ naues X. & VII. depressit: circiter aũt XL. cũ ipsis hominib. cepit. Idẽ Diodorus non longe post uerba supra scripta αὐτάνδρων usurpat, ὥστε μὲν ἐμπεσόντων ἄφνω τοῖς πολεμίοις τεθορυβημένοις, εὐθὺς περὶ τὴν πρώτην ἐπίπλουν ἐξέψαυσε, καὶ τὰς μὲν τοῖς ἐμβόλοις τυπτόντων ἀνέρριπτον, ὧν δὲ τοὺς ταρσοὺς περιέσυρον, ὧν δὲ αὐτάνδρων παραδιδομένων ἀκινδύνως ἐκυρίευον, τέλος δὲ πλὴν μιᾶς τῆς ναυαρχίδος τῶν λοιπῶν πασῶν αὐτάνδρων ἐκυρίευσαν. Et paulo post, καὶ καταναυμαχήσας αὐτάνδρων τῶν σκαφῶν ἐκυρίευσε. Idẽ in XX. τῶν δὲ μακρῶν αὔτανδροι μὲν ἐλήφθησαν. μ. διεφθάρησαν δὲ περὶ π. ἃς πλήρεις οὔσας θαλάττης κατήγαγον οἱ κρατήσαντες εἰς τὴν πρὸς τῇ πόλει στρατοπεδείαν. αὔτανδροι, id est, naues cum hominib. ut dixit Cæsar. ἁμάξας αὐτάνδρους dixit Lucianus in τόξαρι, καὶ τὰς ἁμάξας κατελάμβανον αὐτάνδρους τὰς πλείστας ἁλισκομένας. id est, carrucas cũ hominibus captas. Xenophon in primo, πανδείας dissolute dixit, πολλοὺς γὰρ αὐτοῖς ἵπποις κατακρημνισθῆναι. Et in III. ἐστεφανωμένους καὶ σπονδὰς ποιησαμένους ἥκειν εἰς τὰς τάξεις αὐτοῖς στεφάνοις. id est, cũ corollis, ut σὺν subaudiat. Id est cũ ipsis corollis. Plutarchus αὐτοφόρτους ὁλκάδας dixit, id est, onerarias cũ mercibus impositis & cũ earũ onere. Eius uerba sunt in Aemilij uita, εἴκοσι μὲν αὐτοφόρτους ὁλκάδας ἐχειρώσατο. idẽ περὶ εὐθυμίας, de Zenone his uerbis. Ζήνωνι τῷ κιτιεῖ μία ναῦς περιῆν φορτηγός, πυθόμενος δὲ ταύτην αὐτόφορτον ἀπολωλέναι συγκλυσθεῖσαν, εὖγε ἔπεν ὦ τύχη ποιεῖς, εἰς τὸν τρίβωνα καὶ τὴν στοὰν συνελαύνουσα ἡμᾶς. Zenoni Citieo unica nauis oneraria reliqua erat, quã cũ audisset interisse demersam cũ ipso onere & mercibus, Re

s ɗte, dixit

cte,dixit,atq; ordine ꝙ fortuna facis: quæ nos ad palliũ & porticũ Stoicorũ cõtrudis. Quòd aũt Cęs. uerbo depres-sit usus est, Gręci κατέδυσι dixerũt,ut uidimus. Inde à M. Tullio depressa classis dicta in II. de diuinatione, Si enim fatũ fuit classes P.R. bello Punico primo,alterã naufragio alterã à Pœnis depressam interire. Idẽ pro Archia poeta, Nostra semper feretur,& prædicabitur L. Lucullo dimi-cãte cũ interfectis ducib. depressa hostiũ classis, & incre-dibilis apud Tenedũ pugna illa naualis. Nostra sunt tro-phæa,nostra monimẽta,nostri triũphi. Descẽdere ad na-ues dixit Tullius: cũ tamen cõscendere nauẽ dicamus eo dẽ autore. Tullius in IIII. Acad. quæst. ad calcẽ, Nos ad nauiculas nostras descendimus. Nõ ꝙ dicendũ sit descen dere in nauẽ, sed ad litus & locũ in quo stabãt nauiculæ, ut cõscenderent. quin cõscendere nauẽ dicimus. Quid e-nim cõscendẽs nauẽ sapiens nũ cõprehensum animo ha-bet,atq; perceptũ se ex sentẽtia nauigaturũ? Qui potest? Sed si iã ex hoc loco proficiscatᷣ Puteolos stadia triginta, probo nauigio,bono gubernatore, ac tranquillitate: pro babile uideatur se illuc uenturũ esse saluũ. Idẽ in I. de diui-natione, Vnũ de Simonide qui cũ ignotũ quendã proie-ctũ mortuũ uidisset, eumq; humauisset,haberetq; in ani-mo nauẽ cõscendere: moneri uisus est,ne id faceret,ab eo quẽ sepultura affecerat. Quin & cõscendere simpliciter dicimus: Tu uelim ꝙ primũ cõscendas, ad meq; uenias: apud Tulliũ ad Q. fratrẽ. Conscendere Græci ἐπιβῆναι di cunt. Plutarchus περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων, οὗτος ἔφη ποτὲ πλέων εἰς ἰταλίαν ἐπιβῆναι νεὼς ἐμπορικὰ χρήματα καὶ συχνοὺς ἐπιβάτας ἀγούσης. Sed hæc grãmaticorũ sunt: neq; satis di-gna in quibus diutius immoremur. Illa profecto obscu-riora, q̄ fortasse uigilãs lector à nobis desyderabit: q̄ sint θρανῖται: q̄ ζυγῖται: qui θαλάμακοι apud Arist. in Ranis, dũ ait, καὶ κατεπαρδεῖν εἰς τὸ στόμα τῷ θαλάμακι. Qui ab Appia-no

no θαλαμίαι appellãtur, ab alijs θαλαμῖται. Quòd si Græcorum Cõmentarios sequi uoluerimus: id tamen non erit expeditum. ita enim declarant, ut multo obscuriora ea ipsa reddere uideãtur. Et, quod magis mirabere, pugnantia nobis in ijs explicandis proponunt. Enarrator enim Aristoph. in loco supra citato, ait fuisse tres ordines remigum: ut qui in inferiore parte nauis essent, θαλαμῖται dicerentur: qui in medio, ζυγῖται: qui in superiore parte, θρανῖται appellarentur. Qui θρανῖται, quoniã remos longiores trahebãt, grauioreq; labore uexabãtur, eo à τριηράρχαις præter stipendiũ publicum donatiuũ cõsequebantur. Quod ex VI. Thucydidis probari potest, dum ait, τῶν τριηράρχων ἐπιφορὰς πρὸς τῷ ἐκ δημοσίου μισθῷ διδόντων τοῖς θρανίταις τῶν ναυτῶν. Stipendium autem publicum erat drachma in dies singulos: quæ æstimatur quatuor solidis nostris turonensibus. Voluntarijs enim remigibus, ut hodieq; Veneti, non compeditis utebantur. Lucianus tamen περὶ τοῦ ἠλέκτρου, remigis mercedem ad duos obolos, id est, drachmæ tertiam statuisse uidetur, ait, οἵαν ἡμᾶς δυοῖν ὀβολοῖν ἕνεκα ὑφέλειν ἂν ἢ ἕλκειν τὰ πλοῖα πρὸς ἐναντίον τὸ ὕδωρ. Xenophon in primo ἑλληνικῶν τριώβολον posuit his uerbis, ἔλεγεν ὅτι εἰ πρὸς τὸν μισθὸν ἑκάστῳ ναύτῃ ὀβολὸν προσθείης, ἐκ δὲ τούτου τέτταρες ὀβολοὶ ἦν ὁ μισθὸς, πρότερον δὲ τριώβολον. Sed locus Luciani intelligendus de ijs qui Pado flumine lintrès, & alias fluuiatiles nauiculas, atque etiam piscatorias ducebant quæstus causa, non de remigibus triremium aut etiam maiorum. Sed ut ad propositũ reuertamur: si rationem habere uoluerimus eius formæ nauis, quam supra ubi triremis mentio facta est, depingendam curauimus, eamq; sequi, dicemus in illa inferiorem ordinem, & qui aquæ uicinior, esse thalamitarum, medium zygitarum, superiorem thranitarũ. Sed si hoc uerũ esset, deessent nobis nomina in quadriremibus

A Corbis, unde Corbita.
B Cornua, antennarum extremæ partes
C Antennæ.
D Malus, ἱστός.
E Carchesium, summa pars mali.
F Trachelus, media pars mali.
G Pterna, inferior pars mali.
H Opiferi funes.
I Calos
K Rudentes. Quanquam etiam à Plinio accipiatur rudens pro eo fune, quo nauis ad terram religari solet: oram Latini, Græci prymnesia uocant.
L Parasemon.
M Puppis.
N Turres.
O Prora.
P Oculus.
Q Rostrum.
R Rostrum tridens.
S Epotides.
T Catastromata.
V Remi.
X Carina, alueus.
Y Columba, Dryochos.
Z Clauus.
& Gubernacula.

A	χηνίσκος, Anserculus.	B	Anchoralia.
C	Anchora.	D	Fori,hedolia.
E	πηδάλιον, Gubernaculum, Temo.		

A Gubernator, κυβερνήτης

B Remiges, Nautæ, ἐρέται.

C πρῳρεὺς καὶ πρῳράτης, Latinis proreta, qui proram regit. Iureconſ. in lege, Cotem. .§. Dominus. ff. De publicanis.

D Acroteria.

E Thronus.

LAZARI BAYFII

DE RE VE

STIARIA

ILLVSTRISS. PRINCIPI D. IOANNI A LOTHARINGIA S. R. E. Cardinali meritiſſimo Lazarus Bayſius S. D.

QVum diu, multumq; me ſollicitum haberet huiuſce mei libelli editio, non tam quòd maleuolorum inuidiam pertimeſcerem: quis enim ſanæ mentis huic labori meo inuideat? quàm quòd rei ueſtiariæ, quam tracto, familiarem peſtem blattas ſcilicet & tineas, in hoc meum opuſculum primo quoq; tempore impetum facturas ſuſpicarer: tu unus ex omnibus mihi occurrebas, qui ingenij mei mediocritatem, non modò autoritate tua tueri & poſſes & uelles: uerumetiā tuæ amplitudinis odore, multo magis quàm mala illa aurea, quæ & medica & citria dicuntur, hanc ſyntheſim meam ab omni tinearum impetitione uendicares. Quis eſt enim omnium, aut quotus quiſq; eſt eorum quidem certe, qui cum muſis, id eſt cum humanitate & doctrina aliquod habent cōmercium, qui quum hunc libellum tibi nuncupatum, tibiq; nō ingratum, huius deniq; ipſius te patrocinium ſuſcepiſſe reſciuerit, eum ipſum nominis tui titulo pellectus, non ſtatim emendum curet, emptum perlegat, perlectum propè dicam, exoſculetur, neq; de manibus unquam

deponat: & ut in eo plura uideat quæ reprehenden-da, quàm quæ laudibus efferēda sint, tuæ certe digni tatis celsitudine permotus, à conuitijs linguam absti-neat. Quem uero ad te tuaq; non dicam metuenda (amari enim uis non metui) sed obseruanda potius, magnifica ista tui oris probitas non rapiat: generosa formæ dignitas non alliciat: suauissima humanitatis mollitudo nō inuitet: singularis deniq;, raraq; in am plissima fortuna Romani sermonis facundia non persuadeat. Quibus tu dotibus instructus & orna-tus, non Romanos, Germanos, ac Gallos tantūmo-do, uelut alter Gallicus Hercules, aures oculosq; au-reis catenulis, id est ueneranda quadam suada uin-ctos, quocunq; uis trahis: sed ipsum quoq; Franci-scum regem acerrimum ingeniorum æstimatorem, morum suauitate, quos in te nouit esse præcipuos, ita deuinctum tenes, ut te unum ex omni purpura-torum ordine potissimum delegerit, quem tum in ad ministranda regni mole, consiliorum participem, uel potius principem haberet: tum uero quotidianis e-pulis communi mensa conuiuam exciperet. Et hercu-le bene. Quid enim est elegantia tua dignius, cuius tum oratio, tum uita perdifficilē illam grauitatis cum humanitate cōiunctam societatem mihi uidetur con secuta. Neque uero ille unus te adamare contendit, quinetiam ad unum omnes Christiani nominis prin

cipes

cipes, & eorum nonnulli Gallici nominis hostes, te Gallum, Gallicarumq; partiũ,utrunq;, & ob animi celsitatem,& ob uitæ integritatem ita probant,ut nemo unquam quisquam suum principem conterraneum magis. Nimirum hoc tibi tribuit admiranda quædam uirtutis uis, ac incredibilis ingenij dexteritas,ut te non solum ij, qui nunquam uiderint, admirentur:sed hostes etiã non uulgari amore prosequantur. Iam uero literatorum, studiosorumq; ordo, cui ultro te Mecœnatẽ exhibuisti, te ita suspicit, magnã ut in spem ueniam,hasce meas uigilias,quas tuæ amplitudini consecrauimus, futuras illi,te commendante,gratiosas:quas tamen ipsas haud satis scio Iurecon sultis,quibus scripsimus, fore plausibiles, propterea quod minime Accursij, Accursianorumq; morem sectati simus. Quin & necessario pleraq; ex Græcorũ fontibus adiecimus:uolui enim autoribus laudandis ineptiarum crimen effugere: quæ uereor ut istis stomachum faciant, eoq; nomine libellum hunc rejiciant,qui ab hac transmarina atq; aduentitia doctrina abhorrere solent. Porrò autem utriusq; linguæ elegantiarum sectatores,qui ista mea legere non grauabuntur,oratos uelim, primum ut mihi asseuerãti credant, me meliores ætatis annos in ediscendis Accursianorum ineptijs potius,quàm Vlpiani,autPauli responsis,de non satis eruditorum amicorum consilio,

consumpsisse: quorum barbaries ingeniū, mentemq́ meam infuscauit, quibus dediscendis non minus mihi fuit negocij, quàm in ediscendo ad uerbū aut Platone, aut Demosthene, aut simul utroq;: deinde me sero & cursim Graecas literas arripuisse, ac succisiuis, quod aiunt, operis: praeterea cogitent, quid homo, cuiusmodi ego & sum, & esse praedico, & prae me fero, praestare possit, in ea praesertim re, quae abhinc annos circiter mille doctissimo cuiq;, ut nihil magnificentius dicam, haud satis cognita fuit & perspecta. Tum ad extremum ita fiet, opinor, ut nihil mihi de impetranda ab his uenia sit laborandū, etiamsi nonnullis in locis lapsus fuerim, uel pleraq; omiserim. Ego enim, ne forte nesciāt, hac lege hoc opus edo, mihi posthac ut integrū sit, curta producere, peruersa mutare, errata deniq; ipsa corrigere. Cur enim mihi uix dum triginta annos nato, semel non liceat, quod prope quinguagenario Budaeo licuit, magno natu Erasmus sibi toties permisit? Quorum uterq; suo studio, labore, & industria sibi doctrinae nomine aeternum decus, patriae Mecoenatibusq́ suis nunquam intermorituram gloriam cōparauit. Vale praesul ornatissime.

FF. DE AVRO ET ARGENTO LEGATO, Pandectarum lib. XXXVIII.

VLPIANVS

VEstis, an uestimenta legantur, nihil refert. Vestimentorum sunt omnia lanea, uel serica, uel bombycina, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, insternendi, iniiciendi, accubandi'ue causa parata sunt, & quæ his accessionis uice cedunt, quæ sunt insitæ picturę, clauiq́ qui uestibus insuuntur. Vestimenta omnia aut uirilia sunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiaria. Virilia sunt, quę ipsius patrisfamiliâs causa parata sunt, ueluti togæ, & tunicæ, palliola, uestimenta stragula, amphitapa & saga, & reliqua similia. Puerilia sunt, quæ ad nullũ alium usum pertinent nisi ad puerilem; ueluti togæ prætextæ, alicubi & chlamydes, pallia, quæ filijs nostris comparamus. Muliebria sunt, quæ matrisfamiliâs causa parata sunt, quibus uir non facile uti potest sine uituperatione, ueluti stolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ, quæ magis capitis tegendi q ornandi causa comparata sunt, plagulę, penulæ. Communia sunt, quibus promiscue utitur mulier cũ uiro, ueluti si eiusmodi penula pallium'ue est, & reliqua eiusmodi, quæ sine reprehensione, uel uir, uel uxor utatur. Familiaria sunt, quæ ad familiam uestiendam parata sunt: sicut saga, tunicæ, penulæ, lintea uestimẽta, stragula, & cætera similia. Vestis ex pellibus constabit. Item uestes caprinæ & agninæ, uestis erunt. Argumento sunt etiam nationes quædam, ueluti Sarmatarum, quæ pellibus teguntur. Aristo etiam coactilia uesti cedere ait, & tegmenta subselliorum huic legato cedere uice margaritarum. Item fibulæ ornamentorum magis, quàm uestis sunt. Tapeta uesti cedunt, quæ aut sterni, aut iniici solent: sed stragulas & Babylonicas,

quæ

quæ equis insterni solent, non puto uestis esse. Fasciæ cri nales, pedulesq;, item pilea, uestis loco sunt, quia partem corporis uestiunt. alia causa est œdorum, quia usum cal/ciamentorum præstant. Ceruicalia quoq; nomine uestis continentur. Si quis addiderit uestem suam, apparet de ea eum sensisse, quam ipse in usus suos habuerit. Culcitræ etiam uestis erunt. Item pelles caprinæ & agninæ uestis erunt. Muliebri ueste legata & infantilem contineri, & puellarum & uirginum, Pomponius lib. XXII. ad Sa/binum recte scribit: Mulieres enim omnes dici, quæcũq; sexus fœminini sunt. Ornamenta muliebria, sunt quibus mulier ornatur, ueluti inaures, armillæ, uiriolæ, annuli, præter signatorios, & omnia quæ ad aliam rem nullã pa rantur, nisi corporis ornandi causa. Quorum in numero etiam hæc sunt, aurum, gemmæ, lapilli, qui aliã in se nul/lam utilitatem habent. Mundus muliebris, est quo mu/lier mundior fit. Continentur & eo, specula matulæ, un/guenta, uasa unguentaria, etsi qua similia dici possunt, ue luti lauatio, riscus. Ornamẽtorum hæc, uittæ, mitræ & se mimitræ, calantica, acus ue, cum margarita, quam mulie/res habere solent, reticula, κεκρύφαλα. Sicut & mulier potest esse munda, non tamen ornata, ut solet cõtingere in his, quæ se mũdauerint, lotæ in balneo, neq; se ornaue rint. Et contra, est aliqua ex summo statim ornata, non ta men emundata. Margarita ita si non soluta sit, uel qui alij lapides, siquidem exemptiles sint, dicendũ est ornamen/torum loco haberi. Sed & si in hoc sint soluti, ut recompo nantur, ornamentorum loco sunt. Quòd si adhuc rudes sint lapilli, uel margaritæ, uel gemmæ, ornamentorum lo co non erunt, nisi alia fuerit mens testãtis, qui hæc quoq; quæ ad testamenta parauerat, ornamentorũ loco & ap/pellatione comprehendi uoluerit.

Vestiū̃ [illegible] plura uide apud Rhodig. lib. 16. lect. antiq. cap. x.

LAZARI BAYFII ANNOTATIONVM IN L. VESTIS, FF. De auro & argento leg. Liber.

Caput I.

SVnt qui putent inter uestem & stolam hanc esse differentiam, ut cum uestis appellatione, omne uestimentum comprehendatur, muliebre iuxta ac uirile, stolæ mulierum tantum uestimenta intelligantur. Quos sequutus uidetur Vlpianus hic, qui stolã inter muliebria uestimenta annumerat. Et autorem uidetur habere locupletissimum Ciceronem Antoniana secũda, in hæc uerba, Sumpsisti uirilem togam, quam statim muliebrẽ stolam reddidisti. Ego uero haud magno in discrimine ponã, dicátne quis, uestem aut stolam, cum ex autorum obseruatione, quin hęc duo uocabula συνώνυμα sint, parum abesse existimem. Veteres enim stolam dixerunt omne quod corpus tegeret. autor Nonius. Cicero quoq; cum muliebrem adijcit, sentire uidetur stolam quoq; uirorũ fuisse: quod & probari potest ex autoribus à Nonio citatis. Græci uero, uel potius quidam Gręcarum elegantiarũ scriptor, ait, uestis, quam ἐσθῆτα uocat, appellatione omne uestimentum contineri: stolam uero indumenti rationem quandam, ac modum demonstrare, ut alia stola Græcorum, alia Barbarorum. Quo in significatu utitur Plutarchus, cum alibi, tũ in Alexandro, ἐνίκησεν, inquit, ὁ καλλίνικος ἀλέξανδρος, καὶ δωρεὰν ἔλαβε δώδεκα κώμας, καὶ στολῇ περσικῇ χρῆσθαι. hoc est,

 Vicit

Vicit is qui uocabatur Alexander, gratiaq; illi facta, ut duodecim uicis potiretur, stolaq; Persica uteretur. Stola Persica ait pro cultu Persico. Idem Plutarchus in Dione, cum de Dionysio seniore loquitur, qui neminem inexcussum in cubiculum admitteret, sic ait, εἰσῄει δὲ πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ δωμάτιον, οὔτ' ἀδελφὸς, οὔθ' υἱὸς, ὡς ἔτυχεν ἠμφιεσμένος: ἀλλ' ἔδει πρὶν εἰσελθεῖν, ἀποδύντα τὴν ἑαυτοῦ στολὴν ἕκαστον ἑτέραν ἀναλαβεῖν, ὀφθέντα γυμνὸν ὑπὸ τῶν φυλαττόντων. hoc est, Ingrediebatur uero ad ipsum in cubiculum neque frater, neque filius, ut erat indutus: uerum opus erat ante ingressum unumquemque, posito suo ipsius cultu, alium suscipere, nudumq; ita à satellitibus uideri. Stola uero dicta uidetur ἀπὸ τοῦ στέλλομαι, quod induo signat: ut apud Plutarchum, in Arato, ὁ δὲ Ἐργῖνος ἑπτὰ λαβὼν νεανίσκους ἐσταλμένους ὁδοιπορικῶς. hoc est uiatoria indutos. quo uocabulo utitur Budæus in quadā epistola, uir de quo dicere solet Ianus Lascaris, quod olim de Tullio dixit Apollonius. Viatoriā uero uestem hodœporicam appellat Herodianus, quam uulgo *robam curtam* dicimus. Herodianus in quinto, ubi de Macrini fuga, qui posito cultu regio ἐσθῆτά τε ὁδοιπορικὴν λαβὼν, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀεὶ σκέπων, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ὡδοιπόρει φθάνων τὴν φήμην τῆς ἑαυτοῦ τύχης. hoc est, Sumptaq; ueste uiatoria, obtectoq; usq; capite, noctem diemq; iter faciebat, famam suę fortunæ præueniens. Sic & Plinius cubilia uiatoria dixit libro XXXVII. Et Neronis principis qui sceptra personis histrionum, & cubilia uiatoria unionibus consternebat. Nos quoq; fortassis haud absurde dixerimus cubilia uiatoria lectulos quibus passim in comitatu utimur.

stolatæ mulieris figura ex antiquiss. monumentis quæ etiam hodie Romæ inueniuntur

CAPVT II

AIt Vlpianus, Veſtimentorum ſunt omnia lanea. De lanarum generibus ex Plinio pauca ſubijciam, quandoquidem melius eſt à fontibus haurire, quam riuulos conſectari.

Hiſpania nigri uelleris præcipuas habet: Pollentia iuxta Alpes. Vnde apud Martialem lanæ Pollentinæ.

Non tantum pullo lugentes uellere lanas.

Canuſium rutili, quas erytras uocant. Canuſinæ ruffæ dictæ a Martiale:

Roma magis fuſcis, ueſtitur Gallia ruffis.

Et Canuſinatū Syrum dicit pro Canuſina ueſte ornato,

Vt Canuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet.

Fuluas habet Tarentum, & ſuę puliginis. Hiſtriæ, Liburniæq; pilo propior, quàm lanæ, pexis aliena ueſtibus, & quam ſola ars ſcutulato textu commendat in Luſitania. Scutulatum uero textum eiuſmodi ferè eſt, quale cernitur in araneatū telis. Plinius libro undecimo, cap. XXIII Quanta arte celant pedicas, ſcutulato rete, ad capiendas muſcas circa graſſantes. Eſt autem ſcutula à ſcuto dicta. Plinius XVII. ubi de emplaſtratione, Ergo amputatis omnibus ramis, ne ſuccum auocent, nitidiſſima in parte, quaq; præcipua cernatur hilaritas, exempta ſcutula, corcici, ita ne deſcendat ultra ferrum, imprimitur ex alia cortex par cum ſui germinis mamma. Per ſcutulam intelligo corticem ad effigiem paruuli ſcuti eximendum ab arbore, & alium in eius locum cū germine reponendū. At uero mollis erat in agro Mutinenſi, cuius meminit Strabo in quinto, ἔρεαν δὲ τὴν μὲν μαλακὴν, οἱ περὶ μουτίνην τόποι, καὶ τὸν σκούτανναν ποταμὸν φέρουσι, πασῶν πολὺ καλλίστην. τὴν δὲ τραχεῖαν ἡ λιγυστικὴ, καὶ ἡ τῶν ἰνσούβρων. ἐξ ἧς τὸ πλέον τῆς οἰκείας

τῶν

τῶν ἰταλιωτῶν ἀμπέχεται, τὴν δὲ μέσην ἡ περὶ πατάβιον, ἐξ ἧς οἱ τάπητες οἱ πολυτελεῖς, καὶ γαύσαποι. hoc eſt, Lanam uero mollem Mutinenſis ager, eaq; regio quæ ad fluuium Scutanam pertinet, fert omnium lõge optimam: hirtam uero Liguſtica, & Mediolanenſis, ex qua bona pars Italiæ ſeruitiorum ueſtitur. Mediocrem autem, ea quæ circa Patauium, ex qua precioſiſſima tapeta & gauſapinæ fiũt. Eſt & hirta pilo craſſo, in tapetis antiquiſſima gratia.

Lanarum colores natiui memorantur quatuor præcipui, etiam ſi Plinius dicat, uel natiuis nomina deeſſe aliquot modis. Albus in Apulia nobilis, ut ait Martialis.

Velleribus primis Apulia, Parma ſecundis
Nobilis, Altinum tertia laudat ouis.

Niger in Hiſpania, & Pollentia, ut diximus, rutilus, qui & ἐρυθρὸς dici poteſt, & à Martiale ruffus. Fuluus & ſuæ puliginis Tarentinus. Quis uero ſit fuluus color, docet Fronto apud Gellium his uerbis, Fuluus autem uidetur de ruffo atque uiridi mixtus, in alijs plus uiridis, in alijs plus ruffi habere. Sic poeta uerborum diligentiſſimus fuluam aquilã dixit, & iaſpidem, fuluos galeros, & fuluum aurum, et arenam fuluam, & fuluum leonem. Sic Qu. Ennius in Annalibus fuluo ære dixit. Flauus contra uidetur ex uiridi & ruffo & albo concretus. Sic flauentes comæ, & quod mirari quoſdam uideo, frondes olearum à Virgilio dicuntur flauæ. Sic multo ante Pacuuius aquam flauam dixit, & flauum puluerem: cuius uerſus, quoniam ſunt iucundiſſimi, libens commemini, Cedo tamen pedem, lymphis flauis flauum ut puluerem. Hactenus Gellius. Flauentes comæ dicuntur, quæ ſunt crocei coloris, quod uel Ouidiano uerſu probari poteſt, in ſecundo de Amoribus,

Seu flauent, placuit croceis Aurora capillis.

Quando uero in colorum mentionem incidimus, qui multi uarijq; in uestimentis reperiuntur, sericis iuxta ac laneis, addam ex eodem Gellio quę præcipue ad noscendos colores facere uidebuntur. Ait Gellius eodem capite, Non enim hæc sunt sola uocabula, ruffum colorem demonstrantia, quæ tu modo dixisti, ruffus & ruber: sed alia quoq; hactenus plura, quàm quæ dicta abs te Græca sunt. Fuluus enim & flauus, & rubidus, & phœniceus, & rutilus, & luteus, & spadix, appellationes sunt ruffi coloris. Hactenus Gellius. Aduertendum tamen ex eodem quòd phœniceus, rutilus, & spadix sunt *συνώνυμα*, & significant exuberantiam, splendoremq; ruboris, quales sunt fructus palmæ arboris non admodum sole incocti, unde spadicis & phœnicei nomen. Rubidus autem & ruffus atrore & nigrore multo mixtus. Luteus quoq; ruffus est, sed dilucidior. Viridis uero color appellatur quoq; cœruleus, qui à Græcis glaucus dicitur, unde Pallas *γλαυκῶπις* dicta: à ueteribus autem Latinis cœsia quà si cœlia à colore cœli, ut inquit P. Nigidius. Ausonius quoq; de Bissula latine dixit,

Oculos cœrula, flaua comas.

Hoc est, ut uulgo loquimur, quæ habet oculos uirides. Illud interim mirari subit, quid in causa sit, quòd nos Galli simul & Germani in puellarum forma oculos cœruleos laudamus: contra uero Romanis ac Græcis puellæ oculis nigris censentur. Cœrulei coloris uestis dicitur & cymatilis, quia nomen sortitur ab undis. Apud Ouidium, Hic undas imitatur, habet quoq; nomen ab undis. *κῦμα* enim fluctus est. Nec me latet quosdam per cymatilem uestem apud Plautum intelligere undulatam, id est, de *camelot*: quod haud scio an ridiculum sit. Quod autem de luteo diximus, Nonius ait, luteum proprie esse croceum.

Auto

Autor Virgilius in Bucolicis,
Iam croceo mutauit uellera luto. Et alibi,
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis.
Sic & oui uitellum, luteum dicimus. Crocota uestis di-
cta Nonio, unde infectores crocotarij apud Plautum. &
dicitur Crocota à croco, ut opinor, quo uocabulo utun-
tur & Græci κροκωτός & κροκώτιον, Id est crocota & cro-
cotula: quæ inter muliebria connumerantur. Quo uoca-
bulo quidam putauerint rubrum colorẽ intelligi, Ouid.
Nec fuerant rubri cognita fila croci.
Vides ut crocum rubrum dicat Ouidius. Ostrina quoq;
ab ostro, qui est subrubens. Turpilius, Interea aspexit
uirginẽ uectari, in capite riculam indutam ostrinam. Mo
lochinus in ueste similis flori maluæ, cuius infectores di-
cuntur Molochinarij à Plauto in Aulularia. Ferrugineus
est color ferro ardenti haud absimilis, ut quidam putaue
re, qui & hyacinthinus ex Virgilio. ait em̃, Ferrugineos
hyacinthos. Ex Nonio. Castaneus in uestibus is color,
quem sublata prima syllaba, uulgo *taneum* dicimus, cu-
ius meminit Ouidius de arte Amãdi. Neq; uero alienum
uidetur ex Platone in Timæo pauca de coloribus adde-
re. Græca non adscribam, quia subtimeo, ne Græcarum
literarum experti nauseam moueam, quando ferè fit, ut
facile aspernemur, quæ ignoramus. Marsilius ita uertit,
Quod uisum disgregat, album appellatur: nigrum uero,
quod congregat: motionem profecto acutiorem, alte-
riusq; generis ignis incidentem, dispergentemq; uisum
usq; ad oculos, orbesq; ipsos oculorum, meatusq; ui di-
uerberantem, liquefacientemq;, ignem esse dicimus ex
opposito obuiantem: cuius occursu lachryma, corpus ex
igni & aqua mixtum effunditur, & uno quidem igne ue-
lut è coruscatione quadã exiliente, altero uero penetran-
te, &

te, & ab humore extincto uarij creātur ex huiusmodi mi-
xtione colores: atq; ipsam passionem, fulgorem, corusca-
tionemq; uocamus, quodq; id facit, splendidum atq; co-
ruscum. Horum medium ignis genus ad oculorum hu-
morem perueniens, illicq; se miscens, minime quidem co
ruscum: sed ex ipsa ignei radij ad humorem mixtione san
guineum creante colorem, rubrum nominamus. splendi-
dum albumq; rubro mixtum, flauum procreat. Quo au-
tem mensuræ modo singula singulis misceantur, etiamsi
quis nouerit narrare, prudentis non est, præsertim cum
neq; necessariam, neq; uerisimilem de his rationem affer
re possit. Rubrum cum albo nigroq;, purpureum gene-
rat. Paulo obscurior, moreus, luteolusq; fit color. Fuluū
flaui fuscíq; temperatione producitur: fuscum uero, albi
& nigri cōfusione. pallorem albi flauiq; copula generat.
Splendidum albo adiunctum, obfusumq; nigredine, cœ-
ruleum efficit. Cœruleum cum albo glaucum creat. Ful-
ui nigriq; temperie color uiridis nascitur, Hactenus Mar-
silius. Plura de coloribus dicere supersedi, quoniam hac
de re multa pollicetur Marcellus Florentinus, quem e-
tiamsi fato functus est, de coloribus copiosissime, simul
& doctissime scripsisse arbitror.

Cap. III.

PVrpureus color in uestimentis laudatissimus anti-
quis fuit, cuius autorem fuisse ferunt Herculem, ut
scripsit Iulius Pollux in onomastico ad Commodum im
peratorem, his uerbis, Τύριοι λέγουσι ὡς ἡρακλῆς ἠράσθη νύμ
φης ἐπιχωρίας. Τύρος δ' ἦν τῇ νύμφῃ τοὔνομα. ἕπετο ἄρα τῷ ἡ-
ρακλεῖ καὶ κύων, κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον, οἶδα δὲ ὅτι τοῖς ἥρωσι
συνεισῄεσαν μέχρι τῆς ἐκκλησίας οἱ κύνες. ὁ τοίνυν ἡράκλειος κύων
κατὰ πέτραν ἐρπύσασαν θεασάμενος πορφύραν, περιεχούσης αὐτῆς
τῆς σαρκὸς, ἐνδακὼν, ὁ μὲν τὴν σάρκα ποιεῖται τροφὴν, ὁ δὲ λύθρος
ἄρα

κρέα τὰ χείλη τοῦ κυνὸς αἱμάξας ἐφοίνιξεν. ὡς δὲ ἧκεν ὁ ἥρως πρὸς τὴν κόρην, αὕτη δὲ θεασαμένη τὰ χείλη τοῦ κυνὸς ἀνθοῦντα ἀήθει βαφῇ, οὐκ ἔφη προσήσεσθαι τὸ λοιπὸν τὸν ἡρακλέα, εἰ μὴ αὐτῇ κομίσειεν ἐσθῆτα τῶν τοῦ κυνὸς χειλῶν εὐειδεστέραν. ὁ μὲν τοίνυν ἡρακλῆς ἐξεῦρέ τε τὸ ζῶον καὶ τὸν λύθρον ἀνελέξατο, καὶ τὸ δῶρον ἐκόμισε τῇ κόρῃ, πρῶτος γενόμενος εὑρετὴς τῷ Τυρίων λόγῳ τῆς φοινίσσης βαφῆς. Hoc eſt, Tyrij ferunt, Herculem captum amore nymphæ indigenæ, quæ Tyrus uocabatur. Sectabatur autem Herculem canis, ut erat mos antiquus. Noſti enim quòd ſimul cum heroibus canes in concionem ingrederentur. Canis igitur Herculeus purpuram per ſcopulum adrepentem conſpicatus, ipſius prominentem carunculā mordicus adripuit, & pro cibo uſus eſt, cruorq́ꝫ labra canis colore phœniceo infecit. Vt uero redijt heros ad puellam, ipſa conſpicata canis labra inſueto colore infecta, negauit ſibi quicquam poſthac cum illo fore, niſi ſi ueſtem canis labris ſpecioſiorem afferret. Sic itaq́ꝫ Hercules concha illa inuenta, cruorem collegit, munusq́ꝫ puellæ attulit, primus inuentor, ut Tyrij perhibent, phœniceæ infecturæ. Hæc ferè ad uerbum, ut rudiores Græca intelligant. Imperatores Romani priuatis purpuræ uſum interdixerunt, in titulo, Quæ res uendi non poſſunt, libro quarto Codicis.

l. 321.

Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto. Itaq́ꝫ buccinum & conchylium continebitur, l. Si cui lana. ſupra De legat. tertio. in uulgatis codicibus legitur fucinum & iacinctum, uel iacinum, & in horum interpretatione mirandum in modum hallucinatur Accurſius, cum ex Plinio conſtet buccinum & conchylium inter purpuræ genera adnumerari. Nec admodum placet, quòd Nebriſſenſis ianthinum legit. Purpuræ uſus nobis eſt ignotus, quod & affirmat Budęus in libro

de Asse. Mirum tamen uidetur, cum in Carteia Beticæ prouinciæ olim murices & purpuras nobiles fuisse constet, ex Strabone in tertio, ἐν δὲ καρτηΐᾳ κύρυκας δέκα κοτύλας καὶ πορφύρας φασίν. Hoc est, in Carteia aiunt buccinas & murices decem cotylorum capaces. In Sardinia quoque fuisse constat ex prouerbio, βάμμα Σαρδονικὸν ἀντὶ τοῦ ἐρυθροῦ καὶ φοινικοῦ, Tinctura Sardonica pro rubra & purpurea. Romę uero purpuræ usum semper fuisse testatur Plinius his uerbis, Purpuræ usum Romæ semper uideo, sed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clauo, Tullium Hostilium è regibus primum usum, Hetruscis deuictis, satis constat.

Purpura erat insigne Romanorum magistratuum, quod & Martialis affirmat cum ait,

Diuisit nostras purpura uestra togas.

Et ab eodem purpura ponitur pro magistratibus,

Purpura te felix, te colit omnis honos.

Plinius in decimo, ubi de gallis, Vt plane digne aliti honoris tantum præbeat Romana purpura. Id est, Romani magistratus. Purpuræ uiolaceæ pretium in libras denarijs centum. Plinius, Nepos Cornelius, qui diui Augusti principatu obijt: Me, inquit, iuuene uiolacea purpura uigebat, cuius libra denarijs centum uænibat. Id est, decem aureis solatis. Subdit Plinius, Successit dibapha Tyria, quæ in libras denarijs mille non poterat emi. Id est, mille iulijs, uel centum aureis solis. Paulo post, Dibapha dicebatur, quæ bis tincta esset, ueluti magnifico impendio. Dibaphum appellat Tullius epistolarum secundo, ad Cęlium: Curtius noster dibaphum cogitat, sed eum infector moratur. Et ad Atticum, Proinde isti licet faciant quos uolent COSS. tribunos pleb. etiam, deinde Vatinij strumam, sacerdotij διβάφῳ uestiant. Id est, ueste

purpurea

purpurea, & bis tincta dibapha. Plinius tamen pelagij, id est purpuræ genus, in libras quinquagenos nummos, & buccini centenos ponit, id est, quinquaginta solidos & centenos. Nummum pro solido nostro accipio ex Budæo. Vestimenta purpura infecta, eo temperamento, ut eius lapilli colorem reddant, qui amethystus appellatur, amethystina dicuntur. Plinius libro XXXVII, Indicæ absolutum purpuræ colorem habent, ad hancque tinguentium officinæ dirigunt uota. Fundit autem eum aspectu leniter blandum, nec in oculos, ut carbunculi uibrat: unde Ouidius amethystos purpureos.

Hic baphias, hic purpureos amethystos.

Martialis in primo amethystinasque mulierum uocat uestes. Inde amethystinatus. Martialis in secundo

Hic quem uidetis gressibus uagis lentum,
Amethystinatus media qui secat septa.

Iam & ille addito Tyrio, Tyriamethystus dictus. Plinius de tinguendo amethysto, Non est satis abstulisse gemmæ nomen amethystum, rursus absolutus inebriatur Tyrio, ut sit ex utroque nomen improbum, simulque luxuria duplex. Tyrium accipe pro purpura Tyria. Tyros enim quondam insula à Tyro Phœnicis filio appellata: postea uero Alexandri Magni oppugnãtis operibus continenti iuncta, nobilis fuit conchylio & purpura. πολὺ γὰρ, ut ait Strabo, διήνεγκε πασῶν ἡ τυρία καλλίστη πορφύρα. Hoc est, Longe enim omnium præstantissima habetur Tyria purpura. Tyrus quondam Sarra dicta, unde Sarrana apud Iuuenalem. Dicuntur quoque absolute Tyriæ, uestes purpura Tyria infectæ. Ouidius,

Siue erit in Tyrijs, Tyrios laudabis amictus. Martialis in primo,

Hispanas, Tyriasque, coccinasque.

Tyriæ quoq; lacernæ. Martialis,
Vt lutulenta linat Tyrias mihi mula lacernas.
Quarum precium disce ex eodem Martiale,
Emit lacernas millibus decem Bassus
 Tyrias coloris optimi. Et in Mancinum,
Millibus decem dixti
Emptas lacernas munus esse Pompillæ.
Idem Martialis in Proculeiam, libro decimo, uestis pur-
pureæ immensum pretium ponit, quam trabeam fuisse
puto, uel togam pictam. Ludit in uxorem quæ diuertit à
uiro, propterea quòd Prætor esset renuntiatus,
Quid, rogo, quid factum est, subiti quæ causa doloris?
 Nil mihi respondes? Dicam ego, Prætor erat.
Constatura fuit Megalensis purpura centum
 Millibus, ut nimium munera parca dares.
Per Megalensem purpuram intelligit togam pictam, qua
ornabantur Prætores celebrandis Megalensibus ludis.
Iuuenalis enim inter ornamenta Prætorum adnumerat
trabeam,
Quum non essent urbibus illis
Prætexta & trabeæ. Et alibi,
Megalesiacæ spectacula mappæ,
Idæum solenne colunt, similiq; triumpho
Prædo caballorum prętor sedet.

Toga enim picta triumphantium erat, ut docebo ex
Liuio. Quod uero toga picta fuerit Prætorū, docet Lam-
pridius in Alexandro, in hæc uerba, Prætextã & pictam
togam nusquã, nisi consul accepit, & eam quidem quam
de Iouis templo alij quoq; accipiebant, aut Prætores aut
Consules. Quibus uerbis apparet, Prætores & Consu-
les solitos accipere prætextam & togam pictam de tem-
plo Iouis. Et etiam tunicam, quæ ob id à Iuuenale, ut opi-
nor

nor, tunica Iouis dicitur. Alio uero tempore Prætores utebantur prætexta. Plutarchus in Cicerone de Cornelio Lentulo, Qui cũ Prętor esset, magistratu se abdicauit. στρατηγῶν γὰρ ἐτύγχανε, καὶ τὴν περιπόρφυρον ἐν τῇ βουλῇ καταθέμενος, διήλλαξεν ἐσθῆτα τῇ συμφορᾷ πρέπουσαν. Hoc est, Erat enim Prætor, positaq; in senatu prętexta, fortunæ suę congruam induit. Interpres aliter uertit, scilicet purpuream uestem. Vter ueritatis scopum attigerit, doctorum sit iudicium. Nihil mihi sumo, nihil interpreti detraho. Latius autem explicabo in prætexta, eam ipsam esse, quam Plutarchus identidem περιπόρφυρον appellat. Sed ad Martialem reuertamur, qui cũ ait, centũ millibus, sestertiũm intellige. Cum lacernarum Tyriarum posuerit, *cinq cens francs*. Et sane uestem purpuream emere *cinq mille francs*, immensum uidetur, nisi si quis de purpura dibapha intelligat, quæ in libras denarijs mille non poterat emi, ut ait Plinius. Atqui fuit tempus cum ipsa purpura ad argentum appensa ei rependebatur, ἰσοστάσιος ἦν ἡ πορφύρα πρὸς ἄργυρον ἐξεταζομένη, ut ait Athenæus dipnosophistarum libro XII. Vel fortasse Megalensis purpura accipienda est ea quæ à prætoribus in ornatũ chori in ludis illis, partim emebatur, partim cõducebatur, partim etiã cõmodato rogabatur. Cuius meminit Plutarchus in Lucullo, ubi loquitur de quodã Prætore de spectaculis ambitiose sollicito, qui cum à Lucullo in chori ornatum chlamydes purpureas peteret, ἀπεκρίνατο, σκεψάμενος ἂν ἔχει δώσειν, εἶτα μεθ' ἡμέραν ἠρώτησεν αὐτὸν, ὁπόσων δέοιτο. τοῦ δὲ ἑκατὸν ἀρκέσειν φήσαντος, ἐκέλευσε λαβεῖν δὶς τοσαύτας. Hoc est, Respondit inspecturum si domi haberet, daturumq;. Postridie uero interrogauit eũ, quot sibi opus esset. Illo autem affirmante, centum sufficere, iussit dare bis totidem. Hactenus Plutarchus, qui ex Horatio hæc sumpsisse uide-

tur epiſtola ad Numitium, dum ait,

Chlamydes Lucullus, ut aiunt,
Si poſſet centum ſcenæ præbere rogatus,
Qui poſſim tot? ait: tamen & quæram, & quot habebo
Mittam. poſt paulo ſcribit ſibi millia quinq;
Eſſe domi chlamydum, partem uel tolleret omnes.
Exilis domus eſt, ubi non & multa ſuperſunt.

Verum cum obfirmate decernere non auſim, uter ſenſus ſit uerior: tamen eorum alterum uerum eſſe putabo tantiſper, dum quiſpiam ex eruditorum ordine mihi aliter perſuadeat. Porrò autem ex Plinio ſatis conſtat immenſum purpuræ precium fuiſſe, cum ait, Conchylia quoq; & purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria, paria penè etiam margaritis precia fecit. Et paulo pòſt, Congregantur uerno tempore, mutuoq; attritu lentorem cuiuſdam ceræ ſaliuant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitum ueſtibus in medijs habent faucibus. Liquoris hic minimi eſt in candida uena, unde precioſus ille bibitur nigrantis roſæ colore ſublucens. Hactenus Plinius. A conchylio, conchyliata ueſtis. Cicero in Antonium, Conchyliatis Cnæi Pompei periſtròmatis ſeruorum in cellis lectos ſtratos uideres. Et apud Iuuenalem, Conchylia Coa. Iulius Cæſar conchyliatæ ueſtis uſum, niſi certis perſonis, & ætatibus, perq; certos dies ademit. autor Tranquillus. Murices quoque purpuræ uſum præſtant, in Tyro nobiles, ut ait Cælianus. Martialis in primo,

Olidæ ueſtes murice. Ouidius,

Nec quæ de Tyrio murice lana rubet.

Et erat grauis odoris. Martialis,

Quòd bis murice uellus inquinatum.

Inde iocus in Philenem,

Tinctis

Tinctis murice uestibus quod omni
Et nocte utitur, & die Philenis,
Non est ambitiosa, nec superba,
Delectatur odore, non colore.

Ianthina etiamnum uestimenta sunt uiolacea purpura infecta: ἴον enim Latini uiolam dicunt. Plinius libro XXI. Purpureæ latiore folio statim ab radice carnosa exeunt, solæq; Græco nomine à cæteris discernuntur, appellatæ ia, & ab ijs ianthina uestis. Sic enim legendum ex emendatissimo codice. Qui colos à Græcis ἰοειδὴς dicitur. Iulius Pollux in decimo, ubi περὶ τῶν ἐν ταῖς κλίναις ἐπιόντων. Martialis in secundo, Coccina famosæ donas, & ianthina mœchæ. Id est, uestimenta purpura uiolacea infecta, luxuria enim, ut ait Plinius, uestibus prouocauit eos flores qui colore commendantur. Hos animaduerto tres esse principales. Vnum in cocco, qui in rosis micat, gratius nihil traditur aspectu. Et in purpura Tyria, dibaphaq; Laconica. Alium in amethysto qui in uiola, & ipsum purpureum, quemq; ianthinum appellamus. Genera enim tractamus in species multas sese spargentia. Tertius est qui proprie conchylijs intelligitur multis modis. Vnus in heliotropio, & in aliquo ex ijs plerunque saturatior: alius in malua ad purpuram inclinans, alius in uiola serotina conchyliorum uegetissima. Sic enim legendum censeo. Nec tamen me fallit ab hyacintho flore, cum loto & croco ab Homero laudato, dici etiamnum hyacinthina ea uestimenta, quæ cum eius floris colore certant, uel etiam eiusdem nominis lapide. Persius, Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna est. Magnum sanè discrimen esse, inter amethystinum & hyacinthinum, palàm fit ex Plinio lib. XXXVII, ubi de hyacinthis: Multũ ab eo distat

hyacinthos

hyacinthos, tamen è uicino descendẽs differentia, quòd ille emicans in amethysto fulgor uiolaceus, dilutus est in hyacintho, primoq; aspectu gratus euanescit antequam satiet, adeoq; non implet oculos, ut penè non attingat, marcescens celerius nominis sui flore. Quibus uerbis uidere est, Ianthinum, id est, uiolaceum legendum apud Plinium, non autem Iacinthinum. De Iacintho uerso in florem Ouidius transformationum decimo. Hactenus de purpura. Nec tamen omiserim adscribere uocabula, quibus Græci, & in his Pollux, uestes purpureas appellant: ea sunt, ἁλουργὶς, πορφυρὶς, φοινικίς. Hoc tamen ultimum potius colorem phœniceum quàm purpuram designat. Illud quoq; non omittendum Lacedæmonios in prælijs usos ueste quam φοινικίδα diximus, quæ cum sanguinei coloris esset, uulneratos fallebat, si sanguis per eam deflueret. Hæc ex Gręcorum commentarijs. Quod si ea requiris αὐτοῖς ὀνόμασι. φοινικὶς ἔνδυμα λακωνικὸν, ὁπότε εἰς πόλεμον ἴοιεν ὁμόχρους αἵματι, ὡς ἂν εἴποτε πληγῶσι συμβαίη, μὴ εἰς ψυχοψυχίαν αὐτοὺς ἐμβαίνειν τὸ αἷμα ὁρώμενον. Verba hæc sunt, Purpura indumentum Laconicon cum ad bellum proficiscerentur sanguini concolor, ne siquando uulnerari eos contigisset, sanguinis aspectus metum eis incuteret. Purpuræ uero appellatione coccum non continebitur, ut placet Vlpiano in leg. Sicui lana. supra De legatis tertio. Quod si uerum est, non prorsus eadem sentire uidebitur Matthæus, de ueste qua induerunt perfidi Iudęi seruatorem nostrum Iesum Christum, cum Marco & Ioanne. ait enim, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην. Id est, Circundederunt ei chlamydem coccinam. Marcus uero ait, qui Matthæi epitomen scripsit: καὶ ἐνδύουσιν αὐτὸν πορφύραν. Id est, Et induunt eum purpura. Ioannes quoq;, καὶ ἱμάτιον πορφυροῦν περιέβαλον αὐτόν. Id est,

Et pallio

Et pallio purpureo circundederunt eum. Vides ut Mar/
cus & Ioannes de purpura cōueniunt. Matthæus uero,
uel Matthæi potius interpres, de cocco sentit. Quocirca
uel interpres in uertendo Matthæo falsus est, quod mini
me affirmare ausim, si Ioannes uertit, ut putant: uel Mat/
thæus ipse, coloris potius rationem habuisse uidetur q̃
materiæ. Quandoquidem nemo rerum antiquarum peri
tus, inficiabitur illam purpuream fuisse, siue chlamys fue/
rit, siue trabea, siue toga picta, quæ erant antiqua patrum
munera, mittebanturq́; regibus & amicis à P. R. appella/
tis, ut dicam in prætexta. Verum hac de re curiosus ad se
natum Sorbonicum referat. Coccum igitur à Dioscoride
κόκκος βαφικὴ dictum, frutex est fullonius, cui adhærent
grana, quibus fit color ille lanarum præcipuus, cuius co/
pia summa in ea parte Hispaniæ, quæ Tudertania appel/
latur, ut est autor Strabo in tertio. Sunt qui putant eo a/
bundare Germaniam, esseq́; id, quod *cramesinum* uulgo
dicimus. Etiamsi Raphael Volaterranus multæ lectionis
uir, existimet id esse quod anthillum et anthicellum apud
Plinium. Ego nihil temere hac de re affirmare ausim, tan
tum dico à cocco dici coccina uestimēta ea quæ cocco in/
fecta sunt. Martialis in secundo,

Coccina famosæ donas & ianthina mœchæ. Iuuenalis.

Quem coccina læna
Vitari iubet, & comitum longissimus ordo.

Vnde coccinatus. Martialis in primo,

Qui coccinatos non putat uiros esse.

Illud uero hac in parte non omittendū uidetur, quod scri/
psit Plutarchus in Fabio, signū scilicet prælij futuri Rom.
imperatoribus fuisse tunicā coccinā, extensam supra prę
toriū. ἅμα δ' ἡμέρᾳ τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκεν. ἔστι δὲ χιτὼν
κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος. Hoc est.

 Prima

Prima luce pugnæ ſignum extulit. Eſt autem tunica coc-cina ſupra prætoriũ extenſa. Guarinus, haud ſcio quam recte ueſtem purpuream uertit. Vexillum uero erat in-ſigne, cum ad arma concurri oporteret, ut memini me le-giſſe in ſecundo commentariorum Cæſaris. Antequam uero à cocco & purpura diſcedo, non iniucundum lecto-ri delicato fore arbitror, ſi ex Plutarcho addam memora-bilem purpuræ uim & copiam, quæ Suſis ab Alexandro captis in ipſius deuenit poteſtatem. Verba Plutarchi ſub ſcribam, ea ſunt in Alexandro, ὅπου, φησί, καὶ πορφύρας ἑρ-μιονικῆς εὑρεθῆναι τάλαντα πεντακισχίλια, συγκειμένης μὲν ἐξ ἐτῶν δέκα δεόντων διακοσίων, πρόσφατον δὲ τὸ ἄνθος ἔτι καὶ νε-αρὸν φυλαττούσης. αἴτιον δὲ τούτου φασὶν εἶναι τὸ τὴν βαφὴν διὰ μέ-λιτος γινέσθαι τῶν ἁλουργῶν. hoc eſt, Vbi aiunt & purpu-ræ Hermionicæ inuenta quinquaginta millia talenta, re-poſitæ quidem ab annis fermè ducentis, recentemq́ ad-huc coloris florem, nouum'que ſeruantis. Huiuſce ue-ro rei cauſam adferunt, quòd infectura purpuræ ex mel-le facta ſit. Talentum accipe pro pondere. Iam & illud adſcribam ex Athenæo, ubi de ſcena Alexandri, cuius meminit Budæus in libro de Aſſe, καὶ πρῶτοι μὲν, inquit, πέρσαι πεντακόσιοι μηλοφόροι περὶ αὐτὴν ἐντὸς εἱστήκεισαν πορ-φυραῖς καὶ μηλίναις ἐσθῆσιν ἐξησκημένοι. μετὰ δὲ τούτους τοξόται τὸν ἀριθμὸν χίλιοι, οἱ μὲν φλογινὰ ἐνδεδυκότες, οἱ δὲ, ὑσγινοβα-φῆ, πολλοὶ δὲ καὶ κυάνεα εἶχον περιβόλαια. Et paulo poſt, εἶτα μύριοι πέρσαι τότε τὴν πορφύραν ἔχον πλῆθος, οἷς ἀλέξανδρος ἔδωκεν φορεῖν τὴν στολὴν ταύτην. hoc eſt, Et primi quidem Perſæ quingenti pomigeri, intus ad Prætorium adſtite-rant, purpureis ac melinis ueſtibus ornati. Poſt hos uero mille ſagittarij, quorum alij flãmea induti, alij hyſginea, multi uero & cyanea habebant circuniecta. Præterea Per ſarum decem millia, & purpuræ ius habens turba, erant

circiter

circiter quingenti, quibus Alexāder gratiam fecit huius-
modi stola uti. Quod uero apud Athenæum ὑσγινοβαφῆ
scriptum est, nos uertimus hysginea. Est autem hysgi-
num planta colore flaua, & inde ὑσγινοβαφῆ dicta quæ
ab ea planta tincta sunt, τὰ ὑπ' αὐτοῦ βεβαμμένα. Hoc le-
gisse memini in scholijs in Nicandrum, si tibi probatus
autor. Hysgini uero mentionē facit Plinius lib. XXXV.
cap. VI. & Vitruuius in octauo. Quod si uerum est, fal-
luntur qui censent apud Plinium libro nono, cap. XLI.
legendum hysginum. Neq; enim ipse uideo quonam pa-
cto ex cocco & Tyrio simul mixtis fieri posset color fla-
uus, & hysgineus. Quinetiam operæprecium uisum est,
memorabilem Sardanapali luxum ex Athenæo subscri-
bere, quem nequissimus ille ad rogum usq;, finemq; uitæ
exercens, perseuerauit: qui cum mori destinasset, præter
auri argentiq; uim incomparabilem, secum pallia, purpu-
ras, stolas innumerabiles in rogo concremauit. Verum
non ab re erit, opinor, tragœdiam ipsam ex Athenæo to
tam perspiciendam proponere. Sardanapalus, quem alij
Anacintaraxi filium, alij Anabaxari aiunt, in regia clau-
sus, à nemine præterquam ab eunuchis & uxoribus ui-
debatur. Cum uero Arbaces Medus suorum unus Satra
parum, per eunuchum Paranesum ægre impetrasset, ut
in regis conspectum admitteretur, illius iussu admissus, ui
det eum Medus cerussatum, muliebriq; cultu & cura or-
natum, una cum scortis purpuram carminantem. Erat au
tem lacte candidior. Cum itaq; Medus id ægrè tulisset,
quòd talis scilicet ipsis imperaret, bellum adornat: colle-
ctisq; utrinq; copijs, uictus tandem, fugatusq; ab Arba-
ce, Sardanapalus mori destinauit. Qui in regia pyram,
immane quantum altam cum excitasset, in ea ipsa pyra
domum ligneam ædificauit, in qua cubilia strauit, ibiq;

decubuit cum uxore. Scorta quoq; in alijs cubilibus erãt. Siquidem tres filios, duasq; filias rebus desperatis Ninum emandauerat, regisq; oræ illius fidei commendauerat, datis auri talentis 3000. In domo autem illa lignea circumposuit auri mille myriadas: argenti uero decies mille myriadas talentum: & pallia & purpuras, & stolas omnigenas. mox ignem pyræ summitti iussit, quæ ardebat totos quindecim dies. Lege Græca, & uidebis quanta fide uerterimus quæ sunt eiusmodi.—

Caput IIII.

Linea) Quod ad linum attinet, linea tunica à Græcis dicitur λινοῦς χιτών, quam Athenienses talarem gestabant. autor Pollux. Illud non ineptum fuerit, addere, quod de lino asbestino scripsit Plinius, Inuentum iam est etiam quod ignibus non absumeretur, uiuum id uocant, ardentesq; in focis conuiuiorum ex eo uidimus mappas sordibus exustis splendescẽtes igni magis, quàm possent aquis. Regum inde funebres tunicæ corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Nascitur in desertis adustisq; sole Indiæ, ubi non cadunt imbres inter diras serpentes, assuescitq; uiuere ardendo. Rarum inuentu, difficile textu, propter breuitatem. Vocatur autem à Græcis asbestinum ex argumento naturæ. Anaxilaus autor est, linteo eo circundatã arborem surdis ictibus, & qui non exaudiantur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Porrò autem Strabo in decimo, scribit in Caristo lapidem nasci, quem tondere solent, & mox nere, ex quo fiunt χειρόμακτρα, id est mantilia, quæ sordida facta, flammis emundari solent, non aliter quàm aquis. ἐν δὲ τῇ, inquit, καρύστῳ καὶ ἡ λίθος φύεται, ξαινομένη καὶ ὑφαινομένη. ὥστε τὰ ὑφάσματα χειρόμακτρα γίνεσθαι, ῥιπωθέντα δὲ βάλλεσθαι ἐς φλόγα καὶ ἐκκαθαίρεσθαι τὸν ῥύπον τῇ πλύσει παραπλησίως. In Aldinis codicibus

codicibus quædam uocabula ſuperſunt. Tu in hunc modum ſupra ſcriptum emenda. Eſt & bulbi genus lanam ferēs, quod in litoribus naſcitur. Habet autem lanam ſub primis tuniculis, inquit Theophraſtus apud Atheneum in ſecundo, ὑφαίνεται δὲ ἐξ αὐτοῦ καὶ πόδεια καὶ ἄλλα ἱμάτια. Hoc eſt, Texuntur autem ex ea faſciæ pedales, & alia ueſtimenta, ut & Phænias ait. χειρόμακτρα δὲ καλεῖται, inquit Atheneus in nono, ᾧ τὰς χεῖρας ἀπεμάττοντο. Id eſt, Quo manus abſtergebant. Plinius lib. XIX. cap. ſecundo, Theophraſtus autor eſt, eſſe bulbi genus circa ripas amnium naſcens, cuius inter ſummum corticem, eamq́ partem qua ueſcuntur, eſſe laneam naturam, ex qua mapalia, ueſtesq́ quondam conficiebantur. quo loco non mapalia, ſed pedalia legendum puto, ex Theophraſto apud Athenæum ſupra citato. Sed neq; regionem in qua id fiat, neq; quicquam diligentius, præterquam eriophoron id appellari. ἐριόξυλον etiamnum appellat Vlpianus in leg. Si cui lanæ, ſupra de leg. tertio. Plinius lib. XXIIII cap. XII. Huic ſimilis eſt ſpina illa, quam Græci acanthion uocant, minoribus multo folijs, aculeatis per extremitates, & araneoſa lanugine obductis, qua collecta etiam ueſtes quædam bombycinis ſimiles fiunt in oriente. Idem quoq; in XII. multa refert de arboribus Perſicæ inſulæ lanigeris, quem, ſi non eſt moleſtum, uide. Neque enim in hunc libellum noſtrum tranſcribere eſt animus. Quin & alia pleraq; prudētes ſcientesq́ omiſimus, ne in immenſum ijs, quæ Græci uocant ἀπροσδιόνυσα, uolumē excreſceret. Byſſus etiamnū lini ſpecies in India naſcens, iā uero & Aegypto, ex arbore laniciū quoddā fit, ex quo ueſtē factā lineā magis dixeris, quàm laneā. Sola enī craſſitudine à linea differt, autor Pollux. Plinius uero circa Elim in Achaia gigni autumat, mulierū maxime delicijs.

Caput V

VEl Serica.) Seres gens Indica Stephano de urbi-bus. Sunt & qui eos inter Scythas adscribant, qui spectant ad orientem æstiuum. Vermiculus quidã apud eos est, qui σὴρ appellatur, ac sericũ inde appellatũ pro-creat. Quod & sentit Pollux in septimo ad Cõmodum. Cuius uerba placitum est subscribere, ἔνιοι δὲ καὶ τοὺς σῆ-ρας ἀπὸ τοιούτων ἑτέρων ζώων ἀθροίζειν φασὶ τὰ ὑφάσματα. hoc est, Nonnulli uero & Seras ipsos ab eiusmodi, atque alijs animalibus colligere aiunt texturas. Virgilius,

Ignoti facie, sed noti uellere Seres.

Martialis quoq; serica, pro ueste serica usus est, Nec aliter dentes quàm serica nocte reponis. Apud Tacitum in 2. sirica scriptum est, pro serica, Proximo senatus die multa in luxum ciuitatis dicta à Q. Haterio consulari, O-ctauio Frontone prætura functo: decretumq; , ne uasa au ro solida, ministrandis cibis fierent, ne uestis serica uiros fœdaret. Tacitus quoque Imperator, ut Flauius Vopi-scus scriptum reliquit, holosericæ uestis usum omnibus uiris interdixit. Est autem holoserica uestis tota ex serico nulla alia materie, qua primus Romanorum usus est An tonius Heliogabalus. autor Lampridius. Subserica uero est, cuius substamen ex serico est, cuiusmodi fortasse ui-detur id quod *Satin de Bruges*, uulgo dicimus. Holose-ricæ uestis precium immensum fuisse conijcio, ex Flauio Vopisco in Aureliano, his uerbis, Vestem holosericam neq; ipse in uestiario suo habuit, neq; alteri utendam de-dit. Et cum ab eo uxor sua peteret, ut unico pallio blateo serico uteretur, Ille respondit, Absit, ut auro fila pensen-tur. Libra enim auri, tunc libra serici fuit. Hactenus Fla-uius. Blateum pro purpureo interpretatur Baptista Ae-gnatius. Neque uero cuipiam mirum uideri debet, quan

doquidem

doquidem antea conqueritur Plinius, tam longinquo or be peti, ut in publico matrona transluceat. Adde quod gens illa, unde sericum petitur, nullum cum cæteris mor talibus habet cõmercium. Quod Stephanus ait, ἄπθοσ/μιγὶς ἀνθρώποις. Nunc passim in Italia, & in ea Lucæ, ma gna uis & copia, monachorum nescio quorum benefi/cio, quos refert Procopius, uermiculorum semen, id est, ut ita dicam, ouula, imperatori Iustiniano Constantino/polim ex Serinda Indię ciuitate attulisse, unde toti fermè Europæ copia facta. Est mihi soror Martha nomine, quę istiusmodi lanicio, uelut altera Pallas, summopere dele/ctatur, quæ me istorum uermiculorum naturam docuit. Appetente uere oua, piscium ouis haud absimilia linteo/lo adhærescentia, radijs solis exponũt, caloreq; fouent. Quo fit ut uermiculi excludantur, quos primum lactucis mox mori folijs enutriunt, quibus iam grandioribus pe/nulas cuiq; chartaceas, ut ita dicam, uel inuolucra potius distribuunt. quibus inclusi, mirabili naturæ opere lanicio sese inuoluunt. cui color partim candidus, partim flauus. Ammianus Marcellinus libro XXIII. aliter sentire ui detur, cuius uerba libitum est adscribere, Agunt autem ipsi quietius Seres, armorum semper & præliorum ex/pertes, utq; hominibus sedatis & placidis est otium uo/luptabile, nulli finitimorũ molesti. Cæli apud eos iucun/da salubrisq; temperies, aeris facies munda, leniumq; uen torum cõmodissimus flatus, & abunde syluæ sublucidæ, à quibus arborum fœtus aquarum aspergínibus crebris, uelut quędam uellera mollientes, ex lanugine & liquore admixtam subtilitatem tenerrimã pectunt, nentesq; sub/tegmina, conficiunt sericum ad usus antehac nobilium, nunc etiã infimorũ sine ulla discretione próficiẽs. In qua opinione fuisse uidetur Virgilius, cũ ait, Folijs depectũt uellera

uellera Seres. Et Plinius in sexto, Seres lanicio syluarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem.

Vestis serica olim medica dicebatur, autor Procopius libro primo de bello Persico.

Caput VI.

VEl bombycina.) Bombyces telas aranearum more texunt, inquit Plinius, ad uestem luxumque foeminarum, quae bombycina appellantur. Quod & dixisse uidetur Pollux in septimo ad Commodum, his uerbis, τὰ δὲ ἐκ βομβύκων, σκώληκές εἰσιν οἱ βόμβυκες, ἀφ᾽ ὧν τὰ νήματα ἀνύονται, ὥσπερ ὁ ἀράχνης. Hoc est, Bombyces sunt uermes à quibus ut araneis fila pensantur. Bombycum telam prima retorquere, rursusque retexere inuenit in Co, mulier Pamphile, Platis filia, non defraudanda gloria excogitatae industriae, ut denudet foeminam uestis bombycina. Martialis, Foemineum lucet sic per bombycina corpus Quae à Co insula, Coa uestis appellatur. Propertius,

Quid iuuat ornato procedere uita capillo,
Aut tenues Coa ueste mouere sinus? Ouidius,
Siue erit in Cois, Coa decere puta.

Viri quoque utebantur, quod probri uice arguit Plinius his uerbis, Nec puduit has uestes etiam uiros leuitate usurpare, propter onera aestiua: intantum à lorica gerenda discessere mores, ut oneri sint etiam uestes. Assyria tamen bombyce foeminis cedimus. Consideranti uero mihi, atque animum conuertenti ad ea quae Plinius de Coa bombyce scriptum reliquit, isti uermiculi, quos apud sororem nutriri uidimus, ij ipsi sunt qui bombyces à Plinio describuntur. Cuius uerba, obsecro te candide lector, me cum etiam atque etiam considera. Etenim si uerum est, falluntur, qui sericum putant esse quam uulgo *setam* dicimus, quamque conficiunt isti uermiculi, qui passim in Italia &

lia & Gallia lanicij cauſa nutriuntur. Verba Plinij hæc ſunt, Fieri autẽ primo papiliones paruos, nudosq;. Mox frigorum impatientia uillis inhorreſcere, & aduerſus hyemem tunicas ſibi inſtaurare denſas, pedum aſperitate radentes foliorum lanuginem in uellera. Hanc ab his quoq; cogi, ſubigiq; unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine, poſtea apprehenſam corpore, inuolui nido uolubili: tunc ab homine tolli, fictilibusq; uaſis tepore & furfurum eſca nutriri, atq; ita ſubnaſci ſui generis plumas, quibus ueſtitos ad alia penſa dimitti. Quæ uero cœpta ſint lanificia, humore lenteſcere more ceræ, mox in fila tenuari iunceo fuſo.

Cap. VII

NEc eſt quod mireris, hic iureconſultum nullam de aurea ueſte feciſſe mentionem. Nam ad ea potius debet adaptari ius, quæ & frequenter & facile, quàm ad ea quæ perraro eueniunt. τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς, ut ait Theophraſtus, παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. Neq; enim tam frequens erat uſus panni aurei, temporibus illis, quàm eſt hodie, quo uel hippotoxotæ noſtrates, nec niſi proſciſſo utuntur. Sed tamen tunica aurea triumphaſſe Tarquinium Priſcum Verrius apud Plinium tradit. Aſſeueratq; idem Plinius, ſe uidiſſe Agrippinam Claudij principis uxorem, edente eo naualis prælij ſpectaculum, aſſidentem ei indutam paludamento auro textili, ſine alia materie. Quod uero de paludamento aureo ait Plinius, Cornelius Tacitus, qui in hiſtoria conſcribenda Plinium non ſemel ſequutus uidetur, non paludamentum dixit, ſed chlamydem auratam. Vt autem nihil inſit diſcriminis inter paludamentum & chlamydem, tamen non idem uidetur auratum dicere, & auro textili nulla alia materie. Verba Taciti non grauabor ſubſcribere, quando non parum

facere uidentur, ut mens Plinij apertior fiat et dilucidior. Ea sunt in XII. Sub idem tempus inter lacum Fucinum, amnemq; Lyrin, perrupto monte, quo magnificentia operis à pluribus uiseretur, lacu in ipso nauale prælium adornatur, ut quondam Augustus, structo cis Tiberim stagno: sed leuibus nauigijs, & minore copia ediderat. Claudius triremes, quadriremesq;, & undeuiginti hominum millia armauit cincto ratibus ambitu, ne uaga perfugia forent, ac tantum spacium amplexus, ad uim remigij, & gubernantium artes, impetus nauium: & prælio soliti in ratibus prætoriarum cohortium manipuli, turmæq; adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quis catapultæ, balistæq; tenderentur. Reliqua lacus classiarij rectis nauibus obtinebant, ripas & colles ac montium edita, in modum theatri multitudo innumera compleuit, proximis è municipijs, & alij urbe ex ipsa, uisendi cupidine, aut officio in principem. Ipse insigni paludamento, neq; procul Agrippina chlamyde aurata, præsidere. Vides ut quod Plinius paludamentum auro textili dixit, Tacitus chlamydem auratã dixerit: sed tamen Plinio testi oculato fides potius habẽda. Ouidius quoq; pallę aureę meminit, Ipse deus uatum palla spectabilis aurea.

Porrò autem utebantur auro intexto, inuento regum Asiæ in Attalicis maxime. Plinius in octauo, Aurum intexere in eadem Asia inuenit Attalus rex: unde nomen Attalicis. Quin & illud adscribendum duxi, quod de Aureliano Vopiscus, habuisse uidelicet in animo, ut aurum neq; in cameras, neque in tunicas, neque in pelles, neq; in argentum uerteretur, dicens, plus auri esse in rerum natura, quàm argenti: sed aurum per uarios bractearum, filorum & liquationum usus perire, argentum autem in suo usu manere. Idem Vopiscus autor, Tacitum imperatorem

ratorem auro clauatis uestibus interdixisse. Nam & ipse autor Aureliano fuisse perhibetur, ut aurum a uestibus & cameris & pellibus submoueret. Auro clauatæ uestes quæ sint, docet Ioannes Baptista Aegnatius, uir doctissimus, in scholijs suis in Lampridium, & alios. Ait enim eas esse, quæ clauos aureos haberent. Credo ex Festo Pompeio, apud quem legere est, clauata dici uestimenta clauis intexta, ut calciamenta clauis confixa. Sed cum addit, Nos flores appellamus: haud satis quid uelit, intelligo. Si enim de ijs quos *Boutons* & *fers dor*, & *orfres*, dicimus: illi prorsus assentior, de quibus sentire uidetur Iureconsultus in l. Cum aurum. cum l. se. supra eodem. Quemadmodum, inquit, claui aurei & purpurei, pars sunt uestimentorum: & si non sunt claui uestimentis consuti, tamen ueste legata contineri. Si uero de illis floribus intelligat, qui eorum artificio uestibus inseruntur, quos acupictores dicimus, uide tu lector etiam atque etiam, ne te tanti uiri autoritas decipiat. οὐ γὰρ πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητέος ὁ ἀνὴρ, καίπερ ὢν ἐλλόγιμος ἐν τοῖς πάνυ. hoc est, Non enim uero est anteponendus uir ille, quanquam alioqui inter primos celebris. Siquidem Vlpianus, ut diuersa adscripsit hac ipsa lege insitas picturas, & clauos aureos, cum ait, Et quæ his accessionis uice cedunt, quæ sunt insitæ picturæ, clauique qui uestibus insuuntur. Quintilianus libro III. Vt affert lumen clauus purpuræ loco insertæ, ita certe neminem deceat intexta pluribus notis uestis. Quibus uerbis Gillius noster censet elici posse unicum tantum clauum purpureũ adijci tunicæ, quæ ob id dicatur tunica lati claui & latus clauus: quod haud scio an uerum sit. Quod autem ait Vlpianus, insitæ picturæ, inde pictæ uestes dictæ, quas iam apud Homerum fuisse constat. Plin. unde triumphales natæ. Iuuenalis,

bus alijs militibus. Cæſar item Auguſtus pro delictorum genere uarijs ignominijs milites affecit, ut ſtare per totũ diem iuberet ante prætorium, interdum diſcinctos, tunicatosq́. author Trãquillus. Cæterum, hoc in loco, bona tua uenia, lector candide, Iureconſultũ agam. Aduerte tu rabula, quia eſt de pane lucrãdo. ait Vlpianus præcingẽdi, non autẽ accingendi. Si enim accingendi dixiſſet, ueſtimentorum appellatione gladius cõprehenderetur, quod nequaquam uidetur rationi conſentaneũ. De armis quæ tegendi cauſa parari ſolent, dubium uideri poteſt. mouet quæſtionẽ, primum, quod loricam antiqui lineam geſtabant, ac ipſe Magnus Alexãder, qui Aſiæ imperium obtinuit, lorica linea uſus dicitur, ut memini me legiſſe apud Plutarchum in Alexãdro. Et thoracibus lineis antiquos pugnaſſe teſtis eſt Homerus. Deinde quòd iſtiuſmodi arma tegumenta corporis appellat Liuius his uerbis, Arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære hæc, ut tegumenta corporis eſſent. Poſtremo quòd huius legis cõtextu uidetur militaria omnia comprehendere. Ait enim, Vt ſaga & reliqua ſimilia. Saga enim militum ſunt, ut aliàs dicam. Quare ſi proponatur Sempronius miles teſtamento ita cauiſſe, omnia mea ueſtimenta Caio Sceuæ contubernali meo do, lego: quæſtio eſt, an huic legato, arma quæ tegẽdi cauſa parata ſunt, quibusq́ utebatur Sempronius, legato cedant. Reſpondeo ſecundum ea quæ proponantur, non cedere. Siquidẽ alia cauſa ueſtimentorũ, alia armorum. Veſtimenta enim inuenta ſunt, ut nos à frigoribus, calore, & imbre tutarentur: arma uero, ut à telorum impetu. Cum igitur ſeparata ſint, eorum ſeparata quoq; ratio ſit, neceſſe eſt. Si mihi nõ credis, citabo tot iura, gloſſas ſingulares & unicas, quot unquam Barbatius in ſuis conſilijs.

Caput IX

VEluti togæ.) Tunicæ toga ſuperimponebatur, uel tunicis potius. Nec mihi uelim fidem ut adhi- beas, niſi autorem laudarim ἀξιόπιστον, Plutarchum ſcili- cet, qui in Tiberio & Caio ſic ait, αὐτοῦ δὲ τοῦ τιβερίου φεύγοντος ἀντελάβετό τις τῶν ἱματίων, ὁ δὲ τὴν τήβεννον, id eſt, to- gam, ἀφεὶς καὶ φεύγων, ἐν τοῖς χιτῶσιν ἐσφάλη. Quibus uer bis apparet, cum quis Tiberij ueſtimenta cōprehendiſ- ſet, abiecta toga eũ aufugiſſe, tunicatumq́ue cecidiſſe. To- ga erat Romanorum. Auguſtus igitur, uiſa quondã pro concione pullatorum turba, indignabundus acclamitãs: En, ait, Romanos rerum dominos, gentemq́ue togatam. Et ſane fuit tempus, quom fæx uulgi non temere unquam Romæ toga uteretur, ſed ſola tunica. Quamobrem ple- bem Romanam Tacitus tunicatum populum appellat. Cuius uerba extant in oratorum dialogo. Quod ſæpius uulgus imperitum & tunicatus hic populus tranſeun- tis nomine uocat, & digito demonſtrat. Quod uero τή- βεννον Plutarchus dixit, Athenæus τήβενναν dixit in quin to, ubi de Antiocho, πολλάκις δὲ καὶ τὴν βασιλικὴν ἀποθέ- μενος ἐσθῆτα τήβενναν ἀναλαβὼν, περιῄει περὶ τὴν ἀγορὰν ἀρχαι- ρεσιάζων. hoc eſt, Sæpe etiam & poſita ueſte regia teben nam indutus circumibat forum comitijs. Meminit & in decimo, ijſdem ferme uerbis. Artemidorus in ſecundo de ſomniorum interpretatione, unde τήβεννος toga dicta ſit, obiter docere uidetur, cum ait, τὰ δ᾽ αὐτὰ καὶ ἡ ῥωμαϊ- κὴ ἐσθὴς ἣν νῦν τήβεννον καλοῦσι ἀπὸ τημένου τοῦ ἀρκάδος, ὃς πρῶ- τος ἑαυτοῦ χλαμύδα οὕτω περιεβάλλετο τὸν τρόπον, εἰσπλεύσας ἐπὶ τὸν ἰόνιον κόλπον, καὶ ὑποδεχθεὶς ὑπὸ τῶν ταύτῃ κατοικούν- των ἀφ᾽ οὗ καὶ μαθόντες καὶ οἱ ἐγχώριοι τὸν αὐτὸν ἐσκευάσαντο τρόπον, καὶ ἐκάλουν τὴν ἐσθῆτα τημένιον ἐπώνυμον τημένου τοῦ εὑ- ρόντος. ὕστερον δὲ τῷ χρόνῳ παραφθαρὲν τὸ ὄνομα τήβεννος ἐκλήθη

hoc eſt

hoc eſt, Itidem ueſtis Romana quam nunc togam ap-
pellant à Timeno Arcade, qui primus chlamyda ſuã ita
induit ſinũ Ioniũ nauigans: exceptusq́; ab accolis, & ue-
ſtis forma ab eo cõperta ſimilẽ ſibi cõcinnarũt, quã ab au
tore Timeniã uocarũt. Poſtea aũt tẽpore deprauato no-
mine tebẽnos, id eſt, toga appellata eſt. Toga quoq; pro
pacis artib. Caſſius ad Tulliũ, Eſt enim tua toga omniũ
armis felicior. Toga enim erat pacis inſigne. Tull. in Piſo
nẽ, Non dixi hãc togã qua ſum amictus, nec arma, ſcutũ,
& gladium unius imperatoris: ſed quòd pacis eſt inſigne
& ocij toga: contra aũt arma, tumultus atq; belli. Enim-
uero antiqtus, uel in bello togis utebanť Romani. autor
Plutar. in Coriolano, ἦν δέ ποτε τοῖς ῥωμαίοις ἔθος εἰς τάξιν
καθισταμένοις, καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν, καὶ περιζώννυ-
σθαι τὴν τήβεννον, ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφους γίνεσθαι τριῶν ἢ τεττά-
ρων ἐπακουόντων, ὀνομάζοντας τὸν κληρονόμον. hoc eſt, Fuit aũt
temporib. illis mos Romanis ut in acie cõſtituti, priuſq́;
clypeos reciperẽt, togasq́; præcingerẽt, teſtamẽta in pro
cinctu facere, tribusq́; aut quatuor audientibus hęredem
nũcupare. Et hoc erat teſtamentũ, quod procinctũ appel
latur à Iuſtiniano, titulo De teſtamẽtis. Illi quoq; qui ma-
giſtratũ petebãt, toga candida utebanť, & ob id cãdidati
dicebanť. Extat oratio M. Tullij habita in toga cãdida. Li
uius in quarto ab urbe cond. albũ ueſtimentũ uocat his
uerbis, Placet tollẽdę ambitiõis cauſa Tribunos legẽ pro
mulgare, ne cui albũ ueſtimentũ addere petitiõis cauſa li
ceret. Poetę togulã uſurpãt pro toga, ni fallor. Martialis,
Trita quidem nobis togula, uiliſq́;, putriſq́;:
Denarijs tamẽ hãc nõ emo Baſſe tribus. Et in ſeptimo
Pro togula debes, hoc ad te pertinet Olle.
A toga fit togatus et togatulus, ut apud Mar. undecimo,
Iam parce laſſo Roma gratulatori,

Laſſo

Laſſo clienti,quàm diu ſalutator
Anteambulones & togatulos inter
Centum merebor plumbeos die toto. Et in eodem,
Hoc quiſquam ferat,ut tibi tuorum
Sit maior numerus togatulorum,
Librorum mihi ſit minor meorum.

Cum ait Martialis, centum plumbeos, pro centum quadrantibus accipe, quibus hodieq; Romani utuntur, & *quadrins* uocant uulgo, corrupto uocabulo, ut ferè fit, ita tamen ut minimum, quantum deſciuerit. Quod enim Latini quadrans dicebant, hodie Romani dicunt *quatrin*, quorum decem duodecim denariolis, id eſt *duodeno* permutantur,ut prolixiſſime docuit Budęus in libro de aſſe. Budæus inquam ille,qui uelut alter Mercurius, mira ingenij felicitate dicam, an induſtria, rem nummariam iam pridem antiquitatis tenebris inuolutam, uel immerſam potius,uelut ab inferis reuocauit. Quo nomine ſtudioſorum ſanè nullus, duntaxat eorum, à quibus liuor abeſt, quin illi hoc tempore plurimum debeat, & debere fateatur: ſi qui ſint,qui inuideant,
Rumpatur quiſquis rumpitur inuidia.

Per centum quadrantes ſportulam intellige,quę togatis dabatur à potentioribus, ut deducerentur & reducerentur per urbem incedentes. Martialis,
Si matutinos facile eſt tibi rumpere ſomnos,
Attrita ueniet ſportula ſæpe toga. Idem Martialis,
Nec uocat ad cœnam Marius, nec munera mittit,
Nec ſpondet,nec uult credere, ſed nec habet.
Turba tamen non deeſt ſterilem quæ curet amicum,
Heu quàm perfatuæ ſunt tibi Roma togæ.
Solebant enim Romani togati potentiores comitari per urbem. Tullius ad Atticum primo, Quom ad forum ſti-

pati

pati gregibus amicorum descendimus. Quod ipsi Martiali erat permolestum, quippe qui inter cæteras uitæ felicitates togam raram optet. Versus ipsius quoniam uisi sunt iucundissimi, & ad uerbum ediscendi, lubentes commeminimus:

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Iucundissime Martialis, hæc sunt,
Res non parta labore, sed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, salubre corpus,
Prudens simplicitas, pares amici,
Conuictus facilis, sine arte mensa,
Nox non ebria, sed soluta curis,
Non tristis thorus, attamen pudicus,
Somnus qui faciat breues tenebras.
Quod sis esse uelis, nihilque malis:
Summum nec metuas diem, nec optes.

Togam raram optat, id est, ne cogatur bene mane togatus circunuolitare limina potentiorum, salutationis defuncturus officio. Nec tanti putat esse sportulam illam, quæ cuique in dies singulos dabatur, centum scilicet quadrantes. Ea summa nummi nostratis ualet decē solidos. De qua Iuuenalis in prima,

Sportula primo
Limine parua sedet turbæ rapienda togatæ.
Et paulo post, Densissima centum
Quadrantes lectica petit.

Et apud Martialē sexcentis in locis. Fuit tempus quū toga commune uestimentum esset diurnum ac nocturnum, & muliebre & uirile. Postea uero mos fuit, ut mulieres adulterij conuictæ uirili toga indutæ, in publicum

procedere cogerentur, ut legi apud Iſidorum non omni- no peſſimum autorem. Cui adſtipulari uidetur Martia- lis, cum ait,

Coccina famoſæ donas, & ianthina mœchæ,
Vis mage, quæ meruit mittere, mitte togam.

Et Iuuenalis in ſecunda,

Talem non ſumet damnata togam.

A toga, togatus. Inde Lucullus, piſcinarius, Xerxes to- gatus, à Magno Pompeio dictus, ut teſtatur Plinius. Vt uero Plutarchus refert à Stoico Tuberone, his uerbis in Lucullo, καὶ διαίτας παραλίους κτίζοντα ὁ στωικὸς τουβέρων θεα- σάμενος, ξέρξην ἐκ τηβέννου προσηγόρευσεν. hoc eſt, Et mari- timas ædes excitantẽ conſpicatus Tubero Stoicus, Xer xem eum togatum appellauit. Interpres uertit Xerxem ex togato homine: id quàm rectè, uel mediocriter erudití iudicabunt. A toga quoque dictæ comœdiæ togatæ, quæ Romanorum: palliatæ uero, quæ Græcorum. Iuuenalis,

Impune ergo mihi recitauerit ille togatas.

Ex Dione, in vita Traiani;
Traianus antequam imperium adipisceretur
per quinta vidit [illegible] quandam in
tunica, et palluda purpurea cum co-
rona: qua specie fingi senatores ali[illegible]

Senatoris Romani figura ex antiquis marmoribus desumpta

SAturnalibus per quinq; dies S. P. Q. R. togas repo-
nebant, & synthesibus utebantur, & erant uiliores
uestes. Martialis in Apophoretis,

Dum toga per quinas gaudet requiescere luces,
Hos poteris cultus sumere iure tuo.

Synthesis quoq; accipit̃ pro tota ueste in uestiario com-
posita. in leg. Titia .§. Semproniæ, infra. Synthesis enim
Græcum uocabulum compositionem notat. Nec hoc lo
co necessarium puto aliorum deliramenta super hac re re
ferre. A toga Galliæ pars dicta togata, quòd eius regio-
nis homines toga passim uterẽtur. Et est Italiæ pars, quæ
intra Padum Rubiconemq; ac Apenninum montem est,
ut Plinius docet & Ptolemæus. Martialis,

Gallia Romanæ nomine dicta togæ.

Dicti quoq; Hispani togati & stolati, qui Beticã incolũt,
Latinorumq; ius adepti sunt, et in quorum agris colonię
Romanorum deductæ. Autor Strabo in tertio, καὶ δὴ,
inquit, τῶν ἰβήρων ὅσοι ταύτης εἰσὶ τῆς ἰδέας στολάτοι λέγονται
καὶ τογάτοι. hoc est, Atq; adeo Iberorum, qui huius sunt
formæ, stolati uocantur & togati. Togati etiamnum di-
cuntur pacis amatores. Tullius libro quarto ad Atticũ,
Ergo erimus ὁπλῖται, qui togati esse uolumus. Toga pu-
ra tyrones nouæq; nuptæ induuntur. Plinius in octauo,
ubi de C. Cæcilia loquitur, Ea prima texuit rectam tuni
cam, qua simul cum toga pura tyrones induũtur, nouæq;
nuptę. Tullius ad Atticum, Etsi Ciceroni meo togam pu
ram cum dare Arpini uellem, hanc eram ipsam excusa-
tionem relicturus ad Cæsarem. Et alibi non semel. Toga
pura quid sit, si nescis, disce ex Plutarcho in Antonio, ἐγ-
γράφων μὲν εἰς ἐφήβους τὸν κλεοπάτρας παῖδα καὶ καίσαρος,
τὸ δὲ ἀπόρφυρον καὶ τέλειον ἱμάτιον ἀντύλλῳ τῷ ἐκ φυλβίας
περιτιθείς. hoc est, Adscribens inter ephebos Cleopatræ
filium

filium & Cæsaris: iustã uero & sine purpura uestem Antyllo suo ex Fuluia filio imponens. Hoc ideo uerti ad uerbum, ut Gręcarum literarum rudes intelligerent, eam uestem, quæ toga pura à Cicerone dicitur, ἀπόρφυρον, id est sine purpura, & τέλειον, id est iustam, dici à Plutarcho. Virilis autem toga sumebatur sedecim annorum ætate ut cõijcere est ex Tranquillo in Augusto, Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctã, &c. ut infra. Nec me fallit alibi à Plutarcho dici ἀνδρεῖον ἱμάτιον, in Bruto scilicet, his uerbis, οἱ δ' ἄλλοι πρὸς Κάσσιον ἀθροισθέντες, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸ καλούμενον ἀνδρεῖον ἱμάτιον ἀναλαμβάνοντα κατῆγον εἰς ἀγοράν. hoc est, Alij Cassio congregati, eius filium sumentem uirilem togam, deducebant ad forum. Tranquillus in Augusto, Legata, uel partes hæreditatum, & à quibuscunque hæredibus relicta sibi, aut statim liberis eorum concedere, aut si pupillari ætate essent, die uirilis togæ, uel nuptiarum. Quod ait uel nuptiarum, pro puellis accipio, quæ ut inquit Plinius, toga pura eo ipso die induebantur, quæ in nouis nuptijs inepte uirilis diceretur. Nec tamen te moueat, quod Plutarchus alibi, καθαρὰς ἐσθῆτας, καὶ καθαρὸν ἱμάτιον dixerit, id est, si uerbum è uerbo uelis, puras uestes, & purum pallium. Ego enim pro candido accipiendum, uel ipsius Plutarchi uerbis comprobabo. Plutarchus in Catone, ubi ait, uiros Antiochenses ad excipiendum Pompei libertum Demetrium, festo cultu ornatos, ἐσθῆτας δέ, inquit, καθαρὰς ἔνιοι, καὶ στεφάνους εἶχον. id est, Vestes quoque candidas nonnulli & coronas habebãt. Interpreti condonandum, quòd puras uerterit, uerbum è uerbo. Ipse enim Plutarchus hanc eandem historiæ partem in Pompeio retexens, ἐν ἐσθῆσι λευκαῖς, id est in candidis uestibus ait. Sic & in Aemilio, ἐθεῶντο καθαραῖς ἐσθῆσι κεκοσμημένοι, Spectabant puris uestibus ornati.

 Sic.

Sic meo quidem iudicio, toga pura dicebatur, cui nulla purpura prætexta erat. Iacobus tamē Sadoletus, singularis eruditionis antistes discrimen facere uidetur inter togam puram, & togam uirilem, cum in libello De liberis instituendis ait, Gerendi mutandiq; uestitus diuisa tempora, cum à prætexta ad togam puram, inde ad togam uirilem transitus esset. Posita uero præxta, uirilem togam sumebant Romani sedecim annorum ætate, ut conijcere est ex Tranquillo in Augusto, in hæc uerba, Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam pro concione laudauit. Quadriennio post, uirili toga sumpta. Ipse tamen permisit liberis senatorum, quo celerius reipublicæ assuescerent, protinus uirilem togam, latum clauum induere. autor Tranquillus. Porrò autem prætexta erat, cui purpura prætexitur, quā Plutarchus in Sertorio περιπόρφυρον appellat: οἱ δὲ πατέρες, inquit, ἥδοντο θαυμαστῶς τοὺς παῖδας ἐν περιπορφύροις ὁρῶντες. hoc est, Patres uero mirifice lætabantur, cum prætextis ornatos filios cernerent. Et in Romulo, γέροντα μὲν ἄγουσι δι᾽ ἀγορᾶς εἰς καπιτώλιον ἐν περιπορφύρῳ, βοῦλλαν αὐτῷ παιδικὴν ἅψαντες. hoc est Senem ducunt per forum in Capitoliū in prętexta, bulla puerili illius collo apposita. Interpres purpura pro prætexta posuit, haud scio quàm bene. Tuum lector sit iudiciū. Prætextatos quoq; pueros Plutarchus περιπορφύρους appellat, his uerbis in Publicola, τῶν πρώτοις ὁμήρους ἔδωκαν δὲ τῶν πατρικίων περιπορφύρους δέκα, καὶ παρθένους τοσαύτας. hoc loco interpres, præter cōsuetudinem feliciter uertit, Horum gratia decem prætextati, totidemq; uirgines ex patritio genere obsides dati. Quid autem sit prætexta, rem hactenus paucis cognitam, à nemine certe, quorum scripta legerim, satis explicatam, ego σὺν θεῷ μέντοι aperiam. Prætexta dicebatur ea toga, cuius oræ & circuitus purpura

pura prętextus erat. Hac de re περιπόρφυρος à Plutarcho dicta, quasi habens in circuitu purpurã intextam. Quemadmodum enim apud Pollucem, περίλευκος dicitur uestis ex purpura, uel alio colore in circuitu albũ intextum habens: sic περιπόρφυρος, meo quidem iudicio, dicitur uestis, ἐξ ἄλλου χρώματος ἐν τῷ περιδρόμῳ ἔχουσα πορφύραν ἐνυφασμένην, & cuius limbus erat purpureus. Quod & uelle uidetur Macrobius in primo, capite VI. cum ait, Cum toga cui purpura prætexitur. Et Liuius quartæ decadis, IIII. in hæc uerba, Purpura uiri utimur prętextati in magistratibus, in sacerdotijs: liberi nostri prætextis purpura togis utuntur. Magistratibus in colonijs, municipijsque togæ prætextæ habendæ ius est. nec id, ut uiui solum habeant tantũ insigne, sed etiam ut cum eo crementur mortui. fœminis duntaxat usum purpuræ interdicemus. Idem Liuius libro secundo tertiæ decadis, Hispani linteis prætextis purpura tunicis, candore miro fulgẽtibus, constiterant. Huius loci me admonuit alter seculi nostri Liuius Paulus Aemilius, uir doctrinæ singularis. Postea id legi apud Polybium tertio: quem Liuius uidetur uertisse ad uerbum, ut pleraque eius, τῶν δ' ἰβήρων λινοῖς περιπορφύροις χιτωνίσκοις κεκοσμημένων κατὰ τὰ πάτρια. Athenæus in sexto, χιτῶνας περιπορφύρους appellat: ἁλουργὰ μὲν ἀμπεχόμενοι περιβόλαια καὶ χιτῶνας ἐνδεδυκότες περιπορφύρους. hoc est, Purpureis amicti circũiectis, et tunicas induti prętextas. Quibus uerbis palam fit, prætextã dici togã purpura in circuitu contextam. Neque enim tunicæ illæ miro cãdore fulgerẽt, si totæ cõtextæ purpura fuissent. Iam & hoc uerbũ prætexo, uideo usurpari à probatis autorib. pro eo quod uulgo dicimus *bordare*, & *cooperire bordũ*. Auson. Tu Auguste uenerabilis, districtus maximo bello, assultãtibus tot milibus barbarorũ, quibus Danubij ora prętexit,

id est

Id eſt *cooperta* & *bordata*. Aldini codices habent protexi-
tur. Sed magis placet ut prætexit legas. Cicero in ſecun-
do de diuinatione, Atq; in Sibyllinis ex primo uerſu cu-
iuſq; ſententiæ, primis literis illius ſententiæ carmen o-
mne prætexitur. Ouidius quoq;, prætexta pro *bordata* u-
ſus eſt iſto uerſu, Quid referam Baias, prætextaq; litora
uelis? Plinius quoq;, prætexta tuguriorũ poſuit in XVI.
Cortex è fago, tilia, abiete, picea in magno uſu agreſtiũ,
uaſa, corbesq;, ac patentiora quædam meſſibus conue-
hendis, uindemijsq; faciunt, atq; prætexta tuguriorum.
Hoc eſt, ut interpretor, *borta* tecti ipſorum tuguriorum.
Virg. tertio Georg.

Tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripam.

Georgius Merula Dionis interpres in Traiano, præ-
textam purpuream appellat, in ipſo ſtatim principio. E-
go omni aſſeueratione affirmare auſim Georgium non
intellexiſſe, quid eſſet in Dione περιπορφύρῳ, & uertiſſe
purpurea. Et fortaſſe in Græco codice, quem uidere mi
hi non contigit, ſcriptum eſt τηβέννῳ περιπορφύρῳ, id eſt
toga prætexta. Quod ſi uerum eſt, falſus eſt ipſe, ut alij
fermè ad unum omnes, quorum quidem ſcripta uulgata
ſunt. Prætextæ apud Hetruſcos originem inuenere, ut
inquit Plinius. Quod & ſentire uidetur Strabo in quin-
to, λέγεται δὲ καὶ ὁ θριαμβικὸς κόσμος, καὶ ὑπατικὸς, καὶ ἁ-
πλῶς ὁ τῶν ἀρχόντων ἐκ ταρκυνίων δεῦρο μετενεχθῆναι. hoc
eſt, Aiunt autem & triumphalia, & conſularia, ac omniũ
ferè magiſtratuum, ex Tarquinijs huc delata. Prætexta
enim magiſtratuum erat, ut docuimus ex Liuio, qua ute-
bantur Cenſores, qui erant uelut in apice & culmine di-
gnitatis conſtituti. Athenæus Dipnoſophiſton XIIII.
καὶ παρὰ ῥωμαίοις οἱ τιμηταὶ, μεγίστη δ᾽ αὕτη ἀρχὴ, τὴν περιπόρ-
φυρον

φυρὸν ἐνδεδυκότες ἐστεφανωμένοι, πελέκει τὰ ἱερὰ κατέβαλλον. hoc eſt, Apud Romanos & Cenſores, maximus uero is magiſtratus eſt, prætextam induti, coronaq́; redimiti, ſecuri uictimas mactabant. Cæterum regnante Romulo, cũ Capitolio à Sabinis capto, medio in foro ſignis collatis dimicaretur, matronarum intercurſu inter duas acies, prœlium ſedatum eſt: quam ob rem mulieribus honores a Romanis permulti ſunt delati, primum his tranſeũtibus uia cedere: deinde præſente muliere obſcœnum nil dicere, nec nudum aſpici: prẹterea ne cauſam dicerent apud eos iudices, qui de cæde ſunt conſtituti: poſtremo, ut earũ pueri bulla aurea ornarentur & purpurea prætexta. Plutarchus in Romulo, φορεῖν δὲ, inquit, καὶ παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βοῦλλαν, ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὁμοιον πομφόλυγι περιδέῤῥαιον, καὶ περιπόρφυρον. Interpres cum quid περιπόρφυρον uellet, non ſatis intelligeret, omiſit. Neq́; uero neſcius ſum eorum quæ ſcripta ſunt à Macrobio: ſed apud me maior Plutarchi autoritas. Tu Macrobium uide cap. ſexto libri primi. Tullus Hoſtilius rex Romanorum tertius, primus prætexta uſus eſt. Plinius, Nam toga prætexta & latiore clauo Tullum Hoſtiliũ e regibus primum uſum, Hetruſcis deuictis, ſatis conſtat. Plutarchus in Romulo ait, ipſum quoq́; Romulum prætexta uſum, his uerbis, ἁλουργῆ μὲν ἐνεδύετο χιτῶνα, καὶ τήβεννον ἐφόρει περιπόρφυρον. hoc eſt, Induebatur enim tunica purpurea, geſtabatq́; togam prætextam. Quare pugnantia dicere uidentur Plinius & Plutarchus, diuerſos, ut opinor, autores ſequuti. Etiamſi à Plutarcho ſtare uideatur Liuius in primo, his uerbis, Me haud pœnitet eorum ſententiæ eſſe, quibus & apparitores, & hoc genus ab Hetruſcis finitimis, unde ſella curulis, unde toga prætexta ſumpta eſt, numerum quoq́; ipſum ductum placet. A prætexta, ami-

citia prætextata dicta, iam inde à puero cœpta, apud Martialem, Prætextati quoque cognomentū Papirio inditum, uulgatissimum ex Valerio, Gellio, & Macrobio. Prætextatus quoque dicitur, qui nondū posita prætexta, togam uirilē sumpsit. Tullius in secunda in Antoniū, Tenes'ne memoria prætextatum te decoxisse? Prætextatum dicit eum qui pupillari ætate esset. Est & qui prætextam inter triumphalia ornamenta adscribat, cum tamen ex Tacito, & Plutarcho constet triumphalium ueste non contineri. Tacitus in XII. Et ludicro Circensium, quod adquirendis uulgi studijs edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triumphalium ueste transuecti sunt: spectaret populus hūc decore imperatorio, illum puerili habitu, & perinde fortunā utriusque præsumeret. Plutarchus in Mario, καὶ παρῆλθε μὲν, inquit, εἴτε λαθὼν αὑτὸν εἴτε τῇ τύχῃ χρώμενος ἀγροικότερον ἐν τῇ θριαμβικῇ κατασκευῇ, ταχὺ δὲ τὴν βουλὴν ἀχθεσθεῖσαν αἰσθόμενος ἐξανέστη, καὶ μεταλαβὼν τὴν περιπορφύραν αὖθις ἦλθε. hoc est, Et adfuit, siue sui oblitus, siue fortuna rustice elatus triumphalium ueste: mox uero senatum id ægre ferre sentiens, abijt, assumptaque statim prætexta, reuersus est. Lege interpretem, & quàm nihil hac in re uiderit, intelliges. Tacitus XVII. Ipse Vitellius à ponte Miluio insigni equo paludatus, accinctusque, senatum & populum ante se agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta prætexta, & composito agmine præcessit. Quibus uerbis planum fit, prætextam, saltem temporibus illis, triumphalium non fuisse. Cicero in oratione pro Cluentio, togam prætextam adnumerat inter ornamenta senatoria, his uerbis, Senatorem hoc queri non posse, propterea quod ea conditione proposita, petere cepisset; quodque permulta essent ornamēta, quibus eam mitigare molestiā posset,

locus, authoritas, domi ſplendor, apud exteras na-
tiones nomen & gratia, toga prætexta, ſella curulis,
inſignia, faſces, exercitus, imperia, prouinciæ. quod
tamen de ſenatoribus intelligit, qui magiſtratum ade-
pti ſunt. Trabea uero erat triumphantium & toga pi-
cta. Plinius, Pictas ueſtes iam apud Homerum fuiſſe: un-
de triumphales natæ. Verba autem Homeri, ſi quis for-
te requirat, hæc ſunt,

Τὴν δ' εὗρ' ἐν μεγάρῳ, ἡ δὲ μέγαν ἱστὸν ὕφαινεν,
δίπλακα, μαρμαρέην, πολέας δ' ἐνέπασσεν ἀέθλους,
Τρώων θ' ἱπποδάμων, καὶ Ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων.

Pictas uero ueſtes, ni fallor, ἀνθινὰς appellant, quarum
multa mentio apud Athenæum, Strabonem, & alios. Au
ſonius, Trabea ut in pace conſulum, ſic in uictoria du-
cis triumphantis. fortaſſe inde trabeæ conſulares dictæ
ab Ammiano, quæ tamen palmata quoque dicebatur, cre-
do a uictoria. Martialis,
Palmatæque ducem, ſed cito, redde togæ.

Paulus Aemilius in triumpho quem de rege Perſe ui-
cto duxit, trabea auro depicta ornatus proceſſit. Plutar-
chus in Aemilio, ἀνὴρ καὶ δίχα τοσαύτης ἐξουσίας ἀξιοθέατος ἁλουργίδα χρυσόπαστον ἀμπεχόμενος. Auſonius, Palmatam,
inquis, tibi miſi, in qua D. Conſtantius parens noſter in-
textus eſt. Quibus uerbis & ſuperioribus, Auſonius ean
dem, opinor, conſularem ueſtem, modo trabeam, modo
palmatã, modo pictam appellat. Plinius tamẽ uidetur pi-
ctã & trabeã, ut diuerſa poſuiſſe in octauo. Trabeã Græ-
ci ἁλουργίδα uocant. Plutarchus in Romulo, αὐτὸς δὲ πρου-
κάθητο μετὰ τῶν ἀρίστων ἁλουργίδι κεκοσμημένος. hoc eſt, Ipſe
uero præſidebat cum optimatibus trabea ornatus. Eam
fuiſſe mentem Plutarchi aſſeuerare auſim, cũ Romulum
trabeatum fuiſſe conſtet ex Plinio, Virgilio, & Ouidio.

Interpres aliter uertit, id q̃ recte, doctorum sit iudicium.]
Hoc loco non omittendum duco, quod de toga picta scripsit Festus Pompeius, Picta quę nunc toga dicitur, antea purpurea uocitata est, eratq; sine pictura. Eius rei argumentũ est, pictura in æde Vertumni, & Consi. Quarum in altera M. Fuluius Flaccus, in altera L. Papirius Cursor triumphantes ita picti sunt. Quæ uero essent triumphantium ornamenta, quorum frequens mentio apud Tacitum & Plutarchum, Liuius in x. secundi belli Punici docet, his uerbis, Ibi Masinissam primũ regem appellatum, eximijsq; ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. Addit uerbis honorem, neq; magnificentius quicquam triumpho apud Romanos, neq; triumphantibus ampliorem eo ornatu esse. Quibus uerbis, ni fallor, annumerãtur ea, quibus ornabantur triumphantes. His ipsis etiam uerbis palam fit, quæ sint illa antiqua patrum munera, quorũ meminit Tacitus in quarto, Missusq; est e senatoribus qui scipionem eburneum, togam pictam, antiqua patrum munera daret, regemq; et socium atq; amicum appellaret. Togam pictam alibi Liuius purpureã appellat, in primo belli Macedonici, Dona ampla data, quæ ferrent regi, uasa aurea, argenteaq;, togaq; purpurea, & toga prætexta. Quare falluntur, qui togam prętextam pro purpurea sumpsere. Tullius secunda in Antonium, Sedebat in rostris collega tuus, amictus toga purpurea, in sella aurea, coronatus: ascendis. accedis ad sellam. Plutarchus in Antonio hanc uestem purpuream, uestem triumphalem uocat, καῖσαρ δὲ κεκοσμημένος ἐσθῆτι θριαμβικῇ καὶ καθήμενος ὑπὲρ βήματος ἐν ἀγορᾷ τοὺς διαθέοντας ἐθεᾶτο. Quin & his Liuij uerbis adducor, ut credam, uestem illam, quam sacri Euangelij scriptores pur-

pуream,& purpuram dixerũt, fuisse togam purpuream, quæ & picta dicebatur, in seruatoris nostri ludibrium scilicet, tanquam à S.P.Q.R. missam illi, qui se regem Iudæorum diceret, ut mentiebãtur Iudæi. Trabearum tria sunt genera, ut scribit Suetonius. Vnum quod dijs sacratur, & est totum purpureum: alterum quod est regum, quod etiam purpureum est, sed albo infectum. Tertium est augurale, purpura & cocco mixtis infectum. In funebri pompa utebantur & equites trabea, si Tacito credimus, qui in tertio de funere Germanici sic ait, Igitur tribunorum centurionumq; humeris cineres portabantur, præcedebant incompta signa, uersi fasces: atq; ubi colonias transgrederẽtur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, uestem, odores, aliaq; funerum solennia cremabant. Et sanè fuit tempus quum trabeæ essent equitum, ut coniecto ex Martiale, in quinto in Dindymum,

Theatra loqueris, & gradus, & edicta,
Trabeasq;, & Idus, fibulasq;, censusq;,
Et pumicata pauperes manu monstras.
Sedere in equitum liceat an tibi scamnis,
Videbo Dindyme, non licet maritorum.

Cap. XI

PAludamentũ erat Imperatorũ.) Omnia quoq; militaria ornamẽta paludamenta dici in libris auguralib. ait Festus. Liuius paludamentũ pro ueste militari, etiam eius qui non esset Imperator, posuit in primo, Cognitoq; super humero fratris paludamẽto sponsi, quod ipsa confecerat, soluit crines, & flebiliter nomine sponsum mortuum appellat. Paludamentum enim illud erat unius Curiatiorum, quorum nemo, ut arbitror, Imperator in Albanis fuit. Vnde paludati. Cælius ad Ciceronem, Consules autem, quia uerentur ne illud senatusconsultum fiat, ut palu-

ut paludati exeant. Iuuenalis in ſexta,
Cumq; paludatis ducibus, præſente marito
Ipſa loqui recta facie, ſtrictiſq; mamillis.

Tullius ad Caſſiũ, Panſa noſter paludatus ad tertium Calend. Ianuarij profectus eſt. Paludamento quoq; utebantur & Auguſtæ, ut diximus in aureo paludamento Agrippinæ. Quòd ſi in ueſtimentorum ratione, quę ſubinde mutatur, nouis rebus antiqua uocabulorum nomina fas ſit indere, dicerem id ueſtimenti genus, cui intexti liliorũ flores, quodq; induti reges Gallorum depingi ſolent, id Latine paludamentum dici poſſe. Græci aliàs circumlocutione enuntiant, quemadmodum & Latini. Plutarchus in Cæſare, ubi de Pompeio, qui in prælio Pharſalico, ut equitatũ cui maxime confidebat, perterritũ pulſumq; uidit, ſe in prætoriũ recepit, equumq; nactus detracto paludamẽto aufugit: ἀπεδύσατο μὲν, inquit, τὴν ἐναγώνιον καὶ στρατηγικὴν ἐσθῆτα, φεύγοντι δὲ πρέπουσαν μεταλαβὼν ὑπεξῆλθεν. hoc eſt, ueſtem quidem exuit imperatoriam atq; militarem: fugientis autem adſumpta prælio ſeſe ſubduxit. Cæſar belli ciuilis tertio, Pompeius iam cum circa uallum noſtri uerſarentur, equum nactus, detractis inſignibus imperatorijs, decumana porta ſe ex caſtris eiecit, protinusq; equo citato Lariſſam contendit. Plutarchus in Lucullo ἐφεστρίδα, ut opinor, pro paludamẽto poſuit, ubi de ornamẽtis Luculli, iamiam prælium inituri, aduerſus Tigranem, θώρακα μὲν, ait, ἔχων σιδηροῦν φολιδωτὸν ἀποστίλβοντα, κροσσωτὴν δ' ἐφεστρίδα.. hoc eſt, Thoracẽ ferreum habens ſquãmoſum & ſplendidum, ac fimbriatum paludamẽtum. Interpres uertit Punicam epheſtrida: credo quòd in ſuo ipſius exemplari fuerit κροκωτὴν: quod tamen haud prorſus diſplicet. Idẽ Plutarchus in Philopœmene tunicas equeſtres uocat, quas *robe acheual* dicimus,

καὶ

καὶ χιτώνων ἱππικῶν καὶ στρατιωτικῶν χλαμύδων διηυθισμένων. Vide reliqua. Idem Plutarchus in Crasso, φοινικίδα pro paludamēto purpureo dixit, λέγεται δὲ, inquiens, ἡμέρας ἐκείνης τὸν κράσσον, οὐχ ὥσπερ ἔθος ἐστὶ ῥωμαίων στρατηγοῖς, ἐν φοινικίδι ἐλθεῖν, ἀλλ᾽ ἐν ἱματίῳ μέλανι. hoc est, Fertur eo die Crassum, non purpureo, ut Romanorum Imperatorum mos erat, paludamento ad milites processisse, sed pallio nigro. Paludamentum uero fuisse Imperatorum, planum fit ex Tranquillo in Cæsare: Alexandriæ circa oppugnationem pontis, eruptione hostium subita compulsus in scapham, pluribus eodem præcipitantibus, cum desilijsset in mare, nando per ducētos passus euasit ad proximā nauem, elata læua, ne libelli quos tenebat madefierent, paludamentū mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis. Vtebantur & Græci equites eo genere uestis, quam ἐφαπτίδα appellat Athenæus in quinto, his uerbis, πάντες οἱ πεπορευμένοι ἔχον πορφυρᾶς ἐφαπτίδας, πολλοὶ δὲ διαχρύσους καὶ ζωωτάς, hoc est, belluatas ephaptidas. Macedones pro paludamento chlamyde utebātur. Plutarchus in Alexandro, qui cum uidisset Darium à suis interfectum, τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα λύσας ἐπέβαλε τῷ σώματι, καὶ περιέστειλεν. hoc est, Sua ipsius soluta chlamyde, mortuo iniecit ac circuntexit. Simul & Pyrrhus cum quodam in prælio uideret se unum ab omnibus Romanis appeti, τὴν χλαμύδα καὶ τὰ ὅπλα παραδοὺς ἑνὶ τῶν ἑταίρων μεγακλεῖ, τοῖς δ᾽ ἐκείνου τρόπον τινὰ καταχρύψας, ἑαυτὸν ἐπῆγε τοῖς ῥωμαίοις. hoc est, Chlamyde & armis uni amicorum Megacli traditis, illiusq; armis seipsum tanq; occultans, in Romanos impetum fecit. Interpres uel hæc non intellexit, uel quod magis puto, corruptum Plutarchum habuit. Dion libro I. chlamydem pro ueste militari Romanorum, paludamento fortasse, uel sagis posuisse uidetur, his uerbis, καὶ τὰς χλαμύδας

ὡς καὶ

ὡς καὶ τῇ χρείᾳ αὐτοῦ ὄντος τοῦ πολέμου μετημπίσχοντο. Chlamys inter puerilia hic recẽſetur ab Vlpiano, qua Numa primus Romanorum regum uſus eſt, cum legationem Iſaurorum excepiſſet, rationemq́ eorum habitus percepiſſet. autor Suidas. Qua coccina uſum Imperatorem Alexandrum teſtatur Lampridius. Chlamydis effigies, & terræ habitabilis eadem fuiſſe traditur. Strabo in ſecũdo, ἔστι δ᾽ ἡ τῆς χλαμυδοειδὲς σχῆμα τῆς οἰκουμένης. Eſt certe chlamydis effigies quædam terræ habitabilis. Erat autem Græcorum, & maxime Macedonum. Plutarchus in Eumene, ἐξῆν δὲ Εὐμενεῖ, καὶ καυσίας ἁλουργεῖς καὶ χλαμύδας διανέμειν, ἥτις ἦν δωρεὰ βασιλικωτάτη παρὰ μακεδόσιν. hoc eſt, Licebat enim Eumeni cauſias purpureas, & chlamydes dilargiri, quod inter dona regia præcipuum habebatur à Macedonibus. Cauſia, ut illud interim ſcias, erat capitis tegmen, quam Budæus appoſitiſſime uſurpauit pro galero Cardinalium coccino. Licet enim uni Romano pontifici, ut quondam Eumeni, cauſias ἁλουργεῖς, id eſt, purpureas, ut chlamydes coccinas, cæteraq́ Cardinalium ornamenta, arbitratu ſuo, certe hoc iure utimur, dilargiri, μὴ γὰρ γένοιτο nũdinari. Quibus Plutarchi uerbis palàm fit chlamydes fuiſſe Macedonum. Ille igitur Magnus Alexander incredibili gaudio elatus eſt, cũ eius architecti ſitum Alexandriæ in formam chlamydis deſcripſere, quem metatus eſt Dinocrates ad effigiẽ Macedonicæ chlamydis, orbe gyrato lacinioſæ, dextra læuaq́ anguloſo procurſu. autor Plinius, & Strabo in ſeptimo. Iam uero & Demetrius ille Poliorcetes chlamydem intexẽdam locauit, in qua, ut ait Plutarchus, erat εἴκασμα τοῦ κόσμου καὶ τῶν κατ᾽ οὐρανὸν φαινομένων. hoc eſt, effigies mundi, & eorum quæ in cœlo apparent: quæ tamen mutatione temporum inchoata relicta eſt. Athenæus in XII. aſſeuerat perfectas

fuiſſe

fuisse Demetrij chlamydes, colore nigricante sublucen-
tes, in quibus erat polus depictus, aureas stellas habens,
& duodecim signa. αἱ δὲ χλαμύδες, inquit, αὐτοῦ ἦσαν ὀρφνι-
νον ἔχουσαι τὸ φέγγος τῆς χρόας. τὸ δὲ πᾶν ὁ πόλος ἐνύφαντο χρυ-
σοῦς ἀστέρας ἔχων καὶ τὰ δώδεκα ζώδια. Iam nec illud supra
fidem esse uidetur, quod ait Appianus in eo libro qui Mi
thridaticus inscribitur. Interpretis uerba subijciam, quan
do Appiani Græci nulla mihi copia. Ea sunt ubi de trium
pho Pompeij ex Asia agit: Pompeius ipse curru lapillis
auroq; splendente ferebatur, chlamydem, ut aiunt, indu-
tus Alexandri, qui Macedonibus præfuit, si tamen id cre
dere dignum est. Putant quippe illam in his, quæ Mithri
dates ex Cleopatræ rebus in Co reperit, inuentam fuisse.
Nec id absurdum uideri debet, quandoquidē Pompeius
quandam similitudinem oris habuisse uidetur ad Alexan
dri imagines. Plutarchus in Pompeio, ἦν δέ τις καὶ ἀναστο-
λὴ τῆς κόμης ἀτρέμα, καὶ τῶν περὶ ὄμματα ῥυθμῶν ὑγρότης τοῦ προ-
σώπου ποιοῦσα μᾶλλον λεγομένην, ἢ φαινομένην ὁμοιότητα πρὸς τὰς
ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως εἰκόνας. ᾗ δὲ καὶ τοὔνομα πολλῶν ἐν ἀρχῇ
συνεπιφερόντων οὐκ ἔφυγεν ὁ πομπήιος, ὥστε τοὺς χλευάζοντας αὐ-
τὸν ἐνίους ἤδη καλεῖν ἀλέξανδρον. διὸ καὶ λεύκιος φίλιππος
ἀνὴρ ὑπατικὸς συνηγορῶν αὐτῷ μηδὲν ἔφη ποιεῖν παράλογον, εἰ
φίλιππος ὢν φιλαλέξανδρός ἐστι. hoc est, Capillitiū etiam
habebat leniter accliue, & oculorum lineamentorum le-
uorem quēdam, creditam magis quàm compertam oris
Pompeij similitudinem ad Alexandri regis statuas repræ
sentantē. Qua re cōmoti pleriq; nomē quoq; Alexandri
ei tribuerunt: quod Pompeius haudquaq; repudiauit, ut
cū per iocum nonnulli eū iam appellarent Alexandrum,
Lucius Philippus uir consularis in quadam causa ipsi pa-
trocinans dixerit, se absurdū nihil agere, si cum esset ipse
Philippus, Alexandrum complecteretur. Nec quisquam

mirabitur, chlamydem illam tanto tempore durasse, ab Alexandro scilicet ad Pompeij ætatem, modo qui legerit Plinium in octauo, qui ait, Seruij Tulli prætextas durasse annis quingentis sexaginta, nullasque teredinum iniurias sensisse. Ab eo enim ipso tempore, quo Alexander natus est, ad Ciceronis consulatum, quo consule Pompeius, aut paulo post triumphauit, uix anni sunt trecenti uiginti, ut ex Eutropio colligere est. Athenienses quoque chlamyde usi sunt in prælijs, paludamenti uice. Plutarchus in Crasso de Nicia loquens, qui si bellandum esset aduersus Lacedæmonios, ἀποδυόμενος τὴν χλαμύδα, καὶ τῇ κλέονος ἀπειρίᾳ, καὶ θρασύτητι, ναῦς καὶ ἄνδρας, καὶ ὅπλα, καὶ στρατηγίαν ἐμπειρίας ἄκρας δεομένην παραδιδούς. hoc est, Clamyda exuens, & Cleoni homini audaci, & rei militaris ignaro classem, uiros, arma atque adeo præfecturam hominem peritissimum flagitantem tradens.

Paludamenti, & sagi, ac caligæ militaris figura, ex antiquissimis marmoribus Romæ inuentis.

Cap. XII

AIt Vlpianus, Tunicæ.) Aulus Gellius libro septi-mo Noctium Atticarũ ait, antiquitus Romanos primo quidem sine tunicis toga sola amictos. Quare nec uidetur reprehendendus Cato, qui de more maiorum so lebat statim à prandio ad forum descendere, ac ibi cum a-micis deambulare, nullis nec calceis, nec tunica. μετ' ἄρι-στον δὲ, inquit Plutarchus in Catone, πάλιν, ὥσπερ εἴθιστο, καταβὰς εἰς ἀγορὰν ἀνυπόδητος, καὶ ἀχίτων περιεπάτησε μετὰ τῶν συνήθων. hoc est, Post prandium autem rursum, ut solebat, in forum sine calceis ac tunica descendẽs cum fa-miliaribus deambulasse. Cuius moris non meminisse ui-detur Plutarchus, indicans eum non seruasse decorum prætoriæ dignitatis, quòd sine calceis & tunica ius dice-rét, cum maiores non usos tunica satis cõstet. Neq; enim frustra Ennius Carthaginensium iuuentutem tunicatam appellat. Postea uero, inquit Gellius, substrictas & bre-ues tunicas citra humerum desinentes habebãt, quod ge nus Græci dicunt ἐξωμίδας, qua usum Catonem Maio-rem, cũ brumæ tempore rusticaretur, autor Plutarchus. ἐπανελθὼν δὲ, inquit, εἰς τὸ χωρίον, ἂν μὲν ᾖ χειμὼν, ἐξωμί-δα λαβὼν, θέρους δὲ γυμνὸς ἐργασάμενος μετὰ τῶν οἰκετῶν. hoc est, Reuersus autem in agrum, si quidẽ hyems erat, exomida sumebat: sin autem æstas, nudus cum seruis o-perabatur. Quando uero in Catonis mentionem incidi-mus, illud in illo miratur Plutarchus, quod iã senex post consulatum & triumphum adeptum, nulla unquam ue-ste usus sit, quæ centum denariorum precium excederet. ἐσθῆτα μὲν γὰρ, οὐδέποτέ φησι, φορέσαι πολυτελεστέραν ἑκατὸν δραχμῶν. hoc est denariorum: quos ad quadrantem re-spondent Iulij, quibus utuntur hodie passim in Italia, qui centum denarij nummo nostrate uiginti francicis æsti-

mari

mari possunt. Iam & in obsonium ipse Cato in diem tri-
ginta asses insumebat, hoc est triginta *bayochos*: nostro ue
ro more, triginta solidos. Massiliensium quoq; frugalitas
celebrari solet, quòd apud eos mulierũ dos maxima cen-
tum aureos non excederet, uestimẽta ad quinq; aureos,
quæ tamen summa Catonis precio centũ solidis nostris
maior est, ἡ γὰρ μεγίστη προὶξ αὐτοῖς ἐστὶν ἑκατὸν χρυσοῖ, καὶ εἰς ἐσθῆ
τα πέντε καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν κόσμον. πλέον δὲ οὐκ ἔξεστι.
hoc est, Maxima enim dos eis est aurei centum, quinq;
in uestes, in mundum aureum totidem: excedere uero
non licet. autor Strabo. Straboni tamen refragatur id
quod Græci prouerbij uice usurpant, εἰς μασσαλίαν πλεύ-
σειας, καὶ εἰς μασσαλίαν ἥκεις. Aiunt enim ipsos Massilien-
ses nimis delicato ac molli, muliebriq; cultu usos. insu-
per capillum unguentatum muliebrem in modum religa
re. Vnde natum prouerbium. Verum illi prouerbio non
assentior, cum apud me maior sit M. Tullij autoritas, qui
pro Flacco ait: Massiliæ disciplinam ac grauitatem non
solum Græciæ, sed haud scio an cunctis gentibus antepo
nendam iure dicam, quę tam procul à Græcorũ omnium
regionibus, disciplinis, linguaq; diuisa, Gallorum genti-
bus, barbarorum fluctibus alluatur: sic optimatum con-
silio gubernatur, ut omnes eius instituta laudare facilius
possint quàm æmulari. Sed quid opus illis ethnicorum te
stimonio, cũ Lazarus amicus ab Iesu seruatore Christo
uocatus, hanc unam potissimum sedem delegerit, in qua
uerissima dei dogmata mortales edoceret, mirificaq; ad
reuocandam errabundam plebeculam, prodigia ostenta
ret. Sed ad tunicas reuertamur. Manicatis tunicis indui
non sine probro solebant, ut autor est Gellius, qui eas
Græco uocabulo χειριδωτὰς appellat. Politianus in He
rodiano, manuleatas uertere, Plautum imitatus, maluit,

quàm cum Cicerone dicere manicatas. Qui cum in gre-
gem Catilinæ inuehitur, ſic ait, Quos pexo capillo niti-
dos, aut imberbes, aut barbatos uidetis, manicatis & ta-
laribus ac ſtrictis tunicis amictos, non togis. Virgilius
quoque uidetur non ſine probro dixiſſe,
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Mulieres tunicis utebantur longe latéque diffuſis,
ad ulnas crura'que aduerſus oculos protegenda, quo-
rum ima erat carni proxima: unde locus Martialis
in Lesbiam,
De cathedra quoties ſurgis, iam ſæpe notaui,
 Pedicant miſeram Lesbia te tunicæ.
Obſeruaui & apud Ouidium, tunicam in ſingulari accipi
pro tunica illa, quæ ima erat, qua hodie linea utimur, ut
olim Athenienſes talari & linea utebantur, autore Pol-
luce. Ouidius in Amoribus,
Sic etiam tunica tangitur illa ſua. Et in tertio,
Illic nec tunicam tibi ſit poſuiſſe pudori. Et alibi,
 Pugnabat tunica ſed tamen illa tegi.
Tunicam accipe pro ea quæ carni proximior, quam ut
mihi uidetur, tunicã lineam, uel imam dicere poſſumus.
Sunt qui interulam uocitent. Athenæus χιτώνιον ἐγκόλπιον
appellat in decimotertio, ubi de Phryne ſcorto nobi-
li, ἐγκόλπιον γὰρ χιτώνιον ἀμπέχετο. hoc eſt, Tunicula car-
ni proxima amiciebatur, quam camiſiam dicimus. Vte-
bantur & tunica quæ media dici poteſt: cuiuſmodi ferè
eſt tunica rubra, qua brumali tempore utimur. Erat &
alia tunica quæ his ſuperinduebatur. Noſtri ruſtici uo-
cabuli Græci ueſtigia retinentes, *hocheton* appellant, qua
ſi dicas ὁ χιτών: alij *ſaye*. Neque uero cuipiam mirum
uideri debet, ſiquidem olim Druidæ Gallorum ſacerdo-
tes, publicis priuatiſque rationibus Græcis literis uteban-
tur, ut

tur, ut legimus in sexto Cōmentariorum Cæsaris. Quin & Ephorus apud Strabonem Gallos φιλέλληνας appellat. μονοχίτων Græcis is est, quem tunicatum dicimus, id est sola tunica amictū. Plutarchus in Antonio, de Cleopatra loquens, quæ ualetudine affecta, in lectulo iacens, ut Augustum aduentantem resciuit, tunicata exilijt obuiam, seque ad pedes eius strauit, & abiecit. ἡ δέ, inquit, ἔτυχε μὲν ἐν στιβάδι κατακειμένη ταπεινῶς, εἰσιόντι δ' αὐτῷ μονοχίτων ἀναπηδήσασα προσπίπτει. Ipsa autem iacebat in lecto sordide. Ingredienti uero ipsi unica amicta tunica exiliens accidit. Idem in Sylla, οἱ τῶν φιμβρίας στρατιῶται μονοχίτωνες ἠσπάζοντο τοὺς ἐκείνου μονοχίτωνας. hoc est, Tunicati, & enbocheton, ut uulgo loquimur, salutabant illius tunicatos. Si interpres Plutarchi aliter uertit, uel fallor, uel falsus est. Athenæus quoque in primo, καὶ ἀνδριάντας αὐτοῦ ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἱστάναι φησὶ, κατὰ πολλὰ μέρη τῆς πόλεως μονοχίτωνας, ῥυτὸν κρατοῦντας ἐν ταῖς χερσίν. hoc est, Statuas ipsius in Alexandria collocasse ait, in multis ciuitatis partibus tunicatas, manibus rhytum tenentes. Id est poculi genus. A tunica fit tunicatus. Martialis.

Formosam faciem nigro medicamine uelas,
 Sed non formoso corpore lædis aquas,
Ipsam crede deam uerbis tibi dicere nostris,
 Aut aperi faciem, uel tunicata laua. Ouidius.
Astiterit tunicata, moues incendia, clama:
 Sed timida caueat frigora uoce roga.

Tunicata, id est in camisia. Proinde facetissimus poeta quietem tunicatā appellat, id est liberā ab opera togata.

Quos Faustine dies, qualem tibi Roma Rauennam
 Abstulit, ô soles, ô tunicata quies.

Solebant enim, ut diximus, Romani togati deducere & reducere magistratus, & eos, qui dignitate uel ætate, uel

opibus

opibus præcellerent, in domum, in forum, in templa, uel alio. Quæ opera togata à Martiale uocitatur,

Exigis à nobis operam sine fine togatam:
  Non eò, libertum sed tibi mitto meum. Et in nono.
Denarijs tribus inuitas, & mane togatum
  Obseruare iubes atria Basse tua.
Deinde hærere tuo lateri, præcedere sellam,
  Ad uetulas tecum plus minus ire decem.

Quare in uita beatiore togam raram optat. Domi enim Romani commorantes, togam reponebant, & uiliori ueste utebantur: quam non inepte fortasse domesticam dixeris. Tullius in secundo de finibus, Aut etiam ut uestitum, sic sententiam habeam, aliam domesticam, aliam forensem. Herodianus in Maximo, ἁρπάζουσι τοὺς πρεσβύτας, περιῤῥήξαντες δὲ ἃς εἶχον περὶ τοῖς σώμασιν ἐσθῆτας λιτὰς, ἅτε οἴκοι διατρίβοντες. hoc est, Corripiunt senes, laceratis quibus amiciebātur, uestibus, uilioribus sanè, utpote qui domi sese continerent. Et item Plutarchus in Sylla ait, ἐσθῆτα δὲ ἄλλην μὲν οἰκουρῶν, ἄλλην δὲ εἰς ἀγορὰν προερχόμενος. hoc est, Vestem aliam, cum domi maneret, aliam cū ad forū descenderet, uel procedens. Tunica lati claui, insigne erat senatorum, senatumq; ab equite distinguebat. Plinius libro trigesimotertio, Annuli distinxere alterum ordinem à plebe, ut semel cœperant esse celebres, sicut tunica ab annulis senatum tantū. Tranquillus in Augusto, Sumenti uirilem togam, tunica lati claui resuta ex utraq; parte ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarentur nō aliud significare, quàm quod is ordo, cuius insigne id esset, quandoq; ei subijceretur, id est ordo senatorius scilicet. Tunica lati claui, latus clauus etiamnum appellatur. Martialis in Gelliam,

Dum te posse negas, ni lato Gellia clauo

Nubere

Nubere, nupsisti Gellia cistigero.

Tacitus in dialogo, Equidem, ut de me ipse fatear, non eum diem lætiorē egi, quo mihi latus clauus oblatus est. Quintilianus undecimo, Cui lati claui ius non erit, ut tunicæ prioribus oris infra genua paulū, posterioribus ad medios poplites usq; perueniant. Nam infra, mulierum est: supra, centurionū. Lati claui ius, est dignitas ordinis senatorij. Dicitur & clauus. Trāquillus in Augusto, Togis neq; restrictis neq; fusis usus est: clauo nec lato, nec angusto. Tunica lati claui, siue latus clauus, antea quidem dicebatur tunica palmata à latitudine clauorū, quæ nūc à genere picturæ appellatur. Verba sunt Sexti Pompeij in uocabulo, picta, paucis additis. Cum uero ait, quę nunc à genere picturæ appellatur, accipe ab ipsis clauis purpureis, qui tunicis inseruntur, appellari tunicam lati claui. Quibus clauis purpureis mappę quoq; ad limbum ut opinor uariari solebant. E hoc est quod ait Martialis. Et lato uariata mapalia clauo.

Quare cum apud Liuium identidem legas tunicā palmatam, accipe pro tunica lati claui, quam Græci χιτῶνα πλατύσημον appellant. Strabo in tertio, ὅποι δὲ ἐν ἐνδῦσαι λέγονται πρῶτοι τοὺς ἀνθρώπους χιτῶνας πλατυσήμους. Hos autem primos memoriæ proditum, induisse homines tunicas lati claui. Hactenus quæ de lato clauo comminisci potui, hæc sunt: ita tamen, ut ingenue fatear, mihi plane non liquere: sicut nec illis maiorum gentium scriptoribus, qui ante me natum hac in re hallucinati sunt. Tunica phœnicea signum erat prælij futuri, quam aliàs coccinā appellat Plutarchus, ut diximus in cocco. Plutarchus in Bruto, προὔκειτο μὲν τῷ Βρούτου χάρακι καὶ τῷ Κασσίου σύμβολον ἀγῶνος φοινικοῦς χιτών. hoc est, Ante Bruti & Cassij uallum, prælij signum erat propositū tunica phœnicea.

Et in Pompeio, κατὰ τάχος πρὸ τῆς σκηνῆς ἐκέλευσε προθεῖναι τὸν φοινικοῦν χιτῶνα. τοῦτο γὰρ μάχης ῥωμαίοις ἐστὶ σύμβολον. hoc est, Extemplo ante prætoriũ iussit proponi tunicam phœniceam. Hoc enim Romanis pugnæ signum. Alibi coccinam appellat Plutarchus, credo, quia idem ferè color. Quod ait Iureconsultus, tunicæ, hoc ideo, quia pluribus tunicis utebantur. Et Augustus quaternis interdũ tunicis, autore Tranquillo, muniebatur. Quare apud Ouidium Fastorum secundo,

Exuerat tunicas, uteri manifesta tumore
 Proditur indicio ponderis ipsa sui. Et in eodem,
Dat tenues tunicas Getulo murice tinctas:
 Dat teretem zonam, qua modo cincta fuit.

Tunica quoq; apud Celsum pro eo ponitur, quã *taygam* uulgo dicimus, his uerbis, Vel ex ictu aliquo rumpit tunica, quæ diducere ab inferioribus partibus intestina debuit. Sunt & tunicæ apud eundẽ, testiculorũ inuolucra. Sic etiã Persius non ineleganter, cæpe tunicatũ appellat.

Cap. XIII

PAlliola.) Pallium erat Græcorum. Tullius pro Rabirio, Cõsularis homo soccos habuit & pallium: nec uero id homini tum quisquam, sed tempori assignandum putauit. Tranquillus in Augusto, Sed cæteros cõtinuos dies inter uaria munuscula, togas insuper & pallia distribuit, lege proposita, ut Romani Græco, Græci Romano habitu uterentur. Pallium quoq; erat philosophorum. Gellius libro nono, Video, inquit Herodes, barbam & pallium, philosophum nondum uideo. Pallia inter communia uestimenta annumerantur Vlpiano hic, quæ promiscua appellat Tacitus in tertio, Promiscuas uiris & fœminis uestes.

Pallijs etiamnũ in lecto utebantur. Ouidius in Amorib.

Nec

Nec in lecto pallia nostra sedent. Martialis,
Gutta pallia nec fefellit ulla, Iuuenalis in sexta,
Tunc corpore sana
Aduocat Archigenen, onerosaq; pallia iactat.
Pallia tunicæ imponebantur, ex prouerbio, Tunica pallio proximior. Quod si uerum est, tunicarũ muliebrium alæ non erant consutæ, erantq; Romanæ φαινομηρίδες, quemadmodum & Spartanæ. Quod & Ouidianis uersibus probari potest, cum ait,

Pallia si nimium terræ demissa iacebunt,
Collige, & inmunda sedulus effer humo.
Protinus officij precium patiente puella,
Contingent oculis crura uidenda tuis.

Neq; enim efferẽdo pallio aperirent crura, si alæ utrinq; consutæ essent, etiamsi Plutarchus dicat, ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ περὶ τὰς παρθένους φυλακὴ κατέςαλται τῷ νουμᾷ πρὸς τὸ θῆλυ καὶ κόσμιον. ἡ δὲ τοῦ λυκούργου παντάπασιν ἀναπεπταμένη καὶ θῆλυς οὖσα τοῖς ποιηταῖς λόγον παρέσχηκε. φαινομηρίδας τε γὰρ αὐτὰς ἀποκαλοῦσι, ὡς ἴβυκος, καὶ ἀνδρομανεῖς ἱστοροῦσιν, ὡς εὐριπίδης. Et paulo post, τὰ γὰρ ὄντα τοῦ παρθενικοῦ χιτῶνος αἱ πτέρυγες οὐκ ἦσαν ἀνεῤῥαμμέναι κάτωθεν. ἀλλ' ἀνεπτύσσοντο, καὶ συνεγύμνουν ὅλον ἐν τῷ βαδίζειν τὸν μηρόν. hoc est, Itẽq; custodia quæ ad uirgines pertinet, à Numa cohibita magis est ad muliebrem cultum & ornatum. Custodia uero Lycurgi planè aperta nimis. Siquidem muliebris cum sit, poetis ioci ansam præbuit. φαινομηρίδας enim ipsas appellant, id est quarum aperta sunt femora, ut Ibycus. Et paulo post, Nimirum pinnæ uirginalis tunicæ non erant consutæ, sed explicabantur, aperiebantq; totum incedendo femur. Hactenus Plutarchus. Quibus uerbis apparet Spartanas mulieres solitas incedere sola tunica amictas, cuius alæ non erant consutæ. Quod & Romanis obseruatum

arbitror ex Ouidio, ita tamen, ut tunicis pallia uel stolæ superimponerentur. Neq; enim, ut mihi quidem uidetur, aliter capi potest sensus Ouidianus, nisi si quis dixerit, quod efferendo pallio, simul & efferebãtur tunicæ, quod magis amentis fuisset quàm amantis. Cæterum tunica illa, cuius pinnæ dissolutæ aliquatenus erant, & qua utebantur Spartæ σχιστὸς χιτὼν appellatur à Iulio Polluce, in onomastico ad Cõmodum. A pallio fit palliolum, quod laneum erat. Martialis,

Succida palliolo uellera quinq; petit.

Mulierum etiam erat. Iuuenalis, Aut cum
Vxorem comœdus agit, uel Dorida nullo
Cultam palliolo, mulier nempe ipsa uidetur.

Inde palliolatus. Tranquillus in Claudio, Ob hanc eandem ualetudinẽ, & gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriȩ patris edebat, palliolatus nouo more prȩsedit. Martialis in nono,

Hanc uolo quæ facilis, quæ palliolata uagatur.

A pallio fit palliatus, id est pallio munitus. Gellius libro nono, Adijt nobis prȩsentib. palliatus quispiã et crinitus. Erãt etiamnũ pallia cœnatoria, quorũ meminit Martial.

Pugnorum reus, ebriæq; noctis
Cœnatoria mittat aduocato. Et in undecimo,
Ad cœnam uenies, sed sic diuisa recumbes,
Vt non tangantur pallia nostra tuis.

Et in Apophoretis, ubi in lemmate est cœnatoria, subaudiendum pallia. ait enim,

Nec fora sunt nobis, nec sunt uadimonia nota.
Hic opus est pictis accubuisse thoris.

Interpres fœde lapsus est: lege, ac ridebis. Porrò autem palla Gallica, ad formam nostri *palletoci* manicati uidetur accessisse, si Martiali credimus,

Dimidiasq;

Dimidiasq́ꝫ nates Gallica palla tegit.
Quid uero sit palla Gallica, docet Strabo in quinto, ἀντὶ δὲ, inquit, χιτώνων σχιστοὺς χειριδωτοὺς φέρουσι μέχρι αἰδοίων καὶ γλουτῶν. hoc est, Tunicarũ uice pallas manicatas gestant, ad uerenda usq́ꝫ natesq́ꝫ medias pertingẽtes. Quę uerba, Martialis uersum uidentur interpretari. Palla ab Horatio honesta dicta, mulierũ erat, ut quidã opinãtur. Mar.
Fascia te, tunicęq́ꝫ tegunt, obscuraq́ꝫ palla.
Vtebantur & citharœdi. Ouidius in undecimo.
Ille caput flauum lauro Parnaside uinctus,
Verrit humum Tyrio saturata murice palla.
Et tragœdi. Idem Ouidius Amorum tertio,
Fronte comę torua, palla iacebat humo.
Quare falluntur ij qui mulierum tantum fuisse putant, in quibus et noster Sipontinus, uir alioqui de lingua Latina nõ pessime meritus. Marcus Varro de lingua Latina ait, pallam ideo dici, quòd foris palàm sit. Eratq́ꝫ palla longa ad terram usq́ꝫ promissa, ut apparet in Ouidiano uersu. Quã ob id appellat Virgilius, Pro lõgæ tegmine pallę.
Endromis dicta uidetur, quòd eo genere uestis, ἐν δρόμῳ, id est in cursu & palæstra uterentur, quam pinguem, hirsutamq́ꝫ, & uilli longioris fuisse constat ex Martialis libro quarto,
Hanc tibi Sequanicæ pinguem textricis alumnam,
Quæ Lacedæmonium barbara nomen habet:
Sordida, sed gelido non aspernanda Decembri
Dona, peregrinam mittimus Endromidem:
Seu lentum ceroma teris, tepidum'ue trigona,
Siue harpasta manu puluerulenta rapis:
Plumea seu laxi partiris pondera follis,
Siue leuem cursu uincere quæris Atam.
Ne madidos intret penetrabile frigus in artus,

 Ne'ue

Ne'ue grauis subita te premat Iris aqua.
Ridebis uentos hoc munere tectus, & imbres:
Nec sic in Tyria sindone tutus eris.
Iuuenalis taxat mulieres Romanas, quæ endromide pur
purea uterentur, in sexta,
Endromidas Tyrias, & fœmineum ceroma
Quis nescit?
Quod uero ait Martialis, sindone, ut obiter id intelligas, σινδὼν, ut ait Pollux, est amictus ex lino Aegyptiaco, quod nũc dicrossum appellatur: dicta, ut opinor, quia primum in Sidone urbe huiusmodi amictus fieri cœpit, ob id Tyria à Martiale dicta. Erant enim uicinæ urbes Tyrus & Sidon. Hoc eo adieci, ut intelligeres quæ scripta sunt in Mattheo, Et cum accepisset corpus Ioseph, inuoluit illud sindone munda. De sindone conuenit Matthæus, Marcus & Lucas: uerum Ioannes ait, καὶ ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων. hoc est, Et obuinxerunt illud othonijs cum aromatibus. Quòd si Polluci credimus, ὀθόνη apud Homerum magis ἐξ ἐρίου, id est ex lana, quàm ἐκ λίνου, id est ex lino erat. Sindon uero inter linea uestimenta adscribitur ab ipso Polluce. Quare puto Ioannem per othonia lintea intellexisse, recteq; uertisse Erasmum, etiam si aliter sentiat Pollux.

Caput XIIII

QVod ait Vlpianus, Ansitaria, quid uelit ingenue fateor me plane nescire. Consului uetustissimos codices, quorum in altero legi, Ansitapa: in altero, Anticapa. Quocirca si mihi permittis diuinare, uel potius coniectura uti, puto legendum amphitapa. Nam amphitapæ dicuntur uestes utrinque uillosæ.

Lucilius libro primo,
Psilæ atq; amphitapæ uillis ingentibus molles.

Varro

Varro Manio, Alterum bene acceptum dormire su-
per amphitapa bene molli. Athenæus ἀμφίταπον dixit
in quinto, ταύτους δ' ἀμφίταποι ἁλουργεῖς ὑπεστρωντο τῆς πρώτης ὀρέας. id est, Hisce amphitapa substernebantur è mol-
li lana. Quæ & amphimalla dicuntur. Strabo in quinto,
τὴν δὲ μέσην οἱ περὶ πατάβιον, ἐξ ἧς τάπητες οἱ πολυτελεῖς καὶ
γαύσαποι, καὶ τὸ τοιοῦτον πᾶν ἀμφίμαλλόν τε καὶ ἑτερόμαλλον.
hoc est, Mediocrem uero lanã ager Patauinus, ex qua ta-
peta fiunt laudatissima, & gausapinæ, cæteraq́ eiusdẽ ge-
neris amphimalla & heteromalla. Id est quæ utrinq; uillo-
sa sunt, uel in altero tantũ, cuiusmodi ferè sunt *mantes* uul-
go dictæ, quas Massiliæ fieri uidimus, quæ & amictus &
stragulæ uestis usum nautis & nauigantibus præstant.
Hodie ueste serica heteromalla utimur, quam *uillosam*, &
uillutam uulgo dicimus, quemadmodum & lanea hetero-
malla, quam *trippam*, nisi fallor, appellamus.

Caput XV

AIt Vlpianus, Et saga.) Sagum militum erat, quod
& inter familiaria adscribit̃ ab Vlpiano. Tullius,
Itur ad saga. Nostri milites g litera sublata, uocabuli Lati-
ni uestigia retinent, *saum* uel *sayon* appellantes id genus
uestis, quod armis superinduitur, alij *accoustramentum*, ut
prætoriani. Cicero ad Trebatium, Quamobrem cami-
no luculento utendum censeo. Idem & Mutio & Mani-
lio placebat, præsertim qui sagis non abundares. Quòd
uero ait, idem & Mutio, iocatur Tullius in Trebatium
iurecõsultum, quibus moris est aliorum autoritate suam
ipsorum comprobare sententiam. Græci unico uocabu-
lo, ut opinor, περιθωρακίδια appellant, ea quæ superindue-
bant̃ armis. Plutarchus in Artaxerxe, ὡς δὲ μόλις συνεῖδον
τὰ περιθωρακίδια φοινικᾶ, λευκοῖς χρωμένων τῶν βασιλικῶν ἁπάντων, ἔγνωσαν πολεμίους ὄντας. Lapus feliciter interp̃tatus est:

Qui

Qui ubi uix rubra ſagula conſpicati ſunt, quòd regiæ partis omnes albis uterentur, agnouerũt ſtatim hoſtes eſſe. Strabo uocabulo Latino utitur in tertio, ἐν Βαστητανίᾳ δὲ μελανείμονες, τὸ πλέον δ᾽ ἐν σάγοις. hoc eſt, In Baſtetania uero nigris ueſtimentis utuntur ad unũ omnes, magnam ferè partem in ſagis. Vtebãtur & Luſitani ſagis, ut autor eſt Strabo in tertio, quibus operiebant captiuos, ex eorũ uiſceribus uaticinaturi. Quod immanius mihi quidem uidetur, quàm quod Galli quondã feciſſe ferunt, ſontes ſcilicet ac damnatos dijs immortalibus immolaſſe. Plutarchus in Galba, ἐσθῆτα στρατιωτικὴν appellat, quod nos, ut opinor, ſagũ. Extat lex militaris Caij Gracchi, apud Plutarchum in Tiberio, in hæc uerba, ἐσθῆτα μὲν κελεύων δημοσίᾳ χορηγεῖσθαι, καὶ μηδὲν εἰς τοῦτο τῆς μισθοφορᾶς ὑφαιρεῖσθαι τῶν στρατευομένων. hoc eſt, Sumptu ut publico ſaga militibus præberentur, nihil hac de re ſtipendio militari diminuto. A ſago fit ſagulum. Liuius in XXX, Hæc omnia ſagulo gregali amictus. Virgilius,

Virgatis lucent ſagulis.

Tacitus de moribus Germanorum, Nudi, aut ſagulo leues, nulla cultus iactatio. Et paulo poſt, Tegmen omnibus ſagum, fibula, aut ſi deſit, ſpina conſertum. A ſago fit ſagatus. Martialis,

Vis te purpureum Marce ſagatus amem?

Tranquillus in Cæſare dictatore, Conuiuatũ aſſidue per prouincias duobus triclinijs, uno quo ſagati, palliati'ue: altero quo togati cum illuſtrioribus prouinciarũ diſcumberent. Saga Liguſtica celebrantur à Strabone in quarto. Tunicę quoq; illic fieri ſolitę. Abolla quoq; militũ erat, ut Nonio Marcello placet. Vnde iocus Martialis in Criſpinum, qui poſita abolla, togam ſumpſerat,

Neſcit cui Tyriam dederit Criſpinus abollam,

Dum

Dum mutat cultus, induiturq; togam.

Et apud Iuuenalem non semel. Iam uero & lænam mili-
tarem fuisse Nonio placet, quam Græci χλαῖναν uocitāt.
Plutarchus in Numa, καὶ γὰρ ἃς ἐφόρουν οἱ βασιλεῖς λαίνας,
Ἰόβας φησὶν χλαίνας εἶναι. hoc est, Etenim quas gestabant re-
ges lænas, Iuba chlænas ait esse. Pallijs superinduebātur
hyberno tempore, si Martiali credimus,

Tempore brumali non multum læuia prosunt,
Calfaciunt uilli pallia dextra mei.

Quod & prouerbio fit manifestum, ἐν θέρει τὴν χλαῖναν
κατατρίβεις. ἐπὶ τῶν μὴ καθ' ὥραν τοῖς ἀναγκαίοις χρωμένων.
hoc est, Aestate lænam deteris. In eos qui non suo tempo
re rebus necessarijs abutuntur. Vtebantur læna in sacrifi
cijs. Tul. in Bruto, Licet aliquid etiam de M. Popilij inge
nio suspicari, qui cum cōsul esset, eodemq; tempore sacri
ficium publicum cum læna faceret, quod erat flamen car-
mentalis, plebis contra patres concitatione & seditione
nunciata: ut erat læna amictus, ita uenit in concionem,
seditionemq; cum autoritate, tum oratione sedauit. Vte-
bantur & cœnatorijs pallij uice. Iuuenalis in quinta,

Plurima sunt, quæ
Non audent homines pertusa dicere læna.

Martialis, ubi de Lusco conuiua furacissimo,

Et tectus lænis sæpe duabus abit.

Nec tamen me fallit fuisse quoq; apud Græcos genus ue
stis quæ χλανὶς diceretur, ut est apud Herodotū, ubi de
Dario. Nec hoc loco omiserim Gallos olim solitos sagis
uillosis uti, quas lænas appellabāt. Strabo in quarto, ἡ δ'
ἐρέα, τραχεῖα μὲν ἀκρόμαλλος δὲ, ἀφ' ἧς τοὺς δασεῖς σάγους ἐξυ-
φαίνουσιν, οὓς λαίνας καλοῦσιν. hoc est, Lana uero hirta, uil-
loso pilo, ex qua saga pexa crebra contexunt, quas læ-
nas appellāt. Valerius χλανίδα amiculū dixit. χλανίδος

E meminit

meminit & Athenæus in quinto, πρῶτοι μὲν οἱ τὸν ὄχλον ἀνείργοντες σειληνοὶ πορφύρας χλανίδας οἱ δὲ φοινικίδας ἠμφιεσμένοι. id eſt, Sileni qui primi turbam coercuerunt pars læenas & purpuras, alij paludamentũ purpureum induebãtur. Illud fortaſſis quiſpiam mirabitur, quod in eodem dixit Athenæus χλαῖναν, quam Plato τρίβωνα appellat in ſympoſio. Alcibiades loquitur, ὑπὸ τὸν τρίβωνα κατακλινεὶς τὸν τουτουί. hoc eſt, Sub lęna huius iacẽs. Athenęus uero, οὐδ' ὡς ἀλκιβιάδης συγκοιμώμενος ὑπὸ τὴν αὐτὴν γενόμενος χλαῖναν. hoc eſt, Neq; ut Alcibiades ſub eadem læna una iacuit. Cicero, ubi de Dionyſio in tertio de natura deorũ, in fine, Pellenicæ lænæ celebrantur, antiquis uictoribus athletis præmij loco dabantur. Pollux. Strabo in octauo, ἔστι δὲ καὶ κώμη πελλήνη, ὅθεν καὶ αἱ πελληνικαὶ χλαῖναι, ἃς καὶ ἆθλα ἐτίθεσαν ἐν τοῖς ἀγῶσιν. hoc eſt, Eſt & uicus Pellene, unde & Pellenicæ lænæ, quas & præmia conſtituerãt in certaminibus ludicris.

Cap. XVI

LAcerna quaſi lacera, quòd capite minus ſit, Sexto Pompeio. Quam militum quoq; fuiſſe conſtat. Propertius in quarto,

Texitur in caſtris quarta lacerna tuis. Ouid. Faſt. II.
Mittenda eſt domino, nunc nunc properate puellæ,
Quam primum noſtra facta lacerna manu.

Erant & lacernæ, quibus uterentur Romani, cum ſpectaculis operam ſedentariam præſtarent, & togæ ſuperinduebantur ad arcenda frigora. Martialis,

Amphitheatrales nos commendamur ad uſus,
Cum tegit algentes noſtra lacerna togas. Iuuen. in IX.
Pingues aliquando lacernas,
Munimẽta togę, duri, craſſiq; coloris. Rurſus Mar. in 8.
O quantos riſus pariter ſpectata mouebit
Trita palatina noſtra lacerna toga.

Tranquillus. Dedit negocium ædilibus, ne paterentur in foro circóue quenquam consistere, nisi positis lacernis togatum. Lacernis candidis utebantur in spectaculis, si Martiali credimus, qui ludit in Horatium, qui nigra lacerna spectaculis aderat,

Spectabat modo solus inter omnes
Nigris munus Horatius lacernis:
Cum plebs, & minor ordo maximusq;
Sancto cum duce candidus sederet.
Toto nix cecidit repente cœlo.
Albis spectat Horatius lacernis.

Hactenus Martialis. Plutarchus in Aemilio, ubi de triumpho Pauli Aemilij agit, ὁ μὲν δῆμος ἔν τε τοῖς ἱππικοῖς θεάτροις ἃ κίρκους καλοῦσι περί τε τὴν ἀγορὰν ἰκρία πηξάμενοι καὶ τἄλλα τῆς πόλεως μέρη καταλαβόντες, ὡς ἕκαστα παρεῖχε τῆς πομπῆς ἔποψιν, ἐθεῶντο καθαραῖς ἐσθῆσι κεκοσμημένοι. Concedebatur aliquãdo honoris ergo, toga uti prætexta in spectaculis, ut S. P. Q. R. admiratus Catonis fidem & sedulitatem in conseruanda Cypria gaza, ultro ei præcipuam detulit præturam, concessitq; ut toga prętexta in spectaculis publicis uteretur. Plutarchus in Catone, καὶ τὰς θέας αὐτὸν ἐν ἐσθῆτι περιπορφύρῳ θεάσασθαι. Etiam ludos in toga prætexta ut ipse spectaret. Lacernis utebãtur & mulieres. Iuuenalis in prima, Ipse lacernatæ cũ se iactaret amicæ. Ipsi in plerisq; Italiæ ciuitatibus matronas uidimus lacernatas, eo ipso tẽpore, quo per urbẽ mirifice tẽperato gressu incedũt. Fortasse uero nõ inepte dixerim nostros iuris tam diuini, q̃ humani doctores (eo em̃ uocabulo gaudẽt) lacernatos, cũ *cappis* quas uocãt, pellitis ornati, tyronibus suis prolytarũ, lytarũq; insignia largiũtur, pro sensus ratione an pro censu, nihil habeo dicere. Sacerdotes quoq;, q Canonici dicunt, lacernis nigris ornãtur, ut cucullo, cum in

ædis choro sedentario diuinos Dauidis uersus, alternis ultro citroque uicibus decantant: tẽpore uero æstiuo utuntur amictu pelliceo, quem ab amiciendo, opinor, uulgo *aumiciam* uocant. Quinetiam uidentur lacernæ esse eæ, quibus Cardinales Romæ obequitando, triũphantium more utuntur, sacerdotij, ut ita dicam, dibaphici ius adepti, cum cucullo & Causia purpurea, quam nonnulli *capellum rubrum* uocant. Qui ne nimium hac de re glorientur, sciãt lacernas quoque pauperiorũ fuisse. Iuuen. in III.
Quid quod materiam præbet, causasque iocorum,
Omnibus hic idem, si fœda & scissa lacerna. Martialis ad Mamurianum,
Cerea si pendet lumbis, ac trita lacerna.

Nobiliores illustrioresque lacernis non utebantur, nisi pluuio tempore, aut in spectaculis. Quare Tullius obiectat Antonio, quòd redisset in urbem cum Gallicis & lacerna. In secunda Philippicarum sic ait, Nam quòd quærebas quomodo redissem, primum luce, non tenebris: deinde cum calceis & toga, nullis nec Gallicis, nec lacerna. In uulgatis codicibus scriptũ est caligis: tu ex Gellio lib. XIII. Gallicis legas, nos *galozas* dicimus. Erant enim & quædam lacernæ, quibus pluuioso tempore uterentur. Plinius XVIII. cap. XXV. ubi de uirgiliarum occasu, Ergo ex occasu eius de hyeme augurantur, quibus est cura insidiandi negotiatoris auaritia. Nubilo occasu pluuiosam hyemem denuntiant, statimque augentur lacernarum precia. Hactenus Plinius. Quæ lacernæ dicebantur & penulæ. Aulus Gellius libro XIII. T. Castritius rhetoricæ disciplinæ doctor, qui habuit Romæ locum principem declamandi & docendi, summa uir autoritate grauitateque, & à D. Adriano in mores literasque spectatus, cũ me præsente, usus sum enim eo magistro, discipulos quosdam

dam suos senatores uidisset die feriato tunicis & lacernis indutos, & Gallicis calceatos, Equidem, inquit, maluissem uos togatos esse. Pigitum est saltem cinctos esse & penulatos. Vides ut quos lacernis indutos dixerat, uocat penulatos. Penulam enim abusiue nobilissimi ueteres dixere omne quicquid tegit. Penula utebantur arcendis pluuijs. Aelius Lampridius in Alexādro, Penulis intra urbē, frigoris causa, ut senes uterentur, permisit, cum id uestimenti genus semper itinerarium, aut pluuiæ fuisset. Matronas tamen intra urbem penulis uti uetuit, in itinere permisit. Iuuenalis in quinta,

Fremeret sæua cum grandine uernus
Iuppiter, & multo stillaret penula nimbo.

Quintilianus: Galba penulam roganti, non possum cōmodare, inquit, domi maneo: cum cœnaculū perplueret. Idem Galba, penulā rogāti respōdit, Si nō pluit, non est opus tibi: si pluit, ipse utar. Quòd autē uiatoria fuerit, Tul. ad Att. XIII. probat, Sed ego, inquiēs, ita egi, ut nō scinderē penulā. Prouerbij uice usurpauit Tullius, ut loquimur: non sustinuit ut scinderē *mantellum*, quo apud me remaneret. Et paulo post, Horū ego uix attigi penulā, & tamen remanserunt. Idem Tullius pro Milone, Cum alter ueheretur in rheda penulatus, unà sederet uxor. Et paulo post, Quid minus promptum ad pugnam, cum penula irretitus, rheda impeditus, uxore penè constrictus esset? Erat & penula scortea: scorta enim ueteres pelles nominabant, cuius meminit. Martialis,

Ingrediare uiam cœlo licet usque sereno,
Ad subitas nusquam scortea desit aquas.

Penula scortea utunt̄ ij, qui solenne habent uisere ædem D. Iacobi Caleci, uel uoti uel nūmi causa. *brodes* uocamus. Vtuntur & pegasarij cursores, qui à Gallia Lugdunensi,

quinto aut sexto demum die Romam aduolant, subinde per stationes mutatis equis. Græci penulam φαινόλην uocant. Paulus ad Timotheum secunda, τὸν φαινόλην ὃν ἀπέλιπον ἐν τρωάδι παρὰ κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε. Id est, Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, cum uenies, apporta. Hieronymus in tertio aduersus Pelagium dialogo, uertit lacernam siue penulam, ut inquit Erasmus in annotationibus, quod cum Gellio conuenit, qui ut ferè eadem posuit lacernam & penulam, ut diximus. Athenæus in tertio, παῖ λευκὲ δός μοι ἄχρηστον φαινόλην. hoc est, Puer candide da mihi inutilem penulam. Nos uocabuli Græci uestigia seruamus. μανδύην Græci, nos *manteau* dicimus. Pollux in septimo, ἡ δὲ μανδύη, ὅμοιόν τι τῷ καλουμένῳ φαινόλῃ. id est, Mandya uero simile quiddã habet cum ea quæ penula uocatur. Quòd uero Lampridius scribit, Alexandrum senioribus permisisse, ut intra urbem penulis uterentur, quis forsitan mirabitur, cum orandis causis, penula munitos fuisse constet ipsos etiam oratores, ex Tacito in oratorum dialogo, his uerbis, Quantũ humilitatis putamus eloquentiæ attulisse penulas istas, quibus astricti & uelut inclusi, cum iudicibus fabulamur. Hactenus Tacitus. Namq; ij, sub quorum persona differit Tacitus, ante Alexandrum Imperatorẽ fato functi sunt: quin & Tacitus ipse, ut mihi quidem uidetur. Quare in tanta non solum rerum, sed etiam autorum diuersitate, eorumq; probatissimorum, nihil plane decernere ausim. Quæram uero omnia, dubitans plerunq;, & mihi ipse diffidens. Tantum hoc dico, rem ipsam uestiariam uarijs temporibus haud prorsus eandem rationẽ retinere potuisse. Penula gausapina erat crebra, & uillosa, qua hyberno tempore & frigido uterentur. Martialis,

Is mihi candor inest, uillorum gratia tanta,

Vt me

Vt me uel media sumere messe uelis.

Quidam his uersiculis putauerunt penulam gausapinam inter theristra, id est, æstiua uestimenta annumerari. Verum, ni fallor, falluntur. Sensus enim Martialis, Penulæ dicit talem inesse candorē, tantam inesse uillorū gratiam, ut etiam si hyberno usui sit adscripta, tamen quis penulæ specie captus, eam uel media sumere messe uelit. Vsq; adeo'ne iudicio caruere Martialis interpretes? Et ille κέρας ἀμαλθείας inscriptus, de quo lactis haustum gallinacei sperare possis?

Cap. XVII

VEluti stolæ. Vides ut iurecōsultus stolam annumerat inter ea uestimenta, quibus uir sine reprehensione uti non potest, licet aliter obseruetur à Græcis, & Latinorum antiquissimis, ut diximus in principio huius opusculi. Postea uero ad matronarum uestem hoc uocabulum translatum est, quæ demissa erat ad imos usq; pedes, & cuius extremā partem ambibat instita assuta, quæ erat fasciola quædam, siue limbus. Patrum nostrorū memoria, matronæ illustriores instita utebantur, quos *goddetos* uulgo dicebant. Ouidius,

Este procul uittæ tenues, insigne pudoris,
Quæq; tegis medios instita longa pedes. Et alias,

Ecquid ab hac omnes rigida submouimus arte,
Quas stola contingi, sumptaq; uitta uetat?

Inde stolatū, matronale atq; honestum dicimus. Mart.

Quis floralia uestit, & stolatum
Permittit meretricibus pudorem?

Quod uero instita dicat, & limbus, ꝑbat Virgilij uersus,

Sidoniam picto chlamydem circundata limbo.

Et Ouidius, Quam limbus obibat
Aureus, ornabāt aurata monilia collum.

Sunt qui dicant limbum, muliebre uestimentum fuisse, citentq;

citentq; Plauti locum: Textores, limbolarij. quo nō satis probatur quod uolūt, etiā si id Marcellus uelle uideatur. Capitia. Capitium Varroni dictum, quod pectus capiat, hoc est, comprehendat. Est et capitis tegmen, à capite dictum, ut opinor. Quod si uerū est, in mulieribus id capitiū dicemus, quod in matronis *cappam* appellamus, quo undatim crispo utuntur Parisinæ. Omiseram dicere uestem aliquando poni pro panno, ut apud Marcum Tullium, uestis Melitensis, quæ fiebat Melitæ, quæ est insula satis lato ab Sicilia mari, periculosoq; disiuncta, in qua est eodem nomine oppidū, quo iste Verres, inquit Tullius, nunquā accessit: quod tamen oppidum isti in textrinam ad muliebrem uestem conficiendam fuit. Idem lib. IIII. in Verrem, Sed tantum ne Melitensiū, quasi etiam amicorū uxores: tantum lectorum, quasi etiam omnium istorum uillas ornaturus esses.

Cap. XVIII

ZOnæ) hic iureconsultus inter muliebria adnumerat. Martialis,

Longa satis nunc sum, dulci sed pondere uenter
Si tumeat, fiam tunc tibi zona breuis.

Zona quoq; erat uirorū, in qua solebāt deferre nummos. Inde præceptum illud domini apud Matth. Ne possideatis aurum, neq; argentum, neq; æs in zonis uestris. Extat Gracchi dictum in oratione, quam ad populum in concione habuit, Itaq; Quirites, cum Roma profectus, zonas quas plenas argenti extuli, eas ex prouincia inanes retuli: Alij uini amphoras quas plenas tulerunt, eas argento plenas domum reportarunt. Plutarchus in Tiberio, pro zona βαλάντιον uertit, his uerbis, μόνος δὲ τῶν στρατευσαμένων πλῆρες τὸ βαλάντιον εἰσενηνοχὼς, κενὸν ἐξενηνοχέναι. Etiam si idem Plutarchus aliàs his uerbis utatur, in

Lucullo

Lucullo ſcilicet, οἱ δ' ἄγοντες αἰσθόμενοι πεντακοσίους χρυσοῦς ὑπεζωσμένον ἀπέκτειναν. Cum ſenſiſſent qui eũ ducebant aureis quingentis ſuccinctum interfecerunt. Illud uero non omittendum quod ſcripſit Athenæus in primo, reges Perſarum & Aegyptios dare ſolitos reditum tributorum Alexãdriæ ciuitatis uxoribus ſuis in zonas. Tullius, Solere aiunt Barbaros reges Perſarũ ac Syrorũ plures uxores habere. His aũt uxoribus ciuitates attribuere hoc modo, Hæc ciuitas mulieri redimicula p̃beat, hæc in collũ, hęc in crines. Socrates quoque apud Platonẽ in Alcibiade priore ait, ἐπεί ποτ' ἐγὼ ἤκουσα ἀνδρὸς ἀξιοπίστου τῶν ἀναβεβηκότων παρὰ βασιλέα, ὃς ἔφη παρελθεῖν χώραν πάνυ πολλὴν καὶ ἀγαθὴν, ἐγγὺς ἡμερησίαν ὁδὸν, ἣν καλεῖν τοὺς ἐπιχωρίους, ζώνην τῆς βασιλέως γυναικὸς, εἶν δὲ καὶ ἄλλην ἣν αὖ καλεῖσθαι καλύπτραν, καὶ ἄλλους πολλοὺς τόπους καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς, εἰς τὸν κόσμον ἐξῃρημένους τὸν τῆς γυναικὸς, καὶ ὀνόματα ἔχειν ἑκάστους τῶν τόπων ἀπὸ ἑκάστου τῶν κόσμων. Nam ex uiro fide digno quondam audiui, qui ad regem in Aſiam adiuit, qui diceret regionẽ ſe præteriſſe amplam admodũ & uberem, unius ferè diei iter, quam incolæ zonam reginæ nominant: eſſe autem & aliam quam rurſum uocant calyptram. Alia præterea multa loca pulchra & fertilia mundo uxoris regis deſtinata, & ea ſortita nomina à muliebri ornamẽto. Porrò autem latis zonis utebantur & mulieres apud Illyrios, quæ præcingunt uentrem latis zonis quando bibunt, & hoc primum mediocriter præſtringunt. Cum uero acrius bibunt, magis ſemper cogunt, comprimuntque zonam. Verba Athenæi ſubſcriberẽ, quem laudo autorem, ni uererer lecturis ſtomachum facere. Erat & cinctus & cingulum à cingendo, ut inquit Varro. Alterum uiris, alterum mulieribus attributum. A quo & cinctura dicitur. Trãquillus in Cęſare dictatore, Vſum enim lato clauo ad manus

 fimbriato

ſimbriato, nec ut unquam aliter ſuper eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Vnde emanaſſe Syllę dictum, optimates ſæpius admonentis, ut male præcinctum pue rum cauerent. De baltheo dubitari poteſt, an ueſtimentorum appellatione ueniat. Et magis eſt, ut armorum nomine comprehendatur, quandoquidem baltheum Varro inter arma adſcripſit, dictum quaſi bullatũ cingulum. Tacitus quoq; XVII. recenſet inter armorum ornamenta, in hæc uerba, Manipuli quoq;, & gregarius miles, uiatica ſua, & baltheos, phalerasq;, inſignia armorum argento decora, loco pecuniæ tradebant. Græci ζωςῆρα appellant. Plutarchus in Camillo, ἀπολυσάμενος τὴν μάχαιραν, ἅμα καὶ τὸν ζωςῆρα προσέθηκε τοῖς σταθμοῖς. hoc eſt, Gladium unà cum baltheo exutum, lancibus appoſuit.

Cap. XIX

MItræ.) Mitra utebãtur matronæ. Varro de lingua Latina, Mitra & reliqua ferè in capite, poſtea addita cum uocabulis Græcis. Vtebantur & reſte, hoc eſt, faſciola, qua capillus in capite colligaretur. Erat autem reticulum, quod capillum contineret, nos *cophiam* uocamus. Capital quoq; à capite dictũ, quod ſacerdotulæ, inquit Varro, in capite nunc ſolent habere. Sic rica à ritu, ꝙ Romano ritu ſacrificiũ fœminę cũ faciũt, capita uelãt.

Cap. XX

PIleus, quod & pileum dicitur, in plurali, ut quidam putant, uel quòd ex pilis fieri ſoleret, uel quòd pilos capitis tegeret. Græci τὸ πιλίον. Plutarchus in M. Catone, τὸ πιλίον ἐκεῖ, καὶ τὴν ζώνην ἀπελελησμένον. Et capitis tegimen fuiſſe patet ex Martiale,

Si poſſem, totas cuperem miſiſſe lacernas,
Nunc tantum capiti munera mitto tuo. Et alias,
Dumq; decent noſtrum pilea ſumpta Iouẽ, πιλίδιον etiã

dicitur

dicitur à Demosthene περὶ τῆς πρεσβείας, καὶ πιλίδιον λαβὼν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν περινοστεῖ καὶ ἐμοὶ λοιδορεῖ. Mos fuit Romanis, ut eorum serui libertatem assecuti, pileum capite tonso gestarēt. Plautus, Vt ego hodie raso capite caluus accipiam pileum. Plutarchus in Tito, οἱ γὰρ ἄνδρες οὗτοι καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς οἰκέτους, ὅταν ἐλευθερωθῶσι, ξυρεῖσθαί τε τὰς κεφαλὰς, καὶ πιλία φορεῖν, ταῦτα δράσαντες αὐτοὶ θριαμβεύοντι παρείποντο. hoc est, Viri enim illi, qui mos seruorum est cum libertate donantur, rasis capitibus pileati in triumpho Titum comitabantur. Hactenus Plutarchus. Serui quoq; cum pileati uænibant, eorum nomine uenditor nihil præstabat, ut Cælius Sabinus scriptum reliquit. Cuius rei causam esse ait, quòd eiusmodi conditionis mancipia insignia esse in uendundo deberent, ut emptores errare & capi nō possent: neq; lex uendundi operienda esset, sed oculis iam perciperent, quodnam esset mancipiorum genus. Hæc Gellius noctium Atticarum septimo. Tiara erat capitis tegmen regum orientis. Ouidius in undecimo de Mida rege,

Tempora purpureis tentat uelare tiaris.

Plutarchus inter Medicam stolam adnumerat in Antonio, qui in publicum filios produxit, ἀλέξανδρον μὲν ἐν ἐσθῆτι μηδικῇ, τιάραν καὶ κίταριν ὀρθὴν ἔχοντα. hoc est, Alexandrum Medica ueste, tiaran & citarin rectam habente. Hieron. ad Fabiolam, Quartum genus est uestimenti rotundū pileolum, quasi sphæra media sit diuisa, ut pars altera ponatur in capite. Hoc Græci & nostri tiaram, nonnulli galerum uocant. Plutarchus in Artoxerxe, ἀποπίπτει δὲ τῆς κεφαλῆς ἡ τιάρα τοῦ κύρου. hoc est, Decidit à capite tiara Cyri. Quo in loco pro galea accipi uidetur. Hesychius enim ait, quandoq; esse περικράνιον, quod antiqui dicebāt ueluti σέμμα. autor Pollux. κίταρις, quā nōnulli cidarim

 uocant

χρῶντοι καταπληκτικοῖς. χιτῶνας μὲν βαπτοὺς χρώμασι παντοδαποῖς διηνθισμένους καὶ ἃς ἀναξυρίδας ἐκεῖνοι βράκας προσαγορεύουσι. Subligaculi uero meminit Tullius Officiorum primo, Scenicorum quidem mos tantam habuit à uetere disciplina uerecundiam, ut in scena sine subligaculo prodeat nemo. Græci περίζωμα uocant. Plutarchus in Romulo, ἐν περιζώματι γυμνοὶ διαθέουσι. Et Atheneus, ni fallor, διαζώσφας appellat, in decimoquarto, καὶ αἱ Θετταλαὶ αὐταὶ ὀρχηστρίδες, καθάπερ αὐταῖς ἔθος ἐστὶν ἐν ταῖς διαζώσφαις γυμναὶ ὀρχοῦνται. Etiam Thessalæ ipsæ saltatrices, ut eis mos est in diazosphis nudæ saltabant. quod dictum fortassis est ἀπὸ τῆς ὀσφύος. Quare quod scriptũ est in epistola Pauli ad Ephesios, ad finem, στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, uerti potius debuit: Succincti subligaculo, uel succincti simpliciter, quàm baltheo. Nihil eĩ commune lumbis cum baltheo. Nec te moueat, quod doctissimos mouisse uidetur, quòd scilicet supra mentionem fecit πανοπλίας. Post hæc enim subdit, de calciamẽtis, quę nec armorum appellatione ueniũt, nec uestimentorum, si iureconsultis credimus. Cap. XXI

ARisto etiam coactilia uesti cedere ait.) Coactilia, inquit Aegnatius, iureconsultis dici uidentur pelles, seu lora, quibus inuoluuntur, adligantur'ue uestimenta, quæ omnia instrumẽti uiatorij sunt. Hactenus Aegnatius. Quibus uerbis uidetur id significari, quod Græci φάσκωλον dicunt. Itali *ualize*, nos uero *malle*. Ego ante quàm hæc Aegnatij uerba legissem, aliter sentiebam. siquidem memineram me legisse apud Plinium in octauo, Lanæ & per se coactæ uestem faciunt. unde coactilia dicta putabã ea, quæ uulgo *feltra* appellamus. Nunc uero tanti uiri au toritate permotus subsisto. Cæsar libro tertio de bello ciuili, Atq; oẽs ferè milites aut ex subcoactis, aut ex centonibus

nibus, aut ex corijs tunicas ac tegmenta fecerant quibus tela uitarent. Quod si uerum tibi lector uidebitur, quod nos ante uulgata Aegnatij scholia opinati sumus, ausim & ego opinari bis ad eundem lapidem Aegnatium offendisse. Neq; enim pertinaciter in Pertinace Capitolini legendum, tabernam coactiliariam, ut censet Aegnatius: sed coctilitiam potius, id est eam in qua coquebantur ligna, ne fumum facerent, quorum meminit Vlpianus in l. ligni appellati, supra de leg. tertio, & de uerb. sig. his uerbis, Sed & titiones, & alia ligna cocta, ne fumum faciant. Quæ etiam à Martiale ligna acapna dicũtur, quæ & forsitan coctilia dicũtur à Trebellio Pollione in D. Claudio, in hæc uerba, Ligni quotidiani pondo mille, si est copia: sin minus, quantum fuerit, & coctilium quotidiana batilla quatuor. Quæ Iulius Pollux in decimo ξύλα καύσιμα appellat. Quod uero apud Plinium in octauo, post uerba supra scripta, in uulgatis codicibus legitur, Indumenti usum ueniunt: legendum, in tomenti usum uæniunt. Cuius loci me admonuit (uolo enim suæ cuiq; industriæ honos reddatur) Christophorus Longolius, uir mecum ijsdem Græcarum literarum studijs, ueluti sacris initiatus, eoq; nomine mihi amicissimus. Ille eñ unus in causa fuit, uti posthabitis rabularũ altercationibus, quibus audiẽdis in suprema Parisiorũ curia tempus tereremus, Romam unà cum eo ad capiendũ ingenij cultum concederem: cuius immaturo interitu, Romanę, Græcæq; literæ damnũ non mediocre fecerũt, cuiusq; singularem tum doctrinã, tum uirtutem admirati Romani, eum non petentem ciuitate donarunt. Laboris enim improbitate, ingenijq; felicitate eò gradum fecerat, unde si porrò fatorum clementia uitæ diem prorogante adnisus fuisset, peruenire ad summa, et doctissimo cuiq; in utriusq; linguę facultate ęquari

potuisset

potuisset. Latine quidem loquendo nescio an habuisset parem neminem. Quod si quis meum hac in re testimonium eleuet, ut hominis Longolij amicissimi, Germani Brixij carmē legat, uiri utriusq; linguæ studiosissimi, tum uero poetæ felicissimi,

Longolio uix dum digresso matris ab aluo
  Dixerat Aonidum nomine Mercurius,
Cresce infans, tibi ab ingenij, linguæq; disertæ
  Dotibus, olim ingens, me duce, fama aderit.
Quam primis postquam sibi conciliasset in annis
  Longolius fuso, nocte dieq;, oleo:
Tum deus eloquij ueritus, si debita fati
  Ordine uixisset tempora Longolius,
Ne sibi præriperet linguæ decus, inuidus illum
  Contactum uirga sustulit ante diem.

Εἰς τὸ αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ.

Κέλθον ἐν μουσῶν κόλποις ἀντήνορος ἐντὸς
  Τέχνης, λογγόλιον μοῖρ᾽ ὀλοὴ δάμασεν.
Τῷ ῥα ἑῆς πόλιος στέφανον δωρήσατο ῥώμη
  Ἀστείῳ γ᾽ ὀβρίαϊ ξεῖνον ἀμειβομένη.
Εἵνεκα τῶν τε λόγων, καὶ λέξιος εἵνεκα [illegible]μψῆς,
  Εἵνεκα τῆς διδαχῆς, εἵνεκα τῶν χαρίτων.
Δύσμορε λογγόλιος, φατὸν ὥς, θάνες ἐν νεότητι
  Καί περ ἐὼν ζωῆς ἄξιος ἀθανάτου.

Hæc Lazarus Baysius commentabatur, emendaturus, immutaturusq;, siquid sit, quod à uarietate iudiciorum desyderetur.

LAZARI BAYFII DE VASCVLIS

ANTONIO A BVRGO
CLARISSIMO VIRO, GALLIArum Cancellario Lazarus Bayfius S.

HAS nostras uigilias pridem edideramus sine tutore, sine uindice, Antoni clarissime: propterea quòd id tẽporis Venetijs eramus à rege legati: nihilq; à quoquam iurisgentium authoritate fulti timeremus, qui ab omnibus propemodum sancti haberemur. Nunc ipsi ad priuatam fortunam reiecti, te potissimum nostrorum studiorũ assertorem fore idoneum cognouimus: qui in altissimo dignitatis gradu constitutus, summisq; occupationibus districtus, tuam tamen dignitatem ad hęc humaniora studia, ut ita dicam excolenda, demittere nõ grauaris. Quorũ studiosis ut prodesse posses, quantũ uelles, Regis Francisci iudicio factum est, qui te nihil tale cogitantẽ, ne dicã nõ ambientẽ, ad hoc munus sponte sua delegit, quod & est, & habetur in nostra Gallia eximium. In quo obeundo te ita geris, ut plus tua comitate comite, prudentiq; cõsilio negotiorũ expedias, quàm quantum iure & potestate, morosaq; seueritate, qui ante te fuerunt, potuerint omnes. Et nimirum expediendis, conficiendisq; rebus uincit facilitas seueritatem, prudentia authoritatem, consilium potestatem, Sed hæc fortasse nimiũ multa. Accipies igitur hoc paruũ opusculum tua (ut soles) ab omnibus prædicata humanitate: in quo uidebis explicatam, ut potuimus, Romanorum supellectilem, uasa omnia aurea, argentea, & in his (si dijs placet) nonnulla gemmea: quæ tibi (ut spes est) tam grata erũt, quàm antiquarijs hominibus esse solent numismata è terra eruta, quæ in amoribus propter antiquitatẽ & delicijs habẽt. Vale. Calend. Augusti, ANN. M. D. XXXVI

LAZARI BAYFII ANIMADVERSIONES IN TRACTATUM De auro & argento legato.

IN capite Vxori quis legauit, quæſitum eſt an carruca dormitoria. Carruca uehiculi genus eſt à carro deductũ. Quam & rhedã uocat Martialis, ubi de Baſſo, Fauſtine plena Baſſus ibat in rheda. Subdit enim, Nec feriatus ibat ante carrucam. Plinius libro trigeſimotertio, conqueritur quòd ſua ætas carrucas ex argẽto cælare inuenerit, quas & aureas fuiſſe teſtatur Martialis in quinto,

Aurea quod fundi pretio carruca paratur.

Antonius Heliogabalus, ut author eſt Aelius Lampridius, cum priuatus eſſet, iter nunquam minus ſexaginta uehiculis fecit: Imperator uero etiam ſexcenta uehicula dicitur duxiſſe: aſſerens decem millibus camelorum, Perſarũ reges iter facere: & Neronẽ quingentis carrucis iter iniiſſe. Surenas autẽ Perſarũ regis præfectus, ἐξήλαυνε καθ' ἑαυτὸν ἀεὶ χιλίαις σκευοφορούμενος καμήλοις καὶ διακοσίαις ἀπήνας ἐπήγετο παλλακίδων. Plutarchus in Craſſo, Δημοσθένης περὶ τῶν συμμοριῶν, de eodẽ rege Perſarũ inquit: καὶ τί τοῦτ' ἐστὶν πρὸς διακοσίας καὶ χιλίας καμήλους, ἃς βασιλεῖ τὰ χρήματα ἄγειν φασὶν οὗτοι. Plutarchus etiã in Alexãdro, τὴν δὲ ἄλλην κατασκευήν, καὶ τὸν πλοῦτον ἐκκομισθῆναι φασὶ μυρίοις ὀρικοῖς ζεύγεσιν καὶ πεντακισχιλίαις καμήλοις. A carruca

dicuntur mulæ carrucariæ, trahēdis carrucis assignatæ. Sic & asinus machinarius dicitur ab Vlpiano in l. Cum quæreretur, suprà De leg. tertio, & in l. Quęsitū, De fundo instructo. Et asina molendinaria à Paulo dicitur in l. Cū de lanionis, suprà de fundo instructo. Neq; enim iure consultorum tempore adinuentæ erant machinæ, quę defluentis, atque adeo præcipitantis aquę impetu rotantur, quibus hodie passim nostri molitores utuntur. Dicitur & meta molendinaria, quæ est molæ pars inferior, catillus uero superior. Quam metam Græci ὄνον uocant, & μύλος ὀνικὸς dicitur apud Matthæū capite decimooctauo. Quę & meta molendinaria dicitur à Iureconsulto Paulo, suprà De fundo instructo. instrumento leg. Quòd uero hic Scæuola carrucæ dormitorię meminerit, addit fidem his quæ de cubiculo uiatorio Neronis principis ex Plin. diximus in l. Vestis, infra Eadē. Dormitoriā autē dixit, ut & Iulius Pollux refert in decimo, à comicis dici χιτὼν νυκτηρὸς, quam nos uerbum è uerbo, si uolumus, tunicam dormitoriam dicemus, uulgo camisiam nocturnā. Quin & Horatius Sermonum primo, nocturnam dixit illo uersiculo, Nocturnam uestem maculant uentremq; supinum. Plutarchus in Themistocle huiuscemodi carrucas dormitorias σκηνὰς uidetur appellare cum ait:

ἀλλὰ καὶ τὰς αἰχμαλώτους καὶ παλλακευομένας ἰσχυρῶς παραφυλάττουσιν, ὡς ὑπὸ μηδενὸς ὁρᾶσθαι τῶν ἐκτὸς, ἀλλ' οἴκοι μὲν διαιτᾶσθαι κατακεκλεισμένας, ἐν δὲ ταῖς ὁδοιπορίαις ὑπὸ σκηνὰς κύκλῳ περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι.

In l. Cum aurum & argentum &c. an replumbari debeant. Plin. Secundus libro nat. hist. tricesimoquarto, docet duo plumbi esse genera, nigrum & candidū. Album nulli rei sine mixtura utile est, neq; argentum ex eo plūbatur, hoc est, ut ipse interpretor, iungitur & solidatur, quoniam

quoniam prius liquescit argentum. Quibus Plinij uerbis planum fit, quid sit argentum replumbari: replumbatur enim, si plumbum auellitur, & argẽtum purum relinquitur. Applumbare uero argentum, est plumbo addito curare, ut argentum argento, uel massa massæ cohæreat, cuius meminit Paulus in l. In rem actio, suprà De rei uenditione, in hæc uerba, Non idem in eo quod applumbatum est, quia ferruminatio per eandem materiã facit confusionem, plumbatura uero non idem efficit. Plumbatura igitur est, quando plumbo massa massæ iungitur, ita ut iunctura plumbea cohæreat. Ferruminatio uero fit, si per eandem materiam massa massæ confunditur. Plin. libro tricesimotertio, cap. quinto, ubi de glutinandis perficiendisq; metallis, dicit aurũ stagno ferruminari, his uerbis, Chrysocollam aurifices sibi uendicant agglutinando auro, & inde omnes similiter utentes appellatam dicunt. Temperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis urina, addito nitro, terit Cyprio ære, in Cyprijs mortarijs. Ita ferruminatur aurum. Ferruminatur dixit, id est alicui rei iungitur. Sic & idem Plinius ferruminat dixit, pro coniungit. Et decimo sexto, ubi de calamis & arundine, Aut enim pro pluma strata cauponarum replet: aut ubi limosiore callo induruit, sicut in Belgis; contusa & interiecta nauium commissuris ferruminat textus, glutino tenacior, rimisq; explendis fidelior pice.

In eadem l. §. Si cui uascula argentea, utputa lances quadratæ sint legatæ. Lanx à latitudine dicitur, ut quidam putauere, & est uas escarium. Horatius, Ne non & cantharus & lanx Ostendat tibi te. Et erat non solum lata, sed etiam caua, & ob id cauas lances dixit Martialis undecimo,

Sic implet gabatas paropsidasq;,

Et leues ſcutulas, cauasq; lances:
Hoc lautum uocat, hoc putat uenuſtum,
Vnum ponere ferculis tot aſſem.

Erant autem lances maximæ, mediæ, & minimæ, ut inquit Iureconſultus, in l. Cui lancem, hoc ipſo tractatu. Et erant non ſolum quadratæ quædam ut hic, ſed & rotundæ aliæ: quod uel Horatij uerſibus probari poteſt Sermonum ſecundo,

Vmber & iligna nutritus glande rotundas
Curuet aper lances, carnem uitantis inertem

Planum fit etiam ex uerbis Pauli in l. Si in rem, ſuprà De de re uendica. in hæc uerba, Quamuis & in uaſis occurrat difficultas, utrum lancem duntaxat dici oporteat, an etiam quadratam uel rotundam. Nos rotundis utimur, & uulgo *platum* à latitudine dicimus, ut opinor. Quòd autem lanx uas ſit eſcarium, adducor ut credam ex Iuuenalis quinta,

Aſpice quàm magno diſtendat pectore lancem
Quæ fertur domino ſquilla, & quibus undiq; ſepta

Aſparagis. At uereor ne cui uidear in re non dubia teſtimonijs uti minime neceſſarijs. Ad alia pergam, ſi modo prius dixero, lances chryſendetas dici à Martiale, & etiã chryſendeta, lances aureis cruſtis illigatas & exornatas. Martialis in ſecundo,

Immodici tibi flaua tegunt chryſendeta muli.

De quibus cruſtis copioſius infra dicemus. Catinũ quoque uas eſcarium dicimus, à capiendo dictum, & per diminutionem catillum deducunt. Horatius Sermonum primo, Menſaue catillum

Euandri manibus tritum deiecit ob hanc rem:
Aut poſitum ante mea quia pullum in parte catini
Suſtulit eſuriens, minus hoc iucundus amicus

Sit mihi

Sit mihi: Quibus Horatij uerbis uides Romanos illos solitos catinis uti ad reponendos pullos, & alia obsonia, ut hodie platis utimur. Pisces quoque catinis reponebant, quod uel Horatij uersu planū fit sermonū secundo,

Angustoque uagos pisces urgere catino.

Catino autem utebantur pauperiores, quod conijcio ex Horatij sermonum primo,

Assisto diuinis, inde domum me
Ad porri & ciceris refero, laganique catinum.
Cœna ministratur pueris tribus, & lapis albus
Pocula cum cyatho duo sustinet, astat echinus
Vilis cum patera, guttus Campana supellex.

Eo enim fictili utebantur antiqui: Iuuenalis in sexta.

Aut quis
Sympullum ridere Numæ, nigrumque catinum,
Et Vaticano fragiles de monte patellas
Ausus erat.

Est autem Sympullum, ut id obiter intelligas, uas fictile, quo in sacris prolibabāt sacrificuli. Plinius libro trigesimoquinto de plastice, In sacris quidem etiam inter has opes non murrhinis cristallinis'ue, sed fictilibus prolibatur sympullis. Nec me fallit quosdan uiros, & eos doctissimos legere apud Plinium sympinijs ἀπὸ τοῦ συμπίνειν. Quod haud scio an cuiquam probare possint. Et fortasse dictum sympullum, ut ampullam dicimus. Tullius tertio De legibus, Excitabat enim flens in sympullo, ut dicitur, Gratidius, quos post filius eius Marius in Aegæo excitauit mari.

Sympullum

Sympullum in antiquo marmore cum lituo sic descri- ptum Romæ uidimus.

Marcus sane Tullius, qui ista ignorare non potuit, uasa illa quibus in sacris Numam usum fuisse constat, capedi- nes ac fictiles urnulas uocat in eo libello qui παράδοξα inscribitur. Verba autem Tullij hæc sunt, siquis forte requirat: Quid autem Numa Pompilius minus'ne gra- tas dijs immortalibus capedines ac fictiles urnulas fuis- se, quàm Deliacas aliorũ pateras arbitramur? Hactenus Tullius, qui in tertio de natura deorum capedunculas eas uocat, Docebo, meliora me didicisse de colendis dijs immortalibus iure pontificio & more maiorũ, capedun- culis quas Numa nobis reliquit. Magida etiamnum in- ter escaria uasa ascribunt, cuius mentio apud Paulũ in l. Seruus, suprà De condict. indebi. & à magnitudine di- ctam putant, cum à maza deducatur, ut quidã autumãt, à qua & mazonomum dictũ rentur, cuius meminit Ho- ratius Sermonum secundo, Deinde secuti

Mazonomo pueri magno discerpta ferentes.

μάγις Græcum uocabulum est, quo significantur men sæ, quæ apponuntur & remouentur, authore Iulio Pol- luce. Fenestella quoque, ut inquit Plinius, tympana, se

iuuene

iuuene, dicit appellata patinas & lances, quas antiqui magidas appellauerant. Est autem patina ab eo, quòd pateat, dicta, quam Iureconsultus in l. Cum de lanionis, suprà De fundo instructo, inter culinaria uidetur adscribere, cum inquit, Patinæ & cacabi ad coquendum pulmentarium. Patinis utiq; , nisi si in authorũ obseruatione falsus sum, utebantur non solum ad coquendum pisces, & cætera id genus, quod authore Plinio probatur libro uigesimo tertio, ubi de fæce sapę, Decoquitur, inquit, in patinis cum sale & adipe ad tumorem quoq; maxillarum & ceruicum: sed etiam ferculi uice. Cum ferculum dico, uas ad ferendum obsonium uel pulmentarium intelligo. Et nisi me & lectorem decipio, eadem patina utebantur & ad coquendum, & ad ferendum obsonium, elixũ præsertim. Horatius,

> Siquis eum seruum patinam qui tollere iussus,
> Semesos pisces tepidumq; ligurierit ius.

Idem Horatius Sermonum secundo,

> Affertur squillas inter murena natantes
> In patina porrecta.

Quibus certe locis patinam pro ferculo posuit Horatius. Iuuenalis autem in quarta, patinam rhombo coquendo extructam, taxat his uerbis,

> Quidnam igitur censes, conciditur? absit ab illo
> Dedecus hoc Montanus ait, testa alta paretur,
> Quæ tenui muro spatiosum colligat orbem:
> Debetur magnus patinæ subitusq; Prometheus.
> Argillam atq; rotam citius properate: sed ex hoc
> Tempore iam Cæsar figuli tua castra sequantur.

Notatur & à Plinio in x. natur. hist. Aesopi patina, in qua posuit aues cantu aliquo, aut sermone uocales, nummis sex singulas coemptas. Vitellij quoque patinam scribit Tranquillus ab eo dedicatam, ac propter eius immen

ſam magnitudinem clypeum Mineruæ, ἀιγίδα πολιόχου nuncupatam, in qua ſcarorum iocinora, phaſianorum & & pauonũ cerebella, linguas phœnicopterorũ, murenarum lactes, à Carpathio uſque, fretoq; Hiſpaniæ per nauarchos ac triremes petitarum. Huic autem patinæ faciendæ fornax in campis exædificata erat, quando eo peruenit luxuria, inquit Plin. lib. trigeſimoquinto, ut etiam fictilia pluris conſtent quàm murrhina. Hãc patinam Vitellius in principatu ſuo condidit C C. ſeſtertijs. Murrhini uero pretium ab eodẽ Plinio ponitur lib. XXXVII, Excreſcit indies eius rei luxus, murrhino LXXX. ſeſtertijs empto, capaci planè ad ſextarios tres calice. Vides ut uas murrhinum prægrande LXXX. HS. emptum, ſitq; ſumma multo inferior ea quam in patina ſtatuimus, quãto uidelicet numerus C C. octogenarium ſuperat. Nec te moueat quòd apud Plinium libro trigeſimoquinto capite duodecimo, in uulgatis codicibus ſic legitur, Nam nos cum unã Aeſopi tragœdiarum hiſtrionis in natura auiũ diceremus ſeſtertijs D C. ſtetiſſe, nõ dubito indignaturos legentes. Nã in antiquo codice legimus non ſeſtertijs D C. ſed ſeſtertijs centum. Et in X. ubi de Aeſopi patina, non legendum, ſexcentis ſeſtertijs taxata, ſed ſeſtertijs centũ. Qui loci apud Pliniũ corrupti in cauſa fuere, ut uiri alioqui doctiſſimi iſta non ſatis percepiſſe uideãtur. Quibus non danda eſt uenia: nihil enim peccarunt qui diuinare non potuerunt: ſed habenda eſt gratia, quòd nos incautos loci præcipitis admonuerint, & quaſi digito commõſtrarint, ne cum uulgo temere iſtac prætervecti collabere mur. Propter illam porrò Vitellij patinam, Mutianus altero conſulatu ſuo in conqueſtione exprobrauit patinarum paludes, alludens opinor ad Pontinas paludes. Cæterum à patina dicitur tripatinum ſumma cœnarum lautitia

titia,una erat murenarum,altera luporum, tertia myxonis piscis,inclinatis iã scilicet moribus, ut tamen eos praeferre Graeciae etiam philosophis possimus: siquidẽ in Aristotelis haeredum auctione septuaginta patinas uaenisse traditur,authore Plinio. Patella quoque uas escarium ad olera & pulmenta ponenda, quam Graeci λεκανίδα uocant. Iulius Pollux in sexto, τὰς δὲ καλουμένας πατέλλας λεκανίδας ὀνομαστέον. Sic enim legendum apud Pollucem. Quod autem in patellis olera ponerẽtur, uel Horatij uersibus epist. primo ad Torquatum probatur:

Si potes Archiacis conuiua recumbere lectis,
Nec modica coenare times olus omne patella.

Et Martialis in quinto

Ponetur digitis tenendus ustis
Nigra coliculus uirens patella. Et Iuuenalis in v.
Ponitur exigua feralis coena patella.

Quorum omnium testimonijs clarũ est, credo, patellam paruam esse patinam, quae ab istis tum modica, tum exigua dicitur. Iulius Pollux recensens uasa escaria, τεύχη & χύματα uocat, quae nos uasa & uascula: κύκλοι, quos orbes & quadras dicimus: πίνακες, quas lances uocat Iureconsultus. Quod autẽ πίνακες sint uasa escaria, ex Athenaeo uidere est in IIII. cũ ait, καὶ γὰρ τοὺς πίνακας ἐφ' ὧν τὰς τροφὰς προσέθεντο πιούτους ἔχειν. Patinas & patellas, λεκάνας et λεκανίδας dicũt, nisi fallimur, ut notũ ex prouerbio, οὐδὲ λεκάνη δελφῖνα χωρεῖ, cuius meminit Plutarchus in Lucullo. Ad calcẽ istius legis uel capitis, si lubet ita uocare: Quemadmodũ claui aurei & purpurae. Legendũ purpurei, ex uetusti exemplaris fide. Sic enim & ipsi hũc locum citauimus in libello de re uestiaria. Claui enim purpurei insuebantur uestibus, & maxime tunicis, ad eam fere partẽ qua pectus tegebatur. Horatius Satyra septima,

Et latum demisit pectore clauum.

Non quòd reuera essent claui, sed quòd uiderentur clauorum purpurea capita supereminentia in tunicæ superficie. Et ut huic nostræ coniecturæ fidem habeamus, facit quod apud Athenæum in XI. legimus, ubi interpretatur hos Homeri uersiculos πὰρ δὲ δέπας περικαλλὲς ὃ οἴκοθεν ἦγ᾽ ὁ γεραιὸς χρυσείοις ἥλοισι πεπαρμένον. Ait enim, poetã dicere poculum illud, quam Nestorida uocat, fuisse aureis clauis suffixum: nõ quod in poculo claui infixi fuerint sed quòd ἐξοχὴ ἦν ὀλίγη καὶ οἱονεὶ κεφαλίδας ἥλων ἀπετέλουσα. πεπάρθαι δὲ λέγεται τοὺς ἥλους ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ οὐχ᾽ ὅτι ἔξωθεν πρόσκεινται καὶ πεπαρμένοι εἰσὶν, ἀλλ᾽ ὅτι ἐμπεπαρμένοις ἐοίκασιν ἔξωτε ὀλίγον προὔχουσι τῆς ἄλλης ἐπιφανείας ὄντες. Nostri uascularij eiusmodi pocula martellata uocant. In capite, Etsi non sunt claui, nec aurea emblemata, quæ in parapsidibus argenteis essent. Legendum censeo paropsidibus, quæ uasa sunt escaria in Iuuenale,

Quàm multa magnaq; paropside cœnat.

Tranquillus in Galba, Et ordinario quidem dispensatori breuiarium rationum offerenti, paropsidem leguminis pro sedulitate ac diligẽtia porrexisse. In uulgatis codicibus legitur parapsis, cũ uocabulũ græcum sit. παροψὶς enim à Græcis non solum pro uili opsonio, & iure & etiam maza: sed pro escario, quod docet Iulius Pollux his uerbis, τὰς μὲν παροψίδας, ἡ μὲν πλείστη χρῆσις ἐλέγχει τοὔνομα ἐπὶ μάζης, ἢ ζωμοῦ τινὸς, ἢ ἐπὶ ἐδέσματος εὐτελοῦς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγγεῖον λεκτέον. & mox subdit, ἐν δὲ τῇ ἀντιφάνους Βοιωτίᾳ ταφέστατα ἐπὶ τοῦ ἀγγείου δῆιν εἰρημένον. καλέσας τε παρατίθησι ἐν παροψίσι βολβούς. Athenæus quoq; in nono ad principium quærit, apud quem authorem παροψὶς ponatur pro uase, ut de re minime triuiali addubitans. Quòd uero, ἐπὶ παροψήματος ponatur, id est, pro obsonio, citat

Ariſtophanem in Dędalo,

Πάσαις γυναιξὶ ἐξ ἑνός τι τοῦ τρόπου
ὥσπερ παροψίς μοῖχος ἐσκευασμένος
ὧν δὲ τοῦ σκεύους Citat eundem locum citatũ à Iulio Polluce, ex cuius collatione legẽdum duxi apud Pollucem, καλέσασα non καλέσασθαι, ut paſſim legere eſt in uulgatis codicibus : & in altero Βοιωτία, non Βοιοτίω. Citat Alexim in Eſione,

ὡς ἴδε τὴν τράπεζαν ἀνθρώπους δύο
φέροντας εἴσω, ποικίλων παροψίδων
κόσμον βρύουσαν, οὐκ ἔτι εἰς ἐμὲ βλέπων.

Argenteis autem addidit Iureconſultus, quandoquidem fiebant & fictiles, quod uel è Martialis uerſibus intelligere eſt, cũ paropſidem rubram uocet in XI,

Cui portat gaudens ancilla paropſide rubra
Alecem, ſed quam protinus illa uoret.

In eadem legẽ, Vel ſigilla argentea. Sigilla ſunt parua ſigna, quæ ſunt ſimulacra ad effigiem alicuius uel dei, uel herois facta. Cicero in ſexta in Verrem, Nego ullam gẽmam, aut margaritam, aut quicquam ex auro, aut ex ebore factum, ſignum ullum æneum, marmoreum, eburneũ: nego ullam picturam, neq; in tabulis neq; textilibus fuiſſe, quin quæſierit, inſpexerit, quod placitum ſit abſtulerit. Et in eadem, Patella grandis cum ſigillis ſimulacris deorum effigiem. Et paulo poſt, Appoſuit patellam in qua ſigilla erant egregia, iſte continuo ut uidit, non dubitauit illud inſigne penatium hoſpitaliumq; deorum ex hoſpitali menſa tollere. Sed tamen quod antea de iſtius abſtinentia dixeram, ſigillis auulſis reliquum argentum ſine ulla auaritia reddidit. Vides ut quæ prius dixerat ſigilla, uocet illud inſigne penatium. Et in eadem, ubi de ſimulacro Herculis Agrigentini, Poſtea, inquit, conuulſis repagu

Vasis aurei uel argẽtei sigillati, et emblematis ornati forma, qualis apud antiquos fuit

Ornabantur etiã uasa emblematis, dictis ἀπὸ τοῦ ἐπεμβάλλεσθαι quod uasis adijcerentur & reuellerentur, cum libitum e/rat. De quibus dicere supersedeo, quando de his copiose tractauit G. Budæus in Annotat. Illigabantur & aureis crustis uasa, ut est apud Paulum in l. Pediculis, infra eodẽ in hęc uerba, Cymbia argẽtea crustis aureis illigata. Quarum crustarum meminit Tullius in sexta, his uerbis, Cy/biratæ fratres uocantur, pauca improbant, quæ proba/rant, ijs crustæ aut emblemata detrahebantur: sic Haluntini excussis delicijs cum argento puro domum reuerte/runt Hactenus Tullius. Vasa pura dixit Iureconsultus non cælata in l. Si in rem, suprà De rei uendicat. A crustis autem istiusmodi dicti crustarij, quorũ artificio uasa cru/stis illigabantur. Plinius libro trigesimo tertio: Habuit & Teucer crustarius famam. Incrustare quoq; dicimus. Horatius Sermonum primo,

Syncerum cupimus uas incrustare.

Huiusmodi uero crustarum mentio apud Iuuenalem,

Ipse capaces
Heliadum crustas & inæquales beryllos
Virro tenet phialas.

Cæterum uasa aureis crustis illigata, quod & suprà dixi/mus, dicuntur à Martiale chrysendeta in sexto

Ponuntur semper chrysendeta Calpetiano,
Siue foris, seu cum cœnat in urbe domi.

Dicuntur & lances chrysendetę ab eodẽ in apophoretis.

Vasis

Vasis aureis crustis illigati, ac cælati, siue chrysendetæ forma

In eadem, Nec speculum parieti affixum, quod intelli-ge etiam si argenteum fuerit. Fiebant enim specula ex ar-gento, ut ait Plin. lib. tricesimotertio, cap. nono, Laminas duci & specula fieri, non nisi ex optimo posse creditum fuerat, id quoque iam fraude corrumpitur. Sed natura mi ra est imagines reddendi, quod repercusso aere atque in oculos regesto, fieri conuenit. Fiebāt quoque specula ex stagno laudatissima, & Brundusij temperabantur, donec argēteis uti cœpere & ancillæ. author Plin. lib. XXXIIII.

In eadē. §. Argento facto, Trullas & pelues, &c. Trua uas uinarium, sic dictū quòd usu terat: uel ut alij putaue-re, à transuolando dicta, quod per eā aqua trāsuolet, tamē falluntur qui uas aquariū dixerint. Erat enim uas uinari-um, ut ex Horatio intelligere est his uersibus,

Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla, uappamq; profestis.

Et Iuuenalis in tertia,

Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.

Dicitur & Trulleum uas quo manus perluuntur. author Nonius. Quod uero sit uas uinarium, probatur ex Tul-lio in sexta in Verrem, ubi ait de trulla gemmea Antio-chi regis his uerbis; Erat etiam uas uinarium, ex una gem ma prægrandi trulla excauata cum manubrio aureo. Qui bus sane uerbis luce clarius patet, eos nihil uidisse qui eā uas tantum aquarium confirmarint. Plinius quoque au-thor est libro tricesimoseptimo, Titum Petronium cōsu-larem moriturum inuidia Neronis principis, ut mensam eius exhæredaret, trullam murrhinam nescio quot se-stertiorum milibus emptam fregisse. Et mox subdit idem Plinius, Sed uerò, ut par erat principē, uicit omnes, qua-dringentis sestertiorum milibus capedinem unam pa-

rando

rando. Capedinem posuit pro uase uinario, quæ dicta uidetur à capiendo, ut & capis & calpar. Huius autem capedinis meminisse uidetur Plutarchus in libello De cohibenda iracundia, quo loco corrupta sunt exemplaria. Supradictorum autem uasculorum mentio est apud Nonium, quem uide: neque enim hoc tempore sententia est, omnia uasorum genera persequi, sed in aliud tempus, quo liberiore otio perfruemur, ista reijcimus: tantum lectorem admonitum uolo, ut discat ex Ciceronis uerbis, & Iureconsulti scriptis ad finem istius capitis, antiquos gemmeis uasis usos, ut regum nostrorum luxus cum antiquorum elegantia & lautitia comparatus, summa parsimonia, ne dicam frugalitas, esse uideatur. Sed ad reliqua huiusce tractatus uocabula explananda properemus. Pelues. Nonnulli peluim à pelluendo dictam affirmant: alij à pedum lotione, inde pelluuium uas in quo pedes lauantur: sic & malluuium uas in quo manus lauantur. Varro de lingua latina, Peluis pedes lauis, à pedum lauatione. Ego uero me memini legisse apud Iulium Pollucem in decimo, ubi tractat de uasis, in quibus abluuntur pedes, πέλιν dici à tragœdijs, τὴν λεκάνην. οἱ δὲ δυολεῖς, inquit uocant πέλυκα μάλιστα τὴν ξυλίνην: nos uulgo *gede* dicimus. Sic & *Raniot* uas in quo pocula lauantur, quod Græci ὀλκαῖον & λυτήριον eodem authore uocãt. Vide igitur lector optime, ne peluis Græcum sit, aut certe à græca origine deductum: quia Græci dicunt & πέλιν & πέλυκα, nos peluim.

Repositoria quoque continebuntur. Repositoria à reponendo dicta uidẽtur, in quibus reponebãtur mensæ, quæ fortasse inde trapezophora dicũtur. Reponere enim collocare est. Tullius in sexta in Verrẽ, Erant ænea præterea

duo ſigna non maxima, uerum eximia uenuſtate, uirgi/
nali habitu atq; ueſtitu, quæ manibus ſublatis ſacra quæ
dam more Athenienſium uirginum repoſita in capitibus
ſuſtinebant, Canephoræ ipſæ uocabantur. Repoſita di/
xit, hoc eſt, ut ego interpretor, collocata: & inde repoſito
ria dicta, quibus uel menſæ, uel opſonia collocarētur. Pli
nius lib. triceſimotertio, Iam uero & menſas repoſitorijs
imponimus, & ad ſuſtinenda opſonia interradimus late/
ra. Menſarum intellige. Plinius in eodē, cap. XI. Corneli/
us Nepos tradit, ante Syllæ uictoriā duo tantū triclinia
Romæ fuiſſe argentea: repoſitorijs argentū addi ſua me/
moria cœptum, Feneſtella dicit, qui obijt nouiſſimo Ti/
berij Cæſaris principatu: ſed & teſtudinea tum in uſum
ueniſſe. Ante ſe autem paulo lignea rotunda ſolida, nec
multo maiora quàm mēſas fuiſſe. Se quidem puero qua
drata & compacta, aut acere operta, aut cedro cœpiſſe.
Mox additum argētum in angulos lineasq; per cōmiſſu/
ras. Cū uero Plinius ſolida dicat repoſitoria, damnantur
inſcitię ij, qui pro loculis & recōditorijs interpretati ſunt,
quos in pręſentia nominare non eſt neceſſe. Illud uero in
præſenti non omiſerim, θύβην dici ab Athenęo in quarto
repoſitorium, in quo lanx cū opſonio reponeretur. Ver/
ba autē apud Athenæū hæc ſunt, *πίναξ δίπηχυς τοῦ τὴν
διάμετρον ἐν θύβῃ κατακείμενος ἀργυρᾷ, πλήρης ἰχθύων ὀπτῶν
πάντα γένη συνηθροισμένων.* Hoc eſt, Lanx dimetientis ma
gnitudine bicubitalis in repoſitorio collocata argēteo pi/
ſcium aſſatorum referta ex omni genere congregatorū.
id genus repoſitoria uulgo *chapeletz* uocamus, eisq; uti/
mur ad ſuſtinendas lances & diſcos. Plin. lib. XVIII. ad
finem, Necnon & in conuiuijs menſisq; noſtris, uaſa qui
bus eſculentum additur, ſudorem repoſitorijs relinquen
tia, diras tempeſtates prænunciant. Plinius uigeſimoocta

uo, capite

uo,capite secundo, Recedēte aliquo ab epulis, simul ueri solum: aut bibente conuiua, mensam uel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. In l. Etsi nō sunt claui. §. Argēto facto, Et ideo scutellas uel promulsidiaria cō tineri. Vasa promulsidiaria dicuntur ea quibus promulsidem apponebant. Est autem promulsis, quod uice mulsi dabatur conuiuis ad prouocandam auiditatem cibi. Huiusmodi fortassis erāt, artolagani, oleę, & lucanica. Mulsum enim ex uetere uino factum nō implet stomachum, sed appetentiam reuocat, & auiditatem cibi, ut docet Plinius lib. uigesimosecundo, ubi de natura mellis. Sic enim promulsidem dici puto, ut proconsulē & proprætorem dicimus. Proarietē quoq; dixit Cæsar in quarto Cōmentariorum, pro eo instrumento quo uice arietis utimur ad adigendam materiam, his uerbis: Et ad inferiorē partem fluminis obliquæ adigebantur, quæ proariete subactæ, & communi opere coniunctæ, uim fluminis exciperent. Quo loco obliquæ substantiue positum credo. M. Tullius ad Papirium Pætum, Ad quem uirum? nō eum quem tu solitus es promulside conficere. Et paulo post subdit, Dediscendæ tibi sunt sportellæ, & artolagani tui. Artolagani confectionem docet Athenæus in tertio his uerbis, εἰς δὲ τὸ καλούμενον ἀρτολάγανον ἐμβάλλεται οἰνάριον ὀλίγον καὶ πέπερι, γάλα τε καὶ ἔλαιον ὀλίγον ἢ στέαρ. Est autē panis genus quod & uulgo nomen retinet. M. Tullius ad eundem Papirium Pętum, oleas & lucanica promulsidis loco numerasse uidetur, in hæc uerba, Neq; est quod in promulside spei ponas aliquid, quam totam sustuli: solebam enim antea delectari oleis & lucanicis tuis. Hactenus Tullius. Mulsum autem an sit id quod Gręci οἰνόμελι dicunt, dubitari potest, propterea quod Iurecōsultus Vlpianus in l. Si quis uinū legauerit, suprà De tritico, uino

uel oleo legato, aliud mulſum eſſe, aliud œnomeli poſuiſſe uideatur, cum ait, Sed ſi mulſum ſit factum, uini appellatione non continebitur proprie. Subdit enim, Oenomeli plane, id eſt dulciſſimum uinum, continebitur. Idē etiam Vlpianus in l. Idem Pomponius ſcribit, ſuprà De rei uendicatione, aſſeuerare uidetur, mulſum eſſe ſpeciem diuerſam à uino, cum ait, Idem ſcribit ſi ex melle, & ex uino tuo factum ſit mulſum, quoſdam exiſtimaſſe id quoq; communicari. Sed puto uerius, ut & ipſe ſignificat, eius potius eſſe qui fecit: quoniam ſpeciem priſtinam non retinet. Quod & Iuſtiniano probari uidetur, in .§. Cum ex aliena, De rerum diuiſione. Quin & Plinius libro uigeſimo ſecundo, ubi de natura mellis, mulſum pro cibi genere uidetur poſuiſſe, cum ait, Multi ſenectam lōgam mulſi tantū nutricatu tolerauere, Subdit enim, Neque ullo alio cibo, celebri Pollionis Romuli exemplo: quem centeſimum annum excedentem, cum diuus Auguſtus hoſpes interrogaret, quanam ratione maxime uigorem illum animi corporisq; cuſtodiſſet: ille reſpondit, Intus mulſo, foris oleo. Proculus quoque in l. Qui uinum Surentinum.§. Cui dulcia, annumerat mulſum, uuas, ficus & palmas, itemq; paſſum & defrutum, inter ea quæ dulcium legato cedunt, ac potius condituræ loco ſunt, quàm uini. Huius ſententiæ Paulus etiam fuiſſe uidetur in libro reſpōſorum & ſententiarum receptarum. οἰνόμελι, authore Dioſcoride, σκευάζεται πρὸς δύο μετρητὰς οἴνου αὐστηροῦ καὶ παλαιοῦ ὡς τὸ πολὺ, ἑνὸς μετρητοῦ μέλιτος μαγνυμένου. & differt à melitite, quod fit è muſto, cum quinque congijs auſteri muſti, & mellis cōgio, & ſalis cyatho. Plinius de uinis factitijs: quę ſumpſiſſe uidetur ex Dioſcoride περὶ μελιτίτου οἴνου fere ad uerbum. Quibus uerbis planū fit οἰνόμελι dici mulſum à Plinio: cū ait, Diſtat à mulſo, quod

quod dicit Dioſcorides, διαφορὰ δὲ τοῦ οἰνομέλιτος. Quod ſi uerũ eſt, malim ſuſpicari locum mendoſum apud Vlpia-nuw, quàm uirum doctiſſimũ ſimul & ὀνοματοθήραν, ut in-quit Athenæus in tertio, ignorationis coarguere.

In eadem.§.Infecti, ad finem, Certe ſi caccabos argen-teos. Hiſce Iureconſulti uerbis probatur caccabos, & ſartaginẽ eſſe uaſa culinaria. Caccabus autem Græcum eſt. Athenæus in quarto ex Antiphanis paraſito,

Εἶτα οὐκ ἂν εἴποις κάκκαβον λέγω,
Σὺ δ᾽ ἴσως ἂν εἴποις λοπάδ᾽ ἐμοὶ τοὔνομα
Οἴει διαφέρειν εἴτε κάκκαβόν τινῶν
Χαίροντων ὀνομάζουσιν, εἴτε σίττυβον,
Πλὴν ὅτι λέγεις ἀγγεῖον οἶδα.

Caccabos & patinas inter culinaria uaſa adſcribit Pau-lus in l. Cum de lanionis, ſupra De fundo inſtructo. Sunt & alia eius generis uaſa apud Latinos, aula ſiue olla, ad pulſtem & olera coquenda, uel quod prouerbio manife-ſtum fit, celebrata Catullo, Ipſa olera olla legit, tum etiam ex Iuuenalis uerſiculo Satyra decima quarta,

Et grandes fumabant pultibus ollæ.

Annumerantur & iſta, lebes, ahenum, tripus, patella, frixorium, craticula, mortarium, & piſtillum. Vaſa etiam coquinaria apud Iulium Pollucẽ hæc didicimus, χύτρας, χυτρίδια, χυτρίδας, λοπάδας, λοπάδια, ἐχίνους, ἐχινίσκους, χάλ-κια, χαλκίδια, ἐσχάρας, ἐσχαρίδας, λέβητας, λεβήτια, λεβητά-ρια, καὶ ὀβελοὺς, καὶ ὀβελίσκους. Quæ uerucula dicere poſſu-mus ex Plin. lib. XXXIII. his uerbis, Ex eo ſublata ueru culis ferreis, atq; ipſa flãma cõuoluit uerucula, ut ſit modi ci põderis. Vbi Plin. ueruculũ dixit, ut Græci ὀβελίσκον. λο-πάδα uero & λοπάδιον ſartaginẽ dicimus, ut opinor. Nos uulgo Galli *la poalle*, ut uocabuli græci nõ leuiter preſſa ue ſtigia retinere uideamur, uſq; adeo Galli ſunt φιλέλληνες.

Illam

Qui perflat Thracas frigidius Borea.
Ne ſuffles ignes, tu fumum ſtulte laceſſis,
Tempus in æſtiuum baucalim hanc habeas.

Ηγόρασας χαλκοῦ μιλιάριον ἠλιόδωρε
Τοῦ περὶ τὴν θράκην ψυχρότερον Βορέου.
Μὴ φύσα, μὴ κάμνε, μάτην τὸν καπνὸν ἐγείρεις
Εἰς τὸ θέρος χαλκῆν βαύκαλιν ἠγόρασας.

Miliarij etiamnum meminit Palladius.

In eadem. §. Perueniamus ad gemmas. Cedāt igitur gemmæ phialis uel lancibus incluſæ auro argento ue. Phiala eſt quam Græci φιάλην uocant: dictam putant, quaſi πιάλην, κατ' ἀντιστοιχείαν, ἢ τὸ πιεῖν ἅλις παρέχουσα, μείζων γὰρ τοῦ ποτηρίου. Apud Athenæum legimus & phialium, φιάλιον χρυσοῦν in s, his uerbis, διὸ καὶ φίλιππον τὸν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀλεξάνδρου πατέρα, φησὶ δοῦρις ὁ σάμιος φιάλιον χρυσοῦν κεκτημένον ἀεὶ τοῦτ' ἔχειν κείμενον ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον.

Hoc eſt, Quocirca Philippum quoq; illum, qui regem magnum Alexandrum progenuit, refert Duris Samius, cum auream phialam haberet, ſemper illam ſub puluino tenuiſſe repoſitam. Quam tamen ipſam phialam Plinius libro trigeſimotertio, poculum aureum uocat. uerba ipſa Plinij adſcribam, ut obiter locus ille mendoſus emaculetur, Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino ſubdito, Philippū regem dormire ſolitum: Agnonem Teium Alexandri magni præfectum aureis clauis ſuffigere crepidas. Sic enim legendum apud Plinium non Agonentium, ut in quibuſdam, & in alijs Agonem Teium. Quod uel doctiſſimi Plutarchi authoritate confirmari poteſt, cum ait in Alexandri Magni uita, ὥστε ἄγνωνα τὸν τήιον ἀργυροῦς ἐν ταῖς κρηπῖσιν ἥλους φορεῖν. Quo in loco aduertendū eſt, Plutarchum dixiſſe clauos illos fuiſſe argenteos, cum Plinius dicat eos aureos. Et ſentētiæ

Plinij aſtipulatur Athenæus in duodecimo his uerbis, ὧν εἷς ὢν καὶ ἄγνων χρυσοῦς ἥλους ἐν ταῖς κρηπῖσιν καὶ τοῖς ὑποδήμασιν ἐφόρει. Quorum unus Agnon cum eſſet, aureos clauos in ſoleis & calceamẽtis geſtabat. Vides ut aureos clauos dicat χρυσοῦς ἥλους, quos Plutarchus dixit ἀργυροῦς argẽteos: Quocirca uel diuerſos à Plinio & Athenæo authores ſecutus eſt Plutarchus, uel etiam quod doctiſſimis uiris interdum cõceditur, μνημονικὸν ἁμάρτημα fuit, quod ἀργυροῦς conſcripſerit χρυσοῦς. Vtcunque ſit, certe conſtat inter ipſos authores illum Alexandri Magni præfectum Agnonem fuiſſe appellatum, patria Teium, ut nihil amplius de Plinij lectione dubitari poſſit. Illud quoque adijciã ex Plutarcho in Artoxerxe, καθ' ὁδὸν αὐτουργὸς ἄνθρωπος οὐδὲν ἔχων καὶ ἕτερον φθάσας εὑρεῖν τοῦ ποταμοῦ προσέφερεν. καὶ ταῖν χεροῖν ὑπολαβὼν τοῦ ὕδατος προσήνεγκεν, ἡσθεὶς ὁ ἀρτοξέρξης φιάλην ἔπεμψε αὐτῷ χρυσῆν καὶ χιλίους δαρεικούς. Idẽ Plutarchus Alexãdri Magni liberalitatem demõſtrat in ipſius uita, his uerbis, Alexãder κοινὸν τῶν προγεγαμηκότων μακεδόνων γάμον ἐποίησε, ἐν ᾧ φασὶν ἐνακισχιλίων τῶν παρακεκλημένων ὄντων ἐπὶ τὸ δεῖπνον ὄντων, ἑκάστῳ χρυσῆν φιάλην πρὸς τὰς σπονδὰς δοθῆναι.

In eadem, In margaritis. Margarita à Græcis μαργαρίτης dicitur. Theophraſtus apud Athenæum in tertio, τῶν θαυμαζομένων δὲ λίθων ἐστὶ καὶ ὁ μαργαρίτης καλούμενος, διαφανὴς μὲν τῇ φύσει. Eorum lapillorum qui in admiratione habentur, eſt & margarita dicta, natura quidem pellucida. Cætera quoque ad margaritarum originem ſpectantia perſequitur Athenæus diuerſis authoribus citãdis. Quam melius noſcere eſt ex Plinio in nono. Cuius uerba adſcribam, ſimul ut intelligãtur ea quæ ſcripta ſunt à Iurecõſulto in l. Pediculis, ad finẽ, infra eodem ubi de elenchis, cylindris et tympanis, uocabulis Accurſio incognitis agitur: ſimul uero etiã, ut interim nonnulli Plinij loci

nij loci à nobis in illo capite ueræ ac germanæ lectioni re
stituantur, ea sunt capite trigesimoquarto, Principium er
go columenq; omnium rerum pretij margaritæ tenent.
Indicus maxime has mittit oceanus. Inter illas beluas ta
les tantasq;, quas diximus, per tot maria uenientes, tam
longo terrarum tractu, è tantis solis ardoribus, atq; Indi-
cis quoque insulis petuntur, & admodum paucis. Ferti-
lissima est Taprobane & Toidis, ut diximus in circuitu
mundi. Item Perimula promontorium Indiæ. Præcipue
autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris ru-
bri. Origo autem atque genitura, concha est haud mul-
tum ostrearum conchis differens. Has ubi genitalis anni
stimularit hora, pandentes sese quadam oscitatione im-
pleri roscido conceptu tradūt, grauidas postea eniti, par-
tumq; concharum esse margaritas pro qualitate roris ac-
cepti: si purus influxerit, candorem conspici: si uero tur-
bidus, & foetum sordescere: eundem pallere, cœlo minan
te conceptum: ex eo quippe cōstare, cœliq; eis maiorem
societatem esse quàm maris: inde nubilum trahi colorem
aut pro claritate matutina serenum. Si tempestiue satien
tur, grandescere & partus. Si fulguret, cōprimi conchas,
ac pro ieiunij modo minui. Si uero & tonuerit, pauidas
ac repente cōpressas, quę uocant physemata efficere, spe
ciem uero inani inflatam sine corpore, hos esse concharū
abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute,
non improprie callum ut existimari corporis possit, itaq;
& purgātur à peritis. Miror ipso tantum eas cœlo gaude
re, sole ruffescere, candoremq; perdere ut corpus huma-
num. Quare præcipuum custodiunt, pelago altius mer-
sæ, quàm ut penetrent radij. Flauescunt tamen & illæ se-
necta, rugisq; torpescunt, nec nisi in iuuenta constat ille
qui quæritur uigor. Crassescūt etiā in senecta, conchisq;

adhærescunt, nec ijs auelli queunt nisi lima, quibus una tantum est facies, & ab ea rotũditas, auersis planities, ob id tympana nominantur. Cohærentes uidemus in conchis hac dote unguenta circunferentibus. Cæterum in aqua mollis unio, exemptus protinus durescit. Concha ipsa cum manum uidet, comprimit sese, operitq; opes suas, gnara propter illas se peti: manumq; si preueniat, acie sua abscindit, nulla iustiore pœna, & alijs munita supplicijs: quippe inter scopulos pars maior inuenitur, sed in alto quoq; comitantur marinis canibus: nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine & uetustate præcipuas esse ueluti duces, miræ ad cauendum solertię: has urinantium cura peti: illis captis, facile cæteras palantes retibus includi: multo deinde obrutas sale in uasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdam corporum, hoc est uniones decidere in ima. Vsu atteri non dubium est, colorẽq; indiligentia mutari. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, leuore, pondere, haud promptis rebus, in tantum ut nulli duo reperiantur indiscreti: unde nomen unionum Romanę scilicet imposuere delitię. Nã apud Græcos non est, nec apud barbaros inuẽtores eius aliud quàm margaritæ. Est in candore ipso magna differentia. Clarior in rubro mari repertus. Indicus specularium lapidum squamas assimulat, aliàs magnitudine præcellens. Summa laus coloris est exaluminatos uocari. Et procerioribus sua gratia est. Elenchos appellant fastigiata longitudine, alabastrorum figura in pleniorem orbẽ desinentes. Hactenus Plinius. Nostri *poyrettem* uocant. Et elenchorum meminit Iureconsultus in l. Pediculis. §. finali hoc tractatu. Cũ autẽ ait Plinius, Et procerioribus sua gratia est: de illis fortasse sentire uidetur, quos cylindros

Paulus

Paulus uocat in l. Pediculis ad finem in eodem. siquidem cylindri lapilli sunt teretes & oblongi atque uolubiles, instar eius columnæ qua utimur æquandis areis. Qui cylindri fiebant & ex aliјs lapillis. Plinius libro trigesimo septimo, ubi de beryllis, Indi mire gaudent longitudine eorum. Et mox subdit, Ideo cylindros ex iјs facere malunt quàm gemmas, quoniam est summa commẽdatio in longitudine. Hactenus Plinius. Quibus Pliniј uerbis intelligere est, cylindros & elenchos in eo differre, quòd elenchi sint fastigiatæ longitudinis: cylindri uero proceritatis æqualiter orbiculatę. Quod si uerũ est, noster Sipõtinus ista nõ satis percepisse uidet̃. Cylindrorũ meminit & Iuuenalis,

Tu nube atque tace, donãt arcana cylindros.

Cylindros, hoc est, lapillos teretes & oblongos. Habes etiam ex suprà scriptis Pliniј uerbis de tympanis, quorũ meminit Paulus in l. Pediculis. Cæterum quod Plinius dicit, fieri concharum abortus si tonuerit, efficereque ea quæ physemata appellant, contra sentit Athenæus in tertio his uerbis, φασὶ δὲ ὅταν βρονταὶ συνεχεῖς ὦσι καὶ ὄμβρων ἐκχύσεις, τότε μᾶλλον τὴν πίνναν κύειν, καὶ πλείστην γίνεσθαι μαργαρίτην καὶ εὐμεγέθη. Aiunt autem siquando tonitrua cõtinua fuerint, pluuiarumque effusiones, tunc maxime conchas concipere, grauidasque fieri, & eo ipso tẽpore multas atque adeo permagnas fieri margaritas. Quo loco uidẽtur duo isti, Plinius & Athenęus, diuersos authores sequuti.

In eadẽ, quia concha apud rubrum mare & crescit & coalescit, concham pro quadam specie margaritarum accipit Accursius. Nos uero cum Plinio dicimus margaritas in concha nasci, quarum clariores inueniuntur in rubro mari, eodem Plinio authore.

In eadem. §. Murrhina autem uasa. Oriens murrhina mittit: Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insi-

gnibus Parthici regni, præcipua tamen in Carmania: humorem putant sub terra calore densari. Amplitudine nusquam paruos excedũt abacos, crassitudine rara, quanta dictum est uasi potorio. Splendor his sine uiribus, nitorq; uerius quàm splendor. Sed in pretio uarietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram, candoremq; & tertium ex utroq; ignescentem, ueluti per transitũ coloris purpura, aut rubescente lacteo. Quas maculas uidere est in illo pisce, qui murena dicitur, ut nos uir illustrissimus simul et doctissimus docuit Ianus Lascaris, quem qui digne laudare uolet, omnes omnium qui sunt quiq; fuere, laudes colligat, & in eum congerat, sic tamen ut fateatur illius ipsius uirtutes uerbis assequi non potuisse. Aliqua et in odore commendatio est. author Plinius. Primus Pompeius Magnus, Mithridate uicto, sex pocula murrhina Ioui Capitolino dicauit, si Plinio credimus. Augustus ex Alexandria capta, nihil sibi præter unum myrrhinum calicem ex instrumento regio retinuit. author Tranquillus. Sunt & crystallina, quorum meminit Iurecõsultus in l. tertia De supellectili legata. Crystallum fieri aiunt gelu uehementiore concreto, argumento esse, non aliubi reperiri, quàm ubi hybernæ niues maxime rigent, glaciemq; esse, unde nomen Græci dederunt. Ex crystallo uas amphorale uisum est, authore Xenocrate. Plinius etiã author est asyntheta uocari uasa crystallina, pura, sine ulla macula & uitio: uitia enim artifices cælatura occultãt. Crystallinorũ simul & myrrhinorũ meminit Iuuenalis in VI. quo loco pro uasis potorijs posuisse uidetur,

Grandia ponuntur crystallina, maxima rursus
Myrrhina, deinde adamas notissimus, & Berenices
In digito factus pretiosior. Martialis in tertio utrorumq; meminit, his uerbis,

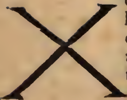
Opimia-

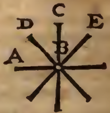
Opimianum morionibus nectar
Cryſtallinisq; myrrhinisq; propinat.
Idem in decimo, cryſtalla pro cryſtallina dixit,
Candida ſetini rumpãt cryſtalla trientes.

Quo loco Martialis trientem poſuit non pro uaſe, ut qui dam putauere, ſed pro uini modo & menſura in calice poſiti. Trientem enim dixit pro quatuor uini cyathis. Sic & ſextantem pro duobus, & deuncem pro undecim cyathis poſuit in illo uerſiculo, Poto ego ſextantes, tu potas Cinna deunces. Sic & quincuncem pro quinque. Nos hodie ad antiquorum morem uinum miſcemus in calicibus uitreis, non ad cyathorum numerum, ſed ad quatuor uel quinque digitorum craſſitudinem: quorum pollex pedis iuſti menſura eſt, ut minimum quantum à maiorum obſeruatione deflexiſſe uideamur. Decuſſem etiamnum dicebant Romani, non ſolum pro decem aſſibus, ſed etiam pro numero denario, ut ex Vitruuio intelligere eſt: à qua decuſſe decuſſare dixere, rem aliquam diuidere in eam notam, quæ decem apud Latinos ſignificat: ea autem eſt ferè ſimilis illi, quæ apud Græcos X dicitur. Quod ut uerum eſſe credam, facit quod à nobis ſtudioſe obſeruatum eſt, ex Platonis & Ciceronis collatione. Plato enim in Timæo ſic ait, ταύτην οὖν τὴν ξύστασιν πᾶσαν διπλῆν κατὰ μῆκος σχίσας μέσην πρὸς μέσην ἑκατέρα ἀλλήλαις, οἷον X προσβαλὼν κατέκαμψεν εἰς κύκλον, Quę ferè ad uerbũ ita uertit M. Tul. in libello De uniuerſitate, ſi tamẽ eſt germanus Ciceronis: ſunt eñ uiri doctiſſimi qui addubitẽt. Ille porro quiſquis eſt, qui libellũ de uniuerſitate conſcripſit, ita ex Platone uertit, Hanc igitur omnem coniunctionem duplicem in longitudinem diffidit, mediæ'que accommodans mediam quaſi decuſſauit. Quo ſane loco author ille, quicunq; fuit is, decuſſauit

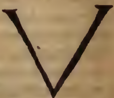
dixit

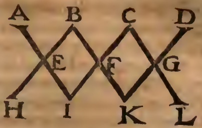
dixit, hoc est in figuram X. composuit, quæ figura apud Latinos decē significat. Cuius figuræ dimidiata pars, V, quinarium, atq; adeo quincuncem notat: quod nonnulli pro instrumento fabrorum positum asseuerāt, quam uulgo *schierram* Galli uocant, ut nos admonuit Victor Faustus quinqueremis instaurator. Et sic quoq; uidetur intelligendus Plinij locus lib. XVIII. ubi de limitatione agrorum his uerbis, Diximus ut in media linea designaretur umbilicus. Per hunc medium transuersa currat alia: hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialē. Et limes qui ita secabit agrum, decumanus uocabitur. Ducantur deinde duæ aliæ lineæ in decusses obliquæ, ita ut à septentrionis dextra læuaq; ad austri dextram læuamq; descendant. Omnes per eundem currant umbilicū. Et ut ponatur aliquid quod pateat latius, sit linea A, in media cuius sit umbilicus B, per quem ducatur linea C transuersa ad rectos angulos in crucis figuram, quæ linea uocetur decumanus: deinde à dextra læuaq; ducant̄ duæ lineę D E in figurā crucis Burgundiæ: quæ à Plinio dicunt̄ decusses obliquæ, propterea quòd eam formam obtineant quæ decem signat, ut liquet ista figura.

Quòd si quis ex illa figura quę decem notat, mediam partem tollat, manebit ista figura, quę quinarium numerum atq; adeo quincuncem demonstrat. Et nisi fallor, arborum ordines dicuntur in quincuncem digesti, quando secundi ordinis arbores ad primas paribus interuallis sic disponuntur, ut figuram quincuncialem seruare adinuicem uideantur.

Sit ergo primus arborum ordo A B C D: in secundo ordine sic arbores collocandæ sunt, ut E F G, eodem interuallo distent à proximis quibusque. Verbi causa, E eodem interuallo distet ab A & B quo distent inter se. Quod fieri non potest, nisi æqualium laterum trianguli seruata ratione, quod & in cunctis ordinibus seruandum est: & siquis diligenter inspiciat, figuram quincuncialem ubique uidebit: quod fieri nequit, nisi obliqui sint ordines: directe tamen current. Cæsar Commentariorum septimo, Ante hos obliquis ordinibus in quincuncem dispositis scrobes trium in altitudinem pedum fodiebantur. Quare falli uidentur, qui id directis ordinibus fieri putarint. Quintilianus lib. octauo, cap. tertio, Quid enim illo quincũce speciosius, quid in quancũque partem spectaueris rectius? Sed protinus in id quoque prodest, ut terra succum æqualem trahat. Virg. in II. Georgicorũ,

Non animũ modo uti pascat prospectus inanem,
Sed quia non aliter uires dabit omnibus æquas
Terra, nec in uacuum poterunt se extendere rami.

Fiebãt & deltaria crystallina & onychina, ex crystallo & eo lapide qui onyx dicitur. Quo in genere epistolæ amatoriæ cõscribebantur à Cleopatra Aegypti regina ad Antonium Imperatorem, ut asseuerat Plutarchus in Antonio his uerbis, δικάζοντα δὲ πολλάκις τετράρχαις καὶ βασιλεῦσι ἐπὶ βήματος δελτάρια τῶν ἐρωτικῶν ὀνύχινα καὶ κρυστάλλινα δέχεσθαι παρ' αὐτῆς, καὶ ἀναγινώσκειν.

In l. In argento, ueluti columna & urceoli. Quid, malum, sit columnarium, nescire me fateor; neque uero pro

uaſe memini me alicubi legiſſe: quin ſuſpicor mendũ eſſe legendumq; colum niuarium, ex Martiale in apophoretis in illo diſticho, cui lemma colum niuarium,

Setinos moneo noſtra niue frange trientes,
Pauperiore mero tingere lina potes.

Colũ igitur niuariũ uas erat, quo aqua ex niuibus colari ſolebat. Nos hodie colo utimur ad lac colandũ: et eſt uas ligneum quod fundum linteum habet ei annexum. & *coulouer* uulgo dicitur. Vtebantur autem Romani & ſacco niuario, quo liquidius merum potarent, & erat lineus.

Martialis,

Attenuare niues norunt & lintea noſtra:
Frigidior colo non ſalit unda tuo. Idẽ Mart. XII,
Et ut liquidum potet alauda merum,
Turbida ſollicito tranſmittere cecuba ſacco,
Atq; inter menſas ire redire ſuas.

Plinius lib. uigeſimoquarto, Nitroſæ aut amaræ aquæ polenta addita mitigãtur, ut intra duas horas bibi poſſint. Qua de cauſa & in ſaccos uinarios additur polenta. A ſacco ſacculus numorum repoſitorium. Vlpianus in l. Sed etſi quid, ſupra De uſufructu, ſi uero ſimul in ſacculo ſoluit, nihil fecit accipientis. Iuuenalis decimaquarta,

Interea pleno cum turget ſacculus ore. Et Catullus,
Plenus ſacculus eſt aranearum.

A ſacculo ſaccularij dicti, quorũ mentio apud Iurecõſultos in tractatu De extraordinarijs criminibus. Quo ſane uocabulo quidã ſignificari cenſuere eos qui à Græcis *βαλαντιοτόμοι* dicuntur. Id haud ſcio quàm recte, homines utique ſic dicti, qui è ſacculo partem ſubducebant, & partem auferebant, quantum ex contextu uerborum Iureconſulti deprehendere potuimus. Quid ſi ij notantur, qui mirifica digitorum agilitate, atque adeo dexteritate quadam

quadam oculos ſpectantium perſtringunt, quos *gobeletarios* dicimus? Et fortaſſe ſunt ij, quos Græci βαλαντιοκλέπτας dicũt. Quòd aũt aqua ex niue antiqui uterentur, uel Martialis diſticho probari poteſt,

Non potare niuem, ſed aquam potare rigentem
De niue commenta eſt ingenioſa ſitis.

Quam aquam ob id niueã uocat idem Martialis in XI,

Nec niſi poſt niueam cecuba potat aquam.

Athenæus quoque in tertio citat uerſus Alexis ἐν μανδραγοριζομένῃ: qui quoniam uiſi ſunt lepidiſſimi, mihi temperare non potui quin adſcriberem:

Εἶτ᾽ οὐ περίεργόν ἐστιν ἄνθρωπος φυτόν,
Ὑπεναντιωτάτοις τε πλείστοις χρώμενον;
Ἐρῶμεν ἀλλοτρίων, παρορῶμεν συγγενεῖς.
Ἔχοντες οὐδὲν εὐποροῦμεν τοῖς πέλας,
Ἐράνους φέροντας οὐ φέρομεν ἀλλ᾽ ἢ κακῶς.
Κἀκ τῆς τροφῆς δὲ τῆς καθημερίαν πάλιν
Γλιχόμεθα τὴν μάζαν, ἵνα λευκὴ παρῇ,
Ζωμὸν δὲ ταύτῃ μέλανα μηχανώμεθα.
Τὸ καλὸν δὲ χρῶμα δευσοποιῷ χρώζομεν.
Καὶ χιόνα μὲν πίνειν παρασκευάζομεν,
Τὸ δ᾽ ὄψον ἐὰν μὴ θερμὸν ᾖ διασύρομεν.
Καὶ τὸν μὲν ὀξὺν οἶνον ἐκπιτίζομεν,
Ἐπὶ ταῖς ἀβυρτάκαισι δ᾽ ἐκβακχεύομεν.
Οὐκοῦν τὸ πολλοῖς τῶν σοφῶν εἰρημένον,
Τὸ μὴ γενέσθαι μὲν κράτιστόν ἐστ᾽ ἀεί,
Ἐπὰν γένηται δ᾽ ὡς τάχιστ᾽ ἔχειν τέλος.

Vrceoli. Vrceus cuius diminutiuũ urceoli, uas aquarium, ut tamen urceus eſſet uas ad frigidã, urceoli ad caldam. Inde urceoli miniſtratorij apud Martialem,

Frigida non deſit, non deerit calda petenti.
Sed tu moroſa ludere parce ſiti.

Vrceoli ministratorij forma ex antiquis marmoribus desumpta.

Vrcei figura, quo aqua in æneum infundebatur.

Vrcei meminit Iureconsultus in l. Cum de lanionis, sæpe citata his uerbis, Vrcei quoq;, quibus aqua in æneum infunditur, in idem genus rediguntur. Erat & nimbus uitreus, cuius mentio multa apud Martialem, quem uide, si animus est tibi ista pernoscere. Illi autem qui ab eodem calices uitrei dicuntur, à Græcis κύλικες ὑάλινοι, uerbum è uerbo scilicet nuncupantur, authore Iulio Polluce. Fiebant & calices ex Terebintho, qui à nomine authoris θηρίκλειοι appellabantur: quemadmodũ Antigonides & Seleucides, quibus Antigonus Seleucusq; nomina indiderunt. author Plutarchus in Aemilio. Plinius quoque libro decimosexto ex Theophrasto quod de Thericle scripsit, sumpsisse uidetur, dum ait, Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho solitus facere torno. Athenæus enim libro undecimo, Theophrastum citat in hæc uerba, ὅτι δὲ κύλιξ ἐστὶν ἡ θηρίκλειος σαφῶς παρίστησι Θεόφραστος ἐν τῇ περὶ φυτῶν ἱστορίᾳ. διηγούμενος γὰρ περὶ τῆς τερμίνθου φησὶ τορνεύεσθαι δ' ἐξ αὐτῆς κύλικας θηρικλείους, ὥστε μηδένα διαγνῶναι, πρὸς τὰς κεραμέας. κατασκευάσαι δὲ λέγεται τὴν κύλικα ταύτην Θηρικλῆς ὁ Κορίνθιος κεραμεύς, ἀφ' οὗ καὶ τοὔνομα ἔχει. ἄλλοι δὲ ἱστοροῦσι θηρίκλειον ὀνομασθῆναι τὸ ποτήριον διὰ τὸ δορὰς θηρίων αὐτῷ ἐντετυπῶσθαι. Illud porrò sciendum est, calicem à probatissimis authoribus poni non solum pro uase, sed pro ea tantum uasis parte, quæ humoris capax est. Plinius libro tricesimoseptimo suprà à nobis citato, ubi de murrhini pretio agit, Excrescit, inquit, indies eius rei luxus, murrhino LXXX. sestertijs empto, capaci plane ad sextarios tres calice. Vides ut calicem murrhini dixerit eam partem quæ humorem continere queat. Sic & rosæ calicẽ dixit Plin. eã partem, quæ rosæ luteos apices in se recipiat & cõtineat. Plin. cap. quarto, lib. uigesimoprimo, Quo mox intumescente, & in uirides alaba-

stros

ſtros faſtigiato, paulatim rubeſcẽs dehiſcit, ac ſeſe pandit in calicis medio ſui ſtantis complexa luteos apices. Eſt & hydria uas aquarium. Plutarchus in Mario, οἱ μὲν ἀξίνας, οἱ δὲ πελέκεις ἔνιοι δὲ καὶ ξίφη καὶ λόγχας ἅμα ταῖς ὑδρίαις ἀναλαβόντες ὡς καὶ διὰ μάχης ὑδρευσόμενοι. Vtebantur & hydria ad ferẽda ſuffragia, eodem Plutarcho authore in Tiberio, his uerbis, καὶ τὸν δῆμον αὐτοῦ καλοῦντος ἐπὶ τὴν ψῆφον, ἡρπάσθησαν ὑπὸ τῶν πλουσίων ὑδρίαι. Erat et calpis qua uterentur uaſe aquario. Herodianus in VI. ubi de Rheno & Hiſtro loquitur, ἀλλὰ καὶ σὺν ἀρύσασθαι θέλοντας μὴ κάλπεις ἐπ᾽ αὐτῷ μὴ δὲ κοῖλα σκεύη φέρειν, πελέκεις δὲ καὶ δικέλλας, ἵνα ἐκκόψαντες γυμνόντι σκεύους αἰράμενοι τὸ ὕδωρ φέρωσιν ὥσπερ λίθον. utebantur etiamnum ὑδρίᾳ ad colligendos continendosq́; mortuorũ cineres, quam & calpin uocaſſe uidetur Plutarchus in Marcello.

In eadem l. §. Vnguentis legatis. Quando hic. §. ſcatet mendis, ſic lector optime me authore, ac potius conſultore, leges, ac emendabis. Vnguentis legatis, non tantum ea legata uidentur, quibus ungimur uoluptatis cauſa, ſed & ualetudinis: qualia ſunt comagena, gleucina, irina, rhodina. E myrrha quoq́; tum nardinũ purum. Hactenus Iureconſultus. Comagenũ unguentũ quod κομμαγηνὸν uocat Galenus in tertio ὑγιεινῶν: à Comagene Syriæ parte dictũ, authore Plin. ubi de anſeribus, Aliud, inquit, reperit Syriæ pars, quę Comagene uocat̃, adipẽ eorũ in uaſe ęreo, cũ cinnamo, niue multa obrutũ, ac rigore gelido maceratũ, ad uſum pręclari medicaminis quod ab gẽte dicit̃ comagenũ. Hęc Plin. Quod aũt ſequit̃, gleucinũ, irinũ, &c. De gleucini, irini, nardini, rhodini, et aliorũ unguentorũ cõfectione, uide apud Dioſcor. Neq́; enim illa hic tranſcribere eſt animus: quin potius cum Plinio conqueri unguentorũ luxum è cunctis maxime ſuperuacuũ,

Marga-

Margaritæ enim gemmęq; ad hæredem tamen transeũt, uestes prolongant tempus: unguenta illico expirant, ac suis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, ut transeuntem fœminam odor inuitet, etiam aliud agentem, exceduntq; quadragenos denarios libræ. Tanti emitur uoluptas aliena: etenim odorem qui gerit, ipse nõ sentit. Sed tamen & hæc aliqua differentia signanda sunt. In Marci Ciceronis monumentis inuenitur unguẽta gratiora esse, quæ ceram, quàm quæ crocũ sapiant. Sic enim legendum, non terram, ut passim scriptum est in uulgatis codicibus. Verba autẽ M. Tullij ea sunt in tertio de Oratore, ubi ait, Licet hoc uidere in reliquis sensibus, unguentis minus diu nos delectari, summa & acerrima suauitate conditis, quàm his moderatis: & magis laudari quod ceram, quàm quod crocum olere uideatur. Hactenus Tullius. Vnguẽtis cognomina dedere alijs patriæ, ut Comagenum, Mendesium: alijs succi, ut irinum, rhodium, crocinum, amaracinum, melinum, quod & Cyprinum dicebatur, quia fiebat in Cypro. Panathenaicum suum Athenę perseueranter retinuere. Melinum fit è malis cotoneis Singuli quoq; succi nobilia unguenta faciunt, in primis malobathrum, cuius mentio apud Iureconsultos in l. Interdum. §. Species pertinentes ad uectigal, in tractatu De publica. & uectigal. Iris Illyrica herba est, à qua irinum unguentum dictum. Nardinum, siue foliatum, constat omphacino, balanino, iunco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo. Omnia autem acutiora fiunt, costo, amomo, quæ maxime nares feriunt. Hæc ex Plinio authore, quandoquidẽ ea facere duximus ad istorum uocabulorũ intellectũ. Ex samsuco fit oleum quod samsucinum uocatur aut amaracinum. Plinius libro uigesimoprimo capite uigesimosecundo. Quòd si tibi non est graue & nimis mo/

mis molestum candide lector, infundam & nonnihil edy-
smatis in hunc libellum ex Athenæi myrothecio, qui ubi
de Ptolemæi Philadelphi pompa tractat, sic ait, *πρὸ τῆς δὲ*
μὲν τὰς πρώτας ἡμέρας ἐν τῷ γυμνασίῳ πάντες ἐκ χρυσῶν ὁλκεί-
ων ἠλείφοντο κροκίνῳ μύρῳ. ἦν δὲ ταῦτα πρὸ τῆς καὶ κινναμωμίνου
τὰ ἴσα καὶ ναρδίνου, παραπλησίως δὲ καὶ ταῖς ἑξῆς ἡμέραις εἰσε-
φέροντο τήλινον, ἀμαράκινον, ἴρινον, πάντα διαφέροντα ταῖς
εὐωδίαις. Quo loco apud Athenæum legendum putaui
ἴρινον, non autem *εἴρινον*, ut in uulgatis. Quid si quis le-
gat *λείρινον*, cuius meminit Dioscorides & Plinius capite
quinto, libro uigesimoprimo. Quod uero *τήλινον* dixit
Athenæus, hoc ipsum fit ex oleo recenti, cypro, calamo,
meliloto, fœnograeco, melle, & quibusdam alijs. ut docet
Plinius, uir omnium rerum curiosus. Alteram tamen *τη-*
λίνου compositionem docet Dioscorides. Solebāt anti-
qui non solum in conuiuijs unguentis uti, quod docet
Martialis in tertio,

> Vnguentum fateor bonum dedisti
> Conuiuis here, sed nihil scidisti:
> Res salsa est bene olere & esurire.
> Qui non cœnat & ungitur Fabulle,
> Hic uero mihi mortuus uidetur.

Ludit in illum qui unguentum dederat, atq; id ipsum
bonum, nihil uero, aut certe paucula quædam ad epulan
dum appararat. Non solum igitur in conuiuijs ungeban-
tur, sed etiam in spectaculis, quod docet Athenęus in pri
mo, ubi de Antiocho, quem inquit omnes ferè Græcos
conuocasse ad spectaculum, quos omnes *ἐκ χρυσείων ὁλ-*
κείων ἤλειφε κροκίνῳ μύρῳ καὶ κινναμωμίνῳ καὶ ναρδίνῳ καὶ κρι-
νίνῳ. Quo in loco haud scio, an legendum sit *ἰρίνῳ* uel *λει-*
ρίνῳ, ex Dioscoride, qui tamen etiā *κρινίνου* meminit. Cro
cum aūt collyrio uni nomen dedit, ex eoq; expresso un-
M guento

guento crocino, quod crocomagma appellant. author Plinius uigesimoprimo. Plutarchus in Bruto, καὶ τῶν ταξιάρχων τινὸς ἀπ' αὐτομάτου τὸν βραχίονα μύρον ῥόδινον ἐξ-ανθεῖν, καὶ πολλάκις ἐξαλείφοντας καὶ ἀπομάττοντας μηδὲν περαίνειν.

In lege, Argumento sunt. Sed stragulas & buboloni-cas, quæ equis insterni solent. Sunt qui mihi dixerint, hoc in loco legendum, bubalinas, ut subintelligatur pel-les, non uocant, è quorum pellibus fiebant stragula ad e-quos. Ego uero puto legendum Babylonicas, ut sit Iure-consulti mens, quam iam subiicio: tametsi uestes Babylo nicæ, uestimentorum appellatione contineãtur: tamen stragulæ Babylonicæ quæ equis insterni solẽt, non ueni-unt appellatione uestis: quãdoquidẽ in aliũ usum paratæ uidenẽ. Babylonicarũ meminit Iureconſ. in l. Interdũ. §. Species ad uectigal pertinentes, infrà de publicanis. Co-lores diuersos picturæ intexere, Babylon maxime cele-brauit, & inde nomẽ Babylonicis imposuit, à doctissimis usurpatum, non solũ Latinis, ut apud Plin. & hic, sed etiã à Græcis. Plutarch. in M. Catone refert illũ, cum ex hęre ditate Babylonicũ stragulum ei obuenisset, statim uendi-disse, ἐπίβλημα δὲ τῶν ποικίλων Βαβυλώνιον ἐκ κληρονομίας κτησάμενος εὐθὺς ἀποδόσθαι. In eadẽ, Alia causa est odonũ. Accursio condonandũ, quod corruptũ uocabulũ assequi nequiuerit: legendũ em̃ est œdorũ, nõ odonũ, è quorũ œ dorũ pellib. fiebãt calciamẽta, ut ex antiquis marmoribus Romę coniecimus. Neq; uero postulo, lector optime, ut mihi fidẽ habeas, nisi id ita esse cõuicero, ex festiuissimo poeta Martiale XII, ad Phœbum. Versiculos aũt ipsos Martialis adscribã, simul ut & rideas non solũ Phœbũ, sed & Accursiũ, si ita tibi uidebiẽ. Simul uero etiã ut hanc

nostram

noſtram coniecturam non abſimilem uero cognoſcas,

Oedina tibi pelle contegenti
Nudæ tempora uerticemq; caluæ,
Feſtiue tibi Phœbe dixit ille,
Qui dixit caput eſſe calciatum.

Feſtiue aũt dixit, propterea quòd Romani tẽporib. illis in calciamentis uterent̃ pellibus œdinis: & ſane facilis fuit lapſus œdonum ad œdorum, ſola r litera in n mutata.

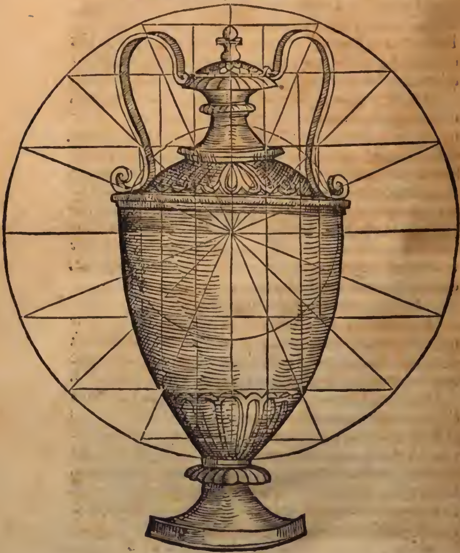
In eadẽ, Vaſa unguẽtaria, & ſiqua ſimilia dici poſſunt, ueluti labacioriſtus. In antiquo codice ipſi legimus lauatio riſcus. Tullius epiſt. I X. ad Varronẽ, Vt lauatio parata ſit. Lauatio enim pro uaſe poſuiſſe uidetur. In alijs, alabacoriſtus, quo fit ut in animũ inducã, fortaſſe legendum alabaſter: eſt enim uas unguentarium, ut docet Iulius Pollux in ſexto his uerbis, τὰ δὲ ἀγγεῖα τῶν μύρων, λήκυθος μύρηρα, καὶ ἀλάβαστρον. ὅλκειον etiã adſcribit Athenæus in locis à nobis citatis, ſuprà ubi de unguentis. Recenſentur etiamnum inter unguentaria uaſa, pyxides, & ampullæ, quarum mentio apud Martialem in tertio,

Et coſmianis ipſe fuſus ampullis.

Quarum formam intelligere eſt ex Plinio in fine quarti epiſt. Aut deceſſit expulſus, quod in ampullis cæteriſq; generis eiuſdẽ uidemus accidere, quibus non hians, nec ſtatim patens exitus. Recenſetur etiã onyx. Mart. in X I.

Profertur Coſmi nunc mihi ſiccus onyx. Plutarchus in Ariſtide, κρωσσοὺς pro uaſis unguẽtarijs dixiſſe uidetur: ἐλαίου τε καὶ μύρου κρωσσοὺς νεανίσκοι κομίζοντες ἐλεύθεροι. Hoc eſt, olei quoq; ac unguenti croſſos liberi adoleſcentes deferunt. In Alexandro recenſet uaſa quædam unguẽtaria, his uerbis, ὡς δὲ εἶδε μὲν ὄλκεια καὶ κρωσσοὺς καὶ πυέλους καὶ ἀλαβάστρους πάντα χρυσοῦ ἠσκημένα περιττῶς, ὠδώδει δὲ θεσπέσιον οἷον ὑπὸ ἀρωμάτων καὶ μύρων ὁ οἶκος.

Fortaßis hæc erit ampullæ forma, quæ ut uides, amphotis etiam dici potest, quod utrinq; ansata sit: cuius uasis efformandi rationē lineis circunscriptam uides

Anademata. Alciatus uir eximiæ eruditionis cēsuit legendū ἀναδέσματα. Ego uero, quod pace tanti uiri dixerim, puto legendū, ut uulgo scriptū est, ἀναδήματα, anademata scilicet. Siquidē Iulius Pollux in VII. ἀναδήματα inter ornamēta ac mundum muliebrē adscribit his uerbis, καὶ στρόφιον καὶ ὀπισθοσφενδόνην, παρ' Ἀριστοφάνει, καὶ σφενδόνη ἐκαλεῖτο καὶ ἀναδήματα καὶ κάλαμος.

In eadem l. Quamuis. De mitra diximus in libello de re uestiaria, etiamsi mitræ uestis appellatione non ueniant, ut inquit Paulus hic. Vlpianus uero in l. Vestis, mitras, & semimitras inter uestimenta annumerat, quare periculum fortasse subest antinomiæ: nisi siquis dicat Vlpianum de illis mitris sentire, quæ magis capitis tegendi, quàm ornandi causa comparatæ sunt: Paulum uero de his, quæ magis ornatus gratia gestantur, quàm ut caput tegant.

In. §. Si autem. quod eius aliqua forma est expressum. Eius scilicet testatoris existens, inquit Accursius: in quo fallitur, nec Latinæ locutionis elegantiam percepisse uidetur. Intelligendum enim argento signato uel auro legato patremf. id legasse, quod eius auri scilicet, uel argenti, uel id aurum legatum, quod aurum aliqua forma est expressum. Simili loquendi formula usus est Marcus Tullius, tum alibi non semel, tum Officiorum primo. Ex cæteris similibus facile iudicamus, quid apte eorū fiat, quid ab officio naturaq; discrepet. Cum autem subdit Iureconsultus, ueluti qui Philippi sunt, & appellātur stateres Philippei: quemadmodum & Darici & Alexādrei, à Philippo, Dario & Alexandro. Iulius Pollux in nono, καὶ οἱ μὲν Δαρεικοὶ ἐκαλοῦντο στατῆρες, οἱ δὲ Φιλίππειοι, οἱ δὲ Ἀλεξάνδρειοι χρυσοῖ πάντες ὄντες. De quibus copiose, simul & erudite G. Budæus in libris de Asse & partibus eius, quibus sane

 perele-

perelegạnter rem nummariam temporis iniuria ſic iacta/ tam, ut nemo ſcire, aut certe Latine enunciare poſſet quid haberet, ſuo ut dicitur Marte, nullis adminiculis conſti/ tuit: quo ſane nomine, illi potius quam olim Gratidiano ſtatuæ omnibus uicis ſtatuẽdæ ſunt, & ad eas thus & ce/ rei. Scaphia, Scaphijs igitur argenteis antiqui ute bantur, ut & hodie uiri Galliarum primarij: quin & au/ reis uaſis uentris onus excipiebant: inde iocus Mar/ tialis in Baſſam,

Ventris onus miſero, nec te pudet, excipis auro,

Baſſa bibis uitro. Heliogabalus onus uentris auro excepit, in murrhinis & onychijs minxit, authore Lampridio. Solijs quoque argenteis Romanæ fœminæ in balneis utebantur. Et hoc eſt quod ait Plinius libro tri/ geſimo tertio, Argento fœminæ lauentur, & niſi argen/ tea ſolia faſtidiant, eademq́ materia & cibis & probris ſeruiatur. Videtur & à Græcis mutuo ſumptum ſcaphi/ um. σκάφιον enim dicunt, authore Iulio Polluce in deci/ mo, ubi agit de neceſſarijs ad ſeceſſum, & mulierum erat, quemadmodum laſana & ἀμὶς uirorũ erat, & ὕελον, quã nos urinal, ἐνουρήθραν uocat Iulius Pollux. Matella uirorũ erat, cuius meminit Martialis in diſticho cui lemma ma/ tella fictilis, & illo uerſiculo,

Diſpeream ſi tu Pyladi præſtare matellam

Dignus es Et in duodecimo,

Matella curto rupta latere meiebat.

Quod autem ſcaphium mulierum fuiſſe diximus, Plu/ tarchus in Arato, ſcaphium athletarum fuiſſe uidetur aſ/ ſeuerare, quod & conijcere eſt è Iuuenale in VI. Et ride ſcaphium poſitis cum ſumitur armis. Scaphidas inter cu/ linaria uaſa annumerat Anaxippus apud Athenæum in quarto. Idem Athenæus in quarto, ſcaphium inter uaſa

uel po/

uel potoria uel escaria adscribit, nisi me fallit memoria. Matellam autem crepitu digitorum poscebant ueteres. Inde ortus iocus Martialis in Panaretum,

Cum peteret seram media iam nocte matellam
Arguto madidus pollice Panaretus,
Spoletina data est: sed quam siccauerat ipse:
Nec fuerat soli tanta lagena satis.
Ille fide summa testæ sua uina remensus,
Reddidit œnophori pondera plena sui.
Miraris quantum biberat cepisse lagenam:
Desine mirari Ruffe, merum biberat.

Quibus sane uersiculis adducor, ut credam eandem fere fuisse formam matellæ, quæ lagenæ erat. Est autem lagena uas uinarium, quam Martialis hic œnophorum uocat, quorum utrunque Græcum est. Laguncula per diminutionem usus est Plinius Iunior in epistolarum primo. Id in præsentia non omiserim, quod apud Plinium decimosexto, capite tricesimo primo legimus, quando memorabile uisum est, lagenas fieri e radicum filis tum fici tum etiam syluestrium. Verba Plinij sic habent, E quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas & alia uasa nectunt. Matellionis quoque uasis meminit Tullius in libello παράδοξα inscripto, Quid enim censes, si L. Mummius aliquem istorum uideret, matellionem Corinthium cupidissime tractantem, cum ipse totam Corinthum contempsisset, utrum illum ciuem excellentem, an atriensem seruum diligentẽ putaret? Matellionem Corinthium dixit Tullius ære Corinthio factum. Quod æs, ex S. C. deleta a L. Mummio Corintho, factum & conflatũ est. Nam æris notã pretiosiorẽ ipsa opulentissimæ urbis fecit iniuria; quia incendio perustis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argẽtiq; uenæ in commu-

commune fluxere. Signa quoque fictorum nobilium Corinthia appellabant antiqui. Fuit etiamnum antiquissima gloria æris Deliaci, mercatus in Delo cōcelebrāte toto orbe: ex quo fiebant & uasa, Deliaca dicta. Tullius pro Sexto Amerino, Domus referta uasis Corinthijs & Deliacis: in quibus est authepsa illa, quā tanto pretio nuper mercatus est, ut qui prætereūtes pretiū enumerare audiebāt, fundū uænire arbitrarentur. Inde Deliaca supellex à Cicerone dicta, in qua erāt triclinia & lecti, cum pedibus & fulcris ex ære Deliaco factis. Cicero in quarta in Verrem, Dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ: plurimam uestem Melitensem, plurimam stragulam, multam Deliacam supellectilē, plurima uasa Corinthia, magnum numerū frumenti, uim mellis maximā Sy racusis exportasse. Hactenus Tullius: Quoniam uero in Corinthiorum & Verris mentionē incidimus, illud haud aprosdionysum in præsentia, ut mihi persuadeo, adijciā: fuisse scilicet traditū, Verrē quē Cicero damnauerat, nō alia de causa proscriptum fuisse ab Antonio, quàm quòd Corinthijs se ei cessurum negauisset. Strabo in octauo. aliorum Corinthiorū meminisse uidetur, ubi de Corintho restituta à Diuo Cæsare, mentionem facit, missisque ab eo libertini generis incolis, qui τὰ ἐρίπεια κινοῦντες καὶ τοὺς τάφους συνανασκάπτοντες εὕρισκον ὀστρακίνων τορευμάτων πλήθη, πολλὰ δὲ καὶ χαλκώματα. θαυμάζοντες δὲ τὴν κατασκευὴν οὐδένα τάφον ἀσκευώρητον εἴασαν. ὥστε εὐπορήσαντες τῶν τοιούτων καὶ διατιθέμενοι πολλῶν νεκροκορινθίων ἐπλήρωσαν τὴν ῥώμην. οὕτω γὰρ ἐκάλουν τὰ ἐκ τῶν τάφων ληφθέντα. Ea sane quę uasa coriuthia diximus, χαλκώματα κορινθιουργῆ appellare uidetur.

Vasis ænei Corinthiaci cælati forma ex antiquis monumentis

N.

In l. Cum in testamento, An etsi eas mensas argenteas. Antonius Heliogabalus primus mensas & capsas argenteas habuit, primus etiam & caccabos argenteos, si Aelio Lampridio credimus, quos tamen intelligo priuato usui habuisse. Nam publico Romæ fuisse antea, constat ex Plutarcho in uitis in hæc uerba, ὁμοίως δὲ τὴν τοῦ βασιλέως τῶν ἰβήρων κλίνην τε καὶ τράπεζαν καὶ θρόνον ἅπαντα χρυσᾶ πέμψαντος αὐτῷ καὶ δεηθέντος λαβεῖν, καὶ ταῦτα τοῖς ταμίαις παρέδωκεν εἰς τὸ δημόσιον. Est autem mensa escaria à cibo cibila dicta, eodem authore M. Varrone. Mensa uero uinaria cylibantum dicebatur à poculo cylice calice dicta, eodem authore. Mensas dicimus primas, secundas, & tertias, inquit Iulius Pollux. Mensas quoque uocabant cibos mensis impositos, τραπέζας δὲ ἐκάλουν καὶ τὰ σιτία τὰ ἐπ᾽ αὐτῶν τιθέμενα. Iulius, Et hoc est quod inquit Athenæus in II. πάντων τραπέζας καλούντων τὰς παραθέσεις ταύτας. Et sic accipiendũ puto, quod Martialis, Explicat & cœnas unica mensa duas. Mensæ porrò dicebantur illæ, quæ auferuntur, quas & magidas dixerunt, αἱ δὲ ὑποτιθέμεναι, καὶ αἰρόμεναι τράπεζαι ἃς νῦν μαγίδας καλοῦσιν. Quos enim discos uocant, Pollux censet eos κύκλους ἀργυροῦς orbes argenteos, ἢ χεύματα ἀργυρᾶ, ἢ πίνακας appellandos in sexto. Mensæ autem secundæ erant, quibus bellaria, tragemata, & cætera id genus dulcia, quæ & dulciaria sunt, apponebantur, à Græcis δευτέραι τράπεζαι dicũtur. Dicæarchus apud Athenæum libro decimoquarto, ἥ γε τὴν πολλὴν δαπάνην ἐν τοῖς δείπνοις παρέχουσα δευτέρα τράπεζα προσηγύετο, καὶ στέφανοι καὶ μύρα καὶ θυμιάματα καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα πάντα. Quibus secũdis mensis non solum apponebantur tragemata, quæ Græcorum antiqui uocarunt τρωγάλια & μεταδόρπια: sed & oua, & lepores, & turdi, cum dulciarijs omnibus, si Athenæo fides habenda est. Qua-

eſt. Quare cum Cornelius Celſus dicat ſecundã menſam bono ſtomacho nihil nocere, imbecillo coaceſcere, accipiendum puto, ſecundam menſam pro conditis, & cæteris id genus bellarijs, cuiuſmodi ſunt ea, quæ recenſentur à Iureconſultis l. fi. §. Dulcia, in tractatu De uino, tritico, & oleo legato. Dicebantur deniq; menſæ, quibus reponebantur uaſa eſcaria & fercula, quas ſic obſonijs onuſtas, conuiuis apponebãt duo ſerui. Neq; eñ ſinguli ſerui ſingula fercula ferebant, ut hodie factitare ſolemus, ſed menſam ferculis onuſtam adferebant, atq; adeo accumbentibus conuiuis apponebant, mediam inter duos ut conijcere eſt ex Luciano in dialogo, qui ὄνειρος ἢ ἀλεκτρυὼν inſcribitur, in hæc uerba, εἶτα μηδενὸς ἀνεχομένου πλησίον κατακεῖσθαι αὐτοῦ ἐμὲ περικλίνουσι φέροντες ὡς ὁμοτράπεζοι εἴημεν. Quare nõ ab re conqueritur Martialis de Annio, qui ut lautior uideretur, miniſtrantes ſeruos habebat, qui ſingula geſtarent fercula. Verba autẽ Martialis. ſunt lib. VI.

> Cum menſas habeat fere ducentas,
> Pro menſis habet Annius miniſtros.
> Tranſcurrunt gabatæ uolantq; lances:
> Has uobis epulas habete lauti.
> Nos offendimur ambulante cœna.

Quem morem etiam antiquum fuiſſe conijcio ex uerſiculis citatis ab Athenæo in nono,

> Ὡς εἶδε τὴν τράπεζαν ἀνθρώπους δύο
> φέροντας εἴσω, ποικίλων περιόψιδων Κόσμου βρύουσαν

Quos uerſiculos ſuprà citauimus. Quod uero multis mẽſis uterent̃, docet Plutarc. in Lucullo, ἐπεὶ δὲ μόνου δειπνοῦντος αὐτοῦ μία τράπεζα καὶ μέτριον παρεσκευάσθη δεῖπνον, ἠγανάκτει καλέσας τὸν ἐπὶ τούτων τεταγμένον, οἰκέτην. τοῦ δὲ φήσαντος, ὡς οὐκ ᾤετο μηδενὸς παρακεκλημένου πολυτελοῦς τινὸς αὐτὸν δεήσεσθαι. Τί λέγεις εἶπεν, οὐκ ᾔδεις ὅτι σήμερον παρὰ λουκούλλῳ δειπνεῖ

 λούκουλλος

mani non sinerent mensam auferri uacuam, his uerbis, διὰ τί τὴν τράπεζαν οὐκ εἴων ἀναιρεῖσθαι κενήν, ἀλλὰ παντὸς τινὸς ἐπόντος; πότερον αἰνιττόμενοι τὸ δεῖν ἀεί τι τοῦ παρόντος εἰς τὸ μέλλον ὑπολιπεῖν, καὶ τῆς αὔριον ἐν τῇ σήμερον μνημονεύειν, ἢ νομίζοντες ἀστεῖον εἶναι, τὸ συστέλλειν καὶ ἀνέχειν τὴν ὄρεξιν ἔτι παρούσης τῆς ἀπολαύσεως; Hic autem non absurdum fuerit nonnihil ex eodem Plutarcho de conuiuiorum apparatu & magnificentia referre. Crassus igitur ἡρακλεῖ μεγάλην θυσίαν ποιησάμενος, εἱστίασε τὸν δῆμον ἀπὸ μυρίων τραπεζῶν, καὶ σῖτον ἐμέτρησεν εἰς τρίμηνον. Cæsar autem τὸν δῆμον ἀνελάμβανεν ἑστιάσεσι καὶ θέαις, ἑστιάσας μὲν ἐν δισμυρίοις καὶ δισχιλίοις τρικλίνοις ὁμοῦ σύμπαντας. Quod si in triclinio collocati sunt septē, ut admitterent solū ij quorū capita censebantur, inuenitur numerus is ciuiū qui recensēt à Plutarcho XV. myriades scilicet, ἐξηταδέσαι γὰρ αἱ πᾶσαι πέντε καὶ δέκα μυριάδες. Si quis enim numerum 150. diuidat per numerum 22.mille, uel numerum 22. mille multiplicet per 7. resultabit numerus plus minus 150. mille.

In l.Seiæ dulcissimæ, scyphi, modioli. Scyphum quem scypphum nōnulli scribunt, Græci σκύφον dicūt, & σκύπφον, ut docet Athenæus in undecimo. Est autē uasculum potorium, ut cuiq; notum est. Plutarchus tamen in Antonio in ipso statim principio, scyphū posuisse uidetur pro eo uase, quod *bassin* dicimus. ἐπεί τις ἀφίκετο τῶν συνήθων πρὸς αὐτὸν ἀργυρίου δεόμενος, ἀργύριον μὲν οὐκ εἶχεν. παῖδα δὲ εἰς ἀργυροῦν σκύφον ὕδωρ ἐμβάλλοντι κομίσαι, καὶ κομίσαντος ὡς ξυρεῖσθαι μέλλων κατέβρεχε τὰ γένεια. τοῦ δὲ παιδαρίου καθ' ἑτέραν πρόφασιν ἐκποδὼν γενομένου, τὸν μὲν σκύφον ἔδωκε τῷ φίλῳ χρῆσθαι κελεύσας, &c. Martialis scyphos auorū uocat uasa potoria, quæ & archetypa dicuntur ab eodem,

Nec thuris ueniant leues selibræ:
Sed lances ferat, aut scyphos auorum,

Aut

Aut grandis reus, aut potens amicus.

Illi uero uersus sunt in septimo, quibus scyphos auorum uocat pocula archetypa,

Archetypum Myos argentũ te dicis habere.
Quod sine te factũ est, hoc magis archetypũ est.

Inde iocus Martialis in Carinum,

Argenti genus omne comparasti,
Et solus ueteres Myronis arteis,
Solus Praxitelis manus Scopæq;,
Solus Phidiaci toreuma cœli,
Solus Mentoreos habes labores.

Pocula Mentoris manu facta M. Tullius in sexta in Verrem, toreumata uocat, his uerbis, De hoc Verri dicitur, habere eũ perbona toreumata, in his pocula duo quędam, quæ Heraclea nominantur, Mentoris manu summo artificio facta. Quæ pocula archetypa Martialis numismata uocare uidetur cum ait,

Nec confessorum uicina numismata tantum,
Aera sed à cuneis ulteriora petis.

Aera uetera Tullius in Verrẽ uocat prima stipendia hominis militaris.

L. Crassus orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos habuit, emptos sestertijs centum. Confessus tamen est, nunquam se ijs uti propter uerecundiã ausum. Author Plin. Illud adijciã, quod nec alienũ à proposito uidetur, nec parũ prodesse ad retundendã nostrorum seueritatem possit, D. Claudium Cæsarẽ conuiuæ qui pridie scyphum aureum surripuisse existimabatur, reuocato in diem posterum calicem fictilem apposuisse. Author Plutarchus in libello De cohibenda iracundia.

Modiolus, uas paruum, factũ ad modij similitudinẽ, cuiusmodi ferè sunt ea quæ *gobeletta*, dicimus. Et Venetijs

Latini uocabuli uestigia uulgo retinent: uocant em̃ *mozol* quasi modiol, propter affinitatẽ d, cũ z, ut nos admonuit uir egregie triplici lingua doctus Hieronymus Aleander Archiepiscopus Brũdusinus. Vitruuius, ita cũ rota à calcantibus uersabitur, modioli pleni ad summũ elati, & rursus ad imũ reuertentes infundent in castellum.

In l. Medico, ad finem: uiriolas ex smaragdis. Viriolas designare uidetur Iuuenalis cum ait,

> Nil non permittit mulier sibi, turpe putat nil,
> Cum uirides gemmas collo circundedit, & cum
> Auribus extersis magnos commisit elenchos.

Viriolæ enim, ut opinor, fiebant è gẽmis uiridibus, ad colli ornamentũ. Ista uero, ne te decipiam lector optime, mea est coniectura: nihil enim quicquã istarũ uiriolarum apud quenquã authorũ de his qui probãtur, cõscriptum inuenimus, etiãsi sint q apud Plin. lib. XXXIII. cap. III. uiriolæ legãt: quo in loco, Vxorię lego ex uetustissimo & emendatissimo codice. Fibularũ enim mentionem facit Plin. tam uiriliũ ꝙ uxoriarũ. Verba autẽ Plinij sic habent. Sed in militia quoq; in tantũ adoleuit hæc luxuria, ut M. Bruti Philippicis cãpis epistolæ reperiãtur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules, idem tu Brute, mulierum pedibus aurũ gestari tacuisti: cuius sceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per annulos fecit, ut habeant in lacertis iampridem & uiri, quod è Dardanis uenit, itaq; & Dardanium uocabatur. Vxoriæ Celticæ dicũtur uiriles Celtibericæ. Quo loco sunt qui legant uirię, alij uiriolæ. Viriolarũ meminit & Paulus Iureconsul. in l. Si tibi electio, supra De optione uel electione leg. Quod quid fuerit, mihi incompertũ est.

FINIS

ANTONII THYLESII COSENTINI LIBELLVS DE COLORIBVS

Vide Marcellu[m] Florentinum, de coloribus. 164.

ANTONII THYLESII COSENTINI DE COLORIBVS LIBELLVS.

DICAM aliquid de coloribus in hoc libello, non quidē unde conficiātur aut quæ sit eorū natura: neq; enim pictoribus hæc tradūtur aut philosophis, sed tantū philologis qui Latini sermonis elegantiā studiose inquirūt. Scribam omnia breuiter & accuratè, ac rerum ipsarū nomina quo statim colores intelligantur, singulis apponam.

COERVLEVS CAP. I

EXordiar primū à cœruleo: quo nisi natura ipsa maxime gauderet, nunq̄ pfecto deorū hoc domiciliū,

Continuo circum complexu cuncta coercens,

Specie tam læta uniuersum exhilarasset. reliquos deinde cōtexam. Cœruleus igitur dictus quasi cœluleus, ut ex uoce ipsa apparet, pprie color est cœli, sed sereni: id quod Ennius respiciens, Cœli inquit, cœrula templa. atque inde ab omnibus mare appellatur cœruleum: refert enim illud eundem, quē ab ipso superne accipit cœli nitorem. Quare ex antiquis nonnulli, ut alterum Homeri opus, propter cædes, de quibus illic poeta loquitur, colore exornabant sanguineo: sic Odysseam, ubi Vlysis idem maritimos scribit errores, membrana contegebāt cœrulea. Sed quoniam cœrulei quædā species est penè nigra, ut quod Indicum dicitur, eoq; olim uesti tu Græcæ mulieres amictæ producebant eorum funera, quorum in cœlum animas migrasse cœruleum existi

ſtimabant: idcirco pro triſti nõnunquã capitur, ut apud Virgiliũ puppis cœrulea Charontis, Imberq́; & ſol cœruleus. Cucumis autem cœruleus, nam id quoque legitur, Melopeponem ſignificat, qui inter cucumeres, multa enim ſunt eorum genera, pulcherrimus eſt. Nec tantum cœrulei uidetur particeps, ſed ipſius quoque mundi gradus, introrſum uerſus, attenuatos oſtendit, ut hoc olim de eo luſimus,

Quis neget è cœlo miſſum formamq́;, coloremq́;,
Atque gradus cœli, Nectaris atque refert.

Eſt enim ſapore ſuauiſsimo. Sine ulla dubitatiõe, quod nos cœruleum, Græci dicũt Cyaneum, in quorũ etiam commentariis Lazurion inuenio. Aſcribitur huic generi, qui uenetus olim nunc uulgo *blauus* nuncupatur color, ex factione Circenſi ualde nobilitatus. Fuerunt autem colores in Circo, præter hunc uenetum, roſeus, albus & praſsinus: quibus auratus poſtea, purpureus & luteus additi ſunt. De iis loco dicemus.

CAESIVS. CAP. II

CAeſius uero ſi dictus eſſet, ut doctiſsimi uiri monumentis olim tradiderunt, quaſi cœlius à cœlo, eadem foret in cœlo & cæſio diphthongus. Conſtat autẽ eſſe in iis uocibus diuerſam: nihil præterea differret à cœruleo, quando id, ut oſtendimus, à cœlo deductũ eſt: differt autem ſine dubio, uel ex ipſius M. Tullii authoritate, cuius hæc ſunt uerba in primo de natura deorum libro, Cæſios oculos Mineruæ, cœruleos eſſe Neptuni. Ad hæc, non quemadmodum legimus cœlum, mare, ueſtem, florem cœruleum: ita legimus cœlũ, mare, ueſtem, florem cæſium: ſed oculos tantum cœſios ueteres dixerunt, quibus ineſt fulgor quidam uiſu horrẽdus. Vnde exiſtimo, ſicut Cæſar, & Cæſo dicuntur, à cædendo: ita

cæsium à cæde nominatũ esse: ut qui cæsius sit, cædem quodãmodo oculis minari uideatur:qualis prælio gaudens & cæde dicitur fuisse Minerua, ex quo illa ab antiquis uocata fuit, ut ego arbitror, cæsia. Significat hoc M. Cicero, ubi de Catilina ait, Notat & designat oculis ad cædem unum quenque nostrum. Hic, qui oculis ad cædem senatores designabat, cæsius erat. Cuius etiam oculos Sallustius insignis historicus, fuisse tradidit fœdos, id est cæsios. Cuiusmodi memoriæ proditum est, Neronis quoq; oculos fuisse: quod ipsum non leue fuit argumentum tyrannicæ crudelitatis. Quin à Terentio cæsij hominis facies dicitur cadauerosa, hoc est immanis, & sæuitiam arguens, qualem sicarii præ se ferunt & carnifices: quãuis alii parum erudite cadauerosam pro subliuida exposuerint. Enimuero leonis oculos siquis inspexit, qualis sit hic color, intelligit. Micant illi, ut studiose ipsi propè considerauimus, uelut ignis penitus flagrans. Dicitur color hic Græce ab omnibus glaucus, quod uerbum longo iam usu Latini poetæ suum fecerunt. Latius tamẽ patet glaucus: nam præter oculos noctuinos, quos, ut auis ipsius Græcum nomen declarat, omnes glaucos esse confirmant: multa quoque dicuntur glauca, ut ulua palustris herba: ut salix, cuius quum frõdes, tum multo magis cortex in ramis, præsertim anniculis, nitet hoc colore. Quẽ laudat Virgilius in equis, eosq; noto carmine glaucos appellat, communi Italorum lingua *baios* nominatos. Nam spadices honesti ab eodem poeta ibidem uocati, illustriores sunt aliquanto, baii & ipsi, sed clari uulgo nuncupati: atque ii duo aliorum omnium maxime probantur colores in equis. Vlua igitur & salix, quas idẽ Virgilius glaucas dixit, equi item species optima: castaneæ etiam nucis tunica, aliaq;

multa,præter Leonis ac noctuæ oculos, colorem glaucum ostendunt. Sed ut unde discesi, redeam: quando cæsius color tantum est oculorum, uidendum est, ne is sit potius quem Aristoteles charopon uocat. Sic enim ab illo dicitur leo ab oculorum sæuitia, quem Catullus poeta doctissimus cæsium appellat. Vnde Hercules cognomento dictus fuit charops, quasi iracunde intuens. Nam chara Græce,ira quoque dicitur Latine: & ex eodem ut puto,horrore Charybdis nominata est,& Charon: de quo cum inquit Virgilius, Stant circum lumina flamma, Cæsium uoluit senem illum horribilem, ac dirum significare. Quanuis non nesciã, charopon ab aliis aliter quoq; exponi.

ATER CAP. III

HOrribilis etiam color est ater dictus, omnino uelut anthrax, id est carbo: nam proprie est carbonis extincti. Quare scite ut omnia, Terentius, Tam excociam,inquit,reddam atq; atram, q̃ est carbo. Et inde à Virgilio cinis dictus est ater, & fauilla atra. Sanguis præterea caloris atq; coloris ignei particeps, effusus ac frigefactus amisso rubore, tanquam in carbonem mutatus,ater ab omnibus uocatur. Dicitur & mors atra,quia cadauer extincto calore illo uitali, quo corpus alitur, atrum relinquitur, ut est carbo,quæ mihi perquàm elegans uidetur similitudo. Quid quod dies atri eadem de causa dicti fuerunt? Qui enim luctum afferebant,carbonibus: ut contrà dies læti scrupis signabantur gypsceis. ex quo Horatius ait: Creta,an carbone notandi. Differt in hoc à colore nigro,quòd ut omnis ater est niger: sic non omnis niger est ater: horrẽdus est hic,tristis, uisu iniucundus,lugentibus accommodatus,ille contrà nõnunquam lepidus ac uenustus: ut humani oculi sunt complures,quos nemo atros diceret,sed nigros,iisq; tamen

mẽ nihil maiori cum uoluptate ſpectamus. Vocabatur autem ater ab antiquis etiam anthracinus, idemq́ fur- uus: quibus lõge minus ſunt nigri, liuidus & fuſcus. Al- ter ex graui corporis ictu proueniens deformitatem ha bet. Vnde inuidi aliorum bonis, uelut uerberibus lania ti, & idcirco exangues, liuidi nuncupantur. Alter non inſuauis, & in homine perſæpe laudatur. Qui tamen, ſi modũ excedit, ac maxime fuſcus eſt, & quaſi nigreſcit, preſſus dicitur: ut quæ aliquãdiu ſub prelo ueſtis preſ- ſa nimium coloratur, Legimus etiam equi colorẽ preſ- ſum. Secus uero faſciolæ coloriſcæ dictæ fuerunt, quæ non ſaturatæ, ſed uix colore aliquo illitæ è coronis de- pendebant. Eſt autem forma diminutiua, ut Lyciſca, Sy riſca. Aquilum ueteres hunc fuſcum à colore aquæ uo- carũt, qui inter nigrũ eſt & album, id quod Plato etiam docet.

ALBVS CAP. III

Est autem albus color puriſſimus, quocirca ad ani- mum translatus pro ſyncero capitur: is nullibi q̃ in niue, clarior eſt, quam tamen atram eſſe Anaxagoras affirmabat. Sumitˀ ꝑ pallido, unde timor albus legitur, & metu exalbuit. Quã ob rem Romanæ mulieres quõ- da funera ſequebanṫ in ueſte alba, tanquã mortui quem efferebãt, colorẽ referrẽt. Elucet cãdidus, atq; oculos de lectat. At candẽs non hoc tantũ eſt, ſed ꝑ ignito accipiṫ. Itaque Veneris humeros recte dixeris cãdidos, uel can dẽtes. Ferrũ quod à marito tũditur, non candidũ eſt, ſed candens. Eiuſdẽ generis eſt canus, qui etſi ad alia trãſfer tur, proprie tamen eſt capilli, & barbæ ſenilis. Naſcitur equus nonnunquã canus atque albineus, nõ idem qui & cãdidus aut albus, ſed huius non expers Eſt & color albi nigriq́ ꝑticeps, à Gręcis inde Leucophæos, uoce iã à noſtris uſurpata, uocatus Genus eſt id coloris natiui;

non

opella, à terra etiã tellus: ut lana pulla sit pura, nullo alio colore infecta, sed suo tantum & ingenuo contenta. Colorias huiusmodi uestes per se coloratas aliqui dixerũt. Posuit hanc uocẽ Augustus in suo testamento, ubi hæc uerba legebantur, Gausapes, lodices purpureas & colorias meas. Atq; indidem, ut sentio, dicti sunt pulli equorum, aliarumq; pecudum, quasi puri, nulla adhuc libidine aut labore uiolati. Sunt huic pullo simillimi color impluuiatus, dictus uelut fumato stillicidio implutus: & suasus, qui insuasus quoque uocatus, lutum refert. Est autem suasus è stillicidio etiam factus fumoso in uestimẽto albo. Quare haud dubitanter non alius est quàm impluuiatus: quanuis aliqui tradiderint colorem omnem, qui fiat inficiendo, suasum dici, quòd illi quodammodo sit persuasum, in alium quemuis colorem ex albo transire.

FERRVGINEVS CAP. VI

FErrum longo situ rubiginosum, facilè ostendit colorem ab ipso appellatũ ferrugineum: agit enim is, id est refert colorem ferri. Quin & filamenta, quibus sæpe conopæum, & multæ præterea uestes lineæ circunsuuntur, ferruginem dicunt infectores. Tunica etiam nuclei pinei lanugine quadã puluerulenta, ferruginea est. Erat is quoque lugentium color. Itaq; capitur nonnunquam & ipse pro funesto, atq; ea de causa hyacinthi dicti fuerũt à Virgilio ferruginei, quasi lugubres: quia puerum, ut est in fabulis, casu interfectum Apollo diu luxit: atq; in eius foliis uelut epitaphium, in sui doloris perpetuum monumentum inscripsit, non quia uerè floris color sit ferrugineus: est enim is, in quem mutatum ferunt adulescentulum, purpureus. De hyacintho in literatum flosculum transformato fecimus hoc,

è uetuſtis grammaticis dici poſſe, ruſſum iubet, ex quo pannus eſt ruſſatus, Vtrunq; certe Latinum eſt, ſed ara toris magis quã oratoris: habent enim & ſua uerba qui ruri uiuunt, urbanis nonnullis inaudita. Ruſſeũ equum dicunt illi, qui non planè ruſſus eſt, ſed aliquãto minus ruboris habẽs, idem ferè uidetur. Hic autẽ, quoniã quaſi cruentato ſimilis eſt, hodie *ſaginatus*, quaſi ſanguinatus uulgo nominatur: quanuis huius nominis nonnũquam equi albeſcant.

RVBER CAP. VIII

RVbrum maxime indicat animantium ſanguis, & quo lana inficitur, coccus: granum id à noſtris uocatur, unde ueſtis eſt coccina, nulli ignota. Oſtentat tamẽ hũc colorẽ præ cæteris rebus liquor purpuræ, cuius adeo gratus eſt color, ut ſiquid paululum habeat ruboris, modò uiſu ſit illud non iniucundũ, purpureum ſæpe dicatur, ut ſunt uiolæ, & uaria florũ genera: quin & candidus, is enim quoq; oculos remorat, à poetis uocatur nõnunquã purpureus. Nam & olores purpureos dixit Horatius, & niuem ipſam purpuream Albinouanus. Inuenitur & blatteus poſitus pro purpureo. Non prætereũdus eſt color uiteis frondibus areſactis ſimillimus, & idcirco xerampelinus Græce dictus. Vſurpant hanc uocem Latini: certum enim uitis genus adulto iam autumno pampinis rubet uelut cruentatis, unde nomen colori inditum eſt, Roſa ab omnibus nunc dicitur *ſicca*. Atrabapticas ueſtes eo colore infectas, quoniam in eo purpura nigreſceret, aliqui appellauerunt. De ea re fabellam excogitatam his uerſiculis fui complexus,

Cæderet immeritæ uitis dum crura, cecidit
Ipſe ſua: & dira cæde Lycurgus obit.
Vnde prius uiridis, rubet hoſtis ſparſa cruore
Illæſo uitis ſtipite, & ulta nefas.

gilius. et genus quoddam aquilæ ab Aristotele maxime celebratum, colore etiam fulvo. qui si obscurus quodammodo est, atque obscuratus, vocatur ravus. Iamq. sic Horatius Lupam appellavit, cuius colorem noto magis verbo plerique omnes fulvam dixerunt. Tradunt aliqui, ravos oculos, quos in cane, et ariete laudat M. Varro, inter cæsios esse et flavos. Ornat sæpe color hic flavus virginum ac puerorum capita: atque in maturis frugibus semper elu= cet: necnon pro pulchro frequenter positum videmus. At luteum nihil æque ostentat ac flos caltha, et genestæ, oviq́ue etiam vitellus. Croceo est hic perquam similis, sed lucidior aliquanto. Ab antiquis flammeus quoq; dictus, quoniam eo Flaminis uxor utebatur. Potest hoc loco pallidus poni, ac lividus: mortui color est hic horribilis, ipsiusq. mortis (ut poetæ dicunt) et Plutonis. Ille nonnunquam vel gratus in hominess, atque amabilis.

VIRIDIS. CAP. XII.

Cuiusmodi sit color viridis, suppeditat exempla herbarum multitudo: quarum tanta est varietas, ut quum earum vis sit infinita; nulla tamen æque atque ex ijs aliqua prorsus vireat, sed omnes inter se discolores videantur: id quod in reliquis omnibus coloribus apparet. quare si mi= nus est hic albus aut niger, quam ille, non ideirco nomen albi amittet, aut nigri. Ex avibus autem insi= gnis est hoc colore Psittacus, avis indæ a quibusdam

uiridis appellata, et qua nihil laetius est, smaragdus: maxime quoque lucet uiriditas in genere quodam scarabei, cuius ipse meminit Aristoteles. Is quoniam dorsum habet, nota quadam aureola sic litum, atque illustratum, ut lunae speciem exiguae sustinere uideatur, non inuenuste a nobis Consentinis equus lunae nuncupatur. Fecimus hoc iampridem de scarabeis iocosum epigramma.

Paruula Sisyphio gens condemnata labori,
  Quas figula ipsa facit, fertque, refertq. pilas.
Pars nigra, ut Aethiopum manus usta coloribus horret,
  Regia pars uiridi picta colore nitet.
Parua micat cuius dorso nota, magna minutis
  Si conferre licet, luna pusilla uelut:
Dixit equum Lunae sine cognomine Brutia tellus:
  Quod si bellator sic nituisset equus.
Illo capta foret non una Semiramis, essent
  Centauri et plures, quam genus est hominum.
Egregius est inter colores, qui uirent, Prasinus, multorum carminibus collaudatus, nunc uiride porrum ab infectoribus uocatur.

EPILOGVS. CAP. XIII.

Libet epilogum addere, uarietatem proprie de coloribus dici, ex quo uestis uaria, discolor est, diuersisq. coloribus consuta. diuisam, nunc omnes uocant, et equus uarius non totus uel candidus, uel niger, sed his aliisue coloribus distinctus: sic et caelum uarium, cuius partes serenae interlucent, partes nubila tristantur. Atque alium saepe pro alio, si inter eos affinitas est colorem usurpant poëtae, ut nimirum

liner –

Mineruæ flauũ dixit Virgiliꝰ, pro glauco; quo uenustatẽ quoq;
esse in oculis deæ ostenderet: quemadmodũ amictũ Tiberis, cuius
aquã alibi flauã appellauit, glaucum idem esse cecinit. est enim
inter hos colores similitudo et quasi uicinitas. sic ut iam dictum est,
albus p pallido, ac coeruleus p subuiridi poeticè ponitur. porro
etiã subnigro, multiq; præterea inuicem cedunt. ex omnibus
uerò maxime contrarij sunt albus et niger, quare nihil æque ap=
paret atq; in alba papyro atramentum. Utebantur ueteres, qd nunc
etiam seruatur, quum librorũ titulos notarent, colore puniceo, in ho=
norem memoriamq; Phœnicum, quos litterarũ tradunt fuisse in=
uentores. Sunt etiã e coloribus aliqui incerti, qui intuentiũ ocu=
los fallunt, ut est cæli nitor, quum tenebrosum quidam autument,
illustratũ radijs solaribus cyaneum uidetur, ut Iris, et quas suspi=
cimus nubes nõnunq; ignescere, ut mare ipsũ, qd præter cæruleũ,
modo atrum horret, modo uirescit, interdum etiã flauũ, ra=
numq; se ostendit, aut specie quadam purpurascit uiolacea.
Non idem qq; decor in collo cernitur columbæ et pauonis, unde aues
sæpe dicunt uersicolores, quale est serici genus satis notum, qd
e diuersis partibus spectanti, non eundem offert coloris leporem.
Discolor autem nõ modò p uario sumitur, sed etiam si quid unde
colorem, uelut radios quosdam diffundit, ut, Discolor unde auri
per ramos aura refulsit. At decolor is dicitur, ex cuius ore color
defluxit, et exanguis redditus est; atq; idcirco p deformi capitur,
et nigro, ut, Decolor Indus. nam concolorem eiusdem esse coloris
nemo ignorat. Ad hæc colores bifariam diuiduntur, nam austeri
uocabant reliq omnes, præter miniũ, purpurissum, cinnabarim,
armeniũ, chrysocollam, Indicum, quos floridos dixerunt. Sed hæc pi=
ctores uideant, quibus olim in usu tantum erat, Melinus color, candidus.

nicæ etiam flore balaustinus. Virentis quoque porri fo
lia nomen ex se, ut iam diximus, fecerunt prasinum.
Multi præterea ab animalibus uocati sunt, ut ceruinus,
murinus. Atque hi colores sunt in equo notissimi. Mu-
stellinus, de quo Terentius. Ictericus, qui regio morbo
laborat, à colore galguli, quam Græci auem icteron di-
cunt. Luteus est hic admodum. Cygneus, idemq; Lati-
nè olorinus, id est candidus, ut contrà coracinus, niger.
Ascribunt & his ostrinus, conchyliatus, muriceus, pur
pureus, ab Hercule ut fabulantur, primũ inuentus. Feci ex Jollux . 16r.
paucos de ea re choriãbos, quos uisum est hic ponere.
Errat dum bibulis Herculeus littoribus canis,
Nantem fortè uidet spumifero gurgite purpuram:
Aggressusq; ferox corripuit uiscera mordicus.
Mox pastus rediit commaculans gramina sanguine.
Quẽ Tyro simul ac pulcra uidet (nãq; erat hęc comes)
Prolatum roseis candida sic ora coloribus,
Alciden alloquitur, Non alio munere te sequar,
Quàm si picta mihi palla rubens huic similis datur.
Quod nunc per spolium terrificæ te rogo belluæ,
Inuictæq; manus robora, per tela sonantia,
Non ignota auibus nubila translata fugacibus,
Da ferre hæc (poteris nam omnia) nec te tenuit maris
Circùm fusa palus, hesperidum quo minus aurea
Ferres munera. Sic brachiolis fata reuinciens
Robusta implicuit nympha procax colla tenaciter.
Paret uictus amans blanditiis Amphitryonius:
Nactusq; exanimẽ, quã expuerat iam mare, purpuram,
Infecit tyrio primus ouem murice candidam.

A rebus denique diuersis nõnulli colores dicti sunt,
ut igneus, flammeus. Sic orbis nitorq; solis ab Attio &
Catullo appellatus est. Quare color solis, & quia ita ap-
paret

paret,& ex illorum authoritate flãmeus proprie potest uocari. A cœlo,ut iam principio dixi,cœruleus est. Marinus,& thalassinus à mari: ab unda cymatilis & cymatius: idemq; est in iis omnibus color. Quinetiam ab arcu pluuiarũ nuntio, arquatus est nominatus. Hyalinus, qui & uitreus,niueus,marmoreus,lacteus, eburneus, q dictus fuit cognomẽto propter candorem corporis Fabius quidam. Amethystinus præterea,ex quo tyriamethystus in usu fuit olim. Sandaracinus, flammeus est is, quibus etiam impluuiatus,sanguineus,atque herbidus adduntur. Cæreus item, piceus, cinereus,ut cardui genus esculenti à colore, Cinara uocatum. In hoc autem carduo esse etiam aliquod ipsius uirtutis simulachrum, pauci,quos hic subieci,declarant uersiculi.

Vt uallatus acutis
Circum frondibus horret,
Intus sed tamen abdit
Dulcem carduus escam:
Cœlo missa sereno
Sic uirtus,puer aspris
Ambit sentibus ipsam
Iucundam ambrosiam Diis.

A spumis quoq; & maculis,spumeus est & maculosus: atque ij equorum sunt etiam colores,ut à guttis guttatus: cuiusmodi præter equos, canes uidentur nonnulli sagaces, quos à muscarum similitudine muscatos dicunt,uelut equus scutulatus à scutulis: quem ab exiguorum pomorum specie, pomulatum uocant equisones, & si orbes sunt latiusculi,rotatũ. Videtur ad extremum natura amare cœruleũ: eo enim,ut initio diximus,mare collustrauit,ac cœlum ipsum: quod nunquam stellis fulgentibus ornasset,nisi eadem quoq; fuluo maximè delectaretur

lectaretur. Sed quia uicissim uidemus terram, aut uiriditate conuestiri, aut eo ornatu spoliatam, pullam esse, aut etiam candore niueo contegi: uiridem, pullum, atque album naturæ gratum esse nemo potest dubitare. Nigra insuper est nox: nigri sunt Indi, atque Aethiopes. Gaudet igitur rerum mater colore nigro: quam à rubro nihil abhorrere, hominum, ac cæterarum animantium sanguis facilè declarat.

LIBRI DE COLORIBVS FINIS

INDEX TAM GRAECARVM QVAM LATINARVM DICTIONVM

quæ in his quatuor libellis explicantur.

ca

a,b,c,d,e,f,g,h,i,k,l,m,n,o,p,q,r,s,t,u,x,y,z,A,B,C,D,E,F,G,H I,K,L,M,N,O,P,Q. *Omnes duerniones: præter s & F, N & P, qui terniones.*

ERRATA, *pag. 60. lin. 5. trieremioliæ. 282. 9. les esse. 10. buffalo uocant.*

FRO BEN.

BASILEAE APVD HIER. FROBENIVM
ET NIC. EPISCOPIVM ANNO
M D XXXVII